

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

Rimantas Plungė

**VAIKO IR PAAUGLIO PRIVATUS INTERJERAS
KAIP SOCIALIZACIJOS IR UGDYMO SI
APLINKA**

DAKTARO DISERTACIJA
SOCIALINIAI MOKSLAI, EDUKOLOGIJA (07 S)

ŠIAULIAI, 2010

Disertacija rengta 2004–2010 m. Šiaulių universitete.

Mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Gediminas Merkys (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07S)

Mokslinis konsultantas – prof. (HP) dr. Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija, 01H)

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. SISTEMA „ŽMOGUS-APLINKA“ IR JOS SAMPRATA SOCIALINIUIOSE MOKSLUOSE.....	14
1.1. Sistema „žmogus-aplinka“ ir jos aspektai. Visuminis požiūris.....	14
1.2. Žmogus ir vaiko vystymosi teorijos (aplinkos aspektas).....	23
1.3. Žmogaus vystymosi ekologija ir vaiko aplinka.....	26
1.4. Socializacija ir ugdymas(-is) vaiko privataus interjero kontekste.....	42
2. VAIKO PRIVATUS INTERJERAS KAIP ASMENYBĖS PSICHOSOCIALINĖS RAIDOS VEIKSNYS IR PRIELAIDA.....	49
2.1. Vaiko erdvės tipologija ir struktūra.....	49
2.2. Namų ir vaiko privataus interjero konceptai.....	60
2.3. Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai.....	67
2.4. Vaiko privatus interjeras – sociokultūrinės aplinkos atspindys ir konstruktas.....	76
2.5. Psichologiniai vaiko privataus interjero aspektai ir vaiko tapatumas.....	89
2.6. Vaiko privatus interjeras kaip edukacinė aplinka ir ugdymo prielaida.....	96
3. VAIKO PRIVATAUS INTERJERO EMPIRINIO TYRIMO DIZAINAS.....	106
3.1. Empirinio tyrimo metodologijos metmenys ir bendroji tyrimo dizaino schema.....	106
3.2. Kiekybinio tyrimo metodika.....	117
3.2.1. Kiekybinio tyrimo instrumentai.....	117
3.2.2. Kiekybinio tyrimo imties charakteristikos.....	126
3.3. Kokybinio tyrimo, paremto vizualine etnografija, metodika.....	129
3.3.1. Šeimų ir namų ūkių vizitavimo eiga.....	129
3.3.2. Vizituotų šeimų sociokultūrinis ir ekonominis portretas.....	131
4. VAIKO PRIVATAUS INTERJERO EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI.....	137
4.1. Kiekybinio tyrimo rezultatai.....	137
4.1.1. Klausimyno metodologinės kokybės charakteristikos.....	137
4.1.2. Apklausoje indikatorių aprašomosios statistikos.....	151
4.1.3. Kompleksiniai statistiniai sąryšiai.....	170
4.2. Kokybinio tyrimo, paremto vizualine etnografija, rezultatai.....	185
4.3. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo apibendrinimas.....	199
IŠVADOS IR DISKUSIJA.....	204
LITERATŪRA.....	209
PRIEDAI (elektroninis išteklius)	

ĮVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. Šiuolaikinis pasaulis dinamiškai keičiasi. Šiuolaikinės komunikacijos amžiuje natūrinės, antropologinės erdvės įgijo naują kokybę, o laiko, aplinkos suvokimas radikaliai pakito. Tyrinėjant aplinkos reikšmę šiandieninės visuomenės gyvenime nebepakanka ją suskirstyti į natūrą ir kultūrą. Natūra traukiasi, o kultūra užima naujas, iki šiol buvusias laisvas, o kartais pačios susikurtas, nišas. Virsmas vyksta ne tik skaitmeninėse, bet ir tradicinėse, daiktiškose ir dvasinėse erdvėse. Kultūra, veikiama globalizacijos, urbanizacijos, informacinių technologijų plėtros, vartotojiškumo didėjimo keičia sąmonės procesus, kurie atsispindi socialiniuose santykiuose. Socialinių santykių raida keičia ugdymo sistemą, šeimą, vaiką ir jų tarpusavio santykius. Tradicijos, nuostatos, vertybės yra nuolat išbandomos naujų iššūkių. Valstybės švietimo strateginėse nuostatose 2003–2012 m. pažymima, kad svarbu „padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis bei kurti savo ir bendruomenės gyvenimą“¹. Šiame dokumente taip pat pažymima švietimo formų užtikrinimo būtinybė.

Šiuolaikinis pedagogikos mokslas, atsakydamas į naujus iššūkius, aplinkos pokyčius, ugdymo paradigmu kaitą, ieško neišnaudotų ugdymo ir socializacijos būdų bei priemonių. Vienas iš tokių nepakankamai pažįstamų, naudojamų ir modeliujamų veiksnių yra aplinka. Tinkamos aplinkos užtikrinimo, pažinimo, aplinkos ugdymo svarbą pažymi Jungtinių Tautų², Europos Sąjungos³, Lietuvos Respublikos⁴ dokumentų.

¹ Valstybės švietimo strateginės nuostatos 2003–2012 m. p. 4 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>.

² Jungtinių Tautų konferencijos deklaracija apie žmogaus aplinką, 1972, Stokholmas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>>.

Belgrado chartija, 1975, Belgradas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1011467/The%2BBelgrade%2BCharter.pdf>>.

Tbilisio deklaracija, 1977, Tbilisis [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cnr.uidaho.edu/css487/The_Tbilisi_Declaration.pdf>.

³ ES sveikatos ir aplinkos strategijos, planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/Pollution/health_environment_en.htm>.

ES gyvenimo būdo strategijos, planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implement/wp/lifestyle/lifestyle_en.htm>.

⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/LR_vaiko%20teisiu_apsaugos_pagrindu_istatymas.htm>.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Valdorfo pedagogikos Lietuvoje koncepcijos“. 2004 m. gegužės 17 d. Nr. ISAK-761, Vilnius [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ugdymas/docs/nu/Valdorfo%20koncepcija.pdf>>.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcijos patvirtinimo“. 2008 m. sausio 9 d. Nr. ISAK-43, Vilnius [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.radviliskiokc.lt/doc/13_kulturinio_ugd_koncepcija.pdf>.

Aplinkos⁵ visuminis poveikis augančiai asmenybei nekvestionuotinas, nes yra suvoktas, atskleistas, patvirtintas teorinėmis studijomis ir empiriniais tyrimais (Yi-Fu Tuan, 2003a; Bronfenbrenner, 1979; Garbarino, 1981; Wapner, 1987; Garbarino, Abramowitz, 1992; Liddell, 2002; David, Weinstein, 1987; Manzo, 2003; Pringle, 1980; Eblen, Eblen, Dubos, 1977; Bennett, Chorley, 1978; Anderson, Carter, Lowe, 2009; Kinder, 2000; Stokols, 1987; Vygotsky, 1978, 1985; Leliūgienė, 1997; Vitkienė, 2002; Bankauskienė, 2003; Kviesskienė, 2003; Ališauskienė, 2003, 2005; Merkys, Ruškus, Juodraitis, 2002; Miltenienė, 2005; Juodaitytė, Rudytė, 2007; Organization for Economic Cooperation, 2006; Wellhousen, Crowther, 2004; National Research Council, 2009, ir kt.). Nepaisant studijų ir tyrimų gausos, aplinka nėra pakankamai išnaudojama socializacijos ir ugdymo procesuose. Tai lemia sąveikos procesų sudėtingumas, daugiasluoksniškumas, daigiapoliariškumas, latentiskumas bei nevienareikšmis vertinimas iš įvairių ugdymo paradigmu perspektyvos.

Aplinka yra pasaulio dalis, esanti už ugdytinio asmenybės ribų ir nesanti savasties dalimi. Pasak Stokols (1987), David ir Weinstein (1987), galima teigti, kad vaiko ir paauglio⁶ aplinka yra fizinė (gamtinė ir sukurtoji daiktinė), psichologinė (įsmeinta ir tarpasmeninė) bei sociokultūrinė (visuomeniška ir reprezentuojama visuomenės veiklos). Vaikas kaip ugdytinis taip pat apibrėžiamas pagal fizinius, psichologinius, sociokultūrinius kontekstus. Aplinkos ir vaiko kontekstų skirtumai yra tokie, kad vieni yra išoriniai, kiti – vidiniai, bet jų tarpusavio sąveika yra vientisas procesas. Pedagogikos mokslas tradiciškai rėmėsi biheviorizmo pasiekimais aiškindamas vaiko ir aplinkos santykius ir net šiuo metu vyraujanti humanistinė ugdymo paradigma (atstovaujama antropocentrizmo ir pedocentrizmo) visapusiškai neatskleidžia vaiko ir aplinkos sąveikos mechanizmų. Todėl vaiko-aplinkos sistemos analizėje remiamasi ne tik humanistinio ugdymo, bet ir postmodernistine ugdymo paradigma, teigiančia, kad nėra vieno galios centro ir vyrauja daugiapoliškumas. Ugdymosi ir socializacijos potencialą papildė ir naujoji mokymosi paradigma. Pedocentrizmo ir postmodernistinio ugdymo paradigmu požiūrius suvienija Bronfenbrenner (1979) sukurtas ekosistemos modelis, paaiškinantis kompleksiską ekosistemos veikimą.

Aplinka kuria spaudimą (*environmental press*) vaikui, o vaikas kaip lygiateisis visuomenės narys (ar bent jau siekiama, kad jis toks būtų) veikia aplinką. Sąveikos generuojamas psichosocialinis momentas kartu su vaiko prigimtine galiomis ir yra socializacijos, ugdymo(si) varančioji jėga.

Vaiko aplinkos elementai skaidytini pagal konstrukcijas, siejančias tam tikras vaiko ir aplinkos sąveikos dalis ir aplinkos elementus. Viena iš konstrukcijų yra sukurtoji daiktinė aplinka⁷. Jos poveikis vaiko socializacijai, ugdymui(si) yra neiginčytinas, tačiau kompleksinių tyrimų socialiniuose ir elgsenos moksluose nebuvo atlikta. Yra tiriami vaiko asmenybės bruožai (tapatybė, emocijos, intelektas...), vaiko

⁵ Aplinka – tai, kas yra už individo ribų ir nėra savasties dalis.

⁶ Vaikas ir paauglys šiame tyrime yra įvardijamas kaip vaikas. Tokiam traktavimui pagrindą suteikia Vaiko teisių konvencija (priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>. Pasak pirmojo jos straipsnio, „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų“.

⁷ Sukurtoji aplinka (*built environment*) – žmogaus pakeista, perkurta aplinka.

aplinkos savybės (erdvė, patogumas, funkcionalumas...), atskiri sąveikos tarp vaiko ir aplinkos aspektai. Tačiau nuolatinė sukurtosios daiktinės aplinkos, jos komponentų dinamika (Bronfenbrenner, 1979; Yi-Fu Tuan, 2003a; Garbarino, Abramowitz, 1992), naujų edukologijos mokslo paradigmu (naujoji mokymosi, postmodernioji paradigmos) įsigalėjimas bei bendro aplinkos konteksto pokyčiai suteikia pagrindą tarpdisciplininiam vaiko aplinkos tyrimams.

Ekologijos mokslo plėtra (Magnusson, 1995; Morton, 2007; Green, Bruce, Georgeson, 2003; Schutkowski, 2006; Berkes, 2008; Marten, 2001) siūlo naujai pažvelgti į vaiko aplinką ir jos segmentus. Tarpdisciplininio požiūrio dėka ne tik mokslininkai, bet praktikai (architektai, dizaineriai, pedagogai), šia problematika besidominčios ir aktyviai veikiančios organizacijos (Organization for Economic Cooperation, 2006; National Research Council, 2009) deklaruoja naujas vaiko aplinkos traktavimo idėjas, patvirtindami, jog sudėtingi, kompleksiški tyrimo objektai reikalauja ekstensyvaus požiūrio bei intensyvių metodų taikymo.

Viena iš vaiko sukurtosios daiktinės aplinkos kaip socializacijos, ugdymo(si) veiksnio struktūrų yra privati⁸ vaiko aplinka. Mokslinėje literatūroje, apibrėžiant privačios vaiko aplinkos dimensijas, išskiriamos psichologinės, geografinės, natūralios, sukurtosios daiktinės erdvės (Garbarino, Abramowitz, 1992; Bronfenbrenner, 1979; Yi-Fu Tuan, 2003a, 2003b, 1974; David, Weinstein, 1987; Soja, 1989). Vaiko aplinkoje tokius apibūdinimus pirmiausia atitinka vaiko namų aplinka. Pagal įvairius požymius ji skirstoma į mažesnius segmentus (Proshansky, Fabian, 1987) (pavyzdžiui, pagal privatumą). Vaiko erdvė, kambarys, jo zona (jei kambario vaikas neturi) yra viena svarbiausių jo gyvenimo vietų, turinčių žymios įtakos jo vystymuisi. Vaiko privatus interjeras yra mažai tyrinėtas Lietuvoje ir pasaulyje, nors mokslinėje literatūroje pabrėžiama jo svarba.

Tyrimo metu sukaupta medžiaga atspindinti tarpdisciplininį požiūrį (Lietuvos kultūros sąlygomis) ir interpretuota socializacijos ir ugdymo mokslų kontekste.

Pasaulinėje praktikoje tokių tyrimų neatlikta, nes pasak David ir Weinstein (1987), Wapner ir Demick (2000) bei darbo autoriaus, tai lemia tokios priežastys:

- privačios aplinkos apskritai yra sunkiai pasiekiamos – juo labiau vaiko privatus interjeras⁹;
- tai nepatogus, sudėtingas tyrimo objektas, tuo pat metu esantis ir subjektu;
- vaiko privatus interjeras dėl savo kompleksiško reikalauja tarpdisciplininės perspektyvos, tinkamo tyrėjo (-ų) pasiruošimo;
- tyrimo objekto pažinimas reikalauja didelių ekonominių resursų, subtilaus etinio požiūrio;
- kaip tyrimo objektas jis yra rizikingas dėl plataus tyrimo lauko, reikalingo skirtingų sociokultūrinių sąlygų įvertinimo;
- tyrimas komplikotas dėl kokybinių ir kiekybinių tyrimo metodų derinimo, dėl empirinio tyrimo rezultatų priskyrimo mokslo kryptims ir šakoms;
- tyrimo objekto struktūros, atributai gali būti sunkiai atpažįstami dėl subjektyvaus požiūrio į vaiko aplinką, privatų jo interjerą;

⁸ Šiuo atveju privatumas apibrėžiamas kaip artimumas, o ne nuosavybės forma.

⁹ Vaiko privatus interjeras tekste taip pat įvardijamas kaip interjeras, kambarys, zona ir pan.

- disertacinio tyrimo formatas riboja išsamių duomenų pateikimą ir analizę.

Nepaisant visų išvardytų iššūkių, vaiko privatus interjeras atskleidžia platų socializacijos ir ugdymosi potencialą. Visa interjero sąranga, jo bruožai, atributai yra reikšmingi ugdant estetines nuostatas, pragmatiško elgesio (pvz., taupant elektrą) formavimui, aplinkos planavimo, formavimo ir įvaldymo nuostatoms. Paveikslai, fotografijos, šeimos nuotraukos, kultūros atributai turi platų potencialą estetiniam, apipavidalinimo, kultūriniam, dvasingumo ugdymui ir asmens tapatumo konstravimui. Interjero švaros, tvarkos palaikymas ugdo buitinės savitvarkos, higienos, saugaus elgesio, saugumo technikos, elgesio realiose gyvenimo situacijose kompetencijas. Vaiko kūrybos darbai, pasiekimų prizai, diplomai, hobiai atributai tiesiogiai veikia asmenybės savikonceptijos raidą. Kolekciniai dalykai, instrumentai, foto-, vaizdo kameros mikroistorijomis atskleidžia kultūrinius šeimos, vietovės (miesto, kaimo), šalies ar kitų šalių klodus. Kelionių nuotraukos, parsivežti suvenyrai, kitų šalių realaus gyvenimo detalės (pvz., tramvajaus, muziejų bilietai) atskleidžia tarpkultūrinio, multikultūrinio ugdymo potencialą, įtvirtina geografijos, gamtos pažinimo žinias, liudija socialinio bendravimo patirtis. Gyvasis kampelis vaiko privačiame interjere atlieka humanistinio ugdymo, gamtos pažinimo funkcijas, įtvirtina biologijos, chemijos, geografijos žinias, ugdo pareiškumą, atsakomybę. Tėvų ir vaikų bendras veikimas (tėvų pagalba, patarimai ir netgi atvirkštinė socializacija) suteikia neribotas galimybes tobulinti bendravimo, bendradarbiavimo, planavimo, konfliktinių situacijų sprendimo kompetencijas.

Vaiko privatus interjeras turi platų ir multidimensinį ugdymo ir socializacijos potencialą – kiekvienas interjero elementas gali veikti atskirai, bet kompleksiškas veikimas sinergetiškai sustiprina poveikį.

Probleminiai klausimai

Disertacinio tyrimo problema siejama su socializacijos, formaliojo, neformalaus ir paslėptojo (*hidden education*) ugdymo praktika, ugdymo(si) aplinkos pažinimu, atskirų jos segmentų nepakankamu ištirtumu. Vaiko ir paauglio privataus interjero struktūros, organizacijos principai, sąveikos mechanizmai yra pedagoginė mokslo problema, kurios tyrimo laukas gali būti apibrėžtas bei patikslintas šiais problemineis klausimais:

- Koku būdu vaiko privatus interjeras prisideda prie socializacijos ir ugdymo(si)?
- Kokie vyraujantys ir kokios būklės yra privataus vaiko interjero fiziniai, psichologiniai, sociokultūriniai atributai bei kontekstai?
- Ar Lietuvoje vaiko privatus interjeras yra palanki vystymosi terpė?
- Kokios turi būti vaiko privataus interjero formavimo principinės nuostatos?

Tyrimo objektas – vaiko privatus interjeras.

Disertacinis tyrimas grindžiamas **hipotetine prielaida**:

Vaiko privatus interjeras kaip žmonijos dvasinės ir materialinės kultūros atspindys yra vaiko socializacijai ir ugdymui(si) tinkamas instrumentas, bet tik su sąlyga,

kad jo pagrindiniai fiziniai, psichologiniai, sociokultūriniai, edukaciniai bruožai atitinka mokymosi ir postmodernaus ugdymo paradigmas, visuminės ekologijos sampratą, tenkina bendruosius bei individualiuosius besivystančios asmenybės poreikius.

Tyrimo dalykas – vaiko privatus interjeras kaip socializacijos ir ugdymo(si) aplinka. Iškeltas **tyrimo tikslas** – remiantis teorine mokslinės literatūros analize išnagrinėti ir empiriškai ištirti vaiko privatą interjerą Lietuvoje, kaip socializacijos ir ugdymo aplinką. Tyrimo tikslui įgyvendinti išskelti tokie **uždaviniai**:

- remiantis teorine mokslinės literatūros analize išnagrinėti, konceptualizuoti vaiko privatą interjerą kaip ugdymo mokslų tyrimo objektą;
- parengti metodiką ir metodologiją, kurios įgalintų ištirti vaiko privatą interjerą, kaip socializacijos ir ugdymo(si) aplinką;
- ištirti ir apžvelgti vaiko privataus interjero struktūrų būklę;
- įvertinti vaiko privataus interjero socialinius, ekonominius, kultūrinius, ekologinius, psichologinius, bendruomeninius, sveikatingumo, higieninius bruožus bei kontekstus edukacinių mokslų kontekste.

Tyrimo teoriniai ir metodologiniai pagrindai

Atsisakius griežto priežastinio ryšio modelio, nes dėl tiriamo objekto sudėtingumo neįmanoma nustatyti linijinių sąsajų, tyrimas grindžiamas:

- Tarpdisciplininiu požiūriu į tyrimo objektą, nes tiriamas objektas turi daugybę skirtingų dimensijų, bruožų ir kontekstų (Stokols, 1987; Garbarino, Abramowitz, 1992; Proshansky, Fabian, 1987). Tyrimui atlikti pasitelktos antropologijos, edukologijos, žmogaus geografijos, sociologijos, dizaino, architektūros, ergonomikos, psichologijos, biologijos, higienos ir kitų mokslų žinios. Tarpdisciplininis požiūris reikalingas dėl vaiko interjero nevienareikšmio vertinimo būtinybės. Žvelgiant į interjero atributus, viena vertus, jie gali būti vertinami labai pozityviai, tačiau, antra vertus, gali būti ir rizikos veiksniai. Interjero atributai gali būti analizuojami iš skirtingų perspektyvų.
- Tyrimo dvipoliariškumo samprata, nes tiriamas objektas (vaiko privatus interjeras) tuo pat metu gali būti ir objektas, ir subjektas. Ir ugdytinis, ir ugdymo aplinka (šiuo atveju vaiko privatus interjeras) gali būti priežastis ir pasekmė. Dvipoliariškumo optimizavimas yra pageidautinas, tačiau visiškai jo eliminuoti negalima, nes abu objektai (vaikas kaip ugdytinis ir jo privatus interjeras kaip ugdymosi aplinka) yra reikšminga pedagoginė problema tik sąveikaujant vienas su kitu.
- Psichosocialinėmis raidos teorijomis – Piaget (1967) kognityvinio vystymosi teorija, Erikson (1968) psichologinio vystymosi teorija, Vygotsky (1978) kultūrinės psichologijos teorija, Bandura (1977) socialinio išmokymo teorija, Bowlby, Ainsworth (1965) prisirišimo teorija, Fowler (1995) tikėjimo etapų, Kohlberg (1981) moralinio vystymosi, Loevinger (1976) ego vystymosi teorijomis. Nors šios teorijos yra apžvelgiamos ir diskutuojamos, jomis remiamasi skirtingu laipsniu ir skirtingais jų aspektais.

- Socialinio konstruktyvizmo teorija (Burr, 1995; Pinker, 2002), kuri yra konstruktyvios vaiko veiklos aiškinimo pagrindas, akcentuojantis patyrimo reikšmę. Tokiu būdu naujos situacijos yra suprantamos kaip vaiko aplinkos kontekstų kuriamos dinamiškos sąlygos, reikalaujančios netradiciniu žinojimu pagrįstų sprendimų.
- Humanistinio ugdymo (antropocentrizmo, pedocentrizmo) paradigma (į vaiko ir aplinkos sistemą žvelgiama iš ugdytinio pozicijos) ir postmodernistinio ugdymo paradigma (į vaiko ir aplinkos sistemą žvelgiama iš ugdymo aplinkos pozicijų, pabrėžiant daugiapoliariškumą). Į kylantį tarpparadigminį prieštaravimą atsako žmogaus vystymosi ekologijos teorija, kuri atspindi realaus gyvenimo situacijas.
- Naująja mokymosi paradigma (liberalaus ugdymosi paradigma).
- Žmogaus ekologijos (*human ecology*) ir žmogaus vystymosi ekologijos (*the ecology of human development*) (dar vadinamos vystymusi pagal kontekstą (*development in context*) ir ekologinės sistemos teorija (*ecological system theory*)) paradigmomis (Bronfenbrenner, 1979). Žmogus, disertacijos tyrimo lauke – vaikas, yra suprantamas kaip vientisos ekosistemos dalis. Ekosistema atskleidžiama visuminės ekologijos (*full ecology*) sampratos rėmuose, teigiant, kad visi aplinkos elementai yra glaudžiai susiję ir yra neįmanoma analizuoti atskirų elementų be sąryšių su visa sistema. Kaip teigia Bronfenbrenner (1979), žmogaus vystymosi ekosistemą galima suskirstyti į atskirus segmentus pagal jų atliekamas funkcijas. Remiantis šia paradigma, vaiko privatus interjeras tiriamas kaip vientisa mikrosistema. Tam tikrais aspektais jis yra ne tik mikrosistema, bet tuo pat metu yra ir mezosistema, yra veikiama egzosistemos, atspindi makrosistemos ir chronosistemos struktūras.
- Tapatumo teorijomis: asmeninio tapatumo (*personal identity*) Erickson ir Roberts (1997), Noonan (2003), Proshansky, Fabian, Kaminof (1983), Giddens (2000), Layder (2004), vietos tapatumo (*place identity*) Proshansky, Fabian (1987), Magnusson (1990), Gustafson (2001), Bilgenoglu (2004), Hutchinson (2003), vietos jausmo (*sence of place*) (Steele, 1981; Hay, 1998; Jorgensen, Stedman, 2001), priklausomybės nuo vietos (*place dependance*) (Stokols, Shumaker, 1981), prisirišimo prie vietos (*place attachment*) (Hidalgo, Hernandez, 2001), priklausomybės vietai (*place belongingness*) (Proshansky, Fabian, 1987). Tapatumas traktuojamas kaip vaiko susigyvenimo su aplinka ir savęs identifikavimo strategija.
- Fenomenologinės prieigos nuostata (Heidegger, 1962), kad tiriamasis objektas atsiskleidžia pats, jei tik sudaromos tinkamos sąlygos ir parenkami tinkami tyrimo instrumentai.

Disertacinio tyrimo metodika, metodologija ir empirinė bazė

Tyrimo metu taikyti teoriniai, kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai, naudojant metodų trianguliacijos principą.

Mokslinės literatūros analizė atlikta apžvelgiant, tiriant žmogaus ir aplinkos sistemos bendrus dėsningumus, vaiko vystymosi ekologijos ypatumus, vaiko ir aplinkos sąryšius, vaiko privataus interjero bruožus ir jo poveikumo atributus.

Atliekant **dokumentų analizę**, apžvelgti Lietuvos institucijų dokumentai, įstatymai, statybos, higienos normos, susiję su pastatų, interjerų, darbo vietų, vaiko privataus interjero teisiniu reglamentavimu, Europos Sąjungos agentūrų dokumentai bei juose pateikti statistiniai duomenys (sužeidimų ir sužalojimų statistika ir pan.).

Standartizuota apklausa raštu taikyta siekiant sudaryti išsamų vaizdą apie privačius vaikų interjerus Lietuvoje. Apklausai naudoti klausimynai, kuriuose vyrauja uždaro tipo klausimai. Klausimynuose atspindėti keturi diagnostiniai blokai ir trisdešimt keturi diagnostiniai konstruktai. **Kiekybinio tyrimo empirinę bazę** (tėvų ir vaikų apklausa) sudarė 414 šalies namų ūkių apklausos (iš viso išplatinta 760 klausimynų, surinkta 476, tinkamais tyrimo duomenų analizei pripažinti 414). Daugiausiai respondentų buvo iš Šiaulių, Kauno, Mažeikių, Radviliškio, Pakruojo, Vilniaus miestų, Babtų, Akmenės miestelių, Šiaulių, Kauno apskrities kaimiškų vietovių. Dalyvavimo apklausoje savanoriškumo principas riboja galimybes suformuoti nepriekaištingą imtį, todėl, laikantis socialinių tyrimų etikos, neturint teisės ir galių priversti dalyvauti apklausoje šeimas, kurios nenori, imtis tikrinta analizuojant sociodemografines respondentų charakteristikas. Kvotinė imtis formuota tikrinant, ar jos atitinka socialines šalies realijas ir kontroliuojant imties charakteristikų parametrus. Kvotiniai parametrai kontroliuoti, kad būtų atstovaujamos įvairios gyvenamosios vietovės, įvairios socialinės struktūros, sociakultūrinis statusas. Siekta, kad įvairovė atitiktų tyrimo tikslus, nes privačių interjerų įvairovė reikšminga ne tik empirinio tyrimo apibendrinimui, bet ir kaip teorinės dalies konceptualizavimo pagrindas.

Etnografinis metodas taikytas lankant namų ūkius. Būtina patikslinti, kad šiuo atveju etnografiniu metodu tai galima vadinti sąlygiškai, nes tai labiau etnografinio metodo (šeimos, vaiko kultūros tyrimas), dažniausiai sociologijoje ir ekonomikoje taikomo namų ūkio tyrimo (namų ekonomika, vartojimas ir pan.) ir sociologijoje taikomo gyvenimo kokybės (bendras gyvenimo lygis) tyrimo simbiozė. **Kokybinio tyrimo empirinę bazę** sudarė dvidešimt du atvejai. Tyrimas atliktas Šiaulių, Vilniaus miestuose ir Šiaulių apskrityje. Vieno namų ūkio vizitacijai skirta nuo keturiasdešimt penkių minučių iki keturių valandų. Tinkamais pripažinti penkiolikos vizitacijų rezultatai (išpildytos visos tyrimo sąlygos, surinkta pakankamai medžiagos turinio analizei). Tyrimo metu vaiko privataus interjero aplinka ir detalės fiksuotos vizualiai. Nors šio etapo pagrindas buvo vizualinės etnografijos metodu surinkta informacija kokybinei turinio analizei, papildomai taip pat naudoti tie patys instrumentai kaip ir kiekybinės apklausos metu, be to, naudotas namų ūkio vizitacijos žurnalas, vaiko darbo (mokymosi) vietos patikrinimo klausimynas.

Vizualinės etnografijos metodas taikytas fotografuojant, filmuojant, renkant vizualinę informaciją apie privatų vaiko interjerą. Pasirenkant vaizdo fiksavimo būdus dominavo fotografavimas, pateikiantis bendrą vaiko interjero vaizdą. Filmavimo metu fiksuotos interjero detalės, išnaudojant dinaminio judėjimo galimybes.

Modeliavimas buvo taikomas siekiant sukurti darbinį modelį, atskleidžiantį vaiko privataus interjero kaip mikrosistemos sąveikas socializacijos ir ugdymosi kontekste.

Statistinė duomenų analizė atlikta taikant SPSS 16.0 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programą, naudojant daugiamačius statistinius metodus.

Tyrimo teorinį reikšmingumą apibūdina šie pasiekto mokslinio rezultato bruožai:

- Vaiko privatus interjeras aktualizuojamas ir konceptualizuojamas kaip tinkamas edukacinių mokslų tyrimo objektas Lietuvos kultūros sąlygomis.
- Atskleidžiamas vaiko ir aplinkos tyrimų tarpdiscipliniškumas, požiūris į vaiko interjerą iš įvairių mokslų perspektyvos sutelkiant dėmesį į ugdymo mokslo ir ugdymo praktikos reikmes.
- Sukurti metodai ir metodika vaiko privataus interjero tarpdisciplininiais tyrimams, kuriuos tyrėjai gali naudoti kompleksiskai ar panaudoti dalį metodikos tam tikriems vaiko privataus interjero tyrimams.
- Tyrimas bei jo rezultatai yra reikšmingi ugdymo mokslui tik tada jei sprendžia iškilusias problemas, kuria naujas ugdymo technologijas, o tai ir yra vienas iš šio darbo prioritetų – aktualizuoti ir įtvirtinti vaiko privatų interjerą kaip poveikumo atributą edukacinių mokslų kontekste.
- Išplėsti teoriniai vaizdiniai apie vaiko privataus interjero sampratą.

Tyrimo praktinį reikšmingumą ir taikymo perspektyvas lemia:

- Tyrimo medžiaga gali suteikti naujų išvalgų pedagogams tobulinant ugdymo procesą, sujungiant vaiko prigimtines galias ir aktyvinančios aplinkos elementus. Vaiko privataus interjero pažinimas yra reikšmingas ne tik kaip ugdomosios, bet ir socializaciją įgalinančios aplinkos aspektu. Socializacijos procesai dažnai yra menkai valdomi, todėl ir nedidelės vaiko aplinkos teigiamas organizavimas, galintis sąlygoti socializacijos procesą, veikti kaip savaiminės socializacijos elementas, yra svarbus.
- Remiantis atliktu tyrimu, jo rezultatais galima tobulinti įvairių specialybių pedagogų edukaciją (dailės, estetikos, istorijos, literatūros ir kt.) atskleidžiant vaiko ir jo privataus interjero ryšius, iširtus poveikumo atributus bei jų formavimo principus.
- Tyrimo rezultatai gali būti naudojami rengiant architektūros ir dizaino specialybių studentus, kurie turi suvokti aplinką kaip visumą ir gauti nors minimalių edukologijos ir sociologijos žinių.
- Vaiko privataus interjero pažinimas ir kaip poveikaus auklėjimo instrumento naudojimas yra svarbus klasių aulėtojams, pedagoginėms psichologinėms tarnyboms, atliekančioms konsultavimo funkcijas. Kaip iki šiol menkai išnaudotą, tinkamą ugdymo priemonę, jį (vaiko privatų interjerą) gali naudoti socialiniai darbuotojai.
- Tyrimo rezultatai rodo, kad ugdymui gali būti naudojamos vaiko privataus interjero dalys, bet daug efektyviau veiktų kompleksiskai tvarkomas interjeras.
- Tyrimo rezultatai gali būti panaudoti šiuolaikinių medijų aplinkoje savaiminiam, latentiniam švietimui aktualizuojant svarbiausius vaiko privataus interjero tyrimo atradimus.

- Pedagogai gauna dar vieną tinkamą vaiko raidos diagnostikos instrumentą, visapusiškai atskleidžiantį ir latentinius vaiko raidos ypatumus bei problemas.
- Tyrimas gali padėti vaiko laisvalaikio principų formavimui, nes urbanistinio bei ergonominio programavimo galimybės vaiko laisvalaikio organizavimo kontekste iki šiol labai menkai naudojamos.
- Tyrimo rezultatai gali būti panaudojami šviečiamųjų straipsnių serijai populiariuosiuose leidiniuose ir žurnaluose.
- Tyrimo rezultatai yra svarbūs tėvams, besidomintiems vaiko ugdymo, socializacijos procesais, vaiko privataus interjero įrengimo aspektais. Tyrimo medžiaga gali būti naudojama vykdant neformalų tėvų, globėjų švietimą, šeimų konsultavimą atskleidžiant kaip sveikai, tinkamai ugdyti vaiką ugdymo, socializacijos požiūriu sparčiai besikeičiančioje, ribotų išteklių visuomenėje.
- Tyrimo rezultatai reikšmingi pramonei, verslui bei marketingo strategijų formavimui. Tyrime atskleidžiamos tėvų, vaikų privataus interjero formavimo nuostatos, realūs poreikiai bei galimybės. Surinkta medžiaga gali pasitarnauti formuojant ergonominius, sveikatingumo bei psichologinio priimtimumo vaikiškų baldų standartus, nustatant kainos ir kokybės santykį.
- Tyrimas atskleidžia sukurtosios daiktinės ir interaktyvios aplinkos formavimo poreikius, kurie potencialiai reikšmingi įvairių krypčių verslui.
- Vaiko interjero tyrimo rezultatai įgalina padėti vaikui suvokti aplinkinį pasaulį, įgyti kultūrinės, socialinės kompetencijas, tapti savarankišku, atsakingu žmogumi, kuriančiu savo gyvenimą.

Tyrimo perspektyva. Šiame darbe yra atlikta teorinė vaiko privataus interjero analizė ir konceptualizacija. Vaiko privatus interjeras pagrįstas kaip ugdymo mokslo tyrimo objektas, atlikta vaiko privataus interjero socioedukacinės būklės diagnostika Lietuvos kultūros sąlygomis. Kitas žingsnis tiriant vaiko privatų interjerą Lietuvoje turi būti natūralus ugdomasis eksperimentas, kuris leistų nustatyti aiškius priežastinius ryšius tarp kintamųjų, suformuluoti ugdymo mokslui reikšmingus, patikrintus plataus pobūdžio apibendrinimus ir rekomendacijas.

Ginamieji teiginiai:

- Vaiko privatus interjeras ugdymo moksle ir praktikoje turėtų būti vertinamas tik kompleksiskai, kaip vientisa vaiko-aplinkos sistemos dalis, pati būdama posistemiū ar mikrosistema. Privalomas transakcinis požiūris, kontekstualus vertinimas, o tarpdisciplininiai duomenys (priskirtini įvairioms mokslo kryptims ir šakoms) aktualizuojami ugdymo mokslo kontekste.
- Vaiko privatus interjeras funkcionuoja kaip visavertė socializacijos, ugdymosi aplinka ir instrumentas tik tokiu atveju, jei atitinka šiuos reikalavimus ir prielaidas: funkcionalumo, sveikatingumo ir higienos, mikroklimato, psichofizinius, savireguliacijos, komunikavimo, bendradarbiavimo, saugumo,

saviorganizacijos, psichologinius, saviraiškos, urbanistinio programavimo, ergonomikos, dizaino, estetikos, kultūrinius, vertybinius, erdvės, vietos ir erdvumo reikalavimus.

- Visi vaiko privataus interjero bruožai, aspektai, atributai socializuojančiai bei ugdančiai veikia ir pavieniui, tačiau kaip vientisa ekosistema kuria kur kas efektyvesnę psichosocialinę momentą, sudarantį palankiausias sąlygas vaikui socializuotis ir ugdytis (atskiri poveikiai ne mechaniškai pliusuojami, bet sinergiškai pastiprina ir išplečia vienas kitą).

Tyrimo rezultatų aprobavimas

Pagrindinės tyrimo idėjos pateiktos šiose publikacijose:

1. Rimantas Plungė. Empirinio tyrimo – mokyklinio amžiaus vaiko privatus interjeras kaip socializacijos ir ugdymo veiksnys – metmenys“. Jaunujų mokslininkų darbai 2006. 1 (8). ISSN 16488776. P. 58–66.
2. Rimantas Plungė. Analysis of Relations among a Child, One's Private Interior, Place Identity in the Context of Socialisation and Education. Kūrybos erdvės 2006. 5. ISSN 18221076. P. 102–110.
3. Rimantas Plungė. Children's Private Visual and Virtual Environment. From Visual Pollution to Positive Facts. Intervention Through Art Education. Art Education Strategies and Possibilities for Diversity in Education. 2009. ISBN 9783200015463. P. 256–270.

Disertacijos struktūra: disertacija susideda iš įvado, keturių dalių, išvadų ir diskusijos. Disertacinis tyrimas iliustruotas 42 paveikslai, 67 lentelėmis. Remiamasi 372 literatūros šaltiniais. Prieduose pateikiama empirinio tyrimo anketa, kokybinio tyrimo, paremto vizualine etnografija, foto- ir videomedžiaga.

1 SKYRIUS

SISTEMA „ŽMOGUS-APLINKA“ IR JOS SAMPRATA SOCIALINIULOSE MOKSLULOSE

1.1. Sistema „žmogus-aplinka“ ir jos aspektai (visuminis požūris)

Analizuojant žmogū, jo vystymąsi, veiklą, veiklos rezultatus, akivaizdu, kad žmogus¹⁰ veikia aplinkoje¹¹. Aplinka¹² nėra abstrakti, ji – konkreti, gali būti lokaliizuota ar įvardyta. Aplinkos apibūdinimas ir tipologija yra sudėtingi, kadangi aplinka gali būti analizuojama žvelgiant iš įvairių mokslo šakū perspektyvū: estetinės, psichologinės, psichofizinės, fizinės, ergonominės, ekologinės ir kitū. Aplinkos įvairovė yra priklausoma nuo jos pačios natūraliū ar sukurtū savybiū bei nuo joje gyvenančių ir veikiančių organizmū (šiuo atveju – žmoniū¹³). Apibendrintai aplinką galima apibūdinti kaip kintančią, daugiakomponentę žmoniū ir vietos abipusiškai veikiamą visumą.

Sistema „žmogus¹⁴-aplinka“ nėra baigtinė ir izoliuota, todėl, aptardami sistemos struktūrą ir dalis, privalome atsižvelgti į sistemos kontekstus¹⁵ (šis terminas vartojamas atsižvelgiant į visas jo reikšmes – tiek lingvistinę, tiek ir situacinę). Toks požūris yra svarbus, nes žmogaus aplinkoje tyrimas privalo būti atliekamas atsižvelgiant ne tik į priežastingumo ryšius, bet ir tū ryšiū kompleksiškimą.

Gali būti daugybė įvairiū asmenybės ir aplinkos sistemos bruožū, pavyzdžiui: aplinkos ekologiškumas ir sveikatingumas atsispindi aplinkos kontekstuose ir gali būti siejamas su ligū pasireiškimais – bendra savijauta, tipiniū tam rajonui ligū paplitimu ir pan. Psichologiniai kontekstai atskleidžiami analizuojant savijautos, savės vertinimo aspektus: tapatumą, pasitenkinimą, savigarbą ir kt. Socialiniai kontekstai nurodo, kokioje aplinkoje vyko asmenybės tapsmas – kultūriniai, kognityviniai, socialiniai, ekonominiai virsmai. Aplinkos kontekstai visada yra dinamiški ir kintantys. Dinamikai užtikrinti pakanka tik vienos sistemos pusės (pavyzdžiui, žmogaus) kaitos. Fiziniai kontekstai gali likti nepakitę (ta pati, mažai besikeičianti

¹⁰ Toks analizės būdas tinkamas ir teisingas ne tik žmogaus ir jo aplinkos, bet ir bet kurio gyvo organizmo atveju. Atliekamos analizės kontekste tai nėra svarbu, todėl koncentruojamasi tik į sistemos „žmogus-aplinka“ holistinę analizę.

¹¹ Aplinka čia apibūdinama pačiu bendriausiu pavidalu; aplinka – tai, kas yra už individo ribū ir nėra savasties dalis, taip pat kaip socialinė, kultūrinė, ekonominė, estetinė, ergonominė, fizinė, psichologinė, psichosocialinė ar kitokia aplinka.

¹² Aplinka yra ir terpė, kurioje kažkas (šiuo atveju vaikas) gyvena ir veikia.

¹³ Tokie pat analizės principai taikytini visoms biologinėms formoms, tačiau šiuo atveju aktualus tik žmogaus ir aplinkos santykis.

¹⁴ Žmogaus, individo, asmens, asmenybės sąvokos atskleidžiamos poskyryje 1.2. *Žmogus ir vaiko vystymosi teorijos (aplinkos aspektas)*.

¹⁵ Kontekstas šiuo atveju suprantamas kaip tam tikros, su fenomenu susijusios sąlygos.

Kontekstus kaip aplinkos savybes tyrėjai apibrėžia gana dažnai – pavyzdžiui, Stokols (1987) įvardija kontekstus „kaip kasdienines aplinkos savybes“. Stokols D. & Altman I. *Handbook of Environmental Psychology* (p. 41–70). New York: Wiley.

gamtinė aplinka, sukurta žmogaus gyvenamoji aplinka, jos detalės), tačiau, nepaisant to, žmogaus asmenybės, jo ryšių virsmas užtikrina pastovų visos sistemos nestabilumą – kinta asmens nuostatos, įsitikinimai, žinios, jausmai, patirtys, socialinės ar kultūrinės struktūros.

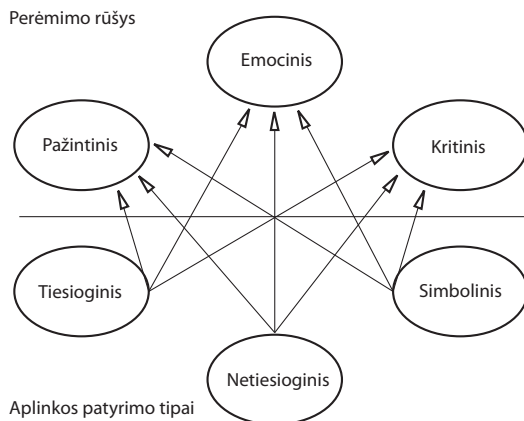
Visus kontekstus tikslinga skirstyti į priskirtinus aplinkai ir priskirtinus žmogui. Pasak Stokols (1987), tikslinga išskirti šešis pagrindinius kontekstus: asmenybės – fizinį, psichologinį / vidinį asmeninį ir sociokultūrinį; aplinkos – fizinį, psichologinį / tarpasmeninį ir sociokultūrinį. Wapner ir Demic (2000a) pažymi, kad svarbu pasikliauti ne tik aiškia kontekstų klasifikacija ir veiklos skirstymu pagal ją, bet ir į visą sistemą „žmogus-aplinka“ kaip analizuojamą objektą žvelgti visybiškai. Remiantis tokia išvada, teigtina, kad Stokols (1987) siūlomas modelis modifikuojamas ir jame pabrėžiama transakcijos (patirties ir juo pagrįsto veikimo) reikšmė. Tokiu būdu sistemos kompleksiskumas tampa aiškesnis, nes asmens aplinkoje pabrėžiamas veiklos visybiškumas. Sistemos analizė dėl objektų, subjektų ir jų ryšių gausos yra komplikauta. Nepaisant tokio sisteminio komplikotumo, holistinis požiūris yra privalomas, nes paaiškina asmens funkcionavimą realaus gyvenimo situacijose.

Privalu analizuoti asmens kontekstus: fizinį-biologinį (pavyzdžiui, sveikata), psichologinį (pavyzdžiui, savęs vertinimas), sociokultūrinius (pavyzdžiui, moksleivis); aplinkos kontekstus – fizinį (natūrali ir sukurtoji daiktinė aplinka¹⁶), psichologinius-tarpasmeninius (pavyzdžiui, vaikas¹⁷ kaip šeimos narys), sociokultūrinius

¹⁶ Sukurtoji aplinka (*built environment*) – žmogaus pakeista, perkurta aplinka. Tikslumo dėlei dar apibūdinama kaip sukurtoji daiktinė aplinka. Daiktiškumo aspektas pabrėžiamas norint atskirti nuo psichologinės, dvasinės aplinkos. Nepaisant tokio atskyrimo, sukurtoji daiktinė aplinka analizuojama kaip sistemos „žmogus-aplinka“ dalis, glaudžiai susijusi su visomis veikiančiomis dalimis ir kontekstais.

¹⁷ Vaiko ir paauglio sąvokos apibrėžtis yra diskutuotina ir privalo būti apžvelgta iš kelių perspektyvų: fiziologinės, psichologinės, socialinio vystymosi, ekologinio vaiko vystymosi, pedocentristinės ir teisinės. Vaikas ir paauglys šiame tyrime paprastumo dėlei yra įvardijamas kaip vaikas. Tokiam traktavimui pagrindą suteikia Vaiko teisių konvencija (priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>. Pasak pirmojo jos straipsnio, „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų“. Tokiu apibūdinimu galima vadovautis, tačiau jis yra labai abstraktus ir apibendrintas. Norint išvengti dviprasmybių bei netikslumų, yra remiamasi Piaget (1967) kognityvinio vystymosi teorija, Erikson (1968) psichologinio vystymosi teorija, Loenvinger (1976) ego vystymosi teorija. Šiomis teorijomis remiamasi skirtingu laipsniu ir skirtingais tikslais, pavyzdžiui, Piaget teorija yra reikšminga dviem aspektais: sudaryta vaiko amžiaus tarpinių periodizacija ir erdvės įsisavinimo etapai. Toks skirstymas tyrėjui yra orientacinio pobūdžio, o ne absoliutus atskaitos taškas. Jis priimtinas su išlygomis tik todėl, kad jokio kito tiek struktūruoto modelio, padedančio orientuotis, tiesiog nėra. Analizuojant vaiko vystymąsi, remiamasi ir vaiko intelekto vystymosi teorijomis: Thurston (1947), Gartner (1998) intelekto teorijomis, Vekker (1976) genetiniu struktūriniu intelekto modeliu, *fuzzy* kognityvinių žemėlapių apibendrinta samprata (Kosko, 2000). Vaiko vystymasis traktuojamas remiantis Vygotsky (1978) nuostata, kad vaiko vystymasis analizuotinas kaip vientisas procesas, akcentuojant interiorizacijos procesus. Reikšmingiausi vaiko vystymosi traktavimo atradimai yra padaryti Bronfenbrenner (1979). Jo teorijos pagrindas yra aplinkos struktūravimas į mikro-, egzo-, mezo-, makro- ir chronosistemas, kadangi vaiko vystymasis vyksta ne tik ekstensyviai užvaldant naujas erdves, įsitraukiant į naujų pasaulių organizacijas, bet ir intensyviai, veikiant chronosistemoje. Būtent chronosistema ir yra vaiko vystymosi mato pagrindas. Anot Bronfenbrenner (1979), svarbiausia matuoti kokybinius vaiko pasikeitimus, o Vygotsky (1978) papildė, kad vaikas įsivaina tiek, kiek jam yra pateikiama socialinės aplinkos. Abiejų autorių požiūris apibendrinamas chronosistemos, nes graikų kalboje laikas įvardijamas dviem žodžiais *chronos* ir *kairos* (daugiau apie tai poskyryje 1.3. *Žmogaus*

(namų taisyklės, ugdymo įstaigos ar bendruomenės taisyklės). Taip pat negalima ignoruoti transakcijos svarbos. Tokius tvirtinimus ir nuostatas patvirtina šie mokslininkai: Yi-Fu Tuan (2003a), Bronfenbrenner (1979), Garbarino (1981), Wapner (1987), Garbarino ir Abramowitz (1992), Liddell (2002), David ir Weinstein (1987), Manzo (2003), Pringle (1980), Eblen, Eblen, Dubos (1977), Bennett, Chorley (1978), Anderson, Carter, Lowe (2009) ir kt.

1 pav. Aplinkos patyrimo modelis

Kellert (2002), Heerwagen, Orians (2002) patvirtina, jog vaiko aplinkos poveikis yra kompleksiškas, ir visi veiksniai yra susiję vienoje sistemoje. Kellert (2002) (žr. 1 pav.) rekomenduoja kompleksiškos ekosistemos tyrimo raktą, kurį atskleidžia aplinkos patyrimo modelis. Toks siūlomas modelis tiesiogiai susijęs su Stokols (1987) siūlomu modeliu – fiziniai aplinkos kontekstai patiriami tiesiogiai, psichologiniai – netiesiogiai, simboliškai, sociokultūriniai – simboliškai, tai yra veikia kaip mediatorius (Vygotsky, 1978; Wertsch, 1985), semiotinių reikšmių laukas (Lotman, 2004). Toks modelis patvirtina Wapner ir Demic (2000a) mintis apie visybiškumą ir transakcijos svarbą.

Sistema „žmogus-aplinka“ konstruoja objektus, kurie prisideda prie kognityvinių procesų raidos. Toks konstruktyvistinis požiūris diskutuoja Lavine (1950) teiginį, kad realybė yra reliatyvi aplinkos interpretacija. Aplinka yra priežastinė terpė, kurioje vienos sistemos dalys visapusiškai veikia viena kitą. Toks požiūris reikalauja taikyti aplinkos sistemos dinaminę bei struktūrinę analizės formas (Bennett, Chorley, 1978; Anderson, Carter, Lowe, 2009). Struktūrinė analizė atskleidžia, kaip varijuoja sistemos „žmogus-aplinka“ struktūrinės dalys, kuo jos skiriasi, ar yra panašios ir kiek yra integruotos viena į kitą. Dinaminė analizė apibrėžia substrukūros procesus ir jos funkcionavimo sėkmę (Wapner, Demick, 2000). Pasak Bennett, Chorley (1978), galutinis tikslas yra nustatyti, ar problemos sprendimas sistemoje gali būti pasiektas per atskirų struktūrinių dalių procesus. Taigi net jei kaž kurios struktūrinės dalies vystymasis yra nesėkmingas, tai nereiškia, jog visas struktūros poslinkis regresyvus.

vystymosi ekologija ir vaiko aplinka). *Chronos* žymi linijinį laiką (panašiai kaip Piaget, Erikson teorijose), o *kairos* žymi laikotarpius nuo vieno kokybinio etapo iki kito (kaip siūlo Vygotsky ir Bronfenbrenner). Remiamasi ir Re teorija (2006), kuri teigia, kad sąlygiškai vaiko amžių galima skirstyti į: vėlyvąją mokyklinę vaikystę iki 13–14 metų, paauglystę iki 18 metų.

Stokols (1987) įvardija aplinkos ir žmogaus kontekstus ir atskirai juos analizuoja, tačiau Wapner ir Demick (2000), Anderson, Carter, Lowe (2009), Bennett, Chorley (1978) pažymi, kad svarbu ne tik juos nagrinėti atskirai, bet ir analizuoti juos atsižvelgiant į žmogaus veikimo konstruktyvią prigimtį. Individas veikia atskiruose aplinkos konstrukcijos segmentuose. Pavyzdžiui, vaikas keliasi ryte, pasikloja lovą, apsirengia, valgo pusryčius, apsiauna batus ir išeina į mokyklą. Veikiama skirtingose erdvėse – kambaryje, valgomajame, koridoriuje. Tai vienas, tai kitas aspektas yra svarbesnis tam tikru veikimo momentu (erdvė labiau nei laikas ar atvirkščiai).

Žvelgiant iš sistemos „žmogus-aplinka“ tyrimo perspektyvos, individo formavimasis suprantamas ne tik kaip vaiko ontogenėzė (Piaget, 1952), bet traktuotinas kaip žmogus-aplinkoje veiklos ir vystymosi pasekmė. Vystymosi pakitimai (Valsiner, 1997) vyksta šiuose lygmenyse: mikrogenėzė (erdvinis aplinkos organizavimas), patogenėzė (neuro- ir psichopatologinio vystymosi), filogenėzė (rūšies vystymasis) ir etnogenėzė (kultūrinis vystymasis). Toks vystymosi traktavimas yra papildomas kitų veiksmių, kaip antai psichologinis vystymasis, kuris yra integruota mikrogenėzės ir patogenėzės dalis.

Sistema „žmogus-aplinka“ gali būti vertinama ir ortogenėzės¹⁸ principo kontekste. Ortogenėzės kaip natūraliosios atrankos (evoliucijos) teorijos¹⁹ alternatyvos principai yra neaktualūs, tačiau tam tikrais atvejais ši teorija paaiškina linijinius sistemų virsmus. Šis principas teigia, kad vystymasis yra matomas iš to, koku laipsniu sistema yra organizuota. Neorganizuotos sistemos yra natūraliai linkusios perimti ir pamėgdžioti sudėtingesnius sistemų darinius. Tai prisitaikymo (asmenybės) ir pritaikymo (aplinkos) procesas. Ortogenėzės principas (Woodley, 2006)²⁰ sistemoje „žmogus-aplinka“ pradeda realizuotis dėl individo ar aplinkos bruožų skirtumų, ryškėjant sistemos skirtumams tarp atskirų dalių ir kuriantis sistemai (integruojančiai atskiras sistemos dalis). Kuo aiškesnė hierarchinė sistema ir kuo labiau integruotos skirtingos (atskirų dalių skirtybės taip pat rodo aukštesnį išsivystymo lygį) sistemos dalys, tuo sistema labiau išsivysčiusi. Tai tinka visiems trimis pagrindiniams asmenybės bruožams – fiziniam, psichologiniam ir sociokultūriniam. Taip (bent iš dalies) atsakoma į klausimą – kas individo aplinkos sistemą skatina tobulėti? Galima teigti, kad pasitvirtina Stokols (1987) teiginiai, kad atskiri sistemos „žmogus-aplinka“ bruožai yra integruoti, ir didesnė integracija liudija sėkmingesnį vystymąsi.

Panašiai Wapner, Demic (2000) išskiria polius, atskleidžiančius žmogaus ir aplinkos vertinimo galimybes, ir patvirtina ortogenėzės principo raišką. Pirmieji pa-

¹⁸ Ortogenėzė – teorija, teigianti, kad evoliucijos variacijos yra kryptingos ir nėra tik atsitiktinės sėkmės padarinys. Ortogenėzė kaip Darvino vystymosi teorijos konkurentė, žvelgiant iš šiuolaikinės perspektyvos, neaktuali (ortogenėzė XIX amžiuje sukurta kaip evoliucijos teorija, teigianti, kad kiekviena sistema ar organizmas turi savyje „vidinę energiją“ (kiek XX a. pradžioje omega taško link), tačiau šiuolaikiniame moksle dažnai naudojama tam tikriems, dažniausiai linijiniams, procesams tirti ir interpretuoti. Daugiau apie tai žr. Woodley M. A. (2006). *The Limits of Ecology New Perspectives from a Theoretical Borderland*. United Kingdom: Arima Publishing.

¹⁹ Mayr E. (2002). *What Evolution Is*. London: Weidenfeld and Nicolson.

²⁰ Woodley (2006) ortogenėzės principą naudoja ekosistemos vystymosi trūkumams ir privalumams panaudoti, bet, traktuojant bet kokias veiklas kaip visuminės ekologijos dalį, šis principas paaiškina ir socialinius virsmus.

teikti poliai rodo silpnesnį vystymosi lygį, antrieji – stipresnį: maišytas–subordinuotas, sinkretiškas–diskretiškas, difuzinis–artikuliuotas, nelankstus–lankstus, labilus–stabilus. Toks suskirstymas į polius parodo, kad individai gali skirtingai veikti aplinkoje ir jų ryšiai gali būti skirtingi. Žmogų realiose gyvenimo situacijose veikia ir personaliniai skirtumai. Tai liudija Wapner, Demick (2000), Werner, Altman (2000) tyrimai ir teorinės studijos. Šių mokslininkų mintis apie žmogaus ir aplinkos ryšių strategijas galima apibendrinti taip:

- Prisitaikoma prie bendro konteksto, sekant aplinkos pokyčius (dažnai visai nenaudinga elgsena pačiam individui).
- Individas veikia vadovaudamasis savo nuostatomis, vis toldamas nuo bendro konteksto.
- Individas veikia vadovaudamasis savo nuostatomis, tuo pat metu atvirai konfrontuodamas su aplinka.
- Individas geba veikti reguliuodamas savo santykius su aplinka, dalyvaudamas jos veikloje ar atmesdamas jam neparankius bruožus, siekdamas ilgalaičių savo tikslų.

Pasak Wapner ir Demic (2000), individualių žmogaus savybių akcentavimas leidžia daryti išvadas apie begalę sistemos „žmogus–aplinka“ konfigūracijų. Šis teiginys kyla iš urbanistinės vaiko ir aplinkos sistemos tyrimų (Wapner, Demic, 1998):

1. Vaikai yra aktyvūs organizmai, kurie konstruoja psichologinius aplinkos bruožus, aiškiai atskirdami juos nuo fizinio, geografinio konteksto.
2. Vaiko mintys, įsitikinimai, viltys, troškimai, viltys yra sąlygojami patirties, įgytos veikiant įvairialypėse aplinkose.
3. Vaikai gyvena daugybėje fizinių kontekstų ir pasaulių.
4. Vaikai kaip organizmai (baigtinė sistema) įkūnija daugybę prasmų ir instrumentarijų – konceptų, įrankių ir / arba kūno dalių, kurie svarbūs sėkmingai veiklai.

Apibendrinti minėtų autorių mintis galima taip: sistema „žmogus–aplinka“ yra vientisas, tačiau jungiantis daugybę įvairių subsistemų darinys; ir aplinka, ir individas dinamiškai ir nuolat transformuoja vienas kitą; sistemos „žmogus–aplinka“ stabilumas ir kaita egzistuoja nuolatos; sistemos kaitos kryptis yra nuolat koreguojama, o ne numatoma iš anksto.

Ekologijos sampratos raida – nuo dalinės iki visuminės ekologijos

Pastaruosius tris dešimtmečius aplinkos samprata pasikeitė, ir tai sąlygojo svarbūs technologiniai, moksliniai bei kultūriniai virsmai. Tai liudija daugybė kitusių gyvenimo aplinkoje veiksmų. Schutkowski (2006), Ellen (1982) išskiria svarbiausius pokyčius: ekologinę revoliuciją, kultūros globalizaciją, žmogaus kaip ekosistemos dalies sampratos pasikeitimą, socialinės pasaulio sandaros virsmus, telekomunikacijų revoliuciją, gamybos technologizavimą.

Gamtos mokslams keičiantis ir procesų priežastinei priklausomybei bei visybiškumui ryškėjant, transformacijos įvyko ir ekologijos mokslo sampratoje. Ekologijos mokslas iš biologinės mokslo šakos, studijuojančios gyvus organizmus, jų

aplinką, pasak Schutkowski (2006), Ellen (1982), Marten (2001), tampa mokslu, studijuojančiu gyvenimą ir jo aplinką. Tai atsispindi ne tik chemijos, biologijos, geografijos, klimatologijos bet ir socialiniuose moksluose – sociologijoje, antropologijoje, psichoantropologijoje, psichologijoje, psichosociologijoje, edukologijoje ir kituose. Gamtinės (dalinės) ekologijos konceptas (*partial ecology*) atskiriamas nuo visuminės ekologijos koncepto (*full ecology*) Steiner (2002), Werner (2000). Tai tiesiogiai susiję ir su žmogaus veiklos bei vystymosi traktavimu. Dalinės ekologijos atveju žmogaus veikla traktuojama kaip žmogiškasis veiksnys. Visuminės ekologijos traktavimas apima socialinius, psichologinius, kultūrinius, ekonominius ir net istorinius bruožus (Schutkowski, 2006; Ellen, 1982; Marten, 2001; Steiner, 2002). Taip žmogus aplinkos studijose tampa ne faktoriumi, kartais veikiančiu „iš šalies“, o visateisiu ekosistemos dalyviu. Prie ekosistemos koncepto prisideda dar viena (be laiko ir erdvės) žmogiškoji dimensija – aplinkos percepcija (Bonnes, Bonainto, 2002; Marten, 2001; Moran, 2006).

Fizinės kaip ir gyvenamosios aplinkos charakteristikos turi būti analizuojamos naudojant visuminės ekologijos principus (netgi ta aplinkos dalis, kuri tradiciškai priklauso dalinės ekologijos konceptui). Taip visa gyvenamoji aplinka patenka į vieną ekosistemą. Schutkowski (2006), Ellen (1982), Marten (2001), Bonnes, Bonainto (2002) teigimu, tiriant dalinės ekologijos sistemas, kai į tyrimo lauką patenka žmogus, natūrali, gamtinė aplinka netenka didelės dalies savo lyginamojo svorio ir yra labiau suprantama kaip nemateriali ekosistemos dalis. Jos būvis nepasikeičia (ji vis tiek lieka materialiai), tačiau į ją žvelgiama per žmogaus ekologijos prizmę, koncentruojantis į simbolinį-socialinį suvokimą. Pasak Bonnes, Bonainto (2002), ir asmenybė, ir socialinė, ir natūrali aplinka vertinami kaip „sociokultūrinis jausmas“. Visuminės ekologijos sampratą plėtoja ir humanistinė geografija bei vaiko geografija (Yi-Fu Tuan, 2001; Soja, 1989; Cloke, Crang, Goodwin, 2004). Geografija apima visas žmogiškas erdves (taip pat ir mažas asmenines erdves) bei jos psichologinius, edukologinius, socialinius, architektūrinius ir net estetinius erdvių aspektus. Anot Bell, Greene, Fisher, Baum (2005), tokį naują požiūrį galima vadinti „naująja aplinkos paradigma“. Ši naujoji aplinkos paradigma apibendrina aplinkos sampratos raidą ir rodo, kad reikia iš naujo įvertinti iki šiol vyravusius požiūrius. Thompson ir Burton (1994) teigia, kad tai demonstruoja „ekocentrizmą *versus* antropocentrizmą“. Pasak Inglehart, toks požiūris, apibūdinamas kaip „postmaterialistinis“, pabrėžia universalias vertybes bei altruizmą *versus* egoizmą ir individualizmą (Inglehart, 1971).

Naujoji aplinkos paradigma aktuali ne tik makrosistemose pasauliniu mastu, bet ir mažesniu, lokaliu masteliu. Analizuojant žmogaus ir aplinkos lokalizuotus santykius pastebėta, kad asmenybė, veikdama aplinkoje, daro įtaką ir kitiems socialinės grupės nariams. Atsiranda sąveikos problema: pasak van Assen, Snijders (2004), Wit, van Dijk, Groenenboom, Wilke (2004), tai – socialinė, bendravimo ir aplinkos dilema. Toks išskyrimas pagrįstas pastebėjimais, kad bendra socialinės grupės veikla aplinkos (įskaitant ir asmens, gyvenančio toje aplinkoje) labai paprastai pažeidžia asmens poreikius, o dažnai ir teises. Toks visuminis sąveikos apžvelgimas puikiai iliustruoja visuminės ekologijos sampratos teisingumą.

Žmogaus ekologija, vaiko ekologija²¹

Catton ir Dunlap (1994) reformuoja žmogaus ekologijos (kaip socialinės ekologijos) sampratą, tvirtindami, kad naujoji aplinkos paradigma tiksliai atskleidžia visuotinės tarpusavio priklausomybės idėjas. Pasak jų, socialiniai faktai privalo būti aiškinami bendrame ekologiniame kontekste, tačiau tai konfrontuoja su įprasta sociologijos sąvoka, verčia peržiūrėti visuomenės sandaros vertinimą ir santykius su aplinka (Catton, Dunlap, 1994). Naujai žmogaus ekologiją apibūdina ir Albertos universiteto mokslininkai, pristatydami Žmogaus ekologijos departamentą²²:

„Žmogaus ekologija yra tarpdalykinė taikomoji sritis, pasitelkianti holistinę priemonę, kad padėtų žmonėms išspręsti problemas ir sustiprintų žmogiškąjį potencialą jų artimoje aplinkoje – jų drabužiuose, šeimoje, namuose ir bendruomenėje. Žmogaus ekologai propaguoja individų, šeimų ir bendruomenių gerovę per švietimą, prevenciją ir įgalinimą“.

Toks apibūdinimas gali būti vadinamas „nemokslišku“, nes įneša buitiskumo elementų į mokslo sritį, bet, kita vertus, toks paprastas paaiškinimas atsako į klausimą, koks yra žmogaus ekologijos tyrimo objektas, koks yra įmanomas tyrimo laukas, kokie jo siekiai. „Buitiškumas“ šiuo atveju yra teigiamas, nes priartina mokslines idėjas prie realaus gyvenimo.

Svarbius postulatus apie žmogaus ekologiją galima rasti ir Oksfordo universiteto Aplinkos pokyčių instituto tekste²³:

„Žmogaus ekologija tiria ne tik žmonių poveikį aplinkai, bet ir aplinkos poveikį žmogaus elgesiui bei jų adaptyvines strategijas, kurios padeda geriau suprasti tokias įtakas. [...] Mums žmogaus ekologija yra metodologija bei tyrimų laukas. Tai mąstymo apie pasaulį būdas bei kontekstas, kuriame mes apibrėžiame savo klausimus ir atsakymų į tuos klausimus būdus. [...]“.

Šiame tekste pažymėtini du pagrindiniai dalykai: žmogaus prisitaikymo strategijos ir tai, jog tvirtinama, kad žmogaus ekologija yra ir tyrimo metodologija, ir tyrimo laukas. Yra minima, kad prisitaikymo aplinkoje strategijos padeda geriau suprasti aplinkos įtaką žmogaus elgesiui. Tai neginčytina makrosistemos lygmeniu, bet mikrosistemos ribose tokia nuostata iki šiol ignoruojama. Anksčiau minėti buitiskumo elementai, pasirodantys kaip visuminio požiūrio pasekmė, kaip tik ir liudija, kad tie patys traktavimo principai taikytini ir makro-, ir mikrosistemoms. Papildant šiuos teiginius galima teigti, jog metodologija nėra tik metodų rinkinys, specifiniai analizės metodai ar tyrimo atlikimo technika, bet ji ir įtraukia į save viską, kas susiję su mokslinės problemos tyrimu.

²¹ Terminas „žmogaus ekologija“ (šį terminą įteisino Amos H. Hawley (1950) traktate „Žmogaus ekologija – bendruomenės struktūros teorija“ (Human Ecology – A Theory of Community Structure). Šis autorius nebuvo pirmasis, pavartojęs šį terminą (jis vartotas geografijoje dar iki 1920 m.), tačiau užbaigė formuoti terminą atitinkantį konceptą. Prie termino apibrėžties ir koncepto formavimo prisidėjo Hawley kolega R. D. McKenzie 1925 m.).

²² Albertos universitetas, Žmogaus ekologijos departamentas (University of Alberta, Human Ecology Ded.) [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ales.ualberta.ca/hecol/>>.

²³ Oksfordo universiteto Aplinkos pokyčių instituto tekste (Oxford University, Environment Change Institute) [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eci.ox.ac.uk/research/humaneco/whatishe.php>>.

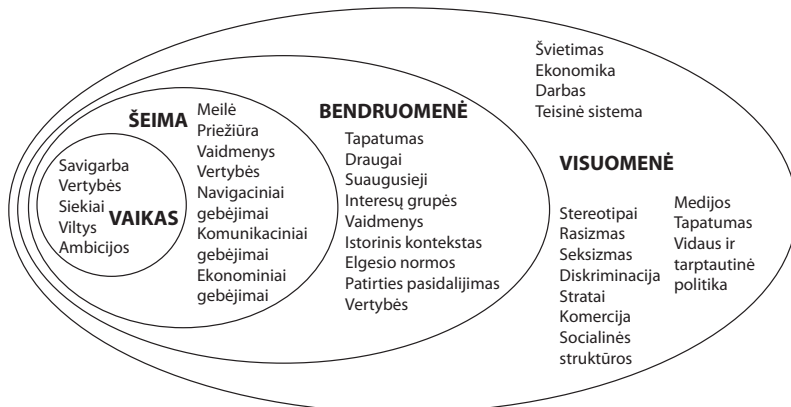
Žmogaus prisitaikymo strategijas taip pat mini Schutkowski (2006), Steiner (2002). Jie išskiria dvi teorines pozicijas, turinčias įtakos adaptyvinėms strategijoms: aplinkos determinizmą (*environmental determinism*) ir istorines galimybes (*historical possibilism*). Aplinkos determinizmas kristalizuoja natūros ir kultūros poveikius žmogui, tačiau konstatuotina, jog natūrali aplinka tiesiogiai nedaro įtakos žmogui. Anot Schutkowski (2006), natūrinė aplinka suteikia žmogaus vystymosi galimybių rėmus, bet tuo pat metu pasiūlo keletą žmogaus vystymosi krypčių. Taip įgyvendinamas istorinių galimybių principas. Toks požiūris yra racionalus, tačiau jis neatspindi žmogaus ir aplinkos santykių dinamiškumo, asmenybei paliekamas tik pasyvus vaidmuo, deklaruojama, kad ji perima tik ankstesnių kartų patirtis, taikydama prie aplinkos. Į šią neišspręstą problemą atsako kultūrinės ekologijos konceptas, suformuluotas Steward (1990)²⁴. Jis teigia, kad kultūrinė ekologija rodo būdus, kuriais kultūros kaita yra nulemta prisitaikymo prie aplinkos. Taip kultūra tampa mediatoriumi tarp asmenybės ir aplinkos. Tokią sampratą papildė sakralinė ekologija (Berkes, 2008), teigianti, jog reikia išsąmoninti aplinkos (natūros), kultūros ir asmenybės sąveiką daug platesniame ir gilesniame kontekste.

Žmogaus ekologijos modelis apima visos visuomenės struktūrą, įskaitant šeimą ir vaiką. Vaiko ekologija dažniausiai minima kaip žmogaus ekologijos dalis, kurioje ypač akcentuojama vystymosi ir kognityvinės raidos svarba. Vaiko ekologija sunkiai suvokiama be šeimos ekologijos. Požiūris į šeimą kaip sistemą (tiksliau, ekosistemą) įtvirtintas XX a. devintojo dešimtmečio pradžioje (Kreppner, Lerner, 1989). Minėti mokslininkai pažymi tokius šeimos kaip ekosistemos bruožus ir veiklos strategijas:

- Tarpusavio priklausomybė (*interdependance*). Vaikas, jo gyvenimas gali būti tiriamas tik šeimos ribose ir sąsajoje su ja. Vaikas bendrauja su šeima, šeima – su visuomene, bet nepaisant to, kad šie ryšiai yra vyraujantys, bendravimas yra daugialypis ir kompleksinis. Atskirų šeimos narių ir atskirų aplinkos dalių tyrimas neatspindi šeimos visuminių sąryšių.
- Šeimos turi subsystemas (*subsystems*). Šeima apima šias subsystemas: su-tuoktinių, tėvų-vaikų, giminystės, asmens-aplinkos.
- Šeimos sistemos uždaramas ir grandiniškumas (*circularity*). Vieni šeimos nariai daro įtaką kitiems tarsi uždaros grandinės dalys.
- To paties tikslo siekimo trajektorijos gali būti skirtingos (*Equifinity, Equifinality*). Nėra vieno geriausio būdo ar būdų, kaip reikia elgtis siekiant vaikui geriausio jo vystymosi.
- Visas elgesys yra tarpasmeninė žinia, kuri apima faktinę ir santykinę informaciją.
- Šeimos taisyklės kaip normos veikia šeimos viduje ir organizuoja šeimos sąveiką.
- Šeima kaip ekosistema siekia pusiausvyros savo veikloje.
- Šeimos sėkmės pagrindas yra lankstumas realaus gyvenimo situacijose.

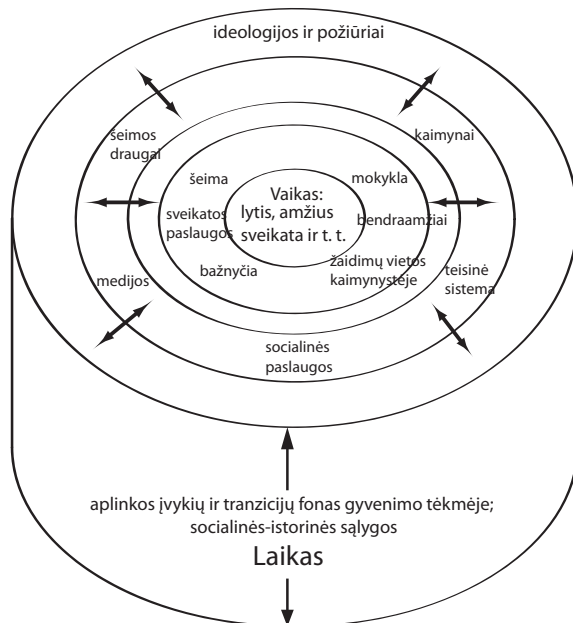
Vaiko ekologija, kaip ir šeimos ekologija, apima tuos pačius vaiko gyvenimo aspektus, tačiau vaiko ekologijos žemėlapis yra siauresnis, labiau lokalizuotas. Vaiko ekosistemos modelį galima apibūdinti taip, kaip parodyta 2 paveiksle.

²⁴ Steward J. H. (1990). *Theory of Culture Change; The Methodology of Multilinear Evolution*. Antrasis leidimas (pirmasis – 1955 m.).

2 pav. Vaiko ekosistemos modelis (parengta pagal Bronfenbrenner, 1979)

Toks apibūdinimas aiškiai rodo, kokia struktūrinė sistema yra išsidėsčiusios vaiko aplinkos sritys. Toks vaiko aplinkos apibūdinimas yra supaprastintas ir neatspindi vaiko ir jo aplinkos santykių kompleksškumo ir sudėtingumo, nes vystymosi apibūdinimui yra svarbios ne tik erdvinės bei ryšių dimensijos, bet ir laiko tėkmė. Šias tris dimensijas, susiliejančias į vieningą gyvenimo vektorių, pateikia Bronfenbrenner (1979) (žr. 3 pav.).

3 pav. Vaikystės ekologinis žemėlapis

Mokslininko pateiktas modelis visapusiškai apibūdina vaiko situaciją aplinkoje, jo vystymąsi ir gausėjančių ryšių įvairovę. Dėl daugybės sudėtinių veiksnių praran-

damas tikslumas ir apibrėžtumas, tačiau tai atspindi realias gyvenimiškas situacijas. Realiose gyvenimo situacijose mokslinis redukcionizmo principas sunkiai pritaikomas, ir todėl supaprastintu vaiko ekosistemos modeliu vadovautis negalima.

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus ekologija suteikia galimybę į žmogaus gyvenimo raidą, vystymąsi ir asmenybės tapsmus pažvelgti iš naujos tarpdisciplininės perspektyvos. Atskirų sistemos dalių tyrimas neatspindi visumos, tačiau, procesus apžvelgiant visapusiškai, galima geriau suprasti socializacijos sąlygas ir niuansus. Tokiu atveju aplinka (kultūra ir natūra) tampa gyvenimo scena, kurioje visos detalės yra svarbios, tačiau aiški ir visuma. Kultūra tampa mediatoriumi tarp asmenybės ir aplinkos. Bronfenbrenner (1979) pateikia išsamiausią vystymosi aplinkoje vaizdą, bet būtina pažymėti, kad kitų minėtų autorių darbai atskleidžia svarbius vaiko vystymosi aplinkoje aspektus ir papildo jo teoriją. Tokiu būdu visa vaiko veikla, įskaitant ir socializaciją, ugdymas(is) tampa nuolatiniumi procesu, kuriame nėra nesvarbių detalių.

1.2. Žmogus ir vaiko vystymosi teorijos (aplinkos aspektas)

Vaiko vystymasis gali būti apžvelgiamas iš skirtingų mokslinių, kultūrinių, socialinių, institucinių ar ideologinių perspektyvų. Tiesiogiai ar netiesiogiai žmogaus vystymąsi tiria šios mokslo šakos: biologija, edukologija, psichologija, antropologija, sociologija, ekologija, ekonomika, filosofija. Šio darbo ribose svarbiausia apibrėžti žmogaus, vaiko vystymąsi biologinėje, vystymosi psichologijos, edukologijos, visuminės ekologijos perspektyvoje. Anot Re (2006), Erikson (1968), vaiko vystymasis dažniausiai tapatinamas su tam tikrais asmenybės socialiniais virsmis, periodizuojamas pagal tam tikrų gebėjimų įvaldymą ar apibrėžiamas amžiaus parametrais. Vaiko vystymasis yra susijęs su vaiko amžiaus pasikeitimais, tačiau amžiaus raida nesuponuoja vystymosi. Pagrindiniai vystymosi veiksniai yra prigimtinės galios (žmogaus genai) ir aplinkos veiksniai. Kaip jau minėta, aplinkos veiksniai skirstytini į sociokultūrinius, fizinius ir psichologinius (Stokols, 1987). Aplinkos veiksniai gali būti reguliuojami, prigimtinėmis galiomis galima manipuluoti (bent jau iš dalies) – taip veikiant žmogaus, vaiko vystymąsi. Buchwald (1987) nurodo, kad, keičiant aplinkos veiksnius, pasiekiamas gana aukštas vystymosi plastiškumas, o genetinių veiksmų atžvilgiu vystymosi plastiškumas yra žemas.

Vaiko vystymosi potencialas, santykis su aplinka skleidžiasi priklausomai nuo amžiaus ir jo vystymosi periodų. Vaiko vystymosi sampratos problemiškumui apibrėžti atskleistini pagrindiniai vaiko vystymosi bruožai. Labiausiai paplitęs vaiko amžiaus tarpsnių periodizavimas yra toks: naujagimis (0–1 mėnuo), kūdikis (1 mėnuo–1 metai), ankstyvoji vaikystė (1–3 metai), priešmokyklinė vaikystė (4–6 metai), mokyklinio amžiaus vaikas (6–13 metai), paauglystė (13–20 metai) (Re, 2006). Erikson (1963) skirsto kiek kitaip – nurodo, kad paauglystė tęsiasi iki 18 metų, jaunystė prasideda nuo 19 metų. Piaget (1967) teigia, kad amžius svarbu, tačiau vaiko

vystymąsi galima suskirstyti į keturis lygmenis: sensomotorinį (nuo gimimo iki dvejų metų amžiaus – vaikai įvaldo pasaulį per judesius ir penkis jausmus), priešoperacinį (nuo dvejų iki septynerių metų – vyrauja nepriežastinis „maginis“ mąstymas, aktyviai vystosi motorika, egocentrizmas kaip pasaulėžiūra transformuojasi ir silpnėja), konkrečių operacijų (nuo septynerių iki dvylikos metų – vaikai pradeda logiškai mąstyti, bet tik praktiniais tikslais; vaiko asmenybė jau nebe egocentriška), formalių operacijų (nuo dvylikos metų amžiaus – vystosi abstraktus, priežastinis, loginis mąstymas). Piaget (1967) pažymi, kad jo įvardyti vaiko vystymosi laikotarpiai yra orientaciniai, todėl galima teigti, jog praktikoje jie ne visada pasiteisina. Piaget amžiaus tarpsnių teoriją rėmė Erikson (1963), psichologinio vystymosi tarpsnius traktuodamas griežtai ir teigdamas (priešingai nei Piaget), kad jų klasifikacijos privalu laikytis praktikoje, skubinant (jei atsilieka nuo normatyvinių parametrų) vaiko vystymąsi. Kitokių požiūrių išsakė Vygotsky (1978, 1985): jis sutiko, kad vaikas geriausiai mokosi suaugusiųjų sukurtose sąlygose iš jų pateiktos medžiagos (kaip teigė Piaget), bet ir tvirtino, jog jautrios ir laiku atliktos intervencijos gali padėti vaikui dar geriau atlikti jam iškeltus uždavinius. Nors vaiko amžiaus tarpsnių klasifikacija paplitusi, Vygotsky (1985) diskutavo vaiko vystymosi dalijimo į amžiaus tarpsnius ir teigė, kad kur kas svarbiau tirti nenutrūkstamą procesą. Ypatinę dėmesį Vygotsky (1978, 1985) skyrė kultūriniam ugdymui postuliuodamas, kad kiekviena funkcija vaiko kultūriniame vystymesi pasirodo dukart: pirmiausia socialiniame lygmenyje, vėliau – individualiajame; pirmiausia tarp žmonių – tarp psichologiškai (*interpsychological*) ir po to vaike (*intrapsychological*). Tai vienodai tinka dėmesiui, loginei atminčiai ir konceptų formavimui. Visos kitos aukštesnės funkcijos atsiranda kaip faktinis ryšys tarp individų.

Bandura (1977) pateikė socialinio išmokymo teoriją pabrėždamas elgesio ir kognityvinio mokymosi svarbą. Bandura (1977) teigimu, socialinis išmokymas yra aplinkos (labiausiai socialinės) ir psichologinių veiksmų sąlygotas elgesys. Socialinio išmokymo teorija paremta trimis žmogaus gebėjimais: atminties išlaikymu, reprodukcija ir motyvacija. Teigiamas elgesio modelis apžvelgiamas kartą, vėliau išlaikomas atmintyje ir, esant teigiamai motyvacijai, atkartojamas. Ši teorija reikšminga dėl to, kad pabrėžia aplinkos veiksmų (ypač socialinių) svarbą vaiko vystymuisi.

XX amžiaus šeštajame ir septintajame dešimtmėčiuose Bowlby sukurtą ir Ainsworth (Bowlby, Ainsworth, 1965) išvystytą „prisirišimo“ (*attachment theory*) teorija rėmėsi psichologija, evoliucijos teorija ir etologija. Ši teorija teigia, jog vaikas (pirmiausia, teorija buvo siejama su kūdikystės, ankstyvosios vaikystės laikotarpiais, vėliau Ainsworth ją pritaikė kitoms žmonių amžiaus grupėms) prisiriša prie asmens (dažniausiai jį prižiūrinčio) ir, naudodamasis juo kaip atskaitos tašku ir saugumo garantu (*secure base*), pradeda veikti aplinkoje. Prisirišimo teorija neneigia vaikystės amžiaus tarpsnių, tačiau naudoja juos kaip svarbesnių aplinkos (socialinės, kultūrinės, fizinės, psichologinės) kaitos momentų interpretavimui. Teorija kritikuota dėl etologinių pradų, šeimos socialinės struktūros supaprastinimo, prigimtinių vaiko galių, temperamento nuvertinimo, riboto sisteminio požiūrio. Prisirišimo teorija siejasi su humanistinės geografijos samprata. Saugios bazės sampratai iš esmės pritaria

Yi-Fu Tuan (2003a), kuris, tirdamas vaiko ir šeimos narių santykius psichologinėje, socialinėje plotmėje, patvirtina prisirišimo ir saugumo principų egzistavimą ir laikymąsi.

Apžvelgiant vaiko vystymosi ypatumus paminėtinos dar kelios teorijos, nagrinėjančios specifinius vaiko ir aplinkos vystymosi aspektus. Tai Fowler (1995) tikėjimo etapų teorija (ją galima traktuoti kaip dvasinio tobulėjimo teoriją), Kohlberg (1981) moralinio vystymosi tarpsnių teorija, Loevinger (1976) ego vystymosi teorija. Fowler (1995) atskleidžia religijos svarbą ir dvasinį tobulėjimą per visą gyvenimo laikotarpį. Autorius išskiria šešis tikėjimo formavimosi etapus, iš kurių paminėtini keturi, turintys tiesioginį ryšį su tyrimu: nediferencijuotas, intuityvus, mitinis-pažodinis, sintetinis-konvekcinis, individualus-reflektyvus. Šie etapai atspindi vaiko orientacijos aplinkoje vystymąsi, savivokos ir atsakomybės augimą. Fowler (1995) sistema reikšminga ne tik todėl, kad ji aiškina religingumo raidą, bet kur kas labiau ji atskleidžia įsitikinimų raidą. Šios raidos samprata reikšminga dėl atspindimos vidinės asmens brandos: ji gana tiksliai atspindi asmens ir aplinkos (socialinės, kultūrinės, fizinės, psichologinės) santykių ortogenezę. Fowler darbai siejami su Kohlberg (1981) moralinio vystymosi tarpsnių teorija (*stages of moral development*), kuri rėmėsi konstruktyvistiniu požiūriu. Kohlberg (1981) pateikia keturių lygių, šešių etapų moralinio vystymosi sistemą. Moralinio vystymosi teorija vaiko vystymąsi traktuoja per moralinio priežastingumo prizmę, kuri suponuoja etišką elgesį. Etiškas elgesys aktualus santykių su aplinka plotmėje.

Su dvasinės brandos ir moralės raida yra glaudžiai susijęs ir ego vystymasis. Viena vertus, jis konfrontuoja su pateiktomis teorijomis, kita vertus, jis jas papildo. Loevinger (1976) pasiūlo ego vystymosi modelį, kuris atspindi ir įprasmina savęs suvokimą per visą gyvenimo laikotarpį. Autorės teigimu, vystantis ego, vyksta personalinis įsisąmoninimas, kuris dažnai atskleidžia iškraipymus tarp paties asmens deklaracijų ir elgesio. Tai personalinis procesas, skirtingai pasireiškiantis kiekvieno žmogaus gyvenime, nes vienu ego nustoja vystytis, kitų – vystosi ir dažnai gilina prieštaravimus tarp įsitikinimų, deklaracijų ir elgesio. Pasak Loevinger (1976), deklaruotini tokie ego vystymosi etapai: kūdikystė (*infancy*), impulsyvus (*impulsive*), gynybinis (*self-protective*), konformistinis (*conformist*), savęs įsisąmoninimo (*self aware*), teisingumo siekimo (*conscientious*), individualistinis (*individualistic*), autonominis (*autonomous*), integruotas (*integrated*). Kiekvienas etapas yra vis aukštesnis ir sudėtingesnis, paremtas praeito etapo patyrimais. Asmuo naujame gyvenimo etape iš naujo įvertina savęs identifikaciją, veiklos motyvus, tai derina su savo įsitikinimais bei nuostatomis. Ego tapsmas veikiamas tiesioginio ar netiesioginio aplinkos poveikio. Anot Freud (1923) ego yra tapatumo (Id) dalis, kuris yra modifikuotas tiesioginės išorinio pasaulio įtakos.

Fowler (1995) tikėjimo etapų teorija, Kohlberg (1981) moralinio vystymosi tarpsnių teorija, Loevinger (1976) ego vystymosi teorija papildo viena kitą ir leidžia sudaryti daug išsamesnį vaiko kaip asmenybės vystymosi vaizdą aplinkos kontekste.

Apibendrinant konstatuotina, kad amžiaus tarpsnių, psichologinio vystymosi, socialinio išmokymo, prisirišimo, tikėjimo etapų, moralinio vystymosi, ego vystymo-

si teorijos suteikia pagrindą vaiko vystymosi aplinkoje interpretavimui. Jos apžvelgia įvairius vaiko vystymosi aspektus, iš dalies pagrindžia vaiko amžiaus tarpusnių periodizaciją (nors ir diskutuotiną), iš dalies atskleidžia vaiko savęs įsisąmoninimo aspektus, tačiau, kita vertus, nepateikia vientisos vaiko vystymosi aplinkoje koncepcijos. Kitokią sisteminių požiūrį pasiūlė Bronfenbrenner (1979). Jo koncepcija, vadinama „žmogaus vystymosi ekologija“ (*The Ecology of Human Development*), apima žmogaus prigimtinių veiksnių svarbą, tačiau ypatingą dėmesį skiria ir aplinkai. Iki šios koncepcijos sukūrimo aplinka, jos veiksniai, jos įtaka vaiko vystymuisi taip plačiai vertinta nebuvo. Bronfenbrenner aplinką suskirsto į mikro-, mezo-, egzo-, makro- ir chrono-²⁵ sistemas (*microsystem, mesosystem, egssystem, makrosystem, chronosystem*). Kiekviena sistema apima normas, taisykles ir vaidmenis, kurie gali turėti įtakos vaiko vystymuisi. Žmogaus vystymosi ekologijos koncepcija pasitelkia humanistinės geografijos, sociologijos, edukologijos, psichologijos, ekologijos, sistemų mokslo, antropologijos, filosofijos ir kitų mokslų žinias, todėl yra kompleksiška, homogeniška ir apimanti beveik visus vaiko vystymosi aspektus. Dėl tokio universalumo ji yra tinkamas teorinis pagrindas vaiko vystymosi aplinkoje tyrimams. Apibendrinimą galima užbaigti teiginiu – sistemos „vaikas-aplinka“ vystymasis yra nuolatinis, nenutrūkstamas, neskaidytinas procesas.

1.3. Žmogaus vystymosi ekologija ir vaiko aplinka

Žmogus negali egzistuoti vienas už visuomenės ribų. Visuomenė taip pat negali apsieiti be savo narių. Individus žmonėmis daro santykiai su kitais visuomenės nariais, kurie yra pagrįsti lingvistiniais, kultūriniais, ekonominiais, intelektiniais, politiniais ir religiniais ryšiais. Tokia tarpusavio priklausomybė yra socialinės sistemos pagrindas (Lopez, 2003).

Anot Garbarino, Abramowitz (1992), Lopez (2003), bet kokios sistemos, tarp jų ir socialinės, paklūsta universaliems dėsniams. Bet kurios sistemos veiklai reikia energijos, visos sistemos yra linkusios siekti stabilios būsenos – pusiausvyros. Tai būdinga ir žmogui kaip asmenybei, ir socialinei struktūrai kaip ekosistemai. Socialinės struktūros sandara yra sudėtingesnė, nes joje yra susijusios asmenybės su savo pažinimu, intelektu, įsitikinimais, sociokultūrine patirtimi ir pan. Pažymėtina, kad socialinės struktūros pusiausvyra yra pasiekama visos struktūros lygmenyje, dažnai ignoruojant, o kartais ir pažeidžiant vieno asmens teises (Edwards, 2004; Lopez, 2003; Akers, 2009).

Vieno asmens psichosocialinė struktūra taip pat yra nevienalypė. Iš to kyla vidiniai konfliktai, kurių sprendimui turi būti ruošiamasi iš anksto. Natūrinė, sukurtoji daiktinė ir sociokultūrinė aplinkos gali aktyviai padėti spręsti vidinius ar išorinius konfliktus, su kuriais susiduria asmenybė – būti neutrali arba net gilinti ir plėsti asmens problemas. Anot Garbarino ir Abramowitz (1992), Akers (2009), Noonan (2003), bet kokia žmogaus vystymosi diskusija privalo būti susieta su aplinka, ku-

²⁵ Chronosistema pridėta vėliau.

riuje vystymasis vyksta. Kitaip sakant, privalu atsižvelgti į aplinkos bruožus ir aspektus.

Augančio vaiko aplinka apima šeimą, draugus, apylinkę, kaimynystę, namus, jo kambarį. Svarbūs ir silpnesni ar labiau netiesiogiai veikiantys veiksniai: visuomenės nuostatos, įstatymai, papročiai, religija, ekonomika ir politika. Ir stipresni, ir silpnesni aplinkos veiksniai veikia asmenybę kaip visuminė jėga. Anot Garbarino ir Abramowitz (1992), toks aplinkos veiksmų veikimas yra apibūdinamas kaip „aplinkos spaudimas“ (*environmental press*). Aplinkos spaudimas yra kombinacija aplinkybių, esančių ir konfrontuojančių aplink asmenį. Pasak Garbarino ir Abramowitz (1992), toks aplinkos spaudimas generuoja psichosocialinį momentą ir stumia asmens vystymąsi tam tikra kryptimi. Garbarino (1999), Lopez (2003), Noonan (2003) tvirtina, kad mes formuojame aplinką ir aplinka formuoja mus. Anot minėtų autorių, toks principas įvardytinas kaip „progresyvi atitiktis“ (*progressive conformity*).

Vertinant vaiko aplinkas, kurios yra už vaiko (kaip asmens) mikrosistemos ribų, pastebėtina, kad viskas yra nestabilu ir bet kokie apibrėžimai ar įvardijimai yra komplikuoti. Vaiko aplinka turi daugiabranduoles fizines dimensijas ir specifinius kultūrinius aspektus. Bronfenbrenner (1979) suformuoja „žmogaus vystymosi ekologiją“ (*the ecology of human development*) – konceptą, atsakydamas į klausimą, kaip suvokti dinamiškus žmogaus ir aplinkos ryšius? Jis teigia, kad, aptariant į žmogaus vystymąsi, reikia atsižvelgti į šiuos aspektus (pavyzdžiai taip pat pateikti iš Bronfenbrenner (1979, 3–4):

- Besivystančio žmogaus aplinka yra struktūros struktūrose, o viduje yra žmogus.
- Žmogaus vystymuisi ypač svarbūs paslėpti bruožai, verčiantys žvelgti giliau nei matoma (pavyzdžiui, vaiko mokėjimui skaityti daugiau įtakos gali turėti aplinka tarp namų ir mokyklos nei mokymas mokykloje ar mokymasis namuose).
- Žmogaus vystymuisi gali turėti įtakos aplinkos ar įvykiai, kuriuose žmogus niekada net nebuvo (pavyzdžiui, tėvų darbovietės aplinka gali turėti didelę reikšmę, nors vaikas ten niekada nesilankė).
- Visa aplinka, priklausanti tai pačiai kultūrai (namai, kambariai, gatvės, biurai, kita), yra labai panaši. Kita vertus, jei lygintume tuos pačius aplinkos elementus su skirtingos kultūros elementais, jie labai skiriasi.

Tokie pastebėjimai atrodo gana nenuoseklūs, ir jais remiantis sunku būtų suformuoti vieningą mokslo šakos teoriją ar discipliną. Tačiau, kaip tvirtina Garbarino ir Abramowitz (1992), Bronfenbrenner (1979) žmogaus vystymosi ekologija laikytina eksperimentine²⁶ ir nėra nei teorija (nors pats žmogaus vystymosi ekologijos autorius vadina tai teorija²⁷), nei disciplina. Tokiu atveju tiksliausia tai būtų pavadinti požiūrio tašku, perspektyva ar paradigma. Akivaizdu, kad Bronfenbrenner

²⁶ Su šiuo teiginiu tenka sutikti, nes, pasak ekosistemos sampratos autoriaus, eksperimentas nėra tik įrankis hipotezei patvirtinti; eksperimentas gali būti heuristinis įrankis – anot Bronfenbrenner, pakeiskite vieną ekosistemos dalį ir suprasite, kaip veikia sistema. Autoriaus teigimu, tai – įrankis teisingiems klausimams užduoti ir teisingiems atsakymams gauti.

²⁷ Toliau žmogaus vystymosi ekologija ir bus vadinama teorija (pagal autorių), nors toks apibūdinimas yra diskutuotinas.

žmogaus vystymosi ekologija apima kitų disciplinų ir teorijų dalis. Paminėtina, kad, anot Bronfenbrenner (1979, 2004), žmogaus vystymosi teorija remiasi ne įprastais psichologiniais procesais (percepcija, motyvacija, mąstymas ir mokymasis), bet jų turiniu, tai yra kas suvokta, ko trokšta, kas mąstyta, kokios žinios įsisavintos. Toks požiūris demonstruoja, kaip gautas psichosocialinis konstruktas keičia asmenybės ir aplinkos sąveiką. Jis yra eklektiškas, bet, kita vertus, toks eklektiškumas yra aiškus privalumas – neužsidaroma vienos disciplinos ribose, pasinaudojama tyrimo metodais, analizės įrankiais, būdingais kelioms mokslo šakoms. Pats Bronfenbrenner taip formuluoja savo požiūrį: „Žmogaus vystymosi ekologija yra mokslinė, progresuojančio tarpusavio poveikio tarp aktyvaus, augančio žmogaus ir artimiausios aplinkos besikeičiančių galimybių, kurioje besivystanti asmenybė gyvena, studija. Šis procesas yra veikiamas aplinkos dalių ryšių ir platesnio konteksto, kuriame yra ši aplinka“ (Bronfenbrenner, 1979, 21).

Tai racionalu, pagrįsta aplinkos stebėjimais, tačiau turi keletą diskutuotinų pusių, kurios kelia pavojų žmogaus vystymosi ekologijos paradigmos naudingam praktiniam pritaikymui. Pasak Hoare (2009), Fenichel (2002), kyla pavojus, kad ekosistema gali būti tirama daug platesniame kontekste nei reikia, sunku apibrėžti, kur yra realios tiriamos ekosistemos ribos, kadangi, žvelgiant iš žmogaus ekologijos perspektyvos, viskas yra svarbu, be to, dažnai lemia ir latentiniai veiksniai. Gali būti, kad visai nepavyks nustatyti, kodėl žmogaus vystymasis pasuko kuria nors linkme, sunku nustatyti priežastinius ryšius, dėl tyrimo lauko platumo rezultatai gali priklausyti nuo interpretacijų.

Į šiuos klausimus atsako Garbarino ir Abramowitz (1992), pateikdami socialines jėgas kaip struktūrą analizei ir teigdami, jog tiriant realias situacijas privalu laikytis šių principų:

1. Už (*beyond*) – matyti ir suvokti visą problemos situaciją.
2. Viduje (*within*) – žvelgti ir suprasti, kokie pokyčiai vyksta pačios ekosistemos viduje.
3. Tarp (*across*) – suprasti ir atskleisti, kokie yra tarpstruktūriniai ryšiai.

Tai apibendrina ir paaiškina, kaip, žvelgdami iš žmogaus vystymosi ekologijos pozicijų, galime išvengti dviprasmybių, nepageidaujamo tyrimo lauko išsiplėtimo ir bereikalingų interpretacijų. Bronfenbrenner (1979) taip pat siūlo sisteminių požiūrį, padedantį spręsti tyrimo lauko apimties ir struktūros problemas. Jis suskirsto aplinką į atskirus posistemius, kurie iš tikrųjų yra atskiros sistemos bendroje ekosistemoje. Tvirtinama, kad aplinka yra struktūra struktūrose ir žmogus yra viduje. Galima teigti, kad tokia samprata nedeklaruoja, kad žmogus yra galios centras ar kad struktūrizacija vyksta pagal jo asmenį ar kokias nors jo esybės proporcijas. Žmogus yra tik atskaitos taškas matuojant aplinkines struktūras, kurios yra savarankiškos ir, žmogaus ekosistemos požiūriu, yra svarbios tiek, kiek susijusios su asmenybės veikla ir vystymusi.

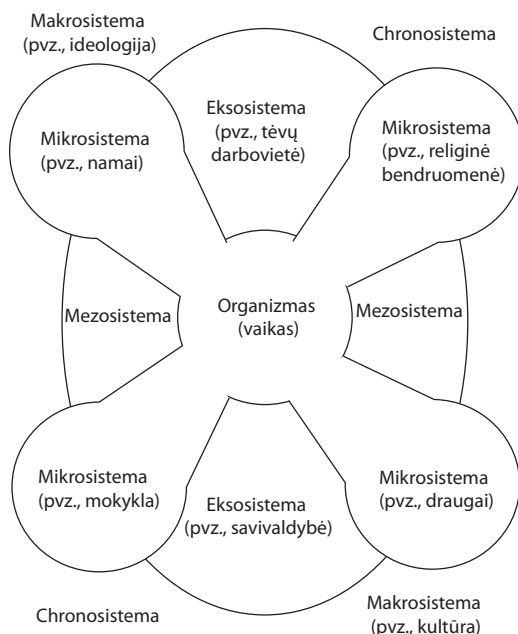
Bronfenbrenner (1979) pateikia tokį ekosistemos struktūros modelį²⁸:

1. Mikrosistema (artimiausia vaiko aplinka: šeima, namai, mokykla, kaimynystė ir darželis).

²⁸ Disertaciniame tyrime svarbus yra vaiko ir aplinkos sąryšių kontekstas, todėl dažniausiai pateikiami su vaiku ir jo realiu gyvenimu susiję pavyzdžiai, kurie tinkami ir platesniam kontekstui.

2. Mezosistema (sistema, apimanti ryšius tarp artimiausių vaiko aplinkų – vaiko kelias į mokyklą ir pan.).
3. Egzosistema (išorinės aplinkos ekosistemos, kurios tiesiogiai neturi įtakos vystymuisi – pavyzdžiui, tėvų darbovietės ir kt.).
4. Makrosistema (bendras kultūrinis kontekstas²⁹ – nacionalinė ekonomika, politika, kultūra, subkultūra ir kt.).
5. Chronosistema (Bronfenbrenner įtraukta vėliau kaip papildymas – gyvenimo įvykiai ir perėjimas iš vienos stadijos į kitą – transakcija).

Šis suskirstymas laikytinas klasikiniu modeliu, apibūdinančiu žmogaus ir aplinkos ryšius. Vaizdžiai tai parodo Garbarino ir Abramowitz (1992), pateikdami žmogaus vystymosi ekologijos žemėlapi (žr. 4 paveikslą).

4 pav. Žmogaus vystymosi ekologija pagal Bronfenbrenner (pateikiama Garbarino, Abramowitz (1992), papildyta darbo autoriaus)

Akiivaizdu, kad, remiantis šiuo ekosistemos modeliu, žmogaus vystymosi aplinka (ekosistema) yra visapusiškai aprėpiama. Tikslinga trumpai aptarti visas penkias ekosistemos dimensijas vaiko ir jo vystymosi ekologijos privačios aplinkos santykių kontekste (pateikiama pagal Bronfenbrenner, 1979, 2004).

Mikrosistema yra gana maža. Vaikui tai yra jo namai ir artimiausioji socialinė aplinka. Namuose vaikas žaidžia, valgo, prausiasi, mokosi, bendrauja, kuria – kitaip sakant, mikrosistema apima kasdienę vaiko būtį, tenkina esminius jo poreikius. Pasak Bronfenbrenner (1979), mikrosistema yra pagrindinė jo vystymosi sąlyga. Kuo daugiau mikrosistemos dalių (įskaitant ir vaiko privatų interjerą) tampa aktualios vaikui, kuo aktyviau jis sąveikauja su jomis, kuo labiau plečiasi jo socialiniai kon-

²⁹ Šioje vietoje tiksliau būtų sociokultūrinis.

taktai (vaikas yra drąšinamas juos plėsti ir už mikrosistemos ribų), tuo vaiko tobulėjimo galimybės tampa geresnės³⁰ (Wapner, Demick, 2000). Pavyzdžiui, kuo vaiko privatus interjeras sudaro įvairesnes sąlygas medžiagoms, paviršiams, erdvėms, spalvoms, šešėliams, šviesoms pažinti, tuo įvairesnis artimiausios vaiko aplinkos struktūrinis modelis yra sudaromas. Toks vaiko personalizuotas aplinkos modelis yra projektuojamas išorinėms (mezo-, egzo-, makro-, chrono-) aplinkos struktūroms. Suprantama, jis yra tikslinamas, turtinamas, peržiūrimas, bet pamatinių nuostatų ir patirties kaita reikalauja laiko ir pastangų. Kita vertus, ir išorinės struktūros palieka žymę vaiko privačiame interjere. Tai sudaro kompleksines sąlygas visapusiškam ugdymui (si), yra vaiko privataus interjero tyrimo pagrindas ir prielaida.

Mezosistema yra ryšys tarp mikrosistemų ir bendrų aplinkos bruožų (kontekstų) (Bronfenbrenner, 1979, 2004), kitaip galima tai pavadinti mikrosistemų sistema. Mezosistemos dažnai apibūdinamos kaip koridoriai, tačiau kur kas tiksliau būtų pavartoti tinklo metaforą, nes asmuo jungia keletą aplinkos mikrosistemų. Toks junginys apima ne tik fizinius aplinkos atributus (natūralius ir sukurtosios daiktinės aplinkos), bet ir socialinius tinklus, formaliąją ir neformalią komunikaciją. Mezosistema yra svarbi, nes jei besivystančios asmenybės fizinius, fiziologinius, socialinius ir kultūrinius poreikius visiškai patenkina mikrosistemos (sukurdamos palankią aplinką), tai mezosistema suteikia naujus veiklos laukus. Vaikas gali gyventi palankioje aplinkoje – ramu, grynas oras, nėra triukšmo, bet eidamas į mokyklą jis gali patekti į visiškai kitokią aplinką – triukšmingą, automobilių dujomis užterštą gatvę. Konstatuotina, jog mezosistemos kokybę vertintina pagal jungčių skaičių ir pačių jungčių kokybę. Jungčių skaičius padidina pasirinkimo laisvę (suprantama, didėja ir rizikingos veiklos laipsnis), o pačių jungčių kokybę apibūdinama pagal pobūdį (pavyzdžiui, bendravimo kokybę, kultūros kokybę ir pan.).

Pažymėtina, jog mezosistemos poveikis vaikui tampa vis aktualesnis, nes plečiasi pačių mezosistemų tinklas – atsiranda naujų tinklų, jungiančių naujo pobūdžio mikro-, makro- ir chronosistemas. Pavyzdžiui, atsiranda virtualios sistemos, bendruomenės (Bollier, 1994; van Kokswijk, 2007), lemiančios naujų vaiko aplinkos nišų plėtrą. Teigtina, jog mezosistemos įgauna naujų savybių – jos pradeda jungti ne tik sistemas, bet kartais vien tų sistemų mezosistemas (tai įgalina virtualių, kompiuterių tinklų, pagrįstų matematiniu modeliu, atsiradimas).

Egzosistema apibūdinama kaip aplinkos ar veiklos, įvykiai, kurie tiesiogiai nedaro įtakos vaiko vystymuisi. Klasikinis tokios sistemos pavyzdys, pateikiamas Bronfenbrenner (1979), yra vaiko tėvų darbovietė. Vaikas gali niekada nesilankyti ten, bet netiesiogiai jis susidaro vaizdinį iš smulkių detalių. Jos vertintinos pagal perteikiamas detales – emocijas, elgesio normas, parnešamas žinias. Vaiko privataus interjero atveju egzosistema yra svarbi, nes interjeras akumuliuoja užkoduotas egzosistemos vertybes, įsitikinimus, kurie dekoduojami palaipsniui, vaikui augant ir vystantis.

Makrosistema yra kompleksiška ir specifinė, dažniausiai apibrėžiama jau nacionaliniu ar bent regioniniu lygmeniu. Ji apima ekonomiką, religiją, įstatymus ir

³⁰ Daugiau apie vaiko ir aplinkos integracijos svarbą žr. poskyrį 1.1. *Sistema „žmogus-aplinka“ ir jos aspektai (visuminis požiūris)*.

socialines nuostatas, kultūrą, subkultūras, politiką, institucijų veiklą ir daugybę kitų gyvenimo sričių. Makrosistema atspindi visuomenės nuostatas ir lūkesčius kiekvienoje gyvenimo sferoje. Makrosistema proporcingai atspindi ir mikro-, mezo- ar egzosistemose. Tai tiesiogiai ar netiesiogiai nedaro įtakos vaiko aplinkai ir jo vystymuisi. Pavyzdžiui, higienos normos ir ergonomikos reikalavimai yra privalomi, todėl jie apibrėžia vaiko privataus interjero formavimo ypatumus. Garbarino ir Abramowitz (1992) rašo, jog makrosistema institucionalizuotai apibrėžia visuomenės struktūrą ir gyvenimą. Visuomenės spaudimo rezultatas – transformuojamos socializacijos bei ugdymo sistemos, kurios per jų veiklos rezultatus atspindimos vaiko privačiame interjere.

Chronosistema kaip ekosistemos dalis iki praėjusio amžiaus šeštojo–septintojo dešimtmečio nebuvo apibrėžiama ar akcentuojama, nes buvo tapatinama su besivystančio asmens pasikeitimais laiko tėkmėje. Laikas buvo traktuojamas kaip vektorinis, ir jo analizė laikyta nereikšminga dėl natūralaus neišvengiamumo bei apibrėžtumo. Tačiau Baltės (1987), Baltės, Reese ir Lipset (1980) pastebėjo, kad laikas nėra vientisas. Kitaip tariant, tas pačias vystymosi fazes skirtingi individai gali pergyventi skirtingu laiku, be to, tos pačios vystymosi fazės priklauso ne tik nuo bendros istorijos tėkmės, bet ir nuo personalizuotos patirties. Chronosistemos pasikeitimai gali būti traktuojami dviem lygmenimis: tai aplinkos (žmogaus aplinkoje vykstantys įvykiai, aplinkos virsmai, svarbios datos) ir vidiniai – žmogaus išgyvenimai, kuriuos patyrus į pasaulį žvelgiama iš naujų pozicijų (pavyzdžiui, kritiniai asmens patirties lūžiai). Numatomus, prognozuojamus ir sunkiai prognozuojamus gyvenimo faktus ar patirtis Baltės, Reese ir Lipset (1980) suskirsto į normatyvines patirtis ir nenormatyvinius įvykius³¹. Ir normatyviniai, ir nenormatyviniai įvykiai sudaro bendrą visumą vieningame gyvenimo laiko vektoriuje.

Bronfenbrenner pateikia tris chronosistemos struktūros tyrimo strategijas (*research strategies in chronosystem design*). Šios strategijos naudingos ne tik kaip chronosistemos tyrimo metodas, bet ir kaip pirminis šios sistemos sandaros žemėlapis:

1. Tarpsekcijinė strategija (*cross-sectional design*). Lyginamos atskiros asmenų grupės, kurios anksčiau nebuvo išgyvenusios tokių gyvenimo įvykių, prieš ir po naujų patirčių.
2. Trumpalaikė tęstinė strategija (*short-term longitudinal design*). Duomenys yra gaunami lyginant tos pačios grupės asmenis prieš ir po gyvenimiško įvykio ar patirties (*life experience or life transition*).
3. Ilgalaikė strategija (*long-term longitudinal investigation*). Atspindi viso gyvenimo akumuliuotus įvykius ir patirtis. Kitais žodžiais tariant, yra apžvelgiamas viso gyvenimo kursas (Bronfenbrenner, 2004, 84–85).

Šios tyrimo strategijos įgalina tirti chronosistemos ypatybes ir suteikia pagrindą atskirų įvykių, sudarančių gyvenimo kursą, interpretavimui. Toks požiūris yra pakankamas (ypač trumpalaikė tęstinė ir ilgalaikė strategijos) tiriant vaiko privatą interjerą. Vaiko interjeras atspindi laiką per kaupiamus daiktus, kultūros atributus, veiklos pėdsakus, šeimos relikvijas, kita.

³¹ Normatyviniams priskirtini darželio lankymas, mokymasis mokykloje, mokyklos baigimas, universiteto baigimas, vedybos, išėjimas į pensiją; nenormatyviniams – mirtis, liga, skyrybos, persikėlimas, laimėjimas loterijoje ir kt.

Analizuojant aplinką laike, galima išskirti du bruožus – laikinumą ir istoriškumą. Aplinkos istoriškumas apima individo prisiminimus, laiko pojūtį, liekamuosius individo veiklos pėdsakus, ritmą (pasikartojimus) ir kt. Kasdieninio gyvenimo situacijos yra apibrėžiamos tokių paprastų pasikartojančių ritmų: dantų valymosi, apsirengimo, valgymo, darbo ir pan. Anot Ingold (2000), laiko tėkmę primena žadintuvas, užrašų knygelės, įprasti darbai. Autorius teigia, kad laikas (apibūdinant individo ir aplinkos sistemą) yra dviejų rūšių: ciklinis (spiralinis) ir linijinis. Šiuo atveju toks ciklinio ir linijinio laiko sugretinimas neprieštarauja vienas kitam, nes cikliniai pasikeitimai natūraliai įsilieja į linijinį gyvenimo laiko vektorių. Linijinis laikas nurodo, jog jis apima praeitį, dabartį ir ateitį. Remiantis šiais teiginiais, konstatuotina, jog cikliniai laiko pasikeitimai yra trumpalaikiai, nežymūs ir dažniausiai reprezentuoja laikinumą. Werner, Altman, Oxley teigia, kad tiriant individo ir aplinkos santykius, laikas privalo būti apžvelgiamas iš transakcinės perspektyvos (Werner, Altman, Oxley, 1985). Šie autoriai pažymi, kad linijinis ir cikliškas laikas turi tokius pagrindinius bruožus: ramybę (*silience*), mastelį (*scale*), žingsnį (*pace*), ritmą (*rhythm*). Ramybės periodai yra susiję su aplinkos praeitimi, dabartimi ir ateitimi; mastelis pabrėžia įvykių laikinumą (laikotarpį) bendroje laiko tėkmėje; žingsnis nurodo įvykių tankumą ir laiko intervalo užpildymą; ritmas – įvykių reguliarumą. Laiko svarbą pažymi ir Bronfenbrenner (1979), analizuodamas „ekologinius perėjimus“ (*ecological transitions*). Jis siūlo matuoti laiką pasitelkiant socialinių vaidmenų ir aplinkos pasikeitimus. Toks laiko matavimas mažai susijęs su laiko kaip fizikinio matavimo vieneto sąvoka, bet puikiai iliustruoja subjektyvaus, individualizuoto linijinio laiko tėkmę. Toks laiko traktavimas yra teisingas, tačiau kai kurios nuostatos kelia abejonių. Pirmiausia – spiralinio ir ciklinio laiko sutapatinimas. Ciklinis laikas kaip ir spiralinis laikas žymi pasikartojimus, tačiau pasikartojimai yra skirtingo pobūdžio. Cikliški žymi rutininis veiksmus, spiraliniai – sugrįžimus prie to paties veiksmo ar reiškinio, bet pajudėjus į priekį per vieną kokybinį žingsnį. Pati laiko sąvoka sen. graikų kalboje išreiškiama dviem žodžiais – *chronos* ir *kairos*³². *Chronos* yra išmatuojamas laikas (atitinka šiuolaikinį kalendorinį laiką), *kairos* – tai kokybiniai virsmai per tam tikrą laiko tarpą, kurio absoliutus matavimas neturi reikšmės. *Kairos* naudojamas ir perėjimams iš vienos kalendorinio laiko atkarpos į kitą. Tokia laiko samprata atspindima ir vaiko privačiame interjere: vieni daiktai kaip specifiškuotos veiklos rezultatas žymi kalendorinius laiko poslinkius, kiti reprezentuoja kokybinius virsmus, vykstančius nuo–iki ir visiškai nesusijusius su kalendoriniais tarpsniais.

Apibendrinant galima laiką suskirstyti į linijinį, ciklišką, spiralinį, fragmentišką, tinklinį (Stone; Gere, 2006; Whitrow, 1980):

- Linijinis laikas žymi postūmius laiko vektoriuje.
- Cikliškas laikas žymi nuolatinis pasikartojimus, kurie neturi kokybinės dėdamosios (ar ji beveik nepastebima), pavyzdžiui, kasdienis vaiko dantų valymas.

³² Stone A. P. Time as chronos and kairos Physical and metaphysical time [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://homepage.ntlworld.com/stone-catend/PIRT-IX-APStone-FullText.pdf>>.

- Spiralinis laikas apibrėžia pasikartojančius kokybinius virsmus, pavyzdžiui, vaikas kasmet rugsėjo pirmąją pradeda eiti į mokyklą, tačiau tai būna jau pasikeitusios kokybės – vis į aukštesnę klasę.
- Fragmentiškas laikas žymi veikimo ir pauzių periodus. Jie kartojasi dėl žmogaus veiklos ypatumų, be to, laikas fragmentuojamas dėl natūralaus užmiršimo proceso.
- Tinklinis laikas žymi laiko skaidymo į atkarpas, kurios susijusios tarpusavyje, galimybes. Tinklinė struktūra leidžia grįžti prie tų pačių veiksmų, reiškinių, bet ne tokiu pat būdu ir ne tos pačios būsenos.

Žmogaus sukurti daiktinė aplinka, vaiko privatus interjeras įkūnija savyje laiko ženklus, žmogaus patirtį, tradicijas, netgi nuostatas ir įsitikinimus. Taip sukurtieji daiktai įgyja savybes, kurios yra paveikios netgi be žmogaus įsikišimo. Kitaip tariant, patys daiktai (jei jie sukurti tinkamai) perduoda patirtį, formuoja kognityvinius gebėjimus, simbolinio, kritinio mąstymo atspindžius. Giddens (2000) konstatuoja, kad dabartinis visuomenės progresas teikia beveik neribotas galimybes, kurių iki šiol nebuvo, tačiau, kita vertus, griaua tradicines reiškinių formas, taip pat ir laiką, kuris privalo būti suvokiamas ir interpretuojamas naujai. Bronfenbrenner (1979, 2004) teigia, kad žmogus juda ekosistemoje ir tas judėjimas yra ir pasekmė, ir to judėjimo varomoji jėga. Autorius jį apibūdina kaip tranziciją ir tvirtina, kad „ekologinė tranzicija pasireiškia tada, kai asmens pozicija ekologinėje aplinkoje pasikeičia arba pasikeičia asmens socialinis vaidmuo, arba pasikeičia ir viena ir kita“ (Bronfenbrenner, 1979, 26). Galima teigti, kad tokie pasikeitimai vyksta visuose ekosistemos lygmenyse ir tai yra permanentinis procesas. Tiesiogiai ir netiesiogiai tai palieka žymę vaiko privačiame interjere, todėl vaiko mikroistorijų įvykiai, kokybiniai ar kiekybiniai virsmai gali būti nesunkiai atpažinti, įvardyti ir dekoduoti.

Sociokultūriniai rizikos veiksniai ir galimybės

Ekosistema gali būti palanki ar nepalanki žmogaus vystymuisi, tačiau eliminuoti nepalankių veiksnių neįmanoma, nes gyvenimas yra įvairių veiksnių visuma. Svarbu yra tai, kad ekosistema palaikytų optimalų vystymąsi ir padėtų išvengti kuo daugiau nepalankių rizikos veiksnių.

Pirmiausia privalu apibrėžti, kas yra rizikos veiksniai. Anot Tulloch, Lupton (2003), reikia konstatuoti, kad rizikos veiksniai skiriasi nuo pavojų. Autoriai išskiria tris šiuolaikinius, postmodernistinius požiūrius (rizikų vertinimo strategijas) į rizikas. Rizikos gali būti apibūdinamos iš antropologinės perspektyvos (kultūrinis / simbolinis rizikų traktavimas), socialinės perspektyvos (visuomenė apibūdinama kaip rizikų visuomenė) ir iš valstybinės-institucinės perspektyvos (į sociokultūrinę perspektyvą žvelgiama iš valstybinio aparato pozicijų). Tulloch, Lupton (2003) teigimu, rizikos yra kultūros dalis, pavojai labiau yra natūros dalis. Pavojai neteikia kokių nors teigiamų vystymosi galimybių, jie stumia adaptacijos link ir nėra stimulas visapusiškam tobulėjimui. Tuo tarpu rizikos ir jų išvengimas suteikia daugiau sudėtingo elgesio stimulų, nes tenka veikti sociokultūrinėje aplinkoje, kur svarbiau yra pasikliauti ne instinktais, o pozityviais elgesio pavyzdžiais.

Su vaiko privataus interjero kontekstu susiję tokie rizikos veiksniai: tėvų ar vieno iš tėvų netekimas, jauna vieniša mama, asocialūs tėvai, šeimos, turinčios problemų su svaigalais, mažas pajamas gaunančios šeimos, skurdo kultūros dominavimas, kriminologizuota apylinkė, fiziniai interjero trūkumai, silpni ryšiai su natūralia ar sukurtąja daiktine aplinka ir kt. Galima teigti, kad padidintos rizikos aplinka – tai kultūriškai, socialiai ir materialiai³³ skurdi aplinka, nesudaranti minimalaus pagrindo bazinėms socialinėms struktūroms ir kultūriniais pagrindams susiformuoti (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Rizikos veiksnių raiška tirtose šeimose (Wolfe, 1999)

Rizikos veiksnių skaičius	Šeimų skaičius (%)
0	48,6
1	21,6
2	11,1
3	10,0
4	6,2
5	2,2
6	0,3

Muncie (2009), tyręs vaikų ir jaunimo nusikalstamumą JAV, teigia, kad rizikingiausias vaiko amžius yra mergaitėms apie 15, berniukams apie 16–18 gyvenimo metus. Jis išskiria tokius rizikos veiksnius, galinčius paskatinti problemišką vaikų vystymąsi: impulsyvumas, dėmesio problemos, mokyklos nelankymas, prasta tėvų priežiūra, tėvų konfliktai, asocialūs tėvai, jauna mama, didelė šeima, nepakankamos šeimos pajamos, išsiskyre tėvai. Išvardyti rizikos veiksniai – socialiniai ir psichologiniai, tačiau Lightfoot, Cole, Cole (2008) akcentuoja, jog svarbūs yra visi biokultūriniai veiksniai: fiziniai, kognityviniai, socialiniai ir emociniai.

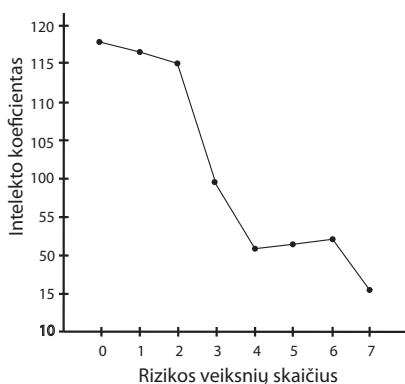
Wolfe taip pat konstatuoja, kad rizikos veiksnių nepatiria 48,6 procento jo tirtų šeimų, o šešis rizikos veiksnius turi tik 0,3 procento šeimų (žr. 1 lentelę) (Wolfe, 1999). Garbarino ir Abramowitz (1992) teigia, kad dauguma vaikų gali sėkmingai vystytis, jei aplinkoje iškyla tik keli rizikos veiksniai. Tai akivaizdžiai parodo Semeroff (1987)³⁴ atliktas tyrimas (žr. 5, 6 pav.).

³³ Materialumas šiuo atveju svarbus ne kaip „turėjimo“ sinonimas, o kaip fizinės aplinkos savybės: šviesa, erdvė, grynas oras, minimali tarša; medžiagų, paviršių, faktūrų įvairovė; audiovizualiai turtinga aplinka.

³⁴ Semeroff A. J., Seifer R., Bartko W. T. (1997, 507–526). Environmental Perspectives on Adaptation during Childhood and Adolescence. In: Developmental Psychopathology. Perspectives on Adjustment, Risk, and Disorder (Luthar S. S., Burack J. A., Cicchetti D., Weisz J. R., eds). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

5 pav. Socialinio-emocinio vaiko vystymosi priklausomybė nuo rizikos veiksnių skaičiaus (Semeroff, 1987)

6 pav. Vaiko intelekto koeficiento priklausomybė nuo rizikos veiksnių skaičiaus (Semeroff, 1987)

Pateiktame paveiksle matyti atlikto tyrimo rezultatai. Ikimokyklinio amžiaus vaikų verbalinis IQ (*WPPSI verbal IQ*) yra glaudžiai susijęs su aplinkoje esančiais rizikos veiksniais – kuomet rizikos veiksnių daugiau, tuo IQ yra mažesnis. Problemos esmė atsispindi ir socialinėje-emocinėje būsenoje (*social-emotional ratings*). Galima teigti, kad vaikai gali susidoroti su keliais ar atsitiktiniais sociokultūrinės rizikos veiksniais, tačiau jų gausa akivaizdžiai atsiliepia jų vystymuisi. Rizikos veiksniai pasiskirsto ir vaiko ekosistemoje – kiekviena iš mikrosistemos dalių turi savitus rizikos veiksnius. Anot Lupton (2000), Tulloch, Lupton (2003), rizikos ir apsaugos veiksniai yra susiję su vaiku (temperamentu, fiziniais duomenimis, intelektu, edukacijos lygiu, kita) ir vaiko aplinkos veiksniais (suaugusiųjų globa, dideliais lūkesčiais, gera mokykla, aukštu kriminogeniniu veiksniumi ir kt.). Papildant teigtina, kad natūrinės bei sukurtosios daiktinės aplinkos veiksnys taip pat yra vienas reikšmingiausių.

Apibendrinant Muncie (2009), Bronfenbrenner (1979), Lupton (2000), Wolfe (1999), Tulloch, Lupton (2003) mintis apie rizikos veiksnius, pažymėtina:

1. Vaiko vystymąsi nulemia vaiko rizikų ir pozityvių veiksnių valdymas.
2. Skurdas padidina negatyvių / pozityvių veiksnių disbalanso galimybę.

3. Keliuose vaiko aplinkos segmentuose vyraujantys negatyvūs veiksniai ne sumuojasi, o dauginasi sustiprindami vienas kitą.
4. Daugybiniai rizikos veiksniai akumuliuojami ir nėra visiškai kompensuojami pozityvių veiksmų, todėl tinkamas vystymasis visada yra kompromisas.
5. Teigiamas vaiko savęs vertinimas ir pasitenkinimas savimi pasireiškia kaip stiprinantis, teigiamas veiksnys.
6. Globa ir pagalba, dideli lūkesčiai, dalyvavimo galimybės šeimoje, mokymo įstaigoje, bendruomenėje visada yra pozityvūs, apsaugantys veiksniai.
7. Vaikų vystymasis yra individualus, nes varijuoja ir rizikos, ir paramos veiksniai.

Vaiko gyvenimo trajektorijos formavimas, viena vertus, yra nuolatinis darbas su rizikos veiksniais, kita vertus – pasinaudojimas nuolat pasitaikančiomis galimybėmis. Vaiko privatus interjeras rizikų kontekste gali būti ir rizikos veiksnys – kaip mikrosistema ir galimybių prielaida.

Mikrosistemos rizikos veiksniai ir teikiamos galimybės

Mikrosistemos (šioje pastraipoje mikrosistema tiesiogiai gali būti tapatinama su vaiko privačiu interjeru, nes jis yra mikrosistema) rizikos veiksniai yra labai reikšmingi, kadangi tai – artimiausia, privati vaiko aplinka. Mikrosistemos apima pačius artimiausius vaiko socialinius ryšius, šeimos kultūrinę aplinką, materialinę bazę. Mikrosistemoje suformuluoti ryšiai, realaus pasaulio vaizdiniai, kognityviniai žemėlapiai, bazinės žinios yra naudojamos mezo-, egzo- ir makrosistemų pažinimui. Šios sistemos disfunkcijos, sociokultūrinis skurdumas, materialaus pasaulio pažinimo spragos yra projektuojamos vėlesniame, kompleksiškumo reikalaujančiame vystymesi mezo-, egzo- ir makrosistemose. Pažymėtina, jog mikrosistemos raida ir vystymasis yra priklausomi ir nuo žmogaus vystymosi. Mikrosistema turi savo gyvenimą, ji paklūsta bendriesiems ekosistemų dėsniams. Bronfenbrenner (1979) apibūdina mikrosistemą kaip „patirtą“ aplinką, vaikas perima jos charakterį, yra veikiamas mikrosistemos taisyklių, normų, struktūrų, nuostatų. Tokiu būdu mikrosistema perteikia vaikui, kas yra „norma“ ir „normalu“. Mikrosistemoje vaikas įgyja dalyvavimo procesuose ir veiklose žinių, formuojasi aktyvaus gyvenimo įgūdžiai. Taip vaikas perima visuomeninio aktyvumo modelius ir, anot Garbarino ir Abramowitz (1992), atsako į pagrindinius savo gyvenimo klausimus: koks mano gyvenimas? kas aš esu? kas yra svarbu? Be to, formuojamas pasaulio žemėlapis, personalinis kognityvinis žemėlapis, kuriuo naudodamasis vaikas orientuojasi aplinkoje. Būtent mikrosistemoje išugdomi pirmieji savęs vertinimo ir pasitenkinimo savimi bruožai.

Teigtina, jog mikrosistema privalo būti optimalaus dydžio (erdvė, vieta (-os), kultūrinis laukas, socialinių kontaktų skaičius), subalansuota (reikalavimai vaikui šeimoje neturi būti nei per maži, nei per dideli, vyrauti abipusis supratimas), pozityvi (neįmanoma išvengti negatyvių aspektų, bet, kiek įmanoma, jie privalo būti neutralizuojami), remianti (tai vienas pagrindinių bruožų sėkmingam vaiko vystymuisi). Vaiko privatus interjeras yra reikšminga vaiko mikrosistemos dalis, ir jis pats yra mikrosistema.

Mezosistemos rizikos veiksniai ir teikiamos galimybės

Mezosistemos rizikos veiksniai yra susiję su Bronfenbrenner (1979) minima tranzicija. Pagrindiniai dalykai vertinant tranziciją yra vaiko gyvenimo pokyčių vertinimas. Pirmieji kontaktai su kitomis vaiko mikrosistemomis (mezosistemos dėka) yra teigiami, bet su sąlyga, jog formuojantis mezosistemai yra pakankama parama ir palaikymas iš vaiko aplinkos. Kita vertus, vaiko mezosistema turi būti reguliuojama – privalu atmesti ar apriboti silpnų ar aiškiai neigiamų mikrosistemų įtaką. Pavyzdžiui, jei vaikas gyvena nepalankioje, kriminalizuotoje apylinkėje, svarbu apriboti vaiko kontaktus su tos apylinkės gyventojais, kad būtų susilpninta nepalankios vaiko vystymuisi sistemos įtaka (Garbarino, 1999; Bronfenbrenner, 1979).

Garbarino ir Abramowitz (1992) tvirtina, kad mezosistemose pagrindiniais dalykais tampa kalbos ir vertybių kodų perėmimas, todėl pirmųjų išorinių mikrosistemų įtaka yra lemiama, formuojant visapusiškus teigiamus ar neigiamus kontaktus. Kaip tvirtina Peters (1999), taip formuojasi skurdi arba visavertė prasmų komunikacija (*communication of meaning*).

Vaiko privataus interjero atskiri atributai yra mezosistemos dalys ar patys yra mezosistemos. Kaip pavyzdį galima paminėti interjero daiktus, turinčius stiprius semiotinius laukus (mezosistemos dalis) ar kibernetinius tinklus ir priemones (atskira mezosistema).

Egzosistemos rizikos veiksniai ir teikiamos galimybės

Egzosistemų įtaka vaikui yra netiesioginė, kadangi vaikas net nėra lankęsis šios sistemos erdvėse. Nepaisant to, egzosistemų reikšmė vis didėja, nes keičiasi pačių egzosistemų rūšys ir pobūdis. Pavyzdžiui, virtualios egzosistemos plinta vis labiau ir jos veikia vaiko veiklą, vystymąsi, požiūrius, nuostatas bei vertybes (pavyzdžiui, virtualios tinklinių ar simuliacinių kompiuterinių žaidimų erdvės (ir net vietos) sėkmingai konkuruoja su realiomis struktūromis).

Vaiko namų aplinkos mastelyje galime niekada neatpažinti, kokie veiksniai sistemingai daro įtaką vaiko socializacijos ir ugdymo(si) procesams. Pavyzdžiu gali būti tėvų darbovietės vidinė politika, darbovietėje patiriami stresai ar jos pasikeitimas. Vaiko gerovė ir vystymasis priklauso nuo tėvų darbovietės vidinės politikos – kiek dėmesio skiriama tėvams, turintiems vaikų, kokios jiems sudaromos lengvatos (lankstus darbo grafikas, papildomos laisvos dienos ir pan.). Šios nuostatos gali būti organizacijos vidaus elgesio normos ar taisyklės, bet yra susijusios ir su makrosistemoje priimamais sprendimais (įstatymų priėmimas ir pan.). Garbarino, Abramowitz (1992), Garbarino (1999) pažymi, jog sprendimai, kurie yra reikšmingi vaiko gerovei ir vystymuisi, dažnai traktuojami kaip mažareikšmiai ar visiškai nesusiję. Žvelgiant paviršutiniškai, nėra jokio tiesioginio ryšio tarp tų sprendimų ir vaiko vystymosi. Realybėje vaiko vystymasis priklauso nuo tėvų darbo pobūdžio, gaunamų pajamų, darbo grafiko, darbo kultūros sampratos, psichologinio klimato darbe, net nuo darbovietės sukurtosios daiktinės aplinkos, jų atributų perkėlimo į namus, vaiko privatų interjerą. Per ekonominę, kultūrinę, socialinę dedamąsias tai tiesiogiai ar netiesiogiai atsispindi ir vaiko privačiame interjere.

Makrosistemos rizikos veiksniai ir teikiamos galimybės

Mikro-, mezo- ir egzosistemos vaiko gyvenime svarbios, palyginti artimos, turi galimybę ir svertus reguliacijai ir savireguliacijai. Makrosistema šiuo atžvilgiu yra kitokia, nes apima kompleksiškesnius dalykus, labiau priklausančius nuo visos visuomenės veiklos – ideologija, kultūra ir ekonomika yra lemiami veiksniai. Bronfenbrenner (1979), Garbarino ir Abramowitz (1992), Garbarino (1999), Tulloch, Lupton (2003), analizuodami visuomenės sandarą, šiuos veiksnius įvardija kaip esminius bei keliančius susirūpinimą ar tiesioginę grėsmę saugiam, visaverčiam vaiko vystymuisi: visuomenės kultūra, visuomenės moralė, visuomenės demokratizacijos laipsnis (pliuralistinė *versus* totalitarinė ar teocentristinė santvarka), ekonomika, individualizmas (kooperacinė, bendradarbiaujanti visuomenė *versus* individualistinė visuomenė), militarizmas, smurtas, rasizmas ir seksizmas.

Kultūros lygis, jos pasiekimai atspindi visuose ekosistemos lygiuose. Su vyraujančia kultūra yra glaudžiai susijusios moralės normos ir etika. Moralės normų nedviprasmiškumas ir tvirtumas sudaro palankias sąlygas vaikui objektyviai ir teisingai suvokti pasaulį. Vaiko moralės vystymasis traktuojamas įvairiai. Piaget (1960) teigia, kad vaikų moralumo raida ir vystymasis priklauso nuo suaugusiųjų spaudimo ir mokymo, be to, ji yra susijusi su vaiko logika ir autonomija. Jo teigimu, moralė gali būti išreikšta tik tada, kai vaikas visiškai suvokia save. Kita vertus, Johansson (2001) teigia, kad moralė gali būti suvokiama ir išgyvenama daug anksčiau nei vaikas gali apginti savo poziciją ar išreikšti ją žodžiais. Ji konstatuoja, jog moralumas yra išgyvenamas ir yra vaiko pasaulio dalis. Berkowitz (1991) patvirtina tai pridurdamas, kad moralumo nuostatos yra perduodamos bendraujant (pirmiausia, šeimoje) ir įtvirtinamos veikiant. Totalitarinėse visuomenėse vyrauja dvejopi standartai – vienu galima laikytis namie, visiškai kitokie jie galioja už namų sienų. Toks dvilypumas neigiamai veikia asmenybę, neformuoja jokių ilgalaikių teigiamų nuostatų. Pasak Garbarino ir Abramowitz (1992), žmogaus vystymuisi yra vienodai pavojingos ir totalitarinės, ir teocentristinės visuomenės formacijos, kadangi vaikui palyginti lengva prisitaikyti (užtenka laikytis elementarių principų, reikalaujamų viešumoje), tačiau tokios santvarkos neskatina suvokti esmės, slopina bet kokius vidinius prieštaravimus, kurie skatintų priimtinių (individui ir visuomenei) sprendimų paieškas.

Ekonominė santvarka yra vienas iš veiksnių, kuris asocijuojasi su nuolatiniu vystymusi ir konkurencine kova. Vyraujanti laisvosios ekonomikos samprata iš dalies prarado pasitikėjimą, ieškoma naujų, labiau subalansuotų vystymosi kelių. Kad ekonomika tiesiogiai veikia vaikų ir tėvų santykius, liudija mokslo studijos, pvz., McLoyd (1989) ir kt. Dažniausiai konstatuojama, kad poveikis pasireiškia per pajamų lygį šeimoje ir galimybę skirti pakankamai laiko vaikui. Toks traktavimas teisingas, tačiau vienpusiškas – neaišku, kokia turėtų būti harmoninga ekonominė sistema, labiausiai remianti subalansuotą žmogaus vystymąsi. Vien ekonominių gyvenimo pusių akcentavimas, konkurencinės kovos idealizavimas dažnai mėgdžiojamas ir švietimo sistemoje, bet tai prieštarauja ir pedocentristiniams principams, ir ekosistemos sampratai.

Šiuolaikinė visuomenė yra integruota labiau nei kuri nors egzistavusi visuomenė iki šiol. Dauguma veiklos rūšių yra neįmanomos atskiriems individams. Ne-

paisant to, šiuolaikinėje visuomenėje individualizmas kaip vyraujantis bruožas yra nuolat skatinamas. Bet kokia veikla, įskaitant ir ugdomąją, yra traktuojama kaip konkurencinė terpė. Magnusson (1995) teigia, kad atsiranda sunkiai paaiškinamas prieštaravimas – visuomenė egzistuoja kolektyvinio veikimo dėka, o žmogus ugdomas kaip individualistas. Pasak Garbarino (1981), tokia situacija nėra normali ir skatintina, nes nors ji ir nedaro didelės žalos susiformavusiai asmenybei, tačiau visą tokios pozicijos kainą sumoka vaikai.

Militarizmas ir iš jo kylantys kariniai konfliktai yra sociokultūrinis rizikos veiksnys. Lerner (2001), Bronfenbrenner (1979), Garbarino (1981), Goldston (1993), Cicchetti, Toth, Lynch (1993) teigia, kad žmogaus vystymuisi militarizmas pavojingas dėl šių veiksnių: švaistomos lėšos, vaikai tiesiogiai patenka į karinių konfliktų zonas, netenka šeimų, sugriaunamos mikro-, mezo-, egzo- ir makrosistemos, vaiko vystymuisi padaroma nepataisoma žala. Šiuo metu tai nėra aktualu Lietuvos vaikų gyvenime, bet militarizmas vaiko interjere reiškiasi kitomis formomis – žaislų, kompiuterinių žaidimų, medijų produkcijos pavidalu. Tai yra populiariosios kultūros dalis, skatinanti dominavimo jėgą, smurto kultūrą. Smurtas³⁵ prieš vaikus yra glaudžiai susijęs su militarizmu, bet jis taip pat paplitęs šeimoje, vaiko apylinkėje ir institucinėje aplinkoje. Išskiriamos dvi pagrindinės smurto rūšys prieš vaikus: fizinis ir seksualinis smurtas³⁶ (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2001; Didžiokienė, Žemaitienė, 2005; Jusienė, 2006; Kairienė, 2006; Sruoga, 2002). Smurtas paprastai traktuojamas kaip suaugusiųjų smurtas prieš vaikus, tačiau vis labiau aktualus darosi ir vaikų smurtas prieš vaikus. Smurto paplitimą rodo ir spaudos publikacijų gausa, ir policijos tyrimai³⁷. Smurtas, militarizmas yra patys blogiausi sociokultūriniai rizikos veiksniai. Jie neturi jokių teigiamų pusių, o kiti rizikos veiksniai yra susiję ne tik su rizika, bet ir su galimybėmis ar įgyjamomis savybėmis, išvengus rizikų.

Rasizmas ir seksizmas yra makrosistemos poveikiai, labai dažnai atspindimi vaiko interjere. Šie rizikos veiksniai gali būti pabrėžiami kultūriniu, kontinentiniu, nacionaliniu, regioniniu, instituciniu ar personaliniu lygmenimis. Seksizmas primeta abiem lytims nebūdingus, sunkiai įgyvendinamus, surežisuotus vaidmenis: vyrams – atletiško supermeno įvaizdį, moteriai – realybės neatitinkančios herojės vaidmenį. Toks lyčių traktavimas neturi nieko bendra su tikrove, dėl įgyvendinimo neįmanomumo veda į frustraciją: vietoje principo „skirtingi, bet lygiateisiai“ kuria iškreiptą

³⁵ Smurtas yra aktuali problema Lietuvos kultūroje, bet jo trumpu apibūdinimu pasitenkinama tik todėl, kad tyrimo objektas yra tik vaiko privatus interjeras.

³⁶ Negalima eliminuoti psichologinio-emocinio smurto, nors jis sunkiau aptinkamas dėl labiau latentinio pobūdžio.

³⁷ Sveikas žmogus [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=savaite_tema&veiksmas=ziureti&id=11>.

Kėdainių rajono policijos komisariatas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.policija.lt/kedainiurpk/UserFiles/File/bendradarbiavimas/smurtas_pries_vaikus.pdf>.

Kauno diena [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/stiprinama-pagalba-smurta-patyrusiems-vaikams-4749>>.

Balsas.lt [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/309289/smurtas-pries-vaikus-kai-nebelieka-nei-pagarbos-nei-savigarbos/rubrika:naujienos-jaunimas-seimairdraugai>>.

hierarchiją. Seksizmas ypač kenksmingas vaikams, kadangi kartu su specifiniais rizikos veiksniais gali suformuoti sunkiai perkuriamą (resocializuojamą) lytiškumo klišę. Rasizmas yra kita kraštutinė elgesio norma, kuri atmeta realybės pažinimą. Jis formuoja išankstines nuostatas, pagrįstas genetiniais skirtumais, tačiau atmeta kultūrinius, lingvistinius, intelektinius ir kitus svarbesnius parametrus. Rasistinės nuostatos formuoja neigiamą pasaulio vaizdą, turi aiškiai depresinį charakterį (Garbarino, Abramowitz, 1992; Garbarino, 1999).

Be pakankamo dėmesio lieka dar vienas makrosistemos sociokultūrinės rizikos veiksnys – nacionalizmas. Nacionalizmas sukuria iškreiptą pasaulio vaizdą ir diegia asmenybei iš esmės neteisingą tarpnacionalinių, tarpkultūrinių santykių sampratą.

Vaiko privatus interjeras yra makrosistemos esminių dalių ir struktūrų atspindys. Rasizmo, militarizmo, seksizmo, moralės, smurto temos yra vaiko, šeimos analizuojamos ir perkuriamos privačiame interjere. Atrodo, sunkiai siejami atributai dažnai lengvai atpažįstami, dekoduojami per kasdienio gyvenimo detales – žaislus, plakatus, žurnalus ir kt.

Chronosistemos rizikos veiksniai ir teikiamos galimybės

Chronosistema, kitaip negu mikro-, mezo-, egzo- ar makrosistemos, yra visa apimanti ir jos poveikio jokiū būdu negalima išvengti ar neutralizuoti. Chronosistemos rizikas galima identifikuoti ir švelninti, tačiau ir pačiam ugdytiniui tenka išmokti teisingai gyventi laiko tėkmėje. Nuo tokio suformuoto gebėjimo priklauso jo vystymosi galimybės ir sąlygos.

Anot Liddell (2002), išskirtini tokie chronosistemos rizikos veiksniai:

1. Istorinis periodas (*historical period*).
2. Rizikų pasireiškimo laikotarpis (*timing of risks*).
3. Rizikų stabilumas (*stability in risk factors over time*).

Istorinis periodas yra savarankiškas rizikų veiksnys, tiksliau – tokių veiksmų visuma. Istoriniai periodai gali būti daugiau ar mažiau palankūs vaiko vystymuisi. Akivaizdu, kad XXI amžius Vakarų kultūroje yra palankesnis vaiko vystymuisi negu istoriniai periodai, kai siautė ligos, vyko karai, ekonominiai nepritekliai. Toks apibūdinimas yra visa apimantis, charakterizuojantis daugybę sąlygų, bet, kita vertus, personalizuotu atveju situacija gali būti visiškai kitokia (pavyzdžiui, šeima nepatiria istoriniam laikotarpiui būdingų problemų), todėl būtina žvelgti iš kiekvieno atvejo perspektyvos.

Rizikų pasireiškimo laikotarpis yra svarbi charakteristika, apibūdinanti, kada pasireiškė vaiko vystymosi rizikos veiksniai. Vien apibūdinimas nėra vertingas, todėl privalu rizikų pasireiškimą vertinti gyvenimo tėkmės ar laikotarpio bruožų kontekste. Pavyzdžiui, vaikas gali būti atsparus tam tikriems rizikos veiksniams, kai socialinės paramos sistemos funkcionuoja tinkamai, tačiau, toms sistemoms patyrus krizę (pavyzdžiui, mirus tėvams), vaikas tampa kur kas labiau pažeidžiamas. Lemiami gali būti ir vaiko vystymosi sudėtingiausi laikotarpiai, kurie kiekvienam vaikui yra skirtingi.

Rizikų stabilumas apibūdina rizikų išsidėstymą per visą ar dalinį vystymosi lai-

kotarpį. Galima teigti, kad vienas ar du periodiškai pasireiškiantys rizikos veiksniai neturi lemiamos įtakos vaiko vystymosi procesui (Semeroff, 1987; Liddell, 2002). Situacija keičiasi, jei veikia keli rizikos veiksniai vienu metu.

Vaiko privatus interjeras akumuliuoja savyje chronosistemos pėdsakus, todėl yra pajėgus ir juos atskleisti. Tokiu būdu interjeras yra pajėgus iš dalies reguliuoti vaiko laiko režimą ir, kas yra aktualiau, susieti laiko atkarpas su vaiko tapatumu per šeimos nuotraukas, šeimos mikroistorijų daiktus. Taip vaikas suvokia save laiko tėkmėje.

Taigi privatus vaiko interjeras yra dinamiškas darinys, kuris įtraukia ir atspindi visus įmanomus aplinkos sistemų aspektus. Mikro-, mezo-, egzo-, makro-, chronosistemos pėdsakai įvairiais pavidalais reprezentuojami sukurtojoje daiktiškoje vaiko interjero aplinkoje. Gyvenimo kompleksiskumas, izoliacijos neįmanomumas kelia šeimai, vaikui daugybę problemų, bet, kita vertus, yra plačių galimybių scena. Sunkiausiai apčiuopiama ir vertinama yra chronosistema, tačiau yra svarbu, kaip vaiko aplinka atitinka jo amžiaus tarpsnį, kaip ji funkcionuoja įvairiais metų laikais (sezoniskumas), kaip paros laikas sąveikauja su ergonominiais parametrais, kaip istorinis ir buitinis laikas susijęs su vaiko privataus interjero simbolių sistemomis. Svarbu, kad su šeimos pagalba privatus vaiko interjeras perteiktų teigiamus aplinkos virsmus ir formuotų pozityvų, pakankamai realistišką laiko tėkmės atspindį.

Sociokultūrinių rizikų redukavimas ir eliminavimas

Įvardijus pagrindines (sociokultūrinių rizikų spektras yra daug platesnis – visų neįmanoma aprašyti) sociokultūrinių rizikų grupes, galima pagrįstai teigti, jog idealaus vaiko vystymosi būti negali, nes jis visada yra veikiamas įvairių kritinių rizikos veiksnių, tačiau dėl savo prigimties lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti vaikas sugeba amortizuoti, redukuoti, o kartais visiškai eliminuoti rizikos veiksnius. Susidūrusi su rizikomis, asmenybė lengviau suvokia, kas yra bloga ar gera, patikrina, koreguoja savo įsitikinimus, nuostatas ir, sekdamas teigiamais pavyzdžiais, išmoksta racionaliai elgtis nepageidaujamosiose situacijose. Tai yra įmanomas scenarijus, tačiau vaikui, ypač jaunesniame amžiuje, privaloma užtikrinti pakankamai saugią aplinką. Jei vaiko aplinka neatlieka savo funkcijų, redukuodama, amortizuodama ar eliminuodama rizikas, tai tenka daryti pačiam vaikui. Antra vertus, prisitaikymas, veiksnių, rizikų amortizavimas yra pavojingas besivystančiai asmenybei, todėl, pasak Garbarino ir Abramowitz (1992), Garbarino (1999), Tulloch, Lupton (2003), visada reikia užduoti klausimą – kokia kaina tikslas yra pasiekiamas? Sprendimų kaina priklauso ne tik nuo aplinkos, bet ir nuo asmeninių savybių bei socialinio tinklo paramos. Losel ir Bliesener (1990) išskiria tokius kritinius veiksnius, užtikrinančius sėkmingą žmogaus vystymąsi: aktyvi, efektyvi, tikslo siekianti veikla iškilus sunkumams ir pozityvūs socialiniai ryšiai; kognityvinės kompetencijos, veiksmingo, pozityvaus veikimo patirtis (tai sukuria pasitenkinimo ir palankaus savęs vertinimo rezervą, leidžiantį ignoruoti laikinus ar lokalizuotus rizikos veiksnius); stabilūs ir pozityvūs emociniai ryšiai bent su vienu asmeniu (nebūtinai tėvais, kurie yra tinkami patarėjai ir siektino elgesio modelis); atviras, remiantis ugdymo(si) klimatas (įtraukiantis vaiką į pro-

cesą, interpretuojantis patirtis ir mokantis įgūdžių); socialiai remianti bendruomenė (už šeimos ribų, suteikianti prieigą prie savo išteklių); tinkama sukurtoji daiktinė aplinka, privatus vaiko interjeras (pastaruoju veiksniu papildyta darbo autoriaus).

Kaip tvirtina Garbarino ir Abramowitz (1992), galimos šios paramos sistemų griūtis ar nepakankamumo priežastys:

1. Įsitikinimų ir požiūrių skirtumai izoluoja šeimas nuo bendruomenių ir visuomenės.
2. Institucijos ir socialinės jėgos sulaiko nuo socialinio tinklo formavimosi ir riboja bendruomenių paramą.
3. Kultūra nuvertina šeimą ir vaikų gyvenimus.
4. Paramos sistemos yra, bet jos bereikšmės ir nėra išteklių visaverčiam veikimui.
5. Ekonominiai nepritekliai.
6. Socialiniai nepritekliai.
7. Kultūriniai nepritekliai (papildyta autoriaus).

Skurstančios vaiko aplinkos (ekonomine prasme) nepritekliai yra kur kas mažiau reikšmingi nei socialiai ar kultūriškai skurdžios aplinkos keliamos problemos. Tam, kad vaikas būtų tinkamai remiamas ir valdomi rizikos veiksniai, privalu užtikrinti socialinės aplinkos tinklo dydį ir įvairovę, įvairialypės kultūrinės aplinkos pasiekiamumą, padrašančios, papildančios ir reflektyvios aplinkos egzistavimą, ekosistemą, pasirengusią ilgalaikėms investicijoms į besivystantį vaiką, saugią vaiko aplinką.

Apibendrinant teigtina, kad natūrali (natūra) ir sukurtoji daiktinė aplinka privalo užtikrinti minimalius besivystančio žmogaus poreikius. Sukurtoji daiktinė aplinka apima visus jau įvardytus rizikų ir pozityvų veiksnius. Ji taip pat gali pati kompensuoti socialinius, kultūrinius, edukacinius, genetinius trūkumus. Suprantama, kad privati, artimiausia vaiko aplinka privalo būti jam palanki ir tinkama – įskaitant ir vaiko interjerą. Jis turi tenkinti vaiko (pagal amžių, pagal vystymosi tarpsnius, pagal visuminį aplinkos kontekstą) poreikius ir įgyvendinti jo teises. Vaikui svarbiausia, kad būtų užtikrinamas namų, jo privataus interjero stabilumas, įvairovė ir visapusiška, pozityvi sukurtosios daiktinės aplinkos parama. Dažniausiai vaiko privatus interjeras nėra atpažįstamas kaip vaiko vystymąsi remiančių sistemų atributas. Pavyzdžiui, interjeras gali suteikti vaikui psichologinį saugumo jausmą sunkiais gyvenimo laikotarpiais, nuolat interjere eksponuojamais teigiamais stimulais formuoti vertybines nuostatas ir kt.

1.4. Socializacija ir ugdymas(is) vaiko privataus interjero kontekste

Socializacija – tai istoriškai nulemtas socialinės patirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendravimo procese. Anot Arnett (2007), Damon (2006), Yawkey (1998), socializacija negali būti apibūdinta kaip monodisciplininė

teorija. Socializacijos teorijos pagrindą sudaro sociologijos, edukologijos, psichologijos, medicinos ir kitų mokslų patirtis ir apibendrinimai. Socializacija suvokiama kaip aplinkos, visuomenės socialinės struktūros ir vidinių asmenybės prielaidų sąveikos produktas. Socializaciją galėtume apibūdinti kaip visuminę aplinkos įtaką, kuri sudaro sąlygas vaikui dalyvauti visuomenės gyvenime, suvokti ir perimti jos kultūrą ir atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis (Juodaitytė, 2003; Kviesskienė, 2005; Kviesskienė, 2003; Arnett, 2007; Handel, 2004; Yawkey, 1998; Pinker, 2002; Ridley, 2003; White, 1977; Leonavičius, 2004; Dumbliauskas, 1999; Pruskus, 2003). Teigtina, kad socializacija – tai individo galimybė suvokti aplinkos kontekstą ir sukurti sugyvenimo su artimiausia aplinka modelį. Socializacija apibūdinama kaip visuomeniškumo formavimas, visuomenės struktūros perėmimas. Būtina pabrėžti, jog socializacija yra nevienakryptis ir permanentinis išorinės socialinės bei vidinės psichinės realybės perkūrimo procesas. Yawkey (1998), Kviesskienė (2003), Handel (2004), Westen (2002), Pinker (2002), Ridley (2003), Leonavičius (2004) išskiria keletą socializacijos etapų: 1) socializacija kaip socialinių vertybių perėmimas ir perkūrimas; 2) socializacija kaip socialinių vaidmenų perėmimas; 3) kultūrinė socializacija – identifikavimasis su kultūriniu lauku; 4) individo adaptacija išorinėje aplinkoje. Pažymėtina, kad nors galimas socializacijos skaidymas į etapus, viso proceso skaidymas netikslingas ir sunkiai įmanomas.

Pasak Juodaitytės (2003), socializacija apima du procesus: socialinę adaptaciją ir socialinę interiorizaciją. Adaptacijos vertinimas gali būti dvejopas: adaptacijos samprata iki Bronfenbrenner (1979) ir po jo žmogaus vystymosi teorijos publikavimo. Adaptacija dažniausiai buvo traktuojama kaip žmogaus (bet kurio organizmo, bet šiuo atveju svarbu – žmogaus) prisitaikymas prie aplinkos (fizinės, sociokultūrinės, psichologinės). Tokiu atveju adaptacija – tai gana vienpusis procesas ir jis traktuotinas kaip aplinkos spaudimas prisitaikyti. Remiantis Bronfenbrenner (1979) ir aplinką traktuojant kaip besikeičiančią ir dinamišką, socializacijos procese akcentuojant adaptacinę sąveiką tarp asmens ir aplinkos, į pirmą vietą iškeliant sąveikos esmę bei nurodant proceso pasekmes abiem dalyviams, galima tokią požiūrį vadinti socialinės ekologijos paradigma. Kitas socializacijos procesas yra interiorizacija. Anot Davis (1994), interiorizacija yra išorinio sociokultūrinio spaudimo realizavimas vidiniame asmenyje. Goslin (1969) tvirtina, kad individas perima sociokultūrinę patirtį (visuomenės vertybes, nuostatas, orientacijas) ir pertvarko ją pagal savo vidinę struktūrą, nulemtą ankstesnio patyrimo. Tokiu būdu netgi tradicinis žinojimas yra nuolat atnaujinamas ir aktualizuojamas. Kaip teigia Juodaitytė (2003), taip traktuojant socializaciją žmogus tuo pat metu yra socialinių santykių subjektas ir objektas – kaip objektas jis patiria socialinės aplinkos poveikį, o kaip subjektas keičia ją.

Socializacija skirstytina ir pagal tipus: pirminė, antrinė, vystymosi, išankstinė, atvirkštinė ir resocializacija. Pagal mokslininkų Goslin (1969), Davis (1994), Juodaitytės (2003), Kviesskienės (2005), Pinker (2002), Ridley (2003), Leonavičiaus (2004), Dumbliausko (1999), Pruskaus (2003) siūlomus socializacijos eigos modelius buvo sudaryta matrica, kuri atskleidžia pagrindines socializacijos kryptis, ypatybes bei pasekmes.

Socializacijos rūšys

Socializacija	Socializacijos pagrindas (agentų tinklas)	Reikšmė	Probleminės situacijos	Privačios vaiko aplinkos reikšmė
Pirminė	Artimiausioji socialinė ir daiktinė aplinka.	Susiformuoja bazinės žmogaus nuostatos, įsitikinimai, vertybės.	Santykio su aplinka pagrindas – emocijos, konkretūs dalykai, vaidmenys vis labiau abstrahuojami.	Privati vaiko aplinka suteikia saugumo ir rizikingos veiklos balansą.
Antrinė	Visuomenės suformuotų santykių tinklas.	Keičiamas pirminės socializacijos metu internalizuotas turinys bei tapatybė.	Kyla konfliktas su pirminės socializacijos metu įgytomis vertybėmis, nuostatomis, įsitikinimais. Ugdoma savivoka.	Privati vaiko aplinka atlieka „saugios tvirtovės“ vaidmenį, jos praradimas atima sėkmingo vystymosi garantijas.
Numatanti socializacija	Artimiausioji namų ir institucinė aplinka (mokykla, tėvų darbovietė)	Išankstinis pasiruošimas brandai.	Ruošiami gyvenimo būdo, karjeros modeliai, remiamasi personaliniu artimiausios aplinkos patyrimu.	Tinkama privati aplinka formuoja norą perkurti sėkmingus veiklos modelius.
Resocializacija	Tuo metu aktuali socialinė ar daiktinė aplinka.	Tai prisitaikymas prie naujos situacijos, savęs perkūrimas naujam vaidmeniui.	Resocializuojamas pirminės socializacijos turinys (dažniausiai dėl jo klaidingumo) arba prisitaikoma prie naujų sąlygų (būtinybė).	Tinkama privati (ar institucionalizuota) aplinka, kartais jos radikalus pakeitimas yra pagrindinė resocializacijos sąlyga.
Atvirkštinė socializacija	Artimiausioji socialinė ir daiktinė, vaiko paveikta ar kurta, aplinka.	Socializacija keičia kryptį – resocializuojami paprastai socializuojantys socialinio tinklo nariai	Ugdytojų konfliktas su ilgą laiką propaguotų vertybių perkainojimu (nuostatomis, įsitikinimais, vertybėmis) nepasitenkinimą projektuojant į ugdytinius	Privati vaiko socialinė ir ypač daiktinė aplinka (dėl jos ekspozicinio pobūdžio) yra atvirkštinės socializacijos šaltinis.

Iš pateiktos lentelės matyti, kad privačios vaiko aplinkos (įskaitant ir privatų vaiko interjerą) reikšmė yra didelė: ji suteikia subalansuotos sėkmingos veiklos galimybes, užtikrina saugumo / rizikos balansą, veikia kaip saugi naujos aplinkos tyrimo bazė, garantuojanti sėkmingą vystymąsi, lemia sėkmingo veiklos projekcinio modeliavimo galimybę. Tos pačios, tik kiek specifiškesnės funkcijos yra būdingos ir privačiam vaiko interjerui.

Socializacija vyksta sėkmingai tuo atveju, jei socializacijos agentų (veiksnių) tinklas yra optimalus. Leonavičius (2004), Dumbliauskas (1999), Pruskus (2003), Ridley (2003) išskiria tokius socializacijos veiksnius:

- šeima (pagrindinis socializacijos veiksnys),
- formalią teisę socializuoti turinčios institucijos (socialinės struktūros šaltinis ir bazinių žinių bei mokėjimų perteikėjas, teikiantis sistemingą ir apgalvotą lavinimą),

- draugų, bendraamžių grupės³⁸ (turi svarbių pasekmių paauglystėje kaip socialinis agentas, pasižymintis demokratiškumu),
- medijos³⁹ (pats demokratiškiausias, vienas paveikiausių galimybių ir dažnai nevaldomos rizikos veiksmų),
- darbovietė (tiesioginės įtakos neturintis veiksnys, vertintinas kaip reikšmingas karjeros modeliavimo pavyzdys, dažniausiai yra egzosistemos dalis),
- sukurtoji daiktinė aplinka⁴⁰ (vienas reikšmingiausių socializacijos agentų, nes veikia be jokių pastangų ir permanentiškai).

Socializacija yra susijusi ir su priešingais procesais – individualizacija (*individualization*) ir individuacija (*individuation*). Lietuvių kalboje individualizacijos ir individuacijos terminai dažniausiai yra tapatinami, tačiau jie nėra tapatūs. Individualizacija apibrėžia atsiskyrimą, atskirą veikimą, charakterio bruožų ar asmens savybių atskyrimą nuo bendrų bruožų. Šis terminas pirmiausia paaiškina proceso, išskiriančio / atskiriančio nuo socialinės grupės ar visuomenės, veiksmą (pvz., individualizuotas mokymas, individualus interjeras). Tuo tarpu individuacija pabrėžia tam tikrų charakterio bruožų skirtingumą, sudarantį individo unikalumą. Šis terminas neapibūdina atskyrimo (kaip individualizacija), o apibūdina unikalumo įgavimą, išskirtinumą. Individuacijos sąvoką atskleidžia Handel (2004), Westen (2002), o Lietuvos moksle aktualizuoja Mažeikis⁴¹. Jis tvirtina: „Individuacija yra individo tapsmas individualybe, nepriklausomai nuo jo paties ideologinės motyvacijos. O individualizacija yra akcentuota, paversta programine nuostata individuacija. Individualizacija yra individuacija paversta principu, ideologija, menine programa“ (Mažeikis, 2006, 2). Individualizacija yra priešingas socializacijai procesas; pasak Handel (2004), individuacija apibrėžia asmens savybių unikalumo įgavimą ir tapimą savimi, o ne bendrumo ar socialinių santykių vystymosi svarbą, tačiau susiklosčiuosioje mokslinėje tradicijoje šie trys procesai yra interpretuojami socializacijos termino kontekste. Teigtina, jog vaiko privatus interjeras yra ir socializacijos, ir individualizacijos bei individuacijos agentas⁴².

Socializacijos procesą galima (ribotai) kryptingai organizuoti, modeliuoti ar palikti savieigai. Visuomeniškai priimtina ir pedagogiškai tikslinga bent iš dalies organizuota socializacija, tačiau negalima atmesti teigiamo nekryptingos, savaiminės so-

³⁸ Dumbliauskas (1999) tvirtina, kad bendraamžių grupės atlieka šias funkcijas: 1) suteikia erdvę, kurioje vaikas gali būti nepriklausomas nuo suaugusiųjų; 2) suteikia patyrimo bendraujant su kitais kaip su sau lygiais; 3) sukuria sferą, kurioje vaiko padėtis nėra marginalinė; 4) suteikia neformalią informaciją apie seksą, deviaciją, madas, kita. Bendraamžių grupės šio tyrimo kontekste svarbios ir dėl to, kad dalyvauja vaiko privataus interjero formavime, tiesa, dažniausiai netiesiogiai.

³⁹ Dažnai medijos veiksnys vadinamas „žiniasklaida“, tačiau, remiantis McLuhanu (2001, 2003), tai netikslu, nes medijos ar elektrinės medijos yra daug platesnė sąvoka.

⁴⁰ Papildyta darbo autoriaus bei minima pagal Handel (2004), Westen (2002), Pinker (2002), Ridley (2003). Šis socializacijos agentas yra vienas svarbiausių, nes socializacija nagrinėtina sociokultūriniam lauke ir vyksta per kultūrą (Juodaitytė, 2002, 2003), o daiktinė aplinka pajėgi savo kultūriniu lauku pati perteikti socializacijos pavyzdžius ir idėjas.

⁴¹ Mažeikis G. (2006). Postmoderni pragmatinė edukologija: teorinės prielaidos ir modeliai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <www.svietimas.lt/konferencijos/Mazeikis.doc>.

⁴² Paprastumo dėlei, pritariant susiklosčiusiai mokslo tradicijai, socializacijos, individualizacijos bei individuacijos procesai apibūdinami kaip socializacija.

cializacijos poveikio. Būtent, spontaniškai sąveikaudamas su aplinka (savo privačiu interjeru), vaikas įgyja daugybę teigiamų patirčių. Negalima užkirsti galimybės vaiko saviraiškos ir saviorganizacijos procesams. Didelę reikšmę saviraiškos proceso plėtotei turi vaikui suteikiama ar ribojama galimybė kurti, modeliuoti savo aplinką, savo privatų interjerą.

Vaikas, sąveikaudamas su aplinka, susiduria su materialiniais ir dvasiniais kultūros klodais, o privatūs vaikų interjerai ir yra materialinės ir dvasinės kultūros dalies perteikėjai. Nagrinėjant vaikų privačius interjerus kaip vieną iš socializacijos veiksnių konstatuotina, jog interjero mikropasaulyje atsispindi mezo-, egzo- ir makropasaulio bruožai. Interjerai atspindi visuomenėje dominuojančias bendražmogiškas vertybes, kultūrinius, ekonominius, religinius, nacionalinius įsitikinimus ir nuostatas.

Dauguma visuomenės narių geba derinti savo asmeninius poreikius ir visuomenės interesus be konfrontacijos. Tai pageidaujamas scenarijus, tačiau negalima atmesti galimybės, kad gali vykti ir atvirkštinis procesas. Skirtingi socialiniai veiksniai (ugdymo institucijos, bendraamžiai, draugai, žiniasklaidos priemonės, ekonomika, kultūrinis paveldas, sukurtoji daiktinė aplinka ir kt.) skirtingai veikia vaiko asmenybę, todėl privatus vaiko interjeras turi būti traktuojamas ne tik kaip socializacijos, bet ir kaip ugdymo(si) aplinka⁴³.

Ugdymas yra glaudžiai susijęs su socializacijos sąvoka. Šalkauskis ugdymą apibūdina kaip pedagogikos mokslo objektą: „Šiais laikais pedagogika paprastai yra suprantama mokslo prasme. Šito mokslo objektas yra ugdymas“⁴⁴ (Šalkauskis, 1990, 2). Ugdymas kaip parengta, kryptinga, struktūruota, pedagogo organizuota veikla (Bitinas, 1996) patyrė funkcijų reviziją ir dabar jis traktuojamas ne tik kaip vienakryptę lavinimo, bet kaip dvikryptę ugdymo-ugdymosi veikla. Ugdymas institucijoms yra įprasta veikla, tačiau ugdymasis vyksta visur ir nuolat. Bihevioristai teigė, kad ugdymas turi būti skatinamas ir stimuliuojamas (Skinner, 1958). Bronfenbrenner (1979), Thompson ir kt. (1994), žvelgdamas iš ekocentristinės perspektyvos, pažymi, jog poveikį daro sociokultūrinis spaudimas, todėl ugdymo(si) procesai vyksta nuolat ir natūraliai. Negalima neigti ir ortogenezės reikšmės – tokiu būdu nenuvertinamos vaiko prigimtinės galios, o ugdymas neatsiejamas nuo vaiko socializacijos kompetencijų bei socializacijos pasiekimų. Pasak Juodaitytės (2003a), vaiko socializacija grindžiamas ugdymo turinys, visas ugdymas orientuojamas į socialinius-komunikacinius gebėjimus, sudaromos sąlygos skatinti jų plėtotę „atviroje“ aplinkoje. Aplinka traktuotina kaip fizinė, sociokultūrinė, psichologinė; visus jos bruožus atspindi ir vaiko privatus interjeras, todėl teigtina, jog jis taip pat yra laisva ir savireguliuojanti zona ugdymui(si). Vaiko privatus interjeras kaip ugdymo(si) zo-

⁴³ Daugiau apie vaiko interjerą kaip ugdymo(si) aplinką poskyryje 2.6. *Vaiko privatus interjeras kaip edukacinė aplinka ir ugdymo prielaida*.

⁴⁴ Pasak Šalkauskio, ugdymas apima: 1. Fizinį lavinimą. 2. Protinį lavinimą. 3. Dorinį auklėjimą. 4. Estetinį lavinimą. 5. Religinį auklėjimą. 6. Individualinį auklėjimą. 7. Visuomeninį auklėjimą. 8. Tautinį auklėjimą. 9. Tarptautinį auklėjimą. Šalkauskis S. Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. I knyga. Vilnius, 1992, p. 21.

L. Jovaiša skiria penkis visybinio ugdymo etapus: fizinio lavinimo, psichologinio lavinimo, socialinio auklėjimo, kultūrinio lavinimo ir dvasinio auklėjimo.

na nepakankamai vertinama pedagogų, neatpažįstama tėvų bei dažnai ignoruojama socialinio tinklo. Juodaitytė ir Rudytė (2007)⁴⁵ atliko „Vaikų savaiminio mokymo(si) namų aplinkoje“ tyrimą, kurio metu nustatė, kad: tėvai namų aplinkos tinkamumą mokymuisi apibūdina, kaip namų aplinką, tinkamą ir kitoms veikloms; mokymąsi namuose traktuoja kaip institucinio mokymo tąsą; tėvai pažymi laisvojo, patirtinio mokymosi būdą kaip vyraujančią mokymosi namuose būdą. Tai patvirtina, kad namų aplinka (įskaitant ir vaiko privatų interjerą) nėra sąmoningai traktuojama kaip ugdymo(si) aplinka, nors, anot Juodaitytės ir Rudytės (2007), neabejotinai tokia yra.

Informacija ir poveikiai gali būti pateikiami sąmoningai ar patekti vaikams savaime. Akivaizdu, kad privatus vaiko interjeras yra terpė, kuri aktyviai veikia ir formuoja vaiko asmenybę. Gerai, jei interjeras tampa aktyviai veikiančia aplinka, įtraukiančia į pažinimo ir kūrybos procesą. Anot Juodaitytės (2003b), vaikai, ypač jaunesnio amžiaus, negali savarankiškai susidoroti su juos pasiekiančiu didžiuliu informacijos kiekiu ir aplinkos poveikiais, todėl informacija bei poveikiai yra kryptingai, nuosekliai ribojami. Pasak Olds (1987), vaiko interjeras gali tapti tuo filtru, kuris atrenka, riboja ar atskleidžia informaciją ugdytiniui (su kryptinga, organizuota ugdytojo pagalba). Taip stimulai ir informacija reguliuojami taip, kad vaikai savo patirties, žinių dėka galėtų spręsti jiems keliamus uždavinius. Tokiu būdu privatus vaiko interjeras tampa visaverte ugdymo(si) aplinka.

Vaiko socializacija apžvelgtina socialinės ekologijos paradigmos perspektyvoje (Catton, Dunlap, 1994): asmuo gimsta egzistuojančioje socialinėje struktūroje, kurioje jis sąveikauja su socializacijos agentais (pavyzdžiui, tėvais, aplinka), yra veikiamas socialinių struktūrų (tėvų gerovės, jos padiktuoto gyvenimo būdo, gyvenamosios vietovės, privataus interjero) – t. y. atsiduria objektyviai konstruojamoje socialinėje realybėje.

Apibendrinant vaiko privatų interjerą kaip socializacijos ir ugdymo(si) aplinką žmogaus vystymosi ekologijos ir vaiko privataus interjero kontekste, konstatuotina, kad:

- Vaiko privatus interjeras neabejotinai yra viena svarbiausių personalinių vietų, lemiančių vaiko socializaciją. Tai ypač paveiki socializacijos terpė, nes perteikia ir atspindi vaiko aplinkos socialines struktūras, daro fizinį, socio-kultūrinį ir psichologinį poveikį.
- Vaiko privatus interjeras yra labiau interiorizacijos ir individuacijos, o ne adaptacijos vieta. Privatumas⁴⁶, saugumas ir socialinio tinklo parama bei pagalba sudaro palankias sąlygas asmenybės tapsmui.

⁴⁵ Juodaitytė A., Rudytė K. (2007). Vaikų savaiminio mokymosi namų aplinkoje reikšmingumo diskursas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/jr134-145.pdf>>.

⁴⁶ Šiuo atveju privatumas apibrėžiamas kaip artimumas, o ne nuosavybės forma. Posovietinėje erdvėje privatumas suprantamas kaip istorinio materializmo idiogema, formuotas privačios nuosavybės smerkimas, tačiau privatumas pirmiausiai turi būti tapatinamas su asmeniu – privatu yra tai, kas asmeniui yra artimiausia. Tokiu būdu vaiko privatus interjeras gali būti ir šeimai (ar namų ūkiui) nuosavybės teise nepriklausančiose patalpose. Tokiam privatumo traktavimui neprieštaruoja žodynų apibrėžimai, kur pažymima, kad pirmoji privatumo forma yra artimumas: Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

- Sukurtoji daiktinė aplinka, daiktai su jų funkcijomis, kultūriniu-semiotiniu lauku permanentiškai, tiesiogiai ir netiesiogiai veikia vaikui perduodamą žmonijos kultūrą. Ortogenezės principas užtikrina, kad vaikas natūraliai perima socialines struktūras, atspindėtas namų ir vaiko privačiame interjere.
- Vaiko privatus interjeras yra paveiki ugdymo(si) aplinka. Ji traktuotina ne kaip kitų ugdymo formų ar vietų tęsinys, bet kaip pastovesnė, dažnai paveikesnė ugdymo(si), paremto socializacijos turiniu ir pasiekimais, aplinka.
- Vaiko privatus interjeras vaikui yra ne abstrakti erdvė, bet vieta su savita struktūra ir substruktūromis. Jos yra ne tik fizinės, socialinės, kultūrinės, komunikacinės, bet ir interaktyvios bei virtualios.

2 SKYRIUS

VAIKO PRIVATUS INTERJERAS KAIP ASMENYBĖS PSICHOSOCIALINĖS RAIDOS VEIKSNYS IR PRIELAIDA

2.1. Vaiko aplinkų tipologija ir struktūra

Vaikas ir jo erdvė

Analizuojant vaiko ir jo erdvės santykį, galimi įvairūs požiūrio taškai. „Erdvė“ – tai abstrakti sąvoka, kuri gali būti suvokiama labai skirtingai. Įprasta teigti, kad erdvė ir laikas yra dvi pamatinės pasaulio dimensijos. E. Kant⁴⁷ teigimu, šios pasaulio dimensijos nėra žmogaus atradimas ir jos egzistavo visą laiką. Erdvės suvokimas taip pat priklauso nuo mokslo srities tradicijos, kultūros, žinių lygio, analizės taško. Erdvė mechaninėje fizikoje, astronomijoje, filosofijoje, geografijoje, literatūroje ir kitur gali būti interpretuojama labai skirtingai. Visapusiška erdvės traktuotės analizė nėra tikslinga šio darbo kontekste, todėl į erdvę žvelgiama iš vaiko bei jo pasaulio perspektyvos.

Analizuojant vaiko erdvės aspektus, būtina išsiaiškinti erdvės (*space*) ir vietos (*place*) santykį. Pasak Yi-Fu Tuan (2003a), Creswell (2004), erdvė yra kur kas abstraktesnė sąvoka negu vieta. Erdvė susijusi su išore ir geometrine erdve. Erdvė dalijama į sritis ir dalis. Vieta yra konkreti erdvės dalis, kuri yra įsisavinta, įgyventa (*lived*) ir pažinta. Kaip teigia Yi-Fu Tuan (2003a), erdvė yra susijusi su judesiu, laisve, o vieta – susijusi su pauze ir saugumu. Autoriaus teigimu, erdvė yra tarp vietų. Tokiu būdu galima įvardyti, jog pažinta, įsisavinta, asocijuota erdvės dalis tampa vieta. Vieta masteliu yra mažesnė už erdvę. Apylinkė, sodyba, miesto kvartalas, kambarys, vaiko privatus kambarys yra vieta. Vieta glaudžiai susijusi su žmonėmis ir jų ryšiais tarpusavyje bei gyvenamąja aplinka. Dėl tokių asociacijų erdvės dalis ir tampa tam tikra vieta.

Vieta yra susijusi su peizažo sąvoka. Kaip teigia Daniels, Cosgrove (1989), Creswell (2004), peizažas, atsiradęs Renesanso laikotarpiu, yra vietos dalis, apžvelgiama iš vieno taško. Peizažas, susijęs su vietos vizualumu, ir yra vietos vaizdo porcija (atmintyje transformuojama į peizažo vaizdinį), glaudžiai susijusi su vietos simboliškumu. Peizažas gali būti ir abstrakti erdvės ar aplinkos koncepcija (pavyzdžiui, „urbanistinis peizažas“).

Vaikas, vaikystė ir jo erdvės

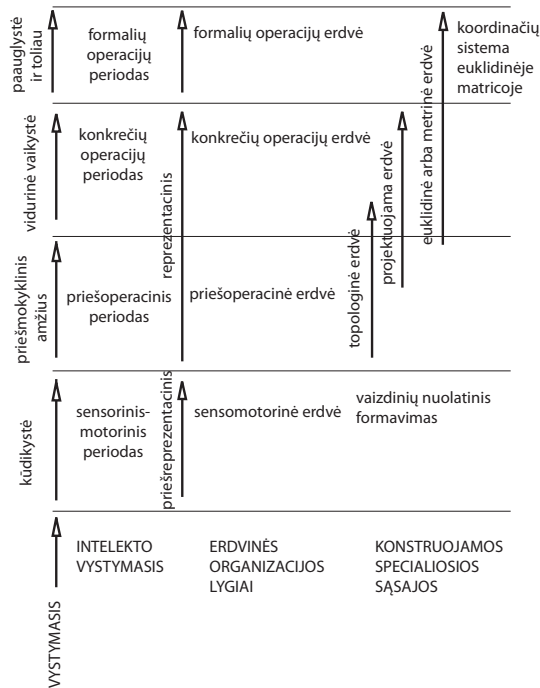
Į erdvę galima žvelgti kaip į biologinės būties vietą arba erdvė gali būti traktuojama kaip aplinka, kurią vaikas suvokia. Piaget (1998) siūlo žvelgti į vaiko erdvę kaip percepcinę, senso-motorinę (*perceptual, senso-motorical space*), reprezentaci-

⁴⁷ Kant's Views on Space and Time [žiūrėta 2009 11 04]. Prieiga per internetą: <<http://plato.stanford.edu/entries/kant-spacetime/>>.

ne⁴⁸, atspindinčią realybę reikšmių erdvę (*representational space*) ir manipuliuojamą lytėjimo erdvę (*haptic space*) (Piaget, 1998). Jis suvokimo, mąstymo raidą sieja su atskirais amžiaus tarpniais bei jų fazėmis⁴⁹, išskiria tokias fazes:

1. Sensomotorinis lygmuo (nuo gimimo iki dvejų metų amžiaus – vaikai įvaldo pasaulį per judesius ir penkis jausmus).
2. Priešoperacinis lygmuo (nuo dvejų iki septynerių metų – vyrauja nepriežastinis „maginis“ mąstymas, aktyviai vystosi motorika, egocentrizmas kaip pasaulėžiūra transformuojasi ir silpnėja).
3. Konkrečių operacijų lygmuo (nuo septynerių iki dvylikos metų – vaikai pradeda logiškai mąstyti, bet tik praktiniais tikslais; vaiko asmenybė jau nebėra egocentriška).
4. Formalių operacijų lygmuo (nuo dvylikos metų amžiaus – vystosi abstraktus, priežastinis, loginis mąstymas).

Kognityvinio vystymosi teorija taip pat diskutuota Vygotsky, Ainsworht, Bowlby (1965), Bronfenbrenner (1979) darbuose, toks skirstymas yra reikšmingas, nes atspindi vaiko suvokimo vystymosi dinamiką. Piaget (1998) pateikia ir vaiko erdvinio vystymosi modelį. Jis kaip tik ir yra siejamas su anksčiau minėtais amžiaus tarpniais.

7 pav. Erdvės įvaldymas (Piaget, 1998)

⁴⁸ Tai – suvokta, įvaldyta, susimbolinta fizinė erdvė. Erdvė, kuri reprezentuoja realybę. Pasak Lefebvre (2004, 39), tiesiogiai apgyventa (*lived*), simboliškai suvokta ir transformuota; tai daugiau nei fizinė erdvė – ji perdengta kultūriniais ir asmeninio suvokimo sluoksniais. Tai reikšmių, simbolių erdvė.

⁴⁹ Daugiau apie tai Piaget J. (1998). *The Child's Conception of Space*. Routledge, p. 3–43.

Ir Piaget (1998), ir Vygotsky (1978) ir Yi-Fu Tuan (2003b)⁵⁰, ir kiti autoriai pripažįsta, kad iki aštuntų gyvenimo metų vaikas mato pasaulį sinkretišką ir minimaliai struktūruotą, o nuo aštuntų gyvenimo metų vaikas pradeda struktūruoti pasaulio vaizdą (taip pat ir savo erdvės vaizdą) ir, remiantis ontogenezės bei ortogenezės principais, pradeda struktūruoti erdvę bei savo vidinį „aš“. Erdvės suvokimas atskleidžia ir vieną pagrindinių žmogaus kompetencijų – erdvinę kompetenciją. Thurstone (1947)⁵¹, tyrinėdamas intelektą, pažymi du su erdve susijusius intelekto sugebėjimus: *perceptinį (perceptual)* – sugebėjimą suvokti erdvę su visais santykiais bei jos figūromis, ir *erdvinį (spatial)* – gebėjimą orientuotis erdvėje, transformuoti jau susidarytus vaizdus. Erdvinio intelekto svarbą pažymi Gardner (1985), išskirdamas erdvinį intelektą kaip vieną iš septynių esminių intelekto rūšių. Vertingas ir Vekker (1976) genetinis struktūrinis intelekto modelis. Intelektą jis apibūdina teigdamas, kad aukštesnis intelekto lygmuo grindžiamas žemesniu, ir intelekto lygis kykla kaupiantis patyrimui per atminties procesus. Norint perprasti intelekto prigimtį, reikia žinoti, kaip ir kurias subjekto savybes atspindi objekto savybės. Būtent tos subjekto savybės objektą atspindi visada vienodai. Anot šio autoriaus, erdvinės kompetencijos atveju erdvė koduojama: jutimų lygmeniu – metriškai (intervalais), mąstymo lygmeniu – atspindimi erdvėje esantys santykiai ir ryšiai (net ir tie, kurie tiesiogiai nepatirti), suvokimo ir vaizdinių lygmeniu – atkuriamos topologinės erdvės savybės, nervinio atspindėjimo lygmeniu – erdvė yra užkoduojama judesiais. Apžvelgus teorinius vaiko erdvės suvokimo svarstymus, konstatuotina, kad ne mažiau reikšmingi yra ir fenomeno praktiniai aspektai.

Erdvės suvokimas yra svarbus kiekvieno asmens funkcionavimui kasdieniniame pasaulyje. Tokie paprasti dalykai kaip orientavimasis namų kambariuose, virtuvės suradimas užsinerėjęs valgyti, miegamojo – miegojimui, namų – grįžimui, neįmanomi be erdvinės kompetencijos. Erdvinis suvokimas yra vienas iš lemiamų veiksmų susipažįstant su pasauliu. Tam, kad tiksliai galėtume suprasti vaiko erdvės svarbą, turime suprasti, kaip yra suvokiamas, koduojamas ir perteikiamas materialaus pasaulio vaizdas – koks yra realybės, vidinės bei išorinės praktinės reprezentacijos santykis.

Analizuojant vaiko erdvę ir aplinką erdvė ir vaiko aplinka gali sutapti: erdvė – tai materijos egzistavimo forma, o aplinka yra tai, kas supa vaiką ir nėra savasties dalis. Šiuo atveju tai – sukurtoji daiktiška aplinka. Galimi du požiūrio taškai: vienas iš jų yra akcentuojamas teorinėse studijose ir aprašytas anksčiau, kitas – koncentruojamasi ne į vaiko suvokimo ir erdvės įvaldymo procesus, bet į pačią vaiko erdvę ir jos atributus. Tokio požiūrio tikslas nėra aplinkos atributų egzaminavimas, kurie tiriama struktūriniu, funkciniu, tarpasmeniniu požiūriu, nustatant, kaip jie sąveikauja su asmens charakteristikomis erdvėje. Galima užduoti klausimą, kaip vaikas jaučiasi ir veikia savo erdvėje? Standartiškai atsakyti neįmanoma, tačiau visada galima stebė-

⁵⁰ Yi-Fu Tuan tvirtina, kad gimęs vaikas turi tik dešimt ar dvidešimt procentų nervinių ląstelių, palyginti su suaugusiu žmogumi, be to, jos nesąveikauja tarpusavyje. Dėl to pirmaisiais gyvenimo metais vaikas negali savęs atskirti nuo aplinkos – jis neturi savo pasaulio ar erdvės, jis gyvena čia ir dabar.

⁵¹ Taip pat žiūrėta: Ruzgis P. (1994). Thurstone L. L. (1887–1955). In R. J. Sternberg (Ed.). *Encyclopedia of Human Intelligence* (p. 1081–1084). New York: Macmillan.

ti, kaip vaikas elgiasi realiose gyvenimo situacijose. Suaugusieji vaiko veiklą linke vertinti pagal savo patyrimą ir prisiminimus. Toks vaiko veiklos erdvėje vertinimas nėra teisingas dėl objektyvių priežasčių: vaikai į savo erdvę žvelgia visiškai kitaip, dėl atminties specifikos (užmaršumo) suaugusiųjų prisiminimai dažnai turi ištrintų zonų, vaikystės prisiminimus ir patirtis nejučia veikia vėlesnės patirtys, nuostatų, įsitikinimų kaita.

Kaip teigia Yi-Fu Tuan (2003a), Foley ir Janikoun (1996), praktiniai vaiko erdvės ir pažinimo įgūdžiai vystosi iš lėto ir tam tikrais gyvenimo laikotarpiais papildomi vieni kitus. Anot autorių, vaiko erdvės suvokimas pirmiausia susiejamas su matymu, motoriniais judesiais, gebėjimu judėti ir taip patirti bei suvokti atstumus ir su besivystančiu gebėjimu mąstyti. Vaiko erdvės suvokimui didelę įtaką daro ir netiesioginiai erdvės vaizdiniai: fotografijų, kino, televizijos žiūrėjimas. Yi-Fu Tuan (2003a), palyginęs 1960–1970 metų tyrimų medžiagą apie vaikų erdvės suvokimą, teigia, jog šiuolaikiniai vaikai žymiai geriau suvokia abstrahuotus vaizdus (planus, brėžinius ir pan.).

Vaikas savo erdvėje susiduria su kitais žmonėmis. Yi-Fu Tuan (2003a) pažymi, kad augdamas vaikas pradeda sieti vietas su asmenimis ir suvokti tarpusavio ryšius. Toks erdvės sampratos prasiplėtimas padeda suvokti, kad vaiką supanti aplinka yra apgyvendinta, nėra tuščia. Vaikui augant, keičiasi ir jo geografinis erdvės suvokimas. Mažesnius vaikus domina mažesni, lengviau manipuluojami objektai (ir mažesnės erdvės), kuo vaikas vyresnis, tuo erdvių zoniškumas mažiau svarbus. Plečiantis geografiniam pasaulio vaizdiniui, erdvės ir vietų samprata darosi vis preciziškesnė (Ley ir Samuels, 1979).

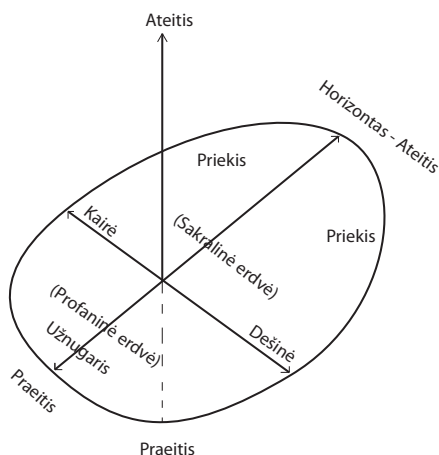
Kitas erdvės įvaldymo matas yra žmogaus kūnas. Žmogus kaip egocentriška būtybė visa tai, kas jį supa, matuoja iš savo perspektyvos. Todėl visos žmogaus erdvės yra pritaikytos biologiniams ar socialiniams poreikiams tenkinti. Vaiko ir suaugusiojo erdvės samprata taip pat skiriasi, ir tie patys dalykai gali būti vertinami skirtingai⁵². Tai lemia biologiniai, kultūriniai, socialiniai, patirties ir kiti veiksniai.

Erdvė suvokiama kaip esanti už žmogaus ribų, todėl, kaip teigia Yi-Fu Tuan (2003a, 2003b), Altman, Chemers (1980), sakoma aš ir pasaulis, nors žmogus yra tame pasaulyje ir yra jo dalis. Dėl to pasaulis (erdvė) yra sukonstruotas dalykas, tuo tarpu kūnas yra natūralus ir gyvas. Žmogaus kūnas yra paslankus, suteikiantis judesių laisvę, todėl erdvė personaliai vertinama vis iš kitos perspektyvos (atsisėdus, atsigulus, stovint). Yi-Fu Tuan (2003a, 35) pateikia schemą (žr. 8 pav.), pagal kurią žmogus personalizuoja ir suvokia erdvę.

---

⁵² Pavyzdžiui, netgi žiūrint į interjerą, jos detales, dėl ūgio skirtumų plokštumos daiktų vizualumas vertinamas skirtingai.

8 pav. Antropometrinės erdvės matavimas

Toks paaiškinimas rodo ne tik orientaciją, bet ir požiūrį, ir laiką, ir erdvės simboliškumą. Aplinką žmogus projektuoja iš savo kūno pozicijų (priešais suvokėją esanti erdvė gali būti apibūdinama kaip peizažas – žvilgsniu aprėpiama aplinkos vaizdinio dalis), kūnui judant keičiasi aplinkos suvokimas ir įsisavinimas. Judėdamas žmogus visa laiką erdvę perkuria. Ateitis yra keičiama praeitimi.

Erdviniai gebėjimai, erdvės pažinimas ir santykis su skirtingomis erdvėmis

Tiriant praktinius aplinkos ir vaiko aspektus, dažnai yra minimi erdviniai gebėjimai (*spatial ability*) ir erdvės pažinimas (*spatial knowledge*). Erdvės suvokimo gebėjimas rodo gebėjimą suvokti vizualinį pasaulį, transformuoti ir modifikuoti pirminę informaciją, perkurti erdvinius vaizdinius ir patirtis be išorinių impulsų. Išskirtini keli erdvės suvokimo aspektai: erdvinė orientacija (*spatial orientation*), erdvės suvokimas (*spatial perception*), erdvės manipuliacijos (*spatial manipulation*) (gebėjimas suvokti dviejų, trijų dimensijų objektus). Erdviniai gebėjimai yra ugdomi, bet taip pat priklauso ir nuo vaiko prigimtinių savybių. Erdviniai gebėjimai matuojami pasitelkiant kognityvinius testus, o gyvenime aiškiai išreiškiami kasdieninėje veikloje (Gardner, 1985; Linn, Petersen, 1985; Altman, Chemers, 1980).

Erdvės pažinimas (*spatial knowledge*) atskleidžia aplinkos savybes, kurios gali būti apibūdinamos per tokius komponentus (Golledge, Stimson, 1997, 163):

1. Deklaratyvus (*declarative*). Šis komponentas apima žinias apie objektus / vietas su jiems priskiriamomis simbolinėmis (ar kitokiomis) reikšmėmis.
2. Ryšiai ar konfigūracija (*relational / configurational*). Šis komponentas atspindi erdvinius ryšius, artumą, hierarchinius tinklus, erdvės / vietos / objektų konfigūracijas ir multidimensines prasmes.
3. Procedūrinis žinojimas (*procedural knowledge*). Tai komponentas, apibrėžiantis objekto / vietos / erdvės ir proceso asociacijas ar procedūros taisykles. Erdvės suvokimas priklauso nuo mokslumo, kultūrinio *milieu* ir ypač nuo inte-

lektinio potencialo, tuo tarpu aplinkos pažinimas labiau yra socializacijos ir ugdymo sfera. Dažnai literatūroje diskutuojama, ar aplinkos pažinimas yra kiekybinis ar kokybinis (Golledge, Stimson, 1997; Bell, Greene, Fisher, Baum, 2005). Aplinkos pažinimo komponentai akivaizdžiai rodo, kad jie apibūdina ir kiekybinius (pavyzdžiui, metrinčius), ir kokybinius parametrus (multidimensines prasmes). Pavyzdžiui, vaikas žaisdamas futbolą įgyja abiejų tipų pažinimą: jis pradeda suvokti aikštelės ribas, sužino žaidimo taisykles ir hierarchiją žaidimo aplinkoje (žaidėjai, treneriai, žiūrovai). Kitas pavyzdys – eidamas namo iš mokyklos vaikas sužino kiekybinius kelio parametrus, tačiau ne mažiau reikšmingi ir sociokultūriniai potyriai. Nereikšminga, kaip įgyjamas toks žinojimas, nes jis dažnai intuityvus, svarbesnis – žinių turinys ir kaip jos pritaikomos praktikoje. Toks pritaikymas visapusiškas, nes erdvės pažinimas apima dydžius, vizualines formas, spalvas, kontūrus, architektūrinį dizainą, lokaciją, funkcionalumą ir kita.

Erdvė / vieta gali būti suvokiama, pažįstama ir patiriama (*experienced* ar *experiential space* terminą vartoja Altman, Chemers, 1980; Yi-Fu Tuan, 2003a; Kellert, 2002). Erdvės patyrimas kur kas platesnė sąvoka nei pažinimas ar suvokimas. Dažnai tapatinama su įsisavinta (*lived*) erdve (Yi-Fu Tuan, 2003a). Patirta, patiriama erdvė susijusi su dviem dalykais: pačia erdve ir patyrimu. Patyrimas, socializacija, ugdymas vyksta ne tik erdvėje, bet ir laike. Erdvės / vietos patyrimas yra labiau momentinis reiškiny, tačiau akumuluotas ir išgyventas tampa patirties dalimi, o patirtis žymi laiko tėkmę. Patyrimas susijęs ne tik su viešuma, bet ir su asmeniniais, intymiais išgyvenimais. Erdvė ar vieta gali turėti intymius, asmeninius aspektus, dažnai visiškai nežinomus ar nereikšmingus su ja nesusijusiems žmonėms.

Kellert (2002) konstatuoja, jog aplinka gali būti patiriama tiesiogiai (*direct*), netiesiogiai (*indirect*) ir simboliškai (*vicarious*). Tiesioginiam patyrimui priskiriami kontaktai su natūra ir kitomis (ne žmogaus) rūšimis. Vaiko patyrimo atveju tokie patyrimai yra labiau neplanuoti, spontaniški negu struktūruoti į programas ar veiklas. Tiesioginiam vaiko patyrimui priskirtini žaidimai prie namų (kieme ar pan.), gamtos prieglobstyje (parke, pamiškėje, pievoje, prie vandens ir panašiai). Tiesioginiam patyrimui priskiriami ir nuo žmogaus veiklos, pageidavimų ar intervencijos nepriklausantys veiksniai (įskaitant ir vaiko privačiame interjere, pavyzdžiui, saulės šviesos kiekis). Anot Kellert (2002), netiesioginė (*indirect*) vaiko patirtis yra susijusi su apribota, programuota ir sutvarkyta aplinka. Susidūrimai ir potyriai su gamtinės aplinkos elementais, kurie yra pakeisti, perkurti ar išprovokuoti žmogaus veiklos, taip pat laikytini netiesioginiu patyrimu. Tokie gamtinės aplinkos elementai yra ir vaiko interjere esantys akvariumai, paukščių narveliai, terariumai, namie laikomi gyvūnėliai. Paminėtina, kad šunys, katės veikia vaiką kitaip nei neprijaukinami ar vis tiek laukiniais liekantys gyvūnai ar augalai (pavyzdžiui, akvariumo žuvis). Tokie gyvūnai ar augalai netampa vaiko artimiausios aplinkos integruota dalimi. Kellert (2002) išskirta trečioji patyrimo rūšis yra jausminis (*vicarious*)-simbolinis (*symbolic*) patyrimas. Šis patyrimas vyksta be jokio kontakto su fizine aplinka. Toks simbolinis patyrimas galimas vaizduotėje susiformavus aplinkos ar daiktų vaizdiniais. Tokios dirbtinės aplinkos šaltinis yra perkurti vaizdiniai vaiko aplinkoje. Anot McLuhan (2001), Kellert (2002), Yi-Fu Tuan (2003b), fotografijos, kino, videomeno, spau-

dinių, kompiuterinės ir interneto produkcijos suformuoti vaizdai nėra naujiena – vaizdiniai ar užuominos į daiktus naudojamos mene, rašte nuo neatmenamų laikų. Tokie simbolinio patyrimo vaizdiniai skirstytini pagal medijas. Medijas McLuhan (2001) skirsto į „šaltas“ ir „karštas“⁵³. Pasak autoriaus, jos taip skirstomos pagal tai, kaip veikia žinios gavėjas: jei pateikiami baigti vaizdiniai, nepaliekantys vietos vaizduotei, dalyvavimui ir nereikalaujantys jokių pastangų juos suvokti bei pajusti, jie yra karšti (pavyzdžiui, kinas) ir šalti, jei palieka laisvę dalyvavimui, vaizduotei ir reikalauja pastangų suvokimui (pavyzdžiui, televizija, komiksai). Vaiko privataus interjero atveju aktualesni kiti poveikio aspektai: svarbiau yra tai, kiek paveiki realybę simbolizuojanti aplinka. Šiuolaikinių medijų aplinka yra ypač paveiki vaikams. Stiprus poveikis yra pasiekiamas dėl kompleksinio, dažnai netgi trijų dimensijų su integruotu erdviu garsu veikimo. Tokia modifikuota realybė yra reali, bet kartu ir simbolizuota, stilizuota bei transformuota. Simbolizavimas ir stilizavimas realybę (erdves, vietas, daiktus) padaro priimtinesnius vaikui, nes transformacijos atliekamos remiantis emociniu suvokimu, ir tai atitinka vaiko (ypač jaunesnio amžiaus) pasaulio modelį.

Simbolinė, stilizuota erdvė puikiai reprezentuojama „šiuolaikinių medijų“ aplinkoje. Dažniausiai medijos yra apibūdinamos kaip „šiuolaikinės medijos“, nors McLuhan (2001) teigia, kad visi aplinkos elementai yra medija. Tokiu požiūriu vadovaujantis, konstatuotina, kad visa aplinka yra žinia ar, tiksliau, – žinios. Tai patvirtina McLuhan (2001, 3) teigdamas: „medija yra žinia“ (*The Medium is the Massage*). Bendrai medijų sampratai pateiktinas ir kitas McLuhan (2003) teiginys: „medijos yra žmogaus kūno tęsiniai“⁵⁴ (knygos pavadinimas: *Media: The Extensions of Man*). Medijų filosofijos požiūriu teiginiai nediskutuotini. Pavyzdžiui, postulatą „medija yra žinia“ teigia, kad nesvarbu ar medija (televizija, internetas) perduoda kažkokią žinią – pati medija jau yra žinios liudytoja. Kita vertus, būtų absurdiška neigti medijos perduodamos žinios (turinio) svarbą. McLuhan (2003) medijas suskirsto į tradicines ir elektrines (elektronines) medijas. Toks skirstymas aktualus praktiniu požiūriu, kuris turi taikomąjį aspektą. Medijos veikia erdvėje, bet tuo pat metu kuria ir savo erdves (pavyzdžiui, virtualias).

⁵³ Daugiau apie tai žr. McLuhan, M. (2001). *Understanding Media*. 2nd Edition. Routledge Classics.

⁵⁴ McLuhan, tyrinėjantis šiuolaikinės visuomenės ir aplinkos virsmus, duodamas interviu žurnalui „Playboy“ (1969) teigia: „Visos medijos nuo fonetinio alfabeto iki kompiuterio yra žmogaus tęsiniai, sukeliantys jame esminius bei ilgalaikius pokyčius, ir keičia jo aplinką. Toks tęsinys yra organo, jutimo ar funkcijos sustiprinimas bei išplėtojimas, ir kai tai įvyksta, centrinė nervų sistema pradeda įgyvendinti apsauginę paveiktos vietos nejautrą, izoliuodama ir anestezuodama tą vietą nuo sąmoningo supratimo, kas jai atsitiko“.

Tame pačiame interviu McLuhan teigė: „Anksčiau medijų poveikis buvo patiriamas pamažu, ir individas bei visuomenė sugebėdavo amortizuoti ir sušvelninti jų įtaką iki tam tikro laipsnio. Šiandien, elektroniniame momentinės komunikacijos amžiuje, atrodo, kad mūsų išlikimas ar mažų mažiausiai patogumas ir laimė yra galimi tik išsąmoninus mūsų naujosios aplinkos prigimtį, kadangi priešingai ankstesniems aplinkos pokyčiams elektrinės medijos įsteigia absoliučią ir beveik momentinę kultūros, verčių ir elgsenų transformaciją. Šis poslinkis sąlygoja didžiulį skausmą ir tapatybės praradimą, kuri galima pašalinti tik per valingą jo (poslinkio) dinamikos išsąmoninimą“.

“The Playboy Interview: Marshall McLuhan”, *Playboy*, kovas, 1969 [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.columbia.edu/~log2/mediablogs/McLuhanPBinterview.htm>>.

Žvelgiant iš vaiko erdvės, privataus interjero tyrimo perspektyvos, medijas galima supaprastintai suskirstyti į audiovizualines ir kibernetines. Audiovizualinės erdvės natūraliai apibrėžia pačios save atskleisdamos, kad jos atspindi vizualumą ir garsą. Dažniausiai tai asocijuojama su perteikiamais atvaizdais ir garsą generuojančiais šaltiniais. Kita vertus, kaip teigia Blesser ir Salter (2006), pačios erdvės turi savo akustiką ir skleidžia ar transformuoja garsus ar virpesius. Medijų erdves galima suskirstyti į garsines (kuriamas įvairių grotuvų), vizualines (perteikiamas paveikslų, atvaizdų) ir kibernetines (kuriamas televizijos, pasaulinio žiniatinklio). Visos jos yra simbolinės ir praplečiančios natūralias erdves. Puikus plėtros pavyzdys yra kibernetinės erdvės⁵⁵. Skaitmeninė aplinka labai paveiki, nors gali būti apibūdinta kaip pseudoerdvė⁵⁶. Nepaisant dirbtinumo, ji gana agresyviai integruojasi į realias erdves. Pirmasis jos etapas – imitacija – jau praeityje, dabar jau matomas realistinių simuliacijų⁵⁷ kūrimas. Kiekvieno vaiko santykis su skaitmeninėmis technologijomis kitoks, ir galima išskirti keletą santykių tipų: ignoravimas, minimalus naudojimas, naudojimas darbo ar mokymosi reikalais, visapusiškas naudojimas (darbui, laisvalaikiui, apsipirkimui ir kt.) bei tapatinimasis su kompiuteriu. Buckingham (2007) teigia, kad vaikas vis labiau pasiduoda technologijoms. Nors ši problema (IT ir vaiko santykis, socialinės realybės konstravimas erdvėje) tapo aktuali tik paskutiniais dviem dešimtmečiais, tačiau mokslinėje literatūroje tam skiriama nemažai dėmesio (Buckingham, 2007; Collis, Knezek, Lai, Miyashita, Pelgrum, Plomb, Sakamoto, Collis, Miyashita, 1996; Collis, Knezek, 1997; Fromme⁵⁸, Holloway, Valentine, 2003).

Kibernetinės erdvės įtaką apibendrina Buckingham (2007), Bollier (1994) teigdami, jog negrįžtamai keičiasi socialinės erdvės peizažas. Autoriai kaip pavyzdį pateikia bendruomenių transformacijas veikiant kibernetinėms erdvėms. Pasak autorių, minėtini du pagrindiniai tradicinės bendruomenės telkiantys veiksniai: geografinis artumas (erdvinis ribotumas) ir tiesioginis bendravimas – yra transformuoti.

Geografinis ribotumas yra lemiamas veiksnys ir integruojanti jėga. Visuomenės vienetas turi priimti į bendruomenę net narius, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių joje nepageidaujami, bet gyvena tam tikroje teritorijoje. Geografinis veiksnys lieka svarbus kibernetinėms bendruomenėms, tačiau jo vaidmuo kitoks. Mūsų kūnai fiziniai ir mes turime kažkur būti, tai ir yra pagrindinis kibernetinių bendruomenių geografinio bendrumo bruožas; visi kitų reikšmė gerokai sumažėjusi. Neturi jokios reikšmės, kur jūs esate. Kompiuterių tinklai suteikia galimybę būti čia ir dabar. Kiti bruožai, vienijantys bendruomenes, yra: bendros patirtys, *face to face* bendravimas, bendrų vertybių pripažinimas. Šie bruožai gali būti reikšmingi ir kibernetinėms bendruomenėms, bet visai nebūtini. Jas gali vienyti tik vienas bendras požymis, tačiau vertybės, požiūriai gali būti visiškai priešingi (Bollier, 1994; Buckingham, 2007).

⁵⁵ Kibernetinė erdvė apibūdinama kaip skaitmeninė ar virtuali erdvė, kuri remiasi televizija ir kompiuterių tinklais.

⁵⁶ Pseudoerdvė – netikra, imituota erdvė.

⁵⁷ Simuliakras – sąmonės fantomas, realumo iliuzija, atsirandanti nepriklausomai nuo objekto ir jo požymių. Daugiau apie tai – Бодрийяр, Ж. (1998). „Simulacra and Simulations“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stanford.edu/dept/HPS/Бодрийяр/Бодрийяр_Simulacra.html>.

⁵⁸ Fromme J. Computer Games as a Part of Children's Culture [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://gamestudies.org/0301/fromme/>>.

Apibendrinant erdvės pažinimą, išskirtina dar viena specifinė sritis – kognityviniai žemėlapiai. Tiesioginis, netiesioginis ir simboliškas patyrimas transformuojasi į kognityvinį (*cognitive*), vertinantį (*evaluative*) ir emocinį (*affective*) pažinimą. Kognityvinis pažinimas yra mintinis aplinkos atvaizdavimo konceptas⁵⁹. Downs ir Stea (2005, 9) kognityvinį žemėlapi apibūdina „kaip procesą, susidedantį iš psichologinių transformacijų, kuriomis asmuo priima, koduoja, saugo, atgamina ir dekoduoja erdvines lokacijas ir jos atributus kasdieninėje erdvinėje aplinkoje“. Laszlo ir kt. (1993) papildo šį konceptą teigdamas, jog kognityviniai žemėlapiai atspindi objektus, subjektus, jų elgesį ir lingvistines abstrakcijas. Su kognityviniu žemėlapium siejami ir minčių žemėlapiai. Jų traktavimas pateikiamas įvairiai: tai visapusiškas sukurtosios aplinkos vaizdas (Haggett, 2001), aplinkos suvokimo modelis ar abstraktus problemos analizės būdas (Costa, Kallick, 2003). Minčių žemėlapis apibūdinamas kaip socialinio pasaulio vaizdas, kaip aplinkos modelis. Modelis sudaromas minčių žemėlapio dėka (kuris pats yra tikslas, priemonė ir metodas). Apibendrinant paminėtinas *fuzzy* kognityvinis žemėlapis (Kosko, 2000), besiremiantis *fuzzy* logika⁶⁰. Tokia kognityvinio žemėlapio modifikacija yra vertinga ir naudotina analizuojant asmens / erdvės, vietos, aplinkos santykius, nes leidžia sudaryti visapusišką, nors ir nelabai tikslų, tačiau paaiškinantį priežastingumo ryšius, atspindį. Vaiko privataus interjero tyrimo ribose toks požiūrio taškas ypač tikslingas.

Erdvė, erdvumas (*spaciousness*) ir perpildymas (*crowding*) yra susijusios sąvokos. Pasak Yi-Fu Tuan (2003a), šios sąvokos yra antonimai ir apibrėžia erdvės (paprastai žmogaus gyvenamosios ar darbo erdvės, vaiko privačios erdvės) užpildymą. Erdvės (geometrinės erdvės) užpildymas apibrėžia tankumą. Erdvės (*unit-area, volume*) užpildymas nėra labai tiksli sąvoka, nes užpildymas apibrėžiamas tam tikru laiko vienetu, todėl dažnai vartojama erdvumo sąvoka. Erdvumas ne tik įvardija, kiek žmonių gyvena tam tikrame kiekyje kvadratinių metrų. Pavyzdžiui, pastate gyvena daug asmenų, bet jie namie būna skirtingu laiku ir retai susitinka. Tokiu atveju negalima teigti, kad jų veiklai trūksta erdvės. Svarbūs tampa klausimai: kada, kokių būdu, kaip ir pan. Perpildymo principas taikytinas ir sukurtosios daiktinės aplinkos elementams, kurie nekonfrontuoja tarpusavyje, bet, pasak Lotman (2004), jų semiotiniai laukai priešinasi vienas kitam.

Kaip teigia Yi-Fu Tuan (2003a), erdvumas yra susijęs ir su laisve. Anot šio autoriaus, laisvė apibrėžtina keliais aspektais, bet erdvės analizės atveju laisvė – tai galimybė judėti. Teigtina, kad judėjimas savaime nėra tikslas, tai galimybė ir galia veikti erdvėje be apribojimų. Bet koks judėjimas suponuoja dar vieną galimybę – pažinti erdves, vietas, jų atributus ir visą aplinką. Bet koks laisvės apribojimas veikimo erdvėje yra reikšmingas, ribojantis veiklą ir tiesioginį pažinimą (įkalinimas, negalia, kita).

Mechanizmai ir įrankiai praplečia erdves, tačiau tuo pat metu intensyvus jų naudojimas gali iškreipti erdvės sampratą ir suvokimą. Bollier (1994) įvardija, kad

⁵⁹ Sukurtas E. C. Tolman (New Oxford American Dictionary: a mental representation of one's physical environment).

⁶⁰ *Fuzzy* logika – logika, kuri remiasi ryšių analize ir įvairių lygių faktų pripažinimu, atmetant supaprastintą vertinimą – tiesa, netiesa. Kaip realistiškas veiklos modelis naudojamas dirbtinio intelekto schemomis kurti.

erdvės prasiplečia įgaudamos naujus matavimus kompiuterių tinklų dėka, bet tai nekeičia kūniškų pojūčių. Jau buvo minėta, kad, pasak McLuhan (2003), medijos yra žmogaus kūno dalių tęsiniai. Kiekvienas, besinaudojantis įrankiais, mechanizmais ar medijomis, praplečia savo veiklos sferą (pavyzdžiui, erdvę, vietą), ją suaktyvina bei pagreitina. Kinta laikas, iš tėkmės jis pereina į kitą dimensiją – akimirkas (dėl sukauptos patirties veikiamą akimirksniu). Laiko tėkmės iškreipimas transformuoja ir erdvę. Tai veikia erdvės suvokimą, paremtą pojūčiais. Pasak Yi-Fu Tuan (2003a), žmogus, važiuojantis automobiliu, laiką (laikotarpį, per kurį jis įveikia erdvės dalį) ir erdvę (patiriamą ir kertamą erdvę) suvokia kitaip nei keleivis, sėdintis reaktyvinio lėktuvo salone. Greitis akivaizdesnis automobiliu keliaujančiajam, o lėktuvo keleiviui atrodo, kad jis beveik nejuda. Tokie radikalūs asmens pojūčių ir erdvės neatitikimai keičia erdvės bei erdvumo sąvokas.

Erdvumo samprata yra priklausoma ir nuo kultūrinės aplinkos. Mažiau išsivysčiusiose šalyse nepalietos milžiniškos gamtinės erdvės kelia pavojaus, pramoninėse šalyse – plačių veiklos galimybių jausmus. Užmiesčio erdvėse augęs žmogus skundžiasi erdvės trūkumu didmiestyje (erdvė asocijuojama su atviru peizažu), miestietis pasigenda erdvės kaime (erdvė siejama su veiklos galimybėmis).

Erdvumo sąvokos opozicija yra perpildymas, perkrovimas (*crowding*). Perpildytos erdvės gali būti: biologiniu (nepakanka erdvės biologiškai funkcionuoti), kultūriniu (kultūrinė netolerancija, konfliktiškos situacijos, kita), fiziniu (pavyzdžiui, kambario erdvė perkrauta baldais) ir socialiniu požiūriu. Pažymėtina, kad dažniausiai skundžiamasi būtent socialiniu perpildymo aspektu. Nei daiktai, nei kultūros elementai taip neapriboja pasirinkimo, laisvių ir veiklos galimybių kaip kiti visuomenės nariai. Žmonių skaičius kvadratiniam vienetui nėra susijęs su perpildymo laipsniu, svarbesni psichologiniai aspektai. Pavyzdžiui, vaikas, vienas dirbantis kompiuteriu namie, jaučiasi perpildytoje erdvėje, nors visame name ir toli aplink jį nieko nėra, nes nuolat yra atakuojamas socialinių partnerių, norinčių bendrauti tarpininkiniu ryšiu.

Apibendrinant teigtina, jog gyvenamųjų erdvių ir privačios vaiko erdvės atveju erdvumo ar perkrovimo sąvokos yra individualios, tačiau jos remiasi daugumai priimtinais fizinio, psichologinio, socialinio erdvumo apibūdinimais bei ergonominiais parametrais. Erdvumo sąvoka yra priklausoma nuo biologinių, psichologinių poreikių, socialinių pozicijų, kultūrinių ir net dvasinių patirčių, erdvumui įtakos turi įrankių, mechanizmų ir medijų naudojimas. Vaiko privataus interjero tyrimo atveju visi išvardyti pastebėjimai yra aktualūs ir susiję su laisvės, veiklos ir privatumo užtikrinimu.

Architektūrinė erdvė ir jos įsisąmoninimas

Analizuojant vaiko interjerą, be jokios abejonės, yra susiduriama su architektūrinės erdvės samprata ir interpretacija. Architektūrinė erdvė formavosi nuo pat žmogijos gebėjimo statyti pradžios. Interjeras kaip architektūrinės erdvės dalis užėmė svarbesnę ar menkesnę vietą priklausomai nuo architektūrinio laikotarpio, klimatinų sąlygų, kur klestėjo architektūrinė mokykla, religijos ir kultūros (Blessner, Salter, 2006). Pirmykštės bendruomenės pastatai, primityvių visuomenių, klajoklių statiniai buvo statomi tam, kad sukurtų interjerą – jis buvo reikalingas pasislėpti nuo nepa-

lankių sąlygų. Senųjų civilizacijų (kinų, indų, šumerų, egiptiečių ir iš dalies graikų) architektūroje interjerui skiriamas dėmesys, tačiau šie interjerai yra gana atviri. Tai lėmė klimatas ir socialinė santvarka. Šiuolaikinės architektūros raida prasideda graikų ir romėnų epochos metu. Architektūra pasikeičia ir interjeras tampa ypač svarbus. Tai susiję su pasaulėžiūros pasikeitimu. Viduramžiais (romanikoje, gotikoje) vyravusiuose stiliuose interjeras svarbus tiek, kiek susijęs su kulto kultūra. Todėl dažnai jis ne žmogiško, o dieviško mastelio. Interjero svarba išauga Renesanso laikotarpiu, nes žmogus tampa visatos matu. Barokas, pasak Blesser ir Salter (2006), Giedion (2002), išplečia interjerą ir į pastatų išorę: kolonadas perkelia į eksterjerus, kuriuos uždengia dangaus skliautas. Interjero reikšmė paskutinius tris šimtmečius nesumenko dėl socialinės visuomenės struktūros raidos. Pasak Pearson, Richards (1993, 58), „simbolinės sistemos, kosmologinė tvarka, socialinės praktikos ir ideologijos vis dar gyvos šiuolaikiniuose interjeruose. Nors mes ir nebežiūrime į Rytus (pabrėžiama tradicija orientuoti pastatus tam tikra tvarka), bet žinome, kur ieškoti tualetų“. Nors Pearson ir Richards (1993) pabrėžia tradicijos buvimą, Giedion (2002) teigia, jog kuriami nauji architektūros principai – pastatai be sienų (turimos galvoje stiklinės ar vizualiai eliminuotos sienos), fiziniai dalykai nebėra lemiami, formos paklūsta ir emocijoms, ir praktiškumui, ir estetikai. Kita vertus, Giedion (2002) tvirtina, kad vėl svarbus tampa interjerų zoniškumas, pasak jo, Le Corbusier iš praeities gražina mažų, intymių erdvių svarbą. Yi-Fu Tuan (2003) pabrėžia, kad svarbus yra ne tik erdvių modeliavimas, bet ir erdvės įsisąmoninimas⁶¹ (tai svarbu vaikų vystymuisi). Anot šio autoriaus, rašto neturinčios visuomenės nariai lengviau įsisavina sukurtą daiktinę ar architektūrinę aplinką. Tai nulemta dviejų priežasčių: dalyvavimo kuriant daiktus ar erdves ir įvaldymo formų bei ritualų gausos, pasaulio vaizdo vienalytiškumo. Taip aplinkos veikiamas asmuo lengviau perima vertybes, įsitikinimus ir pasaulėžiūrą (Yi-Fu Tuan, 2003a). Tam prieštarauja Pearson, Richards (1993), tvirtindami, kad šiuolaikinis žmogus lengviau įsisąmonina aplinkos struktūrą (tiesa, tik sukurtosios daiktinės aplinkos), be to, vientiso ideologinio pasaulio nebuvimas, idėjų ir požiūrių konfliktiškumas padeda greičiau orientuotis. Postmodernizmo architektūrai grįžus prie tradicijų, akivaizdi ne tik stilistinė, bet ir idėjinė eklektika. Tokia idėjinė eklektika reikalinga ir naujosios daiktinės aplinkos apžvalgai.

Vaiko interjeras kaip architektūrinio mąstymo atspindys akumuliuoja kosmologinę tvarką, urbanistiniu programavimu perteikia kultūrinės tradicijas, socialinę tvarką (Churchman, 2000). Tradicijomis grįstas vaiko privataus interjero architektūrinis sprendimas užtikrina ramią ir saugią vaiko vystymosi aplinką, netradicinio vaiko interjero uždaviniai sudėtingesni, jų tikslas – suteikti vaikui galimybių suvokimą.

⁶¹ F. Perls įvardija tokius įsisąmoninimo būdus: atsiminimą, kūno pojūčių pajautimą, emocijų nepertraukiamumo jautimą ir verbalizaciją. Visa tai atspindima įsisąmoninime. Perls teigia, jog įsisąmoninimo ribų praplėtimui reikia stimuliuoti spontaniškai savąjį „aš“ ir suvokti skirtumą tarp valingų ir spontaniškų veiksmų. Įsisąmoninimas skiriasi nuo introspekcijos. Įsisąmoninimas – tai spontaniškas pajautimas to, kas jūmyse kyla: ką jūs darote, jaučiate, planuojate. Introspekcija yra valingas dėmesio koncentravimas, tuo pat metu veikiant ir vertinant. Valingas veikimas dažnai riboja veiksmus ir įsisąmoninimo galimybes. G. Yontef. Gestalt Therapy: An Introduction by [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gestalt.org/yontef.htm>>.

Mitinės, intymios erdvės

Mitinės erdvės samprata skiriasi priklausomai nuo traktavimo, mokslo ar meno srities. Čia pateikiamas humanistinės geografijos, susijusios su aplinkos psichologija, deklaruojamas požiūris. Žodžiai „mitinis“, „mitas“ yra susiję su keletu reikšmių. Mitų turinį sudaro realios, tačiau žmonių sąmonėje fantastiškai perkurtos tikrovės atspindys. Kita vertus, mitinė erdvė gali būti siejama su mažai pažįstama, išgalvota erdve bei siejama su kažkuo senoviniu, primityviu (pateikiama kaip opozicija modernumui). Apibendrinant pateiktus požiūrius, teigtina, jog modernumas nenaikina mitų, bet juos transformuoja; mitiniai dalykai dažniausiai yra siejami su nepakankamu pažinimu ir faktų iškraipymu. Tai patvirtina Yi-Fu Tuan (2003a). Mokslininko teigimu, mitinė erdvė yra *fuzzy* sritis, defektyvios žinios, patvirtintos empirinio pažinimo ir apsuotos pragmatinės erdvės. Sekant tokiu aiškinimu, teigtina, kad bet kuri erdvė / vieta iš dalies yra mitinė, nes jos absoliutus pažinimas (ar to pažinimo pripažinimas) neįmanomas. Mitinės erdvės privalumas yra tas, kad ji leidžia vaikui pažinti, veikti ir vystyti erdvėje / vietoje, kurią jis mažai pažįsta.

Su mitinėmis erdvėmis yra susijusios intymios erdvės. Kartu su defektyviomis žiniomis apie erdvę intymūs patyrimai gali sudaryti unikalų derinį, reikšmingą tik patyrėjui ir nereikšmingą, o dažnai ir nesuprantamą kitiems. Yi-Fu Tuan (2003a) teigia, jog vaiko intymus vietos patyrimas susijęs su subjektais, o ne objektais. Pirmieji vaiko intymūs patyrimai siejami su tėvais, vėlesniais vaikystės laikotarpiais – su draugais ar kitais artimais žmonėmis. Pasak Yi-Fu Tuan (2003a), pasikeitus santykiams su artimais asmenimis, pasikeičia ir vietos intymumas. Šis požiūris ginčytinas, nes vėlesniais vaikystės laikotarpiais vietos intymumas gali būti siejamas net tik su asmenimis, bet ir su unikaliais vidiniais išgyvenimais. Toks asmeninis santykis šiuo atveju yra žymiai tvaresnis ir priklauso labiau nuo vidinės asmens būsenos. Vietos intymumas yra sunkiai apibūdinamas ar apčiuopiamas: įvardijus ir apibrėžus vietos intymumą, jis tampa objektu, parankiu tyrimui, bet tai sugriauna jo esmę. Vietos intymumas yra numanomas, pajuntamas, bet ne apibrėžiamas ar ištiriamas. Todėl dėl mokslo ribotumo šioje sferoje menas geriau atsako į vietos intymumo temą – poezija, dailė, architektūra bei muzika.

Toliau aptariant vaiko ir erdvės santykį, erdvė traktuojama kaip vaiko veikimo aplinka, o vieta yra įvaldyta, pažinta erdvės dalis. Peizažo sąvoka vartojama kaip erdvės, aplinkos ar vietos konceptualizuota dalis.

Apibendrinant erdvės ir su ja susijusias sąvokas, požiūrius, konceptus akivaizdu, kad jie yra tinkami ir vaiko privataus interjero parametrų apibrėžti. Erdvės, erdvumo, vietos, erdvės tipologijos aspektai yra aktualūs analizuojant vaiko privataus interjero kaip socializacijos ir ugdymosi aplinkos poveikumą vaiko raidai.

2.2. Namų ir vaiko privataus interjero konceptai

Weinstein ir David (1987) pabrėžia, kad vaikui turi būti sudaromos palankios sąlygos kognityviniam, socialiniam ir motoriniam vystymuisi. Šie procesai turi išskirtinių bruožų, bet analizuotini drauge todėl, kad yra veikiami tos pačios vaiko pri-

vačios namų aplinkos, vaiko privataus interjero. Diskutuotina, ar gyvenamoji vieta gali būti apibūdinama kaip namai ir kokie bruožai jungia namų ir gyvenamosios vietos apibūdinimus. Namai nėra vieta, kur praleidžiame daugiausia laiko – tai gali būti ir darbovietė. Manzo (2003) teigia, kad pagrindinis bruožas, leidžiantis identifikuoti vietą kaip namus, yra ne tik tam tikros sąsajos su tam tikra vieta, bet ir nuolatinė gyvenamoji aplinka. Svarbu, jog vaiko ir suaugusiojo sampratos apie namų konceptą yra skirtingos. Suaugusieji gali rinktis, kuri vieta yra „namai“ (pasirinkimą lemia logika ir emocijos). Vaikams namų sąvoka kitokia – ji daug stabilesnė: namams priskiriama vieta, kur jis susipažįsta su pasauliu (jaunesniame vaiko amžiuje pasaulis ir yra tapatinamas su namais) ir jaučiasi saugus. Namų konceptas vaikui tampa dinamiškas vėliau, tada, kada jis jau gali analizuoti natūralias ar daiktines aplinkas, atpažinti jų komponentus ir lyginti tarpusavyje.

Namai tampa svarbiausia vaiko aplinka nuo to momento, kai tik vaikas pradeda atskirti save nuo artimiausios fizinės aplinkos. Tai pirmoji pažįstama erdvė, kurios pažinimas veikia asmeninės erdvės sampratą. Vaiko privatus interjeras yra vaiko namų dalis, tačiau tai yra privačiausia vaiko aplinka. Vaikas jos gali neturėti, bet tai būtų nepageidaujamas atvejis, nes ribotų vaiko socializacijos bei ugdymo(si) galimybes.

Namai yra vaiko pasaulis: garsai, objektai, tekstūros, šviesos, judesiai, daiktai – tai masė veiksnių ir objektų, kuriuos vaikas išmoksta atpažinti ir įvertinti aplinkoje, pilnoje prasmių. Aplinka, jos pažinimas nuosekliai skatina kognityvinius procesus. Tęsiantis kognityviniams procesams, ugdomos kokybinės, kiekybinės asociacijos su daiktais, veiksniais, prasmėmis – kai kas pozityvu, kai kas negatyvu, neutralu ar įvairios šių reakcijų kombinacijos. Vystosi pažinimas, kurie daiktai yra fiziniai, kas yra sukurtoji daiktinė aplinka ir kas yra socialinė aplinka su joje veikiančiais žmonėmis. Taip nuosekliai yra suvokiama, kad erdve reikia dalytis ir erdvės negali būti tik vienos asmenybės veikimo zona. Erdvės yra mažiau ar daugiau veikiamos visuomenės ląstelės: kokia ji bebūtų – šeima, kaimynai ar kiti kolektyvai. Apibrėžiant namų aplinkos ypatumus, akivaizdu, kad erdvės kinta ir nėra statiškos (Proshansky, Fabian, 1987).

Privati vaiko aplinka ne tik pritaikoma vaiko poreikiams patenkinti, bet įpareigoja veikti laikantis tam tikrų nerašytų taisyklių, kurių suvokimas svarbus perimant socialinius vaidmenis. Pasak Бодрийяр (1999), namų aplinka nesąmoningai formuojama atspindint hierarchinę šeimos struktūrą.

Proshansky ir Fabian (1987), Hutchinson (2003) teigimu, tapatumo autonomijos suvokimas yra susijęs su savarankišku gebėjimu manipuluoti sukurtąja daiktine aplinka (tam reikalingos žinios bei gebėjimai ir įgūdžiai), bet kartu teisinga tai, kad savęs identifikavimas parodo priklausomybę ir kooperaciją su kitais individualiais. Taip formuojasi bendro sugyvenimo principai, susipažįstama su socialinėmis grupėmis, jų veikla. Formuojasi samprata apie šeimos struktūrą, skiriamos lytys. Augant vaikui, didėja jo kognityvinės galios, jis įgyja žinių apie tai, kas jam galima, naudinga, nenaudinga ar kenksminga. Išmokstama ne tik autonomiškai veikti, bet ir įsisavinamos veiklos ribos, perimamos elgesio normos, ritualai. Tai garantuoja komforto ir saugumo jausmą. Būtent namie, privačiame savo kambaryje vaikas įgyja daugybę

pamatinų žinių. Vaiko privati erdvė – tai vartai, vedantys į kitas, labiau kompleksiškas aplinkas (realias fizines, kibernetines, kompiuterines ir kitas). Vaiko interjeras įgalina suvokti, kaip visuminės aplinkos dalys susijusios tarpusavyje. Privačios aplinkos įvaldymas yra svarbus iki pat mokyklos baigimo ir dėl abipusio dinamiškumo nesustojojantis procesas.

Vaikų privataus interjero pagrindinės funkcijos

Vaikui interjeras kuriamas tikslingai ir nuosekliai taip, kad kuo geriau patenkintų (beveik visada deklaruojama tokia siekiamybė) besiformuojančios asmenybės poreikius. Kaipgi būtų galima grupuoti ir skirstyti asmens poreikius?

Vaiko potencialas didele dalimi apibrėžia vaiko poreikius, o pagrindinių poreikių tenkinimą įteisina vaiko teisės⁶². Vaiko potencialas (asmeninis potencialas čia apibrėžiamas kaip vaiko galimybės vystytis apskritai ir / ar atskirose veiklos srityse), reikšmingas analizės objektas, šiame darbe nėra analizuojamas. Nepaisant to, svarbu pažymėti, kad vaiko potencialas yra minimas kaip vaiko individuacijos pagrindas – vieni vaikai yra potencialiai sėkmingi vienose sferose, kiti – kitose. Tai nulemta daugybės veiksnių ir jie yra: biologiniai / fiziniai, sociokultūriniai, komunikaciniai. Teigtina, jog vaiko ūgis, svoris, išsilavinimas, komunikaciniai gebėjimai, įpročiai, religiniai įsitikinimai, protiniai gabumai formuoja tam tikrus reikalavimus aplinkai. Universalūs poreikiai yra bendri visiems vaikams, o vaiko potencialas labiau apibrėžia individualizuotus poreikius. Atsakymas į vaiko potencialą jau yra natūralių vaiko poreikių tenkinimas. Vaiko potencialo vertinimas nėra susijęs su vaiko, kaip asmens vertės nustatymu (Lansdown, Heykoop ir Hart)⁶³.

Vaikas turi teises. Šio paprasto teiginio įgyvendinimas kelia nemažai diskusijų, nors teoriškai visada deklaruojamas rūpinimasis vaiku ir jo teisėmis. Vaiko teisių samprata radikalčiai pakito paskutinius du dešimtmečius, bet vis dar vyksta diskusijos, kokios jos yra. Vaiko teisių pagrindu turi būti žmogaus teisės (nes vaikas nėra

⁶² Vaiko teises apibrėžia: 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&ptr2=>>.

1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42261>>.

1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=145799>>.

1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166677>>.

1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=218321&p_query=&p_tr2=>>.

1992 m. sausio 8 d. Lietuvos Respublika prisijungė prie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3 d.

Vaiko teisių apsauga rūpinasi Vaiko teisių apsaugos kontrolierių įstaiga.

⁶³ Gerison Lansdown, Cheryl Heykoop & Stuart Hart. The Child: Development Needs & Rights [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://labspace.open.ac.uk/mod/resource/view.php?id=363178>>>.

subžmogus ar subasmuo), todėl vaikui turi būti taikomos visos žmogaus teisės, atpažįstant ir atsižvelgiant į jo ypatumus (amžiaus tarpsnio, specifinius poreikius ir pan.). Vaiko teisės yra susijusios su pilietinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis, socialinėmis teisėmis. Į vaiko teises gali būti žvelgiama iš dviejų perspektyvų: vaiko teisės traktuojamos kaip nepriklausomo asmens teisės, parodant vaiko lygiateisiškumą, ar traktuojant vaiko teises kaip priklausomo asmens, išreiškiant visuomenės gynybinę poziciją vaiko skriaudos atveju. Tokiu būdu gauname dvejopą klasifikaciją, apibūdinanti vaiko teises kaip padrašinančias ir ginančiąsias.

Galima ir kitokia vaiko teisių klasifikacija (Vaiko teisių ir informacijos organizacija⁶⁴):

1. Aprūpinimas (vaiko gyvenimo standartai, sveikatos apsauga, edukacija / socialinių paslaugų aprūpinimas bei saugi žaidimų aplinka).
2. Apsauga (vaikai privalo būti apsaugoti nuo išnaudojimo, abejingumo, globos stokos ir diskriminacijos. Tai taip pat apima: saugią vaiko aplinką, konstruktyvų pozityvų elgesį, kita).
3. Dalyvavimas (vaikui privalo būti užtikrinta teisė dalyvauti visuomenės veikloje, vaikų jaunimo organizacijose, turi būti užtikrinta prieiga prie visų reikalingų socialinių paslaugų).

Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kad vaikų teisės turi specifinių aspektų, todėl reikia išskirti ir vaikų bei jaunimo teises. Jaunimo teisės retai apibrėžiamos atskirai, nes jos beveik identiškos su vaikų teisėmis, tačiau turi vieną skirtumą – jaunimo teisės privalo užtikrinti nuolatinę, laipsnišką savarankiškumo plėtrą (visuomeniniame lygmenyje).

G. Lansdown, Ch. Heykoop ir S. Hart⁶⁵ įvardija integruotas sritis, kuriose vaiko teisės turi būti įgyvendintos:

1. Vaiko vidinis pasaulis (kognityvinis, emocinis ir dvasinis).
2. Vaiko išorinis pasaulis (fizinis, socialinis, elgesio (*behavioural*)).
3. Bendraamžiai (kiti vaikai ir jaunimas).
4. Šeima.
5. Bendruomenė, natūrali ir sukurtoji daiktinė aplinka.
6. Pilietinė visuomenė, valstybinės ir privačios struktūros.
7. Kultūrinė, socialinė, ekonominė, pilietinė ir politinė aplinka.

Vaiko teisių įgyvendinimas yra esminių vaiko poreikių įgyvendinimo garantavimas ir pats įgyvendinimo procesas. Visi autoriai pažymi natūralios ir sukurtosios daiktinės aplinkos svarbą, užtikrinant vaiko teises. Pakankama erdvė, bent jau minimalios sąlygos vaikui mokytis, žaisti, bendrauti, psichologiškai saugi, ergonomiškai ir estetiškai tinkama aplinka, subalansuota mityba, saugi kaimynystė, kultūrinė įvairovė, kokybiškų socialinių ryšių pakankamumas yra pagrindinės vaiko teises užtikrinančios prielaidos.

⁶⁴ Child Rights Information Network [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.crin.org/>>.

⁶⁵ G. Lansdown, Ch. Heykoop & S. Hart. The Child: Development Needs & Rights [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://labspace.open.ac.uk/mod/resource/view.php?id=363178>>.

Anot Wachs (1987), esminius žmogaus poreikius galima suskirstyti į biologinius, socialinius, fizinius ir kultūrinius. Maslow (1943) detalizuoja ir išskiria tokias pagrindines asmenybės poreikių grupes: kūno (fiziologinius), apsaugos (saugumo), socialinius (priklausymo ir meilės), ego (pagarbos ir savigarbos), savirealizacijos (pasitenkinimo) ir transcendentinius (dvasinius). Vėliau poreikių piramidę Maslow papildė: savirealizacijos poreikį detalizuoja smulkiau ir išskiria žinojimo ir supratimo (kognityvinius) bei estetinius poreikius. Maslow teigia, kad nėra jokio konflikto poreikių tenkinimo hierarchijos tvarkoje, nes jie tenkinami nuosekliai ir tvarka niekada nesumaišoma. Patenkinus vieną poreikį, dingsta motyvacija jam – atsiranda motyvacija naujų poreikių grupei. Toks poreikių tenkinimo modelis neatitinka realybės. Pavyzdžiui, savirealizacijos ar transcendentiniai poreikiai gali būti tenkinami visiškai nekreipiant dėmesio į savigarbą, saugumą ar net fiziologinius poreikius. Alderfer (1969) papildė bei modifikavo Maslow teoriją teigdamas, kad įvairūs poreikiai gali būti tenkinami vienu metu, poreikių tenkinimo tvarka priklauso nuo asmenybės – jei aukštesnieji poreikiai nepatenkinami, vyksta regresija prie žemesniųjų (frustracijos-regresijos principas). Anot McClelland (1975), poreikiai priklauso ir nuo gyvenimiškos patirties. Gyvenimo patirtis praplečia ar susiaurina poreikių iškilimo galimybes. Plačiausiai ir nuosekliausiai žmogaus poreikius aprašė Max-Neef, Elizalde, Hopenhayn (1991), taip klasifikuodami žmonių poreikius: pragyvenimo, apsaugos, prisirišimo, supratimo, dalyvavimo, laisvalaikio, kūrybos, identiteto ir laisvės. Autoriai suskirstė poreikius ir į egzistencialistines kategorijas: būtis (*being*), turėjimas (*having*), aktyvumas (*doing*) ir sąveika (*interacting*). Pagal šias kategorijas darbo autorius sudarė poreikių matricą (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Poreikių matrica

Pagrindiniai žmogaus poreikiai	Būtis (savybės)	Turėjimas (dalykai)	Aktyvumas (veiksmi)	Interakcija (aplinkos)
egzistavimas	Fizinė ir protinė sveikata	Maistas, pastogė, darbas	Maitinimas, apsirengimas, poilsis, darbas	Gyvenamoji aplinka, socialinė aplinka
apsauga	Rūpinimasis, prisitaikumas, autonomija	Socialinė apsauga, sveikatos sistemos, darbas	Bendradarbiavimas, planavimas, rūpinimasis, pagalba	Socialinė aplinka, būstas
meilė	Pagarba, humoro jausmas, dosnumas, jausmingumas	Draugystė, šeima, santykiai su gamta	Dalijimasis, rūpinimasis, mylėjimas(is), emocijos	Privatumas, intymios bendrumo erdvės
supratimas	Kritinis gebėjimas, smalsumas, intuicija	Literatūra, mokytojai, švietimo politika	Analizuoti, studijuoti, medituoti, tyrinėti	Mokyklos, šeimos, universitetai, bendruomenės
dalyvavimas	Imlumas, humoro jausmas	Atsakomybės, pareigos, darbas	Bendradarbiavimas, nesutarimas, nuomonių reiškinys	Asociacijos, partijos, bažnyčios, kaimynystės
laisvalaikis	Vaizduotė, ramybė, spontaniškumas	Žaidimai, vankarėliai, dvasios ramybė	Svajojimas, prisiminimas, atsipalaidavimas, smagumas	Peizažai, intymios erdvės, vietos pabūti vienam

Pagrindiniai žmogaus poreikiai	Būtis (savybės)	Turėjimas (dalykai)	Aktyvumas (veiksmai)	Interakcija (aplinkos)
kūryba	Vaizduotė, drąsa, išsradingumas, smalsumas	Gebėjimai, įgūdžiai, darbas, technikos	Išrasti, pastatyti, suprojektuoti, dirbti, sukomponuoti, interpretuoti	Vietos saviraiškai, praktiniai darbai, žiūrovai
tapatumas	Priklausymo jausmas, savigarba, darna	Kalba, religijos, darbas, papročiai, vertybės, normos	Sužinojimas, augimas, įsipareigojimas sau	Vietos, kurioms priklausai, kasdienės aplinkos
laisvė	Autonomija, aistra, savigarba, nešališkumas	Lygios teisės	Nesutarimas, pasirinkimas, rizikavimas, sąmoningumo lavinimas	Bet kur

Iš pateiktos žmogaus poreikių matricos matome, kad ji apima visus žmogaus gyvenimo laikotarpius, bet, anot Pringle (1980), vaiko poreikiai skiriasi nuo suaugusiųjų poreikių. Lansdown, Heykoop ir Hart⁶⁶ pateikia tokią vaikų poreikių matricą (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Vaikų poreikių matrica

Fiziniai poreikiai	Socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai poreikiai	Psichologiniai poreikiai (intelektiniai, emociniai ir valios)	Dvasiniai poreikiai
Pastogė	Galimybės žaisti ir draugauti	Stabilios ir mylinčios šeimos aplinka, kokia tai bebūtų – biologinė ar pakeista šeima	Gyvenimo prigimties tyrinėjimas ir įvertinimas
Vanduo ir sanitarija	Prieinamumas prie kokybiško švietimo ir stimuliavimo	Prieinamumas prie atitinkamo vadovavimo ir paramos	Supratimas to, kas yra už artimiausio pasaulio
Apsauga nuo aplinkos taršos	Stabili socialinė ir ekonominė aplinka	Prieinamumas prie atitinkamos pagal amžių informacijos	–
Adekvatus maistas	Savo kalbos, religijos ir kultūros išmanymas ir pagarba	Privatumo ir konfidencialumo gerbimas	–
Adekvatus apsirengimas	Prieinamumas prie sveikatos apsaugos	Atsirandančių kompetencijų ir galimybių prisiimti augančius atsakomybės lygmenis pripažinimas ir gerbimas	–
–	Laisvė nuo diskriminacijos	Galimybės būti išklausytam ir gerbiamam	–
Apsauga nuo smurto	Galimybės prisidėti ir prisiimti atsakomybę	Priklausymo ir tapatumo jausmas	–
Apsauga nuo išnaudojimo ir užgauliojimo	Galimybės prasmingam įgalinančiam darbui ir paslaugoms	Buvimo vertinamam kitų jausmas	–
Fizinių potencijų vystymosi galimybės	–	Galėjimas plėtoti kognityvius talentus ir kūrybines potencijas	–

⁶⁶ Gerison Lansdown, Cheryl Heykoop & Stuart Hart. The Child: Development Needs & Rights [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://labspace.open.ac.uk/mod/resource/view.php?id=363178>>.

Matricose pateiktos sistemos yra diskutuotinos, pavyzdžiui, suaugusiųjų poreikių matricoje pateiktas būties apibūdinimas sunkiai pateisinamas filosofinio būties traktavimo požiūriu. Kita vertus, matricų palyginimas vertingas dėl akivaizdaus poreikių vystymosi dinamiškumo ir nurodomos krypties. Palyginus bendrąją ir vaikų poreikių matricas, akivaizdu, jog vaikų poreikiai yra specifiški. Pavyzdžiui, galime matyti, kad vaiko poreikiai yra paprastesni ir baziniai: pastogė, maistas, vanduo, apsauga, meilė, galimybių atvėrimas. Suaugusiojo poreikiai yra daugiau ne užtikrinamojo pobūdžio, bet galimybių veiklai suteikimo, atvėrimo, akcentuojant laisvą veikimą realizuojantis aplinkoje ir savo vertybių bei nuostatų įteisinimą. Nepaisant tokių poreikių skirtumo, teigtina, kad poreikiai kinta ir vaiko poreikiai nuolat transformuojasi į suaugusiojo poreikius.

Pringle (1980), analizuodama vaikų poreikius, neigia, kad vaiko poreikiai yra tik baziniai, tačiau pažymi, kad dauguma jų yra specifiški. Autorė išskiria šias ugdymo ir plėtojimo kryptis, susijusias su meilės ir saugumo, naujų eksperimentų, įvertinimo ir pripažinimo, atsakomybės poreikiais. Šių poreikių tenkinimas privalo būti užtikrintas ir vaiko privačiame interjere. Anot Weinstein ir David (1987), interjerai turi tenkinti vaikų poreikius ir tarnauti šioms funkcijoms:

- skatinti personalinį tapatumą;
- skatinti įvairiapusių kompetencijų vystymąsi;
- sudaryti palankias sąlygas vystymuisi (kognityviniam, socialiniam ir motoriniam);
- kelti pasitikėjimo ir saugumo jausmą;
- užtikrinti interakciją, bet tuo pat metu ir privatumą.

Akivaizdu, kad vaiko poreikiai pasižymi daugialypiškumu ir daugumai jų būdingi kitokie požymiai negu suaugusiųjų. Pavyzdžiui, suaugusieji atskiria meilės ir saugumo poreikių realizavimą, tuo tarpu vaikai meilę ir saugumą bei rizikingas veiklas turi patirti vienu metu. Kilus tokiam prieštaravimui, suaugęs žmogus pasikliauja savireguliacija, o vaiko atveju reikalinga reguliacija ir ribojimas. Atsakomybės poreikis suaugusiesiems yra savaime suprantamas dalykas, vaikui jis kitoks – subtilus jo suvokimas turi negąsdinti bei neužgožti naujų eksperimentų poreikio, nes vaikas dar negali pasverti rizikos laipsnio. Natūraliai kyla klausimas – kokius poreikius turi tenkinti vaiko privatus interjeras, koks jo vaidmuo?

Galima išskirti keletą pamatinių postulatų, apibūdinančių vaiko namų, privataus interjero ir jo paties sąveikos aspektus:

- viena vertus, ji turi apsaugoti vaiką nuo per daug rizikingų veiksmų, kita vertus, – būti kuo atviresnė suteikdama kognityvinės veiklos ir pasirinkimų laisvę;
- vaiko namų konceptas yra statiškas ir toks jo pobūdis garantuoja harmoningą asmenybės vystymąsi;
- vaiko privatus interjeras yra privačiausia vaiko aplinka ir viena svarbiausių vaikui;
- vaiko privataus interjero eliminavimas (ar nesukūrimas) namuose yra tolygus socializacijos ir ugdymo(si) instrumento netekimui;
- vaiko privatus interjeras kartu su namų aplinka privalo garantuoti vaiko poreikių tenkinimą, taip užtikrindamas jo teises.

2.3. Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai

Privatus vaiko interjeras kaip fizinės aplinkos dalis turi keletą abstrakčių ir keletą konkrečių parametrų: erdvė, vieta, tūris, plotis, aukštis, ilgis, plotas. Vaiko privataus interjerą galima analizuoti ir pagal kitus bruožus: zoniškumą, medžiagų panaudojimą, subjektyvų suvokimą. Subjektyvus vaiko privataus interjero suvokimas yra svarbus, tačiau tai labiau psichofizinis parametras ir analizuotinas psichologinėje plotmėje.

Vaikai yra viena pažeidžiamiausių gyventojų grupių, ypatinga socialinė struktūra, todėl būtina garantuoti palankias gyvenimo ir ugdymo(si) sąlygas. Kaip teigia Vaitkevičius (2005), nėra saugios, integruotos sistemos, užtikrinančios sveikatos, saugios aplinkos parametrus vaikui, juos užtikrina tik keletas įstatymų⁶⁷. Vaitkevičius (2005) mini, kad ugdymo mokslas nepakankamai domisi ugdytinių sveikatos priežiūra ir stiprinimu, o sveikatos edukologijos šakinė disciplina dietetika (gyvenimo būdo, somatikos) yra tik kūrimosi stadijoje. Nepaisant kai kurių įstatymų trūkumo Lietuvoje, Europos Komisija gana daug dėmesio skiria žmogaus aplinkos fiziniams veiksniams. Namų aplinka traktuojama kaip žmogaus ekosistemos dalis, kuri nėra izoliuota nuo likusio pasaulio, todėl daugiausia dėmesio yra skiriama visuomenės sveikatai, pasyvaus rūkymo prevencijai, nelaimingiems atsitikimams ir susižalojimų namuose, patalpų oro kokybei, būstui ir jo aplinkai bei visų rizikos veiksnių analizei ir prevencijai⁶⁸. Analizuojant Europos Komisijos dokumentus galima kons-

⁶⁷ Juos apibrėžia ir užtikrina šie įstatymai:

1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>.

1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42261>.

1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=145799>.

1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166677>.

1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=218321&p_query=&p_tr2=>>.

Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-886, Vilnius) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167900&p_query=&p_tr2=>>.

Visuomenės sveikatos stebėsenos (monitoringo) įstatymas (2002 m. liepos d. Nr. IX-1023, Vilnius) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=171186&p_query=&p_tr2=>>.

⁶⁸ Sveikatos ir aplinkos strategijos, planai ir veiksnių planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/Pollution/health_environment_en.htm>.

Gyvenimo būdo strategijos, planai ir veiksnių planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.].

tatuoti, jog pagrindinis dėmesys yra skiriamas namų fizinės aplinkos saugumui ir sveikatingumo veiksniams. Veiksniai, sukeltantys nesaugumą, ir antisveikatingumo veiksniai įvardytini kaip rizikos veiksniai. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos dokumentuose pažymima, kad nelaimės namuose dažniausiai atsitinka dėl šių rizikos veiksnių: slidžių grindų, blogo apšvietimo, netinkamų baldų, sugedusių produktų ir pan.⁶⁹ Pateikiami šie sveikatos rizikos veiksniai: triukšmas, oro tarša patalpose, pelėšiai, toksiškos cheminės medžiagos, elektromagnetiniai laukai ir kt.⁷⁰ Europos Sąjungos dokumentuose (Gyvenimo būdo informacinės grupės informacija)⁷¹ randame taip suskirstytus saugumo ir sveikatos veiksnius pagal gyvenimo stilių (tiksliau, jo atributus) ir socialines grupes: dieta ir fizinis aktyvumas, rūkymas, narkotikų ir kvaišalų vartojimas, alkoholio vartojimas, specifinė lyčių sveikata, vaikų sveikata, pagyvenusių žmonių sveikata, nepriteklaus grupių sveikata, migrantų sveikata.

Šiuo metu Europos Komisijos iniciatyva atliekamas kompleksinis (daugelyje Europos šalių) tyrimas „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo išteklių valdymas“⁷² (*Quality of Life and Management of Living Resources*), kuriame daug dėmesio skiriama tiek visos aplinkos kokybės, tiek gyvenamosios namų aplinkos kokybei. Projekto

---

Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implement/wp/lifestyle/lifestyle_en.htm>. Informacija apie pavojaus sveikatai ir aplinkai mokslinio komiteto veikla atskleidžiama: [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_risk/committees/04_scher/04_scher_en.htm>.

ES toksiškumo, ekotoksiškumo ir aplinkos mokslinio komiteto veikla atskleidžiama: [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_risk/committees/sct/sct_en.htm>.

ES susižalojimų eliminavimo strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/IPP/ipp_en.htm>.

ES nelaimingų atsitikimų ir susižalojimų prevencijos strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implement/wp/injuries/injuries_en.htm>.

ES patalpų oro kokybės gerinimo, strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/development/policies/9/interventionareas/waterenergy/energy/initiative/index_en.htm?CFID=2380201&CFTOKEN=81b9c1fe109ca-cca-876497B9-D0EE-F9E5-D420D94B180D2B90&jsessionid=0806a68ae4333a436a52>.

ES reikalavimai patalpoms skirtiems dažams ir lakams [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/product/pg_indoorpaints_en.htm>.

Miesto aplinkos kokybės gerinimo strategijos ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/environment/urban/home_en.htm>.

ES namų aplinkos gerinimo ir renovacijos strategijos ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/environment/newsanddoc/article_2088_en.htm>.

⁶⁹ ES susižalojimų duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://webgate.ec.europa.eu/idbpa/>>.

⁷⁰ ES aplinkos ir sveikatingumo tyrimai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/index_en.html>.

⁷¹ ES gyvenimo būdo informacinės grupės informacija [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implement/wp/lifestyle/lifestyle_en.htm>.

⁷² ES tyrimas „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo išteklių valdymas“ (Quality of Life and Management of Living Resources [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/pdf/brochureka4_en.pdf>.

dokumentuose, paremtuose tyrimais, pažymimas tiesioginis ryšys tarp aplinkos rizikos veiksnių ir populiacijos sveikatos. Rizikos veiksniai ir problemos suskirstyti pagal savo aktualumą (procentine išraiška): cheminės medžiagos (*chemicals*) – 22 %, dulkės (*dust and fibres*) – 2 %, elektromagnetinis spinduliavimas (*electromagnetic fields*) – 9%, endokrininiai sutrikimai (*endocrine disrupters*) – 21 %, triukšmas (*noise*) – 12 %, ultravioletinis spinduliavimas (*UV light*) – 5 %, vanduo (*water*) – 3 %, oro tarša (*air pollution*) – 14 %, alergijos ir astma (*allergy and asthma*) – 12 %.

Projekto apraše pateikiama informacija apie taršos ir sveikatos sutrikimų ryšį. Tą patį teigia ir Lietuvos mokslininkai: Vaitkevičius (2005), Gražulevičienė (2002, 2004), Juknys (2003), Kalenda (1993), Klibavičius (2003), Kondratas (2001). Vaitkevičius (2005) išskiria tokius rizikos sveikatai veiksnius⁷³: fizinius, socialinius, ekonominius, psichologinius, biologinius, cheminius.

Fiziniai rizikos veiksniai yra šie: mikroklimatas, triukšmas, apšvietimas, vibracija, ultra- / infragarsai, radiacijos (infraraudonoji, ultravioletinė ir kita), elektromagnetiniai laukai, dulkės (Vaitkevičius, 2005).

Mikroklimatas apima tokius parametrus kaip temperatūra, oro judėjimo greitis (ventiliavimas), cheminė oro sudėtis, atmosferos slėgis, santykinė drėgmė. Vaiko privačiame interjere mikroklimatas yra reikšmingas, nes, tik esant palankiam mikroklimatui, sudaromos tinkamos sąlygos darbui, mokymuisi, žaidimui, poilsiui ar kitoms veikloms. Atlikti mokslininkų ir mokslo organizacijų tyrimai pažymi, jog yra neabejotinas ryšys tarp patalpos mikroklimato ir ugdymo(si) bei gyvenimo kokybės (Benson ir Ziemann, 1981; Vaitkevičius, 2005; Wellhausen, Crowwther, 2004; Marjoribanks, 1979; Gražulevičienė, 2002, 2004). Vaiko privatus interjeras dažniausiai atskirai netiriamas, todėl tikslinga remtis „gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų patalpų pakankamos šiluminės aplinkos ir šiluminio komforto parametrais“, kurie yra tokie: oro temperatūra, jaučiamoji (atstojamoji) temperatūra, santykinė oro drėgmė, oro judėjimo greitis bei atitvarų paviršiaus temperatūros ir patalpos temperatūros skirtumas⁷⁴. Pateikiamose lentelėse matyti pakankamos⁷⁵ (minimalios) mikroklimato vertės bei komforto⁷⁶ aplinkos vertės. Fizikinis skirtumas tarp pakankamų ir komfortiškų nėra didelis, tačiau jis turi įtakos gyvenimo kokybei ir ugdymo(si)

⁷³ Analizuojant vaiko privatų interjerą, ne visi rizikos veiksniai yra aktualūs, todėl apžvelgtini tik tiesiogiai susiję.

⁷⁴ Lietuvos higienos norma HN 42:2009 „Gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų mikroklimatas“. Pakankamos šiluminės aplinkos ir šiluminio komforto parametrai, 5 punktas [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

⁷⁵ Pakankama šiluminė aplinka – pastato patalpos mikroklimato parametų derinys, kuris ilgą laiką ir sistemingai veikdamas žmogaus organizmą gali sukelti savaime praeinančius nemalonius šilumos pojūčius, kai termoreguliacinių sistemų įtampa neviršija fiziologinio prisitaikymo galimybių. Tokia šiluminė aplinka nekenkia sveikatai, nesukelia jos sutrikimų; Lietuvos higienos norma HN 42:2009 [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

⁷⁶ Šiluminio komforto aplinka (šiluminis komfortas) – pastato patalpos mikroklimato parametų derinys, kuris mažiausiai veikia organizmo termoreguliacinės sistemos veiklą ir ilgą laiką arba sistemingai veikdamas žmogaus organizmą nesukelia nemalonių žmogui pojūčių bei sveikatos sutrikimų; Lietuvos higienos norma HN 42:2009 [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

sąlygoms, todėl tiek šiltuoju, tiek šaltuoju laikotarpiu⁷⁷ rekomenduotina orientuotis į šiluminio komforto aplinkos parametrų normuojamas vertes (žr. 5, 6 lentelę).

5 lentelė

Gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų patalpų pakankamos šiluminės aplinkos parametrų normuojamos vertės

Pakankamos šiluminės aplinkos parametrai	Normuojamos vertės	
	šaltuoju metų laikotarpiu	šiltuoju metų laikotarpiu
1. Oro temperatūra, °C	18–22	18–28
2. Jaučiamoji (atstojamoji) temperatūra, °C	17–25	21–27
3. Temperatūrų skirtumas 1,1 m ir 0,1 m aukštyje nuo grindų, ne daugiau kaip °C	3	3
4. Atitvarų paviršiaus temperatūros ir patalpos temperatūros skirtumas, ne daugiau kaip °C	3	3
5. Grindų temperatūra, °C	16–29	Nenormuojama
6. Santykinė oro drėgmė, %	30–65	35–65
7. Oro judėjimo greitis, m/s	0,05–0,15	0,15–0,25

6 lentelė

Gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų patalpų šiluminio komforto aplinkos parametrų normuojamos vertės

Šiluminio komforto parametrai	Normuojamos vertės	
	šaltuoju metų laikotarpiu	šiltuoju metų laikotarpiu
1. Oro temperatūra, °C	20–24	23–25
2. Jaučiamoji (atstojamoji) temperatūra, °C	19–23	22–24
3. Temperatūrų skirtumas 1,1 m ir 0,1 m aukštyje nuo grindų, ne daugiau kaip °C	3	3
4. Atitvarų paviršiaus temperatūros ir patalpos temperatūros skirtumas, ne daugiau kaip °C	2	2
5. Grindų temperatūra, °C	19–26	Nenormuojama
6. Santykinė oro drėgmė, %	40–60	40–60
7. Oro judėjimo greitis, ne daugiau kaip m/s	0,15	0,25

Šie higienos normos apibrėžti mikroklimato parametrai yra aktualūs ir tiesiogiai veikia darbingumą, savijautą, sveikatos būklę ir poilsio galimybes⁷⁸:

1. Esant per aukštai temperatūrai gresia perkaitimas, kitos fiziologinės reakcijos; per žemai – sušalimas, darbingumo netekimas. Temperatūros suvokimui turi reikšmės santykinis oro drėgnis (vanduo 35 kartus laidesnis šilumai, todėl didėjant santykiniam oro drėgniui lengviau perkaistama ar sušalama).

⁷⁷ Šaltasis metų laikotarpis – metų laikotarpis, kuriuo lauko oro vidutinė paros temperatūra yra ne aukštesnė kaip plius 10 °C. Ji nustatoma pagal trijų parų iš eilės lauko oro vidutinę paros temperatūrą; šiltasis metų laikotarpis – metų laikotarpis, kuriuo lauko oro vidutinė paros temperatūra yra aukštesnė negu plius 10 °C. Ji nustatoma pagal trijų parų iš eilės lauko oro vidutinę paros temperatūrą; Lietuvos higienos norma HN 42:2009 [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

⁷⁸ Patalpų mikroklimatas ir sveikata [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.plungessiluma.lt/uploads/Dokumentai/Patalpų%20mikroklimatas%20ir%20sveikata.pdf>>.

2. Oro judėjimo greitis nurodo ventiliacijos pakankamumą / nepakankamumą patalpoje. Gerai savijautai žmogui reikia 50 m³, minimalus oro kiekis yra 25 m³ per valandą. Jei neįmanoma išmatuoti oro judėjimo greičio, galima lyginti grindų ir vėdinamo ploto santykį, kuris turi būti 1:5. Esant nepakankamam natūraliam vėdinimui, būtina naudoti priverstinio vėdinimo sistemą. Esant nepakankamam vėdinimui pažeidžiamas cheminės oro sudėties balansas, sutrinka normalios žmogaus fiziologinės reakcijos.
3. Per didelė santykinė oro drėgmė yra palanki įvairiems mikroorganizmams gyvuoti (įskaitant ir pelėsius, kurių 70–80 % sporų yra nuodingos, gali sukelti kvėpavimo takų ligas ir alergijas), o drėgmės kondensacija ant vėsių paviršių sudaro drėgmės jutimą. Per mažas santykinis oro drėgnis džiovina odą ir kvėpavimo takų gleivines, jos nebeapsaugo nuo patalpų ore esančio mikroorganizmų poveikio. Normalizuoti oro drėgmę padeda kambariniai augalai.
4. Nors atmosferos slėgis tiesiogiai veikia žmogaus būseną, jo keisti neįmanoma – jis sutampa su atmosferiniu slėgiu.

Analizuojant vaiko privataus interjero mikroklimatą būtina pažymėti, kad jam yra būdingas zoniškumas. Viena vertus, tai puiki alternatyva pakankamai vietos neturinčioms šeimoms, kita vertus, gana sunku užtikrinti tinkamas sąlygas įvairiausiškai veiklai žinant, kad jos reikalauja skirtingų temperatūrų bei apšvietimo⁷⁹.

Su fizine vaiko interjero aplinka tiesiogiai yra susiję **potencialiai kenksmingi fizikiniai, cheminiai ir ergonominiai veiksniai** (vibracija, spinduliavimas, cheminė tarša ir dulkės, apšvietimas, triukšmas ir ergonominiai parametrai).

Vibracija – mechaniniai kietųjų kūnų svyravimai infragarsiniu ir garsiniu dažniu, gali būti bendrinė (viso kūno) ir vietinė (pavyzdžiui, rankų). Vibracija plinta per dubenį (sėdint) ar kojas (stovint) aukštyn esant ant vibruojančio pagrindo ir yra nepageidaujamas rizikos veiksnys, apibrėžtas higienos normos⁸⁰, kuri vaiko privačiame interjere gali sukelti: transporto srautai (automobilių, oro transporto), liftai ir kita. Vibracija neigiamai veikia pusiausvyrą, koordinaciją, trikdo centrinę nervų sistemą.

Bet koks padidėjęs (radijo, elektromagnetinis ir kitas) spinduliavimas yra nepageidaujamas vaiko privačiame interjere. Nors butyje jis sunkiai pastebimas, mokslininkų tyrimai neduoda vienareikšmio atsakymo apie jo poveikį vaikui, tačiau Europos Komisijos projekto „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo resursų valdymas“⁸¹

⁷⁹ Lietuvos higienos norma HN 42:2009 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

⁸⁰ HN 50:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija: didžiausi leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai gyvenamuosiuose bei visuomeniniuose pastatuose“ ir HN 51:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija: didžiausi leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai darbo vietoje“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230885>.

HN 50:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija: didžiausi leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai gyvenamuosiuose bei visuomeniniuose pastatuose“ ir HN 51:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija: didžiausi leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai darbo vietoje“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://sena.sam.lt/lt/main/teisine_informacija/higienos_normos?id=25980>.

⁸¹ ES tyrimų projektas „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo resursų valdymas“ (*Quality of Life and Management of Living Resources*) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/pdf/brochureka4_en.pdf>.

(*Quality of Life and Management of Living Resources*) dokumentuose pažymima, kad tai vis dažniau tampa problema ir yra tiesiogiai susiję su populiacijos sergamumu. Spinduliavimą vaiko privataus interjero aplinkoje gali sukelti: transformatorių darbas, aukštos įtampos elektros linijos, mobiliųjų tinklų antenos ir kita.

Cheminė tarša yra vienas aktualiausių potencialiai pavojingų vaiko privataus interjero parametrų. Kenksmingomis laikytinos tokios cheminės medžiagos⁸², kurios dėl savo cheminių, toksikologinių ar fizikinių savybių, buvimo aplinkoje gali sukelti ūminius ar lėtinius sveikatos sutrikimus. Cheminė tarša vaiko interjere įmanoma iš įvairių šaltinių: panaudotų dažų ir lakų, buitinės chemijos, interjere panaudotų statybinių ir baldų gamybos medžiagų, žaislų, kompiuterių, oru (iš lauko patenkančių aplinkoje esančių cheminių medžiagų), atsitiktinai parnešamų daiktų. Ypatingą dėmesį reiktų atkreipti į polimerų gaminius vaiko interjere, nes jie dažniausiai netenkinama keliamų reikalavimų ir higienos normų⁸³.

Dulkės (smulkios kietų medžiagų dalelės ar smulkūs įvairių medžiagų pluoštai, galintys tam tikrą laiką kaboti ore ar nusėsti ant daiktų) pavojingos žmonėms, nes dėl jų poveikio paūmėja kvėpavimo takų ligos, alergija, gali sukelti ir rimtesnius sveikatos sutrikimus. Vaiko privataus interjero dulketumą gali lemti išoriniai veiksniai, tačiau patalpose būtina laikytis elementarių higienos reikalavimų, kurių dėka galima išvengti ar minimizuoti žalingą dulkių poveikį.

Prie fizinių vaiko privačios aplinkos rizikos veiksnių priskirtini ir biologiniai rizikos veiksniai, kaip antai: augalai (kambarinės gėlės), naminiai paukščiai, naminiai gyvūnai, terariumai ir kt. Biologiniai elementai vaiko interjere vertintini nevienareikšmiškai ir turi teigiamų bei neigiamų pusių. Pavyzdžiui, naminiai gyvūnai, akvariumai teigiamai veikia žmogaus nervų sistemą, tikslinga juos laikyti ugdymo tikslais, kita vertus, naminiai gyvūnai gali būti alergenu ir infekcinių ligų šaltinis.

Vaiko privačiame interjere yra svarbūs ir ergonominiai⁸⁴ interjero parametrai. Ergonomiką galima skirti į šakas: fizinė ergonomika (*physical ergonomics*) (antropometrika, fizinė aplinka, psichologiniai ir biomedicininiai veiksniai), kognityvinė ergonomika (*cognitive ergonomics*) (psichinių veiksnių ergonomika – percepcija,

⁸² Pagal poveikio greitį cheminės medžiagos skirstomos į ūmaus ir lėtinio poveikio kenksmingas chemines medžiagas, o pagal poveikį žmogaus organizmui – į fibrogeninio, jautrinančio, kancerogeninio, mutageninio ir reprodukcijai toksiško poveikio kenksmingas chemines medžiagas.

Lietuvos higienos norma HN 105:2004 „Polimeriniai statybos produktai ir polimerinės baldinės medžiagos“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=444>>.

Lietuvos higienos norma HN 23:2001 „Kenksmingų cheminių medžiagų koncentracijų ribinės vertės darbo aplinkos ore“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=157275>.

⁸³ Spaudoje: „Kiniški žaislai sėja abejones“ [žiūrėta 2008 10 19]. Prieiga per internetą: <<http://www.sekunde.lt/content.php?read&tid=49097>>.

„Nuodingų kiniškų žaislų yra ir Lietuvoje“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/dienrastis/ekonomika/nuodingu-kinisku-zaislu-yra-ir-lietuvoje-49780>>.

„Kodėl Lietuvoje parduodami vaikus nuodijantys žaislai?“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ziniur.lt/klausimas?item=1164&method=comments>>.

⁸⁴ Šiuolaikinė ergonomika apima keletą disciplinų, studijuojančių žmogų ir jo aplinką: antropometriją, biomechaniką, mechaninę inžineriją, industrinę inžineriją, industrinį dizainą, kinesociologiją, psichosociologiją ir psichologiją.

atmintis, socialinė interakcija, darbo stresas, žmogaus ir kompiuterio interakcija), organizacinė ergonomika (*organizational ergonomics*) (sociotechninių sistemų funkcionavimas ir struktūravimas, komunikacija, laiko tvarkymas, bendruomenės ergonomika, kooperuotas darbas, virtualios organizacijos, kokybės valdymas). Akivaizdu, jog vaiko privataus interjero fiziniai bruožai yra labiausiai susiję su fizinės ergonomikos parametrais, bet svarbūs yra ir kitų rūšių ergonominiai veiksniai: percepcija, žmogaus ir kompiuterio sąveika, bendruomenės ergonomika, virtualios organizacijos.

Fizinės ergonomikos parametrai apibrėžia ir šiuos aplinkos bruožus: apšvietimą, akustinį triukšmą, daiktų bei baldų antropometriškumą. Akivaizdu, kad analizuojant vaiko interjerą privalu skirti zonomis, ir zonose ergonominiai parametrai turi skirtis.

Apšvietimas yra vienas pagrindinių vaiko privataus interjero fizinių parametru. Nustatyta, kad tinkamas apšvietimas turi įtakos žmogaus organizmui ir jo darbingumui (tinkamai apšvietus darbo našumas padidėja 10–20 %). Apšvietimas, reglamentuotas higienos normų, privalo skirtis darbo vietoje, ugdymo(si) bei gyvenamosiose patalpose⁸⁵. Svarbu, kad vaiko privačiame interjere apšvietimas būtų daugiataškis, mišrus (dirbtinis ir natūralus), reguliuojamas (lempų gaubtais ar padėties reguliatoriais), pageidautina, kad būtų ir tiesioginės šviesos, ir atspindžio. Natūralus apšvietimas turi būti reguliuojamas užuolaidomis ar žaliuzėmis. Darbo vieta turi būti geriau apšviesta ir jai reikalingas daugiataškis, reguliuojamas apšvietimas⁸⁶.

Akustinis triukšmas – iškalbingas ergonominis vaiko privataus interjero parametras, apibrėžiantis nepageidaujama triukšmo lygį gyvenamuosiuose ir visuomeniniuose pastatuose⁸⁷. Vaiko privačiame interjere triukšmo lygis gali skirtis priklausomai nuo paros laiko, ir skirtingoms veikloms turi būti užtikrinamas tinkamas akustinis fonas (žr. 7 lentelę).

---

⁸⁵ Lietuvos higienos normos HN 98:2000 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas. Apšvietos ribinės vertės ir bendrieji matavimo reikalavimai“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=445>>.

Lietuvos higienos norma HN 21:2005 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=11009>>.

Lietuvos higienos norma HN 42:1999 „Gyvenamųjų ir viešosios paskirties pastatų mikroklimatas“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

⁸⁶ Lietuvos higienos norma HN 98:2000 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas: apšvietos ribinės vertės ir bendrieji matavimo reikalavimai“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=445>>.

⁸⁷ Lietuvos higienos norma HN 33:2007 „Akustinis triukšmas. Triukšmo ribiniai dydžiai gyvenamuosiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose bei jų aplinkoje“ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=17171>>.

Gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų akustinis fonas

Objekto pavadinimas	Garso lygis, ekvivalentinis garso lygis, dBA	Maksimalus garso lygis, dBA	Paros laikas, val.
1	2	3	4
001 Gyvenamųjų pastatų miegamieji kambariai	45	55	6–18
	40	50	18–22
	35	45	22–6
002 Visuomeninės paskirties pastatų miegamieji kambariai ikimokyklinėse įstaigose ir internatinėse mokyklose, palatos ir operacinės ligoninėse, kambariai sanatorijose	45	55	6–18
	40	50	18–22
	35	45	22–6
003 Visuomeninės paskirties pastatų auditorijos, mokyimo kabinetai ir klasės	65	70	
007 Gyvenamųjų ir visuomeninės paskirties pastatų aplinkoje	65	70	6–18
	60	65	18–22
	55	60	22–6

Taip pat prie ergonominių parametų priskiriamas vaiko privataus interjero medžiagiškumas. Jis yra svarbus dviem aspektais: ergonominiu (natūralios medžiagos šiuo atveju dažnai yra pranašesnės, nes kelia mažiau rizikos veiksnių) ir ugdymo (rekomenduojamos natūralios medžiagos, nes padeda lengviau suvokti supantį pasaulį, jo prigimtį). Kita vertus, ugdymo tikslais svarbu užtikrinti medžiagų įvairovę: spalvų, atspalvių, tekstūrų, faktūrų, slidžių, neslidžių, permatomų, pusiau permatomų paviršių.

Vaiko interjero zoniškumas neišvengiamai gali būti traktuojamas kaip galimybių ar kaip rizikos veiksnys. Zoniškumo svarbą ugdymo aplinkoje pažymėjo dar M. Montessori ir Waldorf pedagogika. Zoniškumo samprata paskutinius keletą metų sparčiai kito⁸⁸.

Privačiam vaiko interjerui privalomas vaiko amžiaus ir kūno parametų tinkamo tarpusavio santykis – interjerui privalomas antropometriškumas. Skirtingoms zonoms keliami skirtingi reikalavimai. Pavyzdžiui, vaiko darbo vietos baldai turi būti periodiškai keičiami (pagal vaiko ūgį ir svorį) arba turėti reguliavimo galimybės. Tuo tarpu miego, laisvalaikio ar bendros paskirtiems baldams tokie griežti reikalavimai netaikomi (suprantama, jie vis tiek turi atitikti vaiko fizinius parametrus ir higienos rekomendacijas).

Apžvelgiant reikalavimus darbo vietai teigtina, kad atskiri darbo vietos įrenginiai turi atskirus reglamentuotus parametrus ir reikalavimai taikomi kiekvienam iš jų, o ne įrenginių kompleksui. Pakeitus vieną iš įrenginių, būtina peržiūrėti visos sistemos funkcionalumą, todėl tai nėra vienkartinis, baigtinis procesas. Kompiuterizuotoms darbo vietoms taikomi specifiniai reikalavimai. Pažymėtini tokie vaiko darbo vietai taikomi reikalavimai (nekompiuterizuotai darbo vietai – tik pirmieji trys punktai):

⁸⁸ Daugiau apie fizines bei simbolines vaiko privataus interjero zonas poskyryje 2.6. *Vaiko privatus interjeras kaip edukacinė aplinka ir ugdymo prielaida.*

1. Stalui (svarbus aukštis, neblizgus paviršius, pakankamas apšvietimas, pakankamas darbo plotas).
2. Darbo kėdei (svarbios reguliavimo galimybės – aukštis, atlošo kampas, kojų atrama).
3. Erdvei (ne mažiau kaip 20 m³, ne mažiau kaip 6 m², prie darbo vietos turi būti lengva prieiti).
4. Vaizdukliui (svarbūs vaizdo parametrai, pageidautina neblizgi danga, ekranas privalo būti atskirtas nuo kompiuterio, reguliuojamas aukštis ir posvyrio kampas).
5. Klaviatūrai (ji turi būti neblizgi, aiškiai skaitoma, atskirta nuo kompiuterio, vaikams pageidautina naudoti sumažintą).
6. Spinduliavimui (elektromagnetinis spinduliavimas turi būti sumažintas iki nekenksmingų lygių).
7. Programinei įrangai (ja turi būti paprasta naudotis, ji turi tikti iškeltiems uždaviniams atlikti).
8. Apšvietimui (turi būti pakankamas bendras ir vietinis apšvietimas, natūralus ir dirbtinis).
9. Triukšmui (triukšmas neturi blaškyti ir trukdyti bendrauti).
10. Patalpos temperatūrai (temperatūra turi būti tokia, kad nesudarytų diskomforto).
11. Drėgniui (turi būti palaikomas tinkamas santykinis drėgnis).

Darbo vietos įrengimas turi tiesioginę įtaką vaiko sveikatai.

Privatus vaiko interjeras turi tenkinti saugumo reikalavimus:

1. Elektroaugos (apšvietimas ir elektros instaliacija turi būti tvarkingi).
2. Durys, langai (turi lengvai darinėtis, turėti fiksavimo padėtis).
3. Interjere neturi būti nereikalingų daiktų, cheminių medžiagų, buitinės chemijos.
4. Baldai turi būti pagaminti iš tinkamų medžiagų, būti stabilūs ir tvarkingi.
5. Visos interjero detalės turi stabiliai stovėti ar tinkamai pritvirtintos kabėti (reiktų vengti sunkių, aštrių daiktų išdėstymo veiklos ar poilsio zonose, net jei jie pakabinami ar pastatomi tinkamai).
6. Būtina vengti lengvai trupančių ar dūžtančių daiktų bei medžiagų naudojimo.
7. Saugumui lemiamos įtakos turi paviršiai (turi būti stabilūs, neslidūs), interjero apšvietimas bei prieigų į jį įrengimas (pavyzdžiui, laiptų turėklai ir pan.).
8. Vaiko būsto aplinka privalo būti saugi (joje neturi būti elektromagnetinės, cheminės ar kitokios taršos šaltinių, kurių poveikis viršytų leistinas normas).

Saugos reikalavimų aktualumą pažymi ES dokumentai⁸⁹ – nelaimingų atsitikimų namie statistika.

⁸⁹ ES susižalojimų duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://webgate.ec.europa.eu/idbpa/>>.

Vaiko privačiame interjere privaloma laikytis elementarių higienos reikalavimų: patalpos privalo būti vėdinamos, plaunamos, valomos dulksės, periodiškai remontuojamos ir atnaujinamos.

Pasak Vaitkevičiaus (2005), rizikos veiksniai vaiko interjere pagal veikimo trukmę gali būti trumpalaikiai, epizodiniai arba ilgalaikiai, nuolat veikiantys; pagal kilmės pobūdį – vidiniai, kuriuos produkuoja pats subjektas (pavyzdžiui, vaiko raidos ypatumai), bei išoriniai, nuo subjekto ar objekto nepriklausantys veiksniai (pavyzdžiui, tarša būsto aplinkoje). Nuo jų pobūdžio priklauso ir jų potencialiai keliami žala.

Apibendrinant teigtina:

1. Vaiko privatus interjeras yra specifinė terpė, kurioje privalo būti sudaromos kiek įmanoma palankesnės sąlygos vaikui vystytis. Fiziniai interjero parametrai yra vieni svarbiausių, nes jei vaiko interjeras tenkina visus reikalingus parametrus, išskyrus fizinius, jis yra palanki terpė vaiko socializacijai ir vystymuisi. Fizinių parametrų paisymas yra svarbus visuose lygmenyse – projektuojant (architektūros), įrengiant (architektūros, dizaino, ergonomikos, ugdymo), naudojantis (ugdymo, ergonomikos, sąveikos).
2. Dėl kompleksiško ir universalumo vaiko privatus interjeras yra sunkiai valdoma aplinka. Sunku įvertinti ir sumodeliuoti vaiko privataus interjero parametrus, nes jie privalo atitikti bendruosius ir individualiuosius reikalavimus. Kai kurių interjero elementų traktavimas daugialypis, nes jie gali būti pageidaujami, bet, kita vertus, tapti rizikos veiksmu ar net kelti pavojų.
3. Įrengiant vaikų privatų interjerą privaloma laikytis Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Europos Sąjungos dokumentuose numatytų normų. To nesunkiai laikosi specialistai, nes tai yra būtina jų veiklos sąlyga, tačiau tėvams ir kitiems ugdytojams jų paisyti sunkiau dėl informacijos trūkumo ir realių gyvenimo situacijų.
4. Vaiko privatus interjeras yra ne tik fizinė, gyvenamoji, bet ugdymo(si) aplinka – komunikacijos ir pažinimo forma; todėl, parenkant interjero atributus, svarbu atsižvelgti į papildomas jų funkcijas. Tokiu būdu interjero elementai turi tenkinti kultūrinius, ugdomojus, semiotinius, ergonominius, estetinius ir kitus reikalavimus.

2.4. Vaiko privatus interjeras – sociokultūrinės aplinkos atspindys ir konstruktas

Istorinis, demografinis, socialinis, kultūrinis vaiko privataus interjero kontekstas

Vaiko privatus interjeras yra suvokiamas, suprantamas ne kaip atskiras aplinkos vienetas, bet bendrame vaiko aplinkos kontekste. Natūralu, kad bendras Lietuvos kontekstas įsitikinimų, suvokimo stereotipų dėka yra projektuojamas mikroerdvėms ir yra priklausomas nuo bendro kultūrinio-istorinio lauko. Tuo tikslu būtina paminėti keletą tokios kontekstualizacijos pavyzdžių.

Lietuva yra Vidurio Europoje, savo plotu priskirtina prie mažųjų Europos valstybių⁹⁰.

Lietuvos geografija lėmė, kad atstumai nedideli⁹¹. Lietuva priskiriama vienai laiko juostai⁹², todėl laikas suprantamas kaip vientisas, vyraujantis visoje šalyje. Tokia Lietuvos geografija lėmė, jog šalis yra suvokiama kaip vientisas regionas, jos gyventojų geografijos sampratai įtaką daro nedidelės erdvės, atviros vietovės, gana vientisas reljefas⁹³. Gamtiniai išteklių nėra labai įvairūs, tačiau pakankami, peizažas tik iš dalies sukultūrintas⁹⁴. Dėl gausių gamtos išteklių, gyvenimo būdo dažniausiai Lietuvos gyventojų sąsajos su gamtine aplinka yra pakankamos. Lietuvoje vyraujantis švelnus žemyninis⁹⁵, vidurinių platumų klimatas lemia, kad būstas yra svarbus, šildomas ir uždaras. Dėl to vaikų interjerai yra ribotos erdvės, jų atvirumas aplinkai (fizinei ir socialinei) yra susijęs ir su gamtinėmis sąlygomis, ir metų laiku.

Tokios geografinės, klimatinės Lietuvos sąlygos tiesiogiai susijusios su būsto, atskirų būsto erdvių suvokimu ir traktavimu. Dėl aplinkos bruožų lietuviams yra lengviau suvokiamos ir įvaldomos mažos erdvės. Dėl klimatinės sąlygų namų aplinka ir interjerai yra uždari. Tai lemia ne tik sukurtosios daiktinės aplinkos sistemos, bet ir socialinių struktūrų uždaramą, socialinių ir kultūrinių kontaktų ribotumą.

Lietuvos istorija susijusi su baltų genčių istorija, jų vienijimusi ir asimiliacija⁹⁶. Lietuvos kaip valstybės formavimosi metas panašus į kitų Europos šalių, tačiau geopolitinė situacija lėmė, kad tautos tapsmo procesai vyko vėliau nei visoje Europoje. Istoriskai nulemti komplikuoti santykiai su kaimyninėmis šalimis.

Apibūdinant visuomenę istoriniame kontekste reikšmingas populiacijos rodiklis yra tautinė visuomenės sudėtis, tiesiogiai veikianti kultūrą. Lietuvos tautinė sudėtis nusistovėjusi, menkai kintanti paskutinius dešimtmečius⁹⁷. Nedidelė tautinė įvairovė sudaro minimalias sąlygas tarpkultūrinio dialogo formavimuisi, plačių pažiūrų asmenybės tapsmui, tačiau Lietuvos piliečių gebėjimas kalbėti, susikalbėti užsienio

⁹⁰ Lietuva plotu yra panaši (65,3 tūkst. km²) į Latviją (64,6 tūkst. km²) ir Airiją (70,3 tūkst. km²), kitos panašios valstybės (Estija, Danija, Belgija, Olandija) savo plotu yra mažesnės, bet turi daugiau gyventojų.

⁹¹ Ilgiausias atstumas Lietuvoje nuo vienos sienos iki kitos yra 373 km.

⁹² Saulės tekėjimas rytuose ir vakaruose skiriasi tik 23 min. 20 sek. Su pasauliniu koordinuotuoju laiku Lietuvos laikas siejasi UTC+2 (GMT+2).

⁹³ Skirtumas tarp aukščiausios ir žemiausios vietos yra 393 m.

⁹⁴ 33 % Lietuvos teritorijos sudaro miškai, ežerai ir upės.

⁹⁵ Lietuvos klimatas yra vidutiniškai šiltas vidutinių platumų, iš jūrinio pereinantis į žemyninį. Lietuva yra vėsiojo vidutinio klimato zonoje, su vidutinio šilumo vasaromis bei vidutinio šaltumo žiemomis. Vidutinė liepos mėnesio temperatūra yra apie 17 °C, o žiemą apie –5 °C, o intervalas tarp temperatūrų yra apie 20 °C. Būta Lietuvoje labai karštų vasarų, kai oras sušildavo iki 30 °C, taip pat ir labai šaltų žiemų, kai oras atšaldavo iki –20 °C, o naktimis ir iki –30 °C. Daugiausia kritulių iškrinta vasarą (iki 50 % metinio kritulių kiekio) dėl netikėtų audrų, škvalų, perkūnijų ir lietaus. Mažiau kritulių tenka rudenii, žiemai ir pavasariui, mažiausiai – pavasariui, nes dažniausiai vyrauja anticiklonai.

⁹⁶ Lietuvos valstybė sukurta XI–XIII amžiais.

⁹⁷ Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis (2009 m. Statistikos departamento duomenys):

lenkai – 6,1 % (205,5 tūkst.), lietuviai – 84 % (2815,7 tūkst.), rusai – 4,9 % (165,1 tūkst.), baltarusiai – 1,1 % (36,1 tūkst.), ukrainiečiai – 0,6 % (20 tūkst.), vokiečiai – 0,1 % (3,1 tūkst.), žydai – 0,1 % (3 tūkst.), totoriai – 0,1 % (2,5 tūkst.), latviai – 0,1 % (2,2 tūkst.), romai – 0,1 % (2,3 tūkst.), kitų tautybių žmonės – 0,2 % (7,6 tūkst.).

kalbomis vertintinas gerai ar labai gerai⁹⁸. Tai iš dalies prieštarauja nuostatai, jog tarpkultūrinio dialogo galimybės nepakankamos, kita vertus, kalbos mokėjimas nereikia jos praktinio taikymo ir tarpkultūrinių kontaktų gausos. Analizuojant tarpkultūrinį aspektą, būtina skirti priklausymą nacijai, tautai ir rasei. Garbarino ir Kostelny (1992), Peet (1991) pažymi, kad šie konceptai nėra identiški, bet kartais gali sutapti. Nors minėti konceptai yra iškalbingi populiacijos tyrimuose, bet Lietuvos demografiniame peizaže (dėl visuomenės struktūros) nėra aktualūs.

Toks tautinės sudėties, tarpkultūrinių ryšių istoriškai susiklostęs ribotumas atspindi visuomenės nuostatose ir jos sukurtosios daiktinės aplinkos aspektuose. Vaiko privatus interjeras nėra išimtis. Multikultūrinės aplinkos įvairovė vaiko privačiame interjere sietina ne su tradicine, tautų kaimynystės padiktuota multikultūralizmo samprata, bet su populiariosios kultūros paplitimu per spaudą, medijų produkciją, daiktus ir, žinoma, per virtualią erdvę. Toks multikultūrinio konteksto formavimasis yra globalizacijos rezultatas ir produktas. Jo privalumas yra universalumas (per daiktinius populiariosios kultūros elementus tai matyti vaiko interjere), trūkumas – standartizuota, unifikuota, klišėmis pagrįsta multikultūralizmo samprata.

Lietuvos politinė sistema apibūdinama kaip daugiapartinė parlamentinė demokratija, valdymo forma yra parlamentinė respublika. Valstybės santvarka, demokratiniai jos pradai lėmė, jog visuomenės vertybių sistema yra artima kitoms demokratinėms valstybių vertybių sistemoms. Tai tiesiogiai veikia visuomenės, bendruomenių, šeimos ir asmenų vertybių sistemų raidą ir vystymąsi. Pageidautina, kad tai atspindėtų vaiko privataus interjero formavimo nuostatose, per bendrą (tėvų ir vaikų) kūrybą bei dalyvavimą aplinkos struktūrose.

Miesto, kaimo kultūra po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo (1991 m.) dar tik formuojasi. Į miesto ir kaimo problemas perspektyvu žvelgti per bendruomenių susidarymo principus, gyvenimo būdo analizę. Konstatuotina, jog gyvenimo būdo skirtumai mieste ir kaime mažėja. Tam įtakos turi globalizacija, technologizacija ir komunikacijos vystymasis bei, anot McLuhan (2001), pasaulio virtimas „globaliniu kaimu“.

Lietuvos ekonomika yra maža ir atvira. Lietuvoje tradiciškai vyrauja mažos ir vidutinio dydžio įmonės, svarbus žemės ūkis. Tai yra nulemta paskutinius keletą šimtmečių vyravusio tradicinio gyvenimo būdo, ekonominių realiųjų.

Vienas pagrindinių šaltinių, apibrėžiančių ekonominę situaciją, yra bendras vidaus produktas (BVP⁹⁹). BVP pokyčius Lietuvoje analizavo Šileika, Zabaraukaitė

⁹⁸ 2001 m. surašymo metu nustatyta, kad rusų kalbą iš viso moka 68 % Lietuvos gyventojų, anglų – 17 % (mieste – 21 %, kaime – 9 %), lenkų – 14,6 %, vokiečių – 8 %, prancūzų – 2 %. Rusų kalbą moka 64 % lietuvių ir 77 % lenkų. Ambrozaitienė, D. (2004). Mokame vis daugiau kalbų. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=294>>.

Eurobarometer apklausa 2005 m. pateikia tokius duomenis: 80 % Lietuvos gyventojų gali susikalbėti rusiškai, 32 % – angliškai, 15 % – lenkiškai ir 14 % – vokiškai. Skirtumai tarp duomenų yra todėl, kad gyventojų surašyme buvo skaičiuojami tik mokantys nurodytas kalbas, o Eurobarometer apklausoje – visi gebantys susikalbėti. Eurobarometer (2006). Europeans and their Languages [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf>.

⁹⁹ Pasak Sullivan, Sheffrin (1996), bendrasis vidaus produktas (BVP) (*Gross Domestic Product* – GDP) yra vienas iš rodiklių, parodančių tam tikros teritorijos ekonomikos lygį. Bendrasis vidaus produktas yra apibrėžiamas kaip galutinė prekių ir paslaugų, sukurtų šalyje, rinkos vertė per tam tikrą laiką tarpą.

(2006). Jų pateikiamoje lentelėje matyti ekonominiai augimo rodikliai Lietuvoje. Autoriai tvirtina, jog nepaisant ekonominio augimo, Lietuvos piliečių gerovė nekinta ar atskirų socialinių sluoksnių mažėja bei socialinė nelygybė ryškėja (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Ekonomikos augimo rodikliai 2001–2005 m. Lietuvoje

Rodiklis	2001	2002	2003	2004	2005
BVP pokyčiai lyginamosiomis 2000 m. kainomis (proc.)	6,4	6,8	10,5	7,0	7,5
BVP, tenkantis vienam gyventojui galiojusiomis kainomis (Lt)	13 950	14 975	16 436	18 174	20 094
Darbo našumo didėjimas (proc.)	9,9	2,6	7,0	10,3	12,5

Tiriant vaiko privačiame interjere matomas socialinio-ekonominio gyvenimo refleksijas paminėtina, kad visuomenė nėra homogeniška, ji yra skirstoma pagal socialines klases. Visuomenės sluoksniai, arba klasės, skirstomi pagal įvairius kriterijus ar rodiklius (Matulionis, 2005):

1. Galias: valdžia, statusas, prestižas, legalumas.
2. Atlygį: uždarbis (atlyginimas, renta, pensija, neturi uždarbio), turtą (indėliai, akcijos, santaupos, žemė, namai, daiktai, kita).
3. Užsiėmimą (profesija, dirba / nedirba, vaikai, neigalieji, pensininkai, namų šeimininkės, besimokantys, laikinai nedirbantys, bedarbiai, kaliniai, banditai, marginalai).
4. Demografiją: amžius, lytis, išsimokslinimas, šeiminių padėtis, šeimos sudėtis, gyvenamoji vieta, tautybė).
5. Aktyvumą: lavinimasis, politinis, bendruomeninis, pažintinis, religinis, buitinis aktyvumas, sveikatingumas, laisvalaikis, žalingi įpročiai.
6. Aplinką: būstas, draugai.

Kitokį, diskutuotiną požiūrį siūlo Blom, Kivinen (1989). Pasak jų, galimos dvi visuomenės stratifikacijos tradicijos: vokiškoji ir anglų-prancūzų. Vokiškoji pasižymi orientacija į ekonominius rodiklius, anglų-prancūzų – į kultūrinį potencialą (asmens aktyvumą visuomenėje, gyvenimo stilių, motyvaciją ir pan.). Bourdieu (1989, 231–232) vartoja tris pagrindines sąvokas, kad apibrėžtų priklausymą konkrečiai klasei: „habitus, kapitalą ir lauką“. Habitus apibrėžia dispozicijas (polinkius ir įgūdžius), kurie yra žmonių veiksmų motyvacijos pagrindas. Pasak minėto autoriaus, kapitalas yra ekonominis, socialinis ir kultūrinis. Kaip teigia Matulionis (2005), ekonominis kapitalas – pati efektyviausia kapitalo forma, socialinis kapitalas parodo reikšmingus socialinius ryšius ir socialinį statusą, kultūrinis – sukauptus kultūrinius klodus. Anot Matulionio (2005), iš visų klasių skirstymo modelių (socialinis statusas ir klasė dažniausiai yra tapatinami) Lietuvoje kaip posocialistinėje valstybėje racionaliausia taikyti penkių klasių modelį (autorius teigia, kad trijų klasių yra per daug schematizuotas, dvylikos – per daug kompleksiškas ir tinkamesnis demokratinėms valstybėms su sena klasių sistema):

- Aukščiausioji klasė (įtakingas, svarbias ir gerai atlyginamas pareigas užimantys valstybės valdymo, verslo atstovai, sukaupę pakankamai turto ir įta-

kos, jog išliktų šios klasės atstovais net ir pasikeitus pareigoms ar verslo santykiams. Pavyzdžiui, prezidentas ar Seimo pirmininkas išsaugo įtaką net ir netekę pareigų, įtakingi verslininkai lieka puikiai apsirūpinę bei išsaugoję įtaką netgi jų verslams bankrutavus).

- Aukštesnioji klasė (valdininkai, vadovai, verslininkai, sukaupę turto, įtakos, bet nėra garantuoti dėl savo ateities).
- Vidurinė klasė (dėstytojai, mokytojai, inžinieriai, vadybininkai, socialiniai darbuotojai, verslininkai, administratoriai, valdininkai, dažniausiai turintys universitetinį išsilavinimą. Kitais žodžiais galima apibūdinti, jog tai – „specialistų klasė“).
- Žemesnioji klasė (tai žemesnes ar menkas pajamas gaunantys asmenys, tarp kurių nemaža neįgaliųjų, pensininkų, bedarbių, prastai apmokamų darbininkų).
- Žemiausioji klasė (tai benamiai, nusikaltėliai, kaliniai, prostitutės, elgetos, kiti).

Toks klasinis suskirstymas yra pamatuotas, pagrįstas (panašią stratifikaciją siūlė Pajuodienė, Šileika, 2001), tačiau yra keletas specifinių, diskutuotinų Lietuvai būdingų dalykų. Pavyzdžiui, galima paminėti, kad protinį darbą atliekantys darbuotojai Lietuvoje gali būti priskirti žemesniajai klasei (ypač vaikų turinčios šeimos). Klasėms susiformuoti dvidešimt nepriklausomybės metų Lietuvoje nepakanka, tačiau aišku, kad klasinis suskirstymas suponuoja identiteto diskusiją. Tokią diskusiją paremia ekonominio, kultūrinio, politinio, rasinio, tautinio ir netgi lytinio tapatumo dinamika. Toks visapusiškas identiteto paslankumas atspindi klasių kaitą, bet jie nėra tapatūs – socialinis asmens tapatumas yra pastovesnis ir tai sietina su įsisąmoninimo proceso inertiškumu.

Stratifikacijos sampratą veikia imigracijos / emigracijos procesai. Tai lemia, kad tautiškumas, patriotizmas nebesiejamas su tam tikra šalimi (šiuo atveju, Lietuva), bet susiję su gyvenamąja vieta, nes, kaip teigia Matulionis (2005), būtent joje sprendžiamos problemos, mezgami socialiniai, kultūriniai ryšiai, formuojamos bendruomenės. Imigracija / emigracija – aktuali problema, verčianti permąstyti klasių pastovumą, nes dažnai imigrantai atsiduria visuomenės užribyje, nepaisant jų materialinės gerovės. Lietuvių emigrantai, ypač ekonominės migracijos 1993–2009 metais, dažnai nutraukia ryšius su Lietuva, ir toks reiškinys, pasak Kuzmickaitės (2004), kelia „infantilios pilietybės“ (ir tapatumo) problemą. Autorė teigia, kad infantilumas pasireiškia bet kokių įsipareigojimų šaliai atsisakymu ir beatodairišku pasiliekančiųjų smerkimu. Tai neišvengiamai veikia ir asmens visuomenėje tapatumą.

Apibūdinant socialines klases, jų kultūrą, būtina aptarti skurdo kultūros fenomeną. Skurdo kultūros fenomenas yra susijęs ne tik su gaunamomis pajamomis, bet ir su gyvenimo būdu. Lewis (1966), Lewis, Lewis, Meda (1975) teigia, kad skurdo kultūrai būdingi tokie bruožai: įsitraukimo į visuomenę stoka; skurdžios gyvenimo sąlygos; minimali organizacija už šeimos ribų; deklaruojamos vidurinės klasės vertybės, bet jų nesilaikoma, vyraujantis matriarchatas; atstūmimo pojūtis, bejėgiškumas ir uždarumas.

Tokius autoriaus teiginius patvirtino Miller (1982) teigdama, kad, nepaisant skurdo kultūros įvairovės (skurdo kultūra randama visose klasėse ir subklasėse), pagrindinis skurdo kultūros bruožas yra neįsitraukimas į visuomenę. Lawton (1975) tvirtina, kad galimi du skurdo kultūros vystymosi scenarijai: individualistinis ir struktūrinis. Pirmasis visą atsakomybę priskiria pačiam asmeniui, antrasis – visuomenei.

Skurdą Lietuvoje tiriantys Šileika, Zabarauskaitė (2006), apibendrinę statistinių tyrimų duomenis, teigė, kad skurdo lygis didėjo, nepaisant ekonominio augimo (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Santykinio skurdo rodikliai 2001–2005 m. Lietuvoje

	2001	2002	2003	2004	2005
Santykinio skurdo lygis (proc.)	16,5	16,6	15,9	16,1	16,9

Skurdo kultūros fenomenas nėra tas pat, kas skurstančiųjų lygis. Teigtina, kad skurdo kultūra pastebima ir Lietuvos viduriniame ir net aukštesniajame gyventojų sluoksniuose. Anot Šileikos, Zabarauskaitės (2006), skurdo kultūra šiuose sluoksniuose pasireiškia būtinųjų poreikių nepatenkinimu ir dvasinių poreikių apribojimu.

Skurdo vertinimo pagrindiniu kriterijumi Lietuvoje yra pajamos, nors jos nėra vienintelis rodiklis, bet kartu su įsitraukimu į visuomenės veiklą realiausiai atspindi priklausymą visuomenės klasei ar parodo skurdo kultūros fenomeną (Šileika, Zabarauskaitė, 2006; Matulionis 2005).

Broom, Bonjean, Broom (1992) pažymi, jog skirtingų klasių gyvenimo būdas skiriasi ne tik dėl pajamų ir įtakos visuomenėje, bet ir dėl skirtingų socializacijos šeimoje bei institucijose galimybių. Vaikai auga skirtingose socialinėse klasėse ir natūraliai perima klasės elgesio normas, vertybes, pomėgius, papročius, socialinio sluoksnio paveldą, gyvenimo filosofiją ir gyvenimo būdą. Broom, Bonjean, Broom (1992) tikina, jog dar mokykloje vaikai suvokia, kokiai socialinei grupei jie priklauso, kokia jų turtinė padėtis, kas yra socialinis prestižas. Toks suvokimas ir šeimos sociokultūrinis spaudimas sudaro sąlygas gyvenimo būdo ir filosofijos perėmimui. Berhman (1995) pažymi, jog vaikų siekiai ir veiklos modeliai iš skirtingų socialinių sluoksnių iš esmės skiriasi:

- Žemesniųjų klasių vaikai turi mažiau galimybių dalyvauti visuomenės veikloje. Šios šeimos turi mažiau lėšų vaikų siekių realizacijai, yra orientuotos į supaprastintą visuomenės struktūros supratimą, gyvenimas orientuojamas į kasdienybę, elgesys ne konstruojamas diskutuojant, bet autoritariškai priimamas, vaikų nepriklausomybės ugdymas ir rėmimas labai ribotas (o kartais savirealizacijos siekis traktuojamas kaip iššūkis tėvų autoritetui ir gyvenimo būdui).
- Aukštesniųjų klasių vaikai mato kultūriškai ir socialiai turtingą pasaulį, orientuojasi socialinėje visuomenės struktūroje, dažnai keičia aplinkas plėtodami visapusišką pažinimą, mato sėkmingus gyvenimo modelius, jaučia šeimos paramą, jaučia šeimos paveldo ir istorijos svarbą, orientuojami į ateitį, tikslų siekimą, vertybes pasisavina ne primetimo, o demokratinės diskusijos būdu.

Nisbett (2009), Bridges (2003), Jamrozik, Nocella (1999) patvirtina visuomenės sluoksnio įtaką vaiko kultūriniam pasaulio modelio perėmimui, bet teigia, kad demokratinėse visuomenėse institucijų dėka galima (bent iš dalies) kompensuoti socialinės klasės diegiamus apribojimus. Tam turi įtakos ugdymo, vaikų teisių institucijų veikla, tinkamos sociokultūrinės ir sukurtosios daiktinės aplinkos organizavimas. Apibendrinant Nisbett (2009), Bridges (2003), Berhman (1995), Jamrozik, Nocella (1998), Garbarino ir Kostelny (1992) darbus, galima sudaryti socialinės klasės ir kultūros priėmimo modelį (socialiniai sluoksniai paprastumo dėlei skirstomi į du, nes atspindi ne tik esamą situaciją, bet ir siekius, o jie yra dvipoliai; vidurinis socialinis sluoksnis pagal orientaciją ir iš dalies dėl gyvenimo būdo priskiriamas aukštesniesiems) (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Socialinės klasės ir akultūracijos modeliai

Gyvenimo būdo ypatumai	Žemesnieji socialiniai sluoksniai	Aukštesnieji socialiniai sluoksniai
Normos	Deklaruojamos vidurinio socialinio sluoksnio normos, bet dažniausiai jų nesilaikoma.	Laikomasi vidurinio socialinio sluoksnio normų, aukščiausias sluoksnis turi specifinių elgesio, gyvenimo normų
Vertybės	Orientacija į kasdienes poreikius, riboti dvasiniai siekiai, idealų stoka, savigarbos ir pagarbos trūkumas, pasaulio supaprastinimas, lokalių vertybių fetišizavimas ir stabilumas, tolerancijos atmetimas, uždarumas, jėgos kultas.	Orientacija į universalias vertybes, pozityvūs siekiai, orientacija į ateitį, tolerancija, atvirumas, aukšti idealai, nuolatinė vertybių revizija.
Pomėgiai	Ribojami finansinių galimybių, geografinio nejudrumo, socialinio tinklo.	Menkai riboti, neriboti, remiami šeimos ir socialinio tinklo.
Papročiai	Stabilūs, menkai kintantys, labiausiai laikomasi neformalių vietinių papročių.	Skiriamos atskiros papročių sistemos, iš dalies jų laikomasi.
Gestai, kalba	Gestai reikšminga kalbą papildanti priemonė, kalbama konkrečiai, trumpais sakiniais, dažnai vartojama liepiamoji nuosaka.	Gestai nėra tipiška komunikacijos priemonė, kalba sudėtingesnė, labiau abstrahuota, naudojama sudėtinga gramatinė struktūra.
Istorija	Supaprastinta istorijos samprata, mikro- (šeimos, giminės) istorijos nuvertinimas.	Kompleksinė istorijos samprata, domėjimasis mikro- (šeimos, giminės) istorija, jos simbolių demonstravimas.
Paveldas	Ribotas paveldo suvokimas / jo ignoravimas.	Paveldo (tautos, valstybės, šeimos) suvokimas ir saugojimas.
Vaikų auginimo tradicijos (praktika)	Autoritarinis šeimos modelis, problemos sprendžiamos konfrontavimu, jėga ir kartais prievarta.	Bendradarbiaujančios, branduolinės šeimos modelis, konfliktai sprendžiami diskusijose, siekiant konsensuso.
Aplinkos organizavimas	Aplinkai (fizinei, sociokultūrinei, psichologinei) skiriama nedaug dėmesio, su ja susitaikoma ir prisitaikoma, įsisaugojamas bejėgiškumas.	Reiklumas aplinkai (fizinei, sociokultūrinei, psichologinei), aiškus požiūris į ją, pasiruošimas ją transformuoti.

Toks požiūris į klasių kultūrą išimčių neatspindi, bet, kita vertus, jis gana tiksliai apibūdina kultūros susidarymo prielaidas ir galimybes jas perimti. Suprantama, kad gyvenimo filosofija, gyvenimo būdas (paremti vertybėmis) yra kur kas sudėtingesnės sistemos su savo kodų, simbolių kultūriniais laukais, sunkiai pasiduodantis tipologijai.

Apžvelgus ekonomines realijas, išryškinius skurdo kultūros apibūdinimo kriterijus, galima teigti, kad skurdo kultūros elementus galima atpažinti vaiko privačiame interjere. Tam reikia keletu duomenų masyvų: šeimos pajamų, interjero apibūdinimo (geriausiai vizualinės medžiagos – tuščios sienos liudija frustraciją ar žemesniems stratams būdingą autoritarizmą), vaiko pomėgių bei pasiekimų apibūdinimo. Atliekant žvalgomąjį tyrimą pastebėta, jog tuščios vaiko privataus interjero sienos sietinos su kitais skurdo kultūros identifikavimo elementais ir patvirtina tokius sąryšius.

Kultūra ir vertybės

Vertybių sistema yra nuostatų, sudarytų iš minčių, vaizdinių, emocijų visuma apie natūralią, sukurtąją daiktinę ar reiškinių aplinką, kuri yra svarbi asmenybėms ar jų grupėms. Vertybių pagrindas yra kryptinga žmogaus veikla, kuri remiasi sąmoningu ar pasąmoniniu vertybių suvokimu (Paulavičiūtė, 2001; Tijūnėlienė, 1997). Remiantis tokia nuostata teigtina, jog vertybės yra dinamiškos, priklausančios nuo aplinkybių. Vertybių sistema, vertybinė orientacija yra nuolatinės personalinės identifikacijos stimulus, gyvenimo turinys – lemiantis sociokultūrinę kokybę. Kultūra išgyvenama kaip vertybė, neįmanoma be žmogaus kaip kultūros kūrėjo bei veikėjo. Šalkauskio (1991, 193) teigimu, „asmuo yra kultūros veikėjas, bet pirma negu tokiu tampa, jis pats turi būti kultivuojamas arba kultūrinamas“. Kultūra yra kontraktvyvus dalykas, toks pats savo esme yra ir kultūros perdavimas (ugdymas visomis savo formomis). Anot Vygotsky (1978), kultūra per mediatorius perduodama kaip „simbolinis žinojimas“ kultūrinių artefaktų pavidalu. Konstatuotina, jog kultūros perdavimas yra ne mechaninis procesas, o emocionaliai išgyvenamas, protu suvokiamas plėtojamas patyrimas. Apibendrinant teigtina, jog kultūra – žmonių veiklos būdų, normų, vertybių, idealų sistema, kuria naudojasi visuomenė ar grupė žmonių.

Kultūra reiškiasi ne tik bendruoju pavidalu kaip visuomenės veiklos ypatybė, bet ir per visuomenės struktūras. Viena iš tokių struktūrų yra šeima. Šeimos priklausymas vienam ar kitam visuomenės stratui apibrėžia ir vaiko auklėjimo stilių. Remdamiesi savo atliktais tyrimais Schneewind, Ruppert, Schneewind (1997) konstatuoja, jog vaiko auklėjimo stilių sukuria: auginimo tikslai (verbaliai įvardijami ar pasąmoningai diegiami reikalavimai vaikui), auginimo požiūriai (tikėjimas, pasitikėjimas ir pan.), vaiko auginimo praktikos (tėvų reakcija, pasireiškianti įvairiomis formomis, į vaiko teigiamą ar neigiamą elgesį). Tokiu būdu visuomenės kultūra pereina šeimos kultūrai, šeimos kultūra diegiamai vaikui, kuris perėmęs, vėliau perkūręs ją į savo kultūrą, kartu su kitais visuomenės nariais vėl transformuoja į visuomenės kultūrą.

Šeimos kultūra ir struktūra

Kultūra vaiko privačiame interjere atsiskleidžia ne tik materialiniais atributais (materialiniai atributai taip pat turi savo kultūrinį, simbolinį lauką), bet ir galimu

(svarbiausia, galimų kokybiškų) socialinių kontaktų kiekiu bei kultūros pasiekiamumu, išitraukimu į visuomenės veiklą, interesais, pomėgiais, šeimos ritualais (Pleck, 2000). Vaiko privatus interjeras veikia kaip viena šeimos aplinkų, o šeima yra mediatorius su kultūra, ir tai yra vienas iš šeimos funkcionalumo parametrų. Šeimos struktūra gali būti apibūdinta ir kitais parametrais: šeimos forma, santuokos forma, valdžios pasiskirstymu, partnerio pasirinkimu, gyvenamąja vieta bei turto paveldėjimo tradicijomis, kilme bei būdu (Bennett, 2006). Toks šeimos struktūros apibūdinimas gana tikslus žvelgiant į šeimos struktūrą iš sociologijos ar antropologijos pozicijų, tačiau neatskleidžia pilno šeimos struktūros paveikslą. Šeimos struktūra yra šeimos sistema, kuri nėra vien mechaninė šeimos narių suma, bet kur kas sudėtingesnis, dinamiškas santykių, sąryšių tinklas. Šeimos nariai turi savo poreikius ir šeimos veikla yra susijusi su tų poreikių tenkinimu, apibrėžiamu kaip šeimos funkcija. Šeima turi tiek funkcijų, kiek yra jos poreikių. Funkcijų nevykdymas griaua šeimos struktūrą. Friel, Friel, Friel (1991), Lee (1982), Bennett (2006) taip apibrėžia šeimos funkcijas:

1. Saugumo;
2. Priklausomybės ir meilės;
3. Autonomiškumo;
4. Savirealizacijos;
5. Psichologinio komforto;
6. Laisvalaikio-rekreacijos;
7. Dvasinės.

Friel, Friel, Friel, Friel (1991) pažymi, jog šeimas galima skirstyti į kategorijas pagal šeimos ribas bei ribas tarp šeimos narių. Tokiu būdu teigtina, kad šeima yra dinamiška sistema su besikeičiančia santvarka ir struktūra, nuolat revizuojamais išpa-reigojimais, taisyklėmis ir elgesio modeliais. Šeima nuolat kinta, kintant jos amžiui, narių skaičiui, vykstant normatyviniams ar nenormatyviniams įvykiams. Šeimos raida keičia visą šeimos aplinką, psichologinį mikroklimatą, sukurtosios daiktinės aplinkos atributus, tarp jų ir privatų vaiko interjerą. Dėl tokios dinamikos šeimos būsto aplinka gana tiksliai atspindi šeimos struktūrą, kultūrą, sistemos narių santykius. Tokiu būdu vaiko privatus interjeras atspindi šeimos kultūrą.

Vaiko kultūra

Analizuojant kultūros ir jos atspindžius privačiame vaiko interjere būtina konstatuoti, kad vaikai turi savitą kultūrą, kartais įvardijamą kaip subkultūrą, taip pat iš dalies tapatinamą ir su jaunimo kultūra (Price, 1991). Jenkins (1998) tvirtina, kad vaikų kultūra yra stabilus rutininių veiklų, artefaktų, vertybių ir kitų dalykų, kuriuos vaikai kuria ir dalijasi su savo socialine aplinka. Vaikų kultūrą galima įvardyti ir plačiau – tai visa, kas yra sukuriama pačių vaikų, vaikams ar su jais susiję. Jenkins (1998) teigia, jog vaikų kultūra jokių būdu nėra izoliuota nuo suaugusiųjų kultūros – politikos, ekonomikos, moralės, seksualumo. Tokiu būdu vaikų kultūra yra bendrosios kultūros dalis, tačiau ji yra unikali socialinė struktūra su savitu (teigiamu, neigiamu, rizikingu) turiniu. Iš to išplaukia išvada, jog vaikai yra tokie pat lygiateisiai savo gyvenimo formuotojai, jų veikla ir jos pasekmės yra tokios pat reikšmingos kaip ir suaugusiųjų. Bronner (1988), Sobel (2001), Joseph (2001), Yi-

Fu Tuan (2003), Ley ir Samuels (1979), Mayne (1996), pažymi, kad vaikų kultūra tyrinėtina keliais aspektais: kultūrinių artefaktų, vaikų medijos¹⁰⁰ studijų ir vaikų literatūros, vaikų mitų / legendų ir folkloro, vaikų geografijos¹⁰¹. Kultūriniai artefaktai visapusiškai liudija apie vaiko veiklą, vertybes, įsitikinimus, vaikų medijų studijos suteikia informacijos apie tapatumo raidą, veiklą ir medijas kaip vaiko erdvių ir vietų tęsinius, vaikų geografija atskleidžia kasdieninius vaiko išgyvenimus patiriant aplinką (vaikų geografijos tyrimo laukas gana platus: miesto, miestelių, kaimo vietovių aplinka, vaikai ir jų santykis su gamta). Iš pažymėtinų aspektų daugiausia diskusijų kelia vaikų medijų kultūra. Pasak Kinder (2000), Jenkins¹⁰², reikia skirti šiuolaikinių vaikų medijų rūšis, bet visiškai galima remtis ir labiau apibendrintu McLuhan (2001) požiūriu visas šiuolaikines medijas priskiriant elektrinėms medijoms. Kita vertus, McLuhan (2001) pats jas skirsto į „karštas“ ir „šaltas“ medijas. Vengiant teorinių diskusijų, verta išskirti vyraujančias medijas vaiko privačiame interjere ir apibrėžti jų veikimo laukus. Visos vaiko privačiame interjere esančios elektroninės medijos yra komunikacinės, nesvarbu jos yra dvikryptės (pavyzdžiui, asmeninis kompiuteris su interneto ryšiu) ar vienakryptės (pavyzdžiui, radijas). Medijas galima suskirstyti į garsines, vaizdines bei mišrias, interaktyvias ir pasyvas. Garsinėms priskirtinas radijas (ir internetinis radijas) bei įvairūs muzikos grotuvai. Visos kitos iš esmės yra mišrios: televizija, įvairių paskirčių kompiuteriai, mobilieji telefonai. Dėl tikroviškos produkcijos, dėl betarpiškumo, realybės stilizavimo, supaprastinimo (labai priimtino vaikams), kompleksiško veikimo (vaizdas, garsas, erdvė ir net oro judėjimas¹⁰³), interaktyvumo, komukatyvumo medijos yra labai paveikios vaikams. Kinder (2000), Jenkins (2003), Fromme¹⁰⁴ pažymi, kad išskirtinos dvi medijos – televizija ir žaidimų kompiuteris. Šių autorių teigimu, televizija yra nestrukūriška, padrika, kviečianti tyrinėti, neturinti tikslo, o kompiuteriniai žaidimai – struktūruoti, dažniausiai linijiniai (net jei daugiau linijiniai, vis tiek siužetai lygiagretūs), siužetiniai su labai aiškiu tikslu. Abi šios medijos praplečia vaiko erdves ir vietas, suteikia realias ar simuliuotas įvairių lygių interakcijos galimybes. Lytiškumo aspektai dažnai minimi, tačiau, anot J. Fromme, tyrinėjančio vaikų medijas ir žaidimų kultūrą, mergaičių ir berniukų įpročiai, praleistas laikas su šiuolaikinėmis medijomis skiriasi nedaug (autorius išskiria tik tai, kad tarp berniukų populiariausi kompiuteriniai žaidimai).

Šiuolaikinės medijos, medijų produktai praplečia vaiko privatų interjerą, praplėsdami jį iki begalybės¹⁰⁵, keičia vaiko komunikacinius bei bendravimo įgūdžius, aktyviai veikia vaiko socializaciją bei ugdymą(si).

¹⁰⁰ Šiuo atveju medijos analizuojamos kaip elektrinės (M. McLuhan), o dar tiksliau kaip elektroninės medijos, nesiremiant bendra medijų samprata, nes pasak McLuhan, visi objektai yra medijos, perduodantys tam tikrą žinią.

¹⁰¹ Vaikų geografija yra humanistinės geografijos dalis. Ji glaudžiai siejasi su feministine geografija – geografinių lytiškumo aspektų tyrimais.

¹⁰² Jenkins H. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.mit.edu/cms/People/henry3/children.htm>>.

¹⁰³ Kai kurie žaidimų kompiuteriai gali imituoti vėją naudojant techninę ir programinę įrangą.

¹⁰⁴ Fromme, J. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://gamestudies.org/0301/fromme/>>.

¹⁰⁵ Sunku tiksliai atsakyti, kiek naudingos ar kenksmingos yra vaikų naudojamos medijos. Rizikos veiksniai yra kultūriniai (*pop*-, smurto, erotinė kultūra), technologiniai (garso lygis, spinduliuotės), psichologiniai (stresas, priklausomybės, simuliacinė komunikacija).

Vaikų kultūra tapatinama su jaunimo kultūra, tačiau jaunimo kultūra yra platesnė sąvoka ir apima jaunų žmonių gyvenimo laikotarpį, kuriam būdingos kitokios nei vaikų socialinės struktūros. Jaunimo kultūra savo esme yra subkultūra. Mintz (2006) teigia, kad jaunimo subkultūros neegzistavo iki XX amžiaus vidurio, jų atsiradimas sietinas su *pop / rock* kultūros išsigalėjimu. Autoriaus teigimu, primityvioiose kultūrose vaikai ir jaunimas neturi laiko sukurti savitas subkultūras ar kultūrinės opozicijas – jie tiesiog spaudžiami greičiau perimti suaugusiųjų kultūrą. Tokiu atveju pagrindiniai skirtumai tarp suaugusiojo ir jaunuolio yra tik du – amžius ir įgūdžių / gebėjimų lygmuo. Panašiai ir Hebdige (1991) subkultūras kildina iš klasinio pasidalijimo pokarinėje Britanijoje, kurioms atsirasti turėjo įtakos etniškumas, lytiškumas, visuomenės raida, vaiko ir jaunuolio statuso pasikeitimas, socializacijos ir ugdymo formų, stilių raida ir kiti veiksniai. Jo teigimu, subkultūros pasižymi skirtingu nuo įprasto elgesiu bei domėjimosi sritimis, dialektu, slengu, muzika... Subkultūros nariai išsiskiria visuomenėje savo įvaizdžiu (plaukai, drabužiai, kita), bet, svarbiausia, – deklaruojamomis vertybėmis, idealais, kurie suponuoja gyvenimo stiliaus pokyčius. Hebdige (1991), Ramanauskaitė (2004) teigia, jog jaunimo subkultūros atsiranda dėl: jaunimo nesitaikymo su vyraujančiu sociokultūriniu modeliu, saugumo stokos įprastose socialinėse struktūrose (tikras ar iliuzinis saugumas lengviau kuriamas ar randamas bendraminčių grupėse), kartų konfliktų, medijų ir popkultūros, folkloro įtakos, vertybių perkainojimo / idealų pasikeitimo (meilės, grožio, seksualumo, draugystės, religijos, mokslo). Ramanauskaitė (2002, 2004) metalistus, pankus, baikerius, reiverius, reperius, skinheadus (skustagalvius – R. P.) skiria kaip pagrindines jaunimo (ir ne tik jaunimo) subkultūras Lietuvoje. Autorė pažymi skirtingą jų paplitimą ir nevienareikšmį vertinimą: neigiamai – pankai, *skinheadai*, nuosaikiai – reiveriai, teigiamai – baikeriai. Negalima nepaminėti kompiuterinių žaidimų žaidėjų subkultūros, nors ji dėl savo pobūdžio menkai pastebima visuomenėje (šios subkultūros nariai veikia užsidarę, dažnai kontaktuoja netiesiogiai medijų dėka). Fromme pažymi išorinį šios subkultūros nepastebimumą, kuris visiškai nelemia masiškumo (bendruomenei gali priklausyti keli milijonai aktyvių narių). Verta pastebėti, kad šioms bendruomenėms negalioja tipinių bendruomenių apribojimai – vieta, narių skaičius, personalumas. Žaidėjų bendruomenės nariai gali būti visiškai anonimiški, gyvenamoji vieta neturi reikšmės.

Subkultūros¹⁰⁶ gali būti nesunkiai atpažįstamos vaiko privačiame interjere ir vertintinos dvejopai. Viena vertus, teigiamai – kaip suteikiančios galimybę kurti asmeninį tapatumą už institucijų ribų (mokyklos, šeimos), leidžiančios išbandyti „kitoki“ tapatumą, kita vertus, neigiamai – kaip deviacijos formą.

Viena svarbiausių kultūros perėmimo formų yra akultūracija. Garbarino ir Kostelny (1992), Berry (2003) pažymi, kad akultūracija vyksta ne tik dėl skirtingų žemynų kultūrų, tautų maišymosi (problema aktuali kultūrinių ribų regionuose), bet ir dėl masinės kultūros bei popkultūros paplitimo. Vienu ar kitų priežasčių sukeltas akultūracijos procesas sukuria psichologinio streso būseną, kuri veikia kasdieninį žmogaus gyvenimą, turi ryškų poveikį jo psichinei ir fizinei sveikatai (Garbarino,

¹⁰⁶ Prie jaunimo subkultūrų priskirtina „vaikų gatvės kultūra“ (Opie, 1993). Subkultūros yra susijusios ir su paribio kultūromis (seksualinių mažumų, sektų ar kriminalinės subkultūros).

Kostelny, 1992). Nors pažymima, kad akulturacijai įtakos turi kitų kultūrų sklaida įvairiomis priemonėmis, bet visiška akulturacija vyksta tik persikėlus į kitos kultūros gyvenamą regioną. Lietuvoje ši problema nėra ypač aktuali, bet jos sprendimo būdai bus reikalingi didėjant etnosų ar kitų kultūrų skaičiui.

Aptariant vaiko privataus interjero ir kultūros sąsajas, svarbią vietą užima vizualioji kultūra. Vizualumo studijos yra labai plačios, apima meno istoriją, antropologiją, kultūros, kino, televizijos, reklamos, kompiuterinių žaidimų, reklamos, interneto ir komiksų studijas, tačiau šiuo atveju teorinį apibrėžtumą leidžia pasiekti tyrimo objektas – vizualioji kultūra reikšminga tiek, kiek yra susijusi su privačiu vaiko interjeru. Iš to darytina išvada, kad vizualioji kultūra apibojama iki architektūrinių ir dizaino sprendimų (kambario forma, tūris), ergonominių sprendimų (sienų, baldų, interjero elementų spalvos), atvaizdų interjere (paveikslų, nuotraukų, reprodukcijų), vizualinių medijų produkcijos (kompiuteriniai, televiziniai vaizdai) ir estetikos. Anot Andrijausko (2006), estetikos (ypač postmodernistinės estetikos), kaip mokslo ir meno srities, pagrindinis išskirtinis bruožas yra kritika vertinant pamatines estetikos problemas. Tai ypač tinkama pozicija analizuojant vaikų interjerus, nes vizualumas yra permąstomas, rekonstruojamas, fragmentuojamas, netenka apibrėžtumo ir yra įtrauktas į architektūros bei meno eklektizavimo procesą. Tokia vizualiosios kultūros interpretavimo prieiga reikšminga kasdieniame gyvenime, nes, anot Andrijausko (2006), nauja estetikos samprata (dizaino, techninė, medijų, daikto, urbanistikos, reklamos, feminizmo ir kt.) įsiveržia į kultūros ir kasdienio gyvenimo sritis. Estetiką ir tradicinį vizualumą transformuoja televizija, medijos (Howells, 2003). Howells (2003) pažymi, kad vizualumo reikšmė išaugo tiek, kad leidžia ne tik pakeisti ar palengvinti kasdienį gyvenimą, bet ir laimėti karus, nulemti kultūrų santykius, suformuoti asmeninius įsitikinimus ir vertybes. Tokio įtaigumo pavyzdys yra 2006 metų Izraelio ir Libano karas, kuris pramintas „pirmuoju *Photoshop* karu“¹⁰⁷. Iš pateiktų teorinių svarstymų ir faktų tampa aiškus vizualiosios kultūros kontekstas ir įtaigumas. Prie tokio įtaigumo didėjimo prisideda ir tradicinių vaizdinių kaita ir raida (McLuhan, 2003; Howells, 2003). Jie keičiasi ne tik bendrosios kultūros veikiami, bet ir dėl aplinkos technologizavimo.

Kyla klausimas, kokiais principais remiantis reikia formuoti privataus vaiko interjero vizualinius atributus? Taikant selektyvią atranką, galima sulaukti edukaciniu požiūriu nepageidaujamo autoritarizmo. Kita vertus, selekcionuoti, organizuoti vaiko privataus interjero elementus būtina, o jei tai neįmanoma (pavyzdžiui, dėl vaiko pasipriešinimo), jie turi tapti aktyvių diskusijų kaip auklėjimo priemonės pagrindu. Vizualioji kultūra vaiko privačiame interjere formuotina remiantis tokiais principais: ikonografijos tikslingumu (kultūrinis, edukacinis aspektas), semiotiniu vizualiųjų elementų turiniu, vizualinės ekologijos principu. Iš šių aspektų išskirtinas vizualinės ekologijos principas, paskutinius keletą metų nagrinėjamas ne tik mokslinės literatūros (Green, Bruce, Georgeson, 2003; Morton, 2007), bet ir suvoktas visuomenės. Kaip tik ne teorinė, o praktinė perspektyva yra aktualesnė. Vizualinė ekologija vaiko

¹⁰⁷ Turima galvoje geriausia fotonuotraukų redagavimo programa. Ja naudojantis redaguoti vaizdai karo metu buvo pateikiami kaip Izraelio armijos nusikaltimų įrodymai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3292509,00.html>>.

interjero kontekste turi remtis vizualinio taupumo principu – nereikalingų, vizualiai aplinką teršiančių atributų eliminavimu¹⁰⁸.

Ekologijos principas svarbus ne tik vizualumo studijose, bet ir kaip akustinė ekologija (Morton, 2007). Šio tyrimo ribose svarbūs trys akustinės ekologijos principai: patalpų akustinės savybės (kaip psichofizinis parametras), akustinė tarša ir garsų pobūdis (pavyzdžiui, vaiko klausomos muzikos turinys). Tiriant vaiko privataus interjero akustinio organizavimo principus, reikia vadovautis šiomis nuostatomis: patalpų akustinės savybės kaip poveikio prielaidas pažymi Blesser ir Salter (2006), akustinio triukšmo reikšmę atskleidžia „Lietuvos higienos norma“ (HN 33:2007)¹⁰⁹, o akustinių garsų įvertinimas grįstinas semiotine prieiga. Pažymėtina, kad vaiko interjero akustinės savybės iš dalies nulemtos architektūrinės formos, bet lengvai (net be jokio pasiruošimo) reguliuojamos interjero elementais.

Svarbus kultūrinės raiškos aspektas vaiko privačiame interjere yra multikultūralizmas. Jis gali būti atskleidžiamas kaip mažumų ir marginalų kultūros statuso pasikeitimas, paribio kultūros transformacijomis, vaikų ir jaunimo kultūros naujas įvertinimas, stratų kultūros pasikeitimas įvairių nacionalinių kultūrų asimiliacijos kontekste. Vertinant multikultūriškumą, kaip kultūrinį sėkmingos socializacijos pagrindą, svarbu pabrėžti, kad kai kurie aspektai Lietuvoje yra neaktualūs tokiu pat lygmeniu kaip kitose visuomenėse (pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės kultūrų įvairovės aspektu), todėl logiška pasikliauti pliuralistiniu multikultūros požiūriu, o jo raišką analizuoti Lietuvos kultūros kontekste. Galima teigti, jog multikultūriškumas kaip sėkmingos socializacijos ir ugdymo(si) pagrindas privalo atspindėti visuomenės ir šiuolaikinio pasaulio įvairovę.

Vaiko privatus interjeras kaip sociokultūrinės aplinkos atspindys turi būti vertinamas socializacijos ir ugdymosi kontekste. Tokiu atveju, kuo didesnė sociokultūrinės raiškos įvairovė, tuo geriau. Tai iš dalies prieštarauja pagrindinei ugdymo sąlygai, teigiančiai, jog jis privalo būti organizuotas, kryptingas, stimulus ir informaciją pateikti tinkamomis porcijomis. Tačiau taip atrodo tik iš pirmo žvilgsnio, nes toks traktavimas yra teisingas tik biheviorizmo aspektu. Postmodernistinio ugdymo kontekste sociokultūrinė įvairovė reikšminga kaip begalinės vystymosi galimybės (socializacija), o žinios ir stimulai atskleidžiami ne ekstensyviai, o intensyviai. Jei vaiko privačiame interjere nuolat yra kultūrinių objektų atspindžių (net tų, kurie gali būti kenksmingi ar žalingi vaikui¹¹⁰), konfigūracijų dėka vaikas kartu su suaugusiaisiais, vedamas savo kognityvinių galių, patiria teigiamą ir socializuojantį poveikį ar bent jau sudaromos tinkamos socializacijos prielaidos.

Vaiko privatus interjeras turi būti apžvelgiamas iš vaiko kultūros pozicijų ir, pritaikius analogijos principą, taip, kaip Eco (2004) kalbą skirsto į referencinę ir emocinę, taip ir vaikui interjeras neša du krūvius – referencinį ir emocinį. Tokiu būdu stratų kultūra, istorinis paveldas, ekonominė kultūra, geografiniai aspektai, vi-

¹⁰⁸ Vizualinė ekologija gali būti traktuojama kaip vizualinės informacijos tyrimo, vertinimo metodas, ekologijai svarbių aspektų (bioorganizmų) vizualinio fiksavimo metodas, kaip organizavimo principas. Šio tyrimo kontekste vertingas tik paskutinis minėtas aspektas.

¹⁰⁹ Žr. poskyrį 2.3. *Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai*.

¹¹⁰ Gali būti tam tikromis sąlygomis, o ne tokie yra savo esme. Pavyzdžiui, pornografijos elementai.

zualioji, garso kultūros, interaktyvių bendruomenių, bendruomenių kultūros, šeimos kultūra ir vertybės turi nuolat supti vaiką, tapdamos organizuotų ar savaiminių analizių ir diskursų lauku.

2.5. Psichologiniai vaiko privataus interjero aspektai ir vaiko tapatumas

Tapatumas ir aplinka

Tapatumas ar savęs supratimas, pasak Erickson ir Roberts (1997), yra savybės, kurios daro mus individualius. Galima teigti, kad tapatumo raida yra išsiaiškinimas dalykų, kurie mus skiria nuo kitų. Tai yra ne tik „mūsų“, bet ir aplinkos detalės ar veiksniai. Noonan (2003) teigia, kad asmeninį tapatumą galima analizuoti filosofiniu ir praktiniu požiūriu. Taikomasis aspektas yra reikšmingas tuo, kad įgalina konkrečiai apibrėžti kriterijus, kuriais vadovaujantis atskleistume tapatumą. Noonan (2003) pateikia šiuos pagrindinius kriterijus: kūno kriterijus (*bodily criterion*), smegenų kriterijus (*brain criterion*), fizinis kriterijus (*physical criterion*), atminties kriterijus (*memory criterion*), psichologinio tęstinumo kriterijus (*psychological continuity criterion*). Toks kriterijų apibūdinimas gana painus ir jau autoriaus apibūdintas kaip keliantis daugybę pagrįstų abejonių. Pavyzdžiui, du panašūs kriterijai – kūniškasis ir fizinis – atskiriami tik todėl, kad šiuolaikinės technologijos amžiuje egzistuoja teorinė smegenų perkėlimo galimybė. Smegenų kriterijus laikomas nepakankamu dėl traumų dinamikos – dėl smegenų traumos gali būti prarasta dalis tapatumo. Atminties ir psichologinio tęstinumo (norų, troškimų, jausmų tęstinumas) kriterijai abejotini dėl prieštaravimų: kvaziatmintis, amnezija, troškimų ar įsitikinimų nepastovumas. Noonan (2003) įvardija ir dar vieną atminties kriterijaus prieštaravimą – atmintis nėra tapatumo priežastis, bet suponuoja jo atsiradimą.

Nepaisant dėl fenomeno daugiasluoksniškumo kylančios painiavos ir visų prieštaravimų, galima teigti, jog iš esmės šis skirstymas yra tikslingas ir teisingas. Paminėtina, kad tapatumo kriterijai turi ir bendrumų: visus kriterijus jungia tęstinumo-istoriškumo reikalavimas. Anot Proshansky, Fabian, Kaminoff (1983), savęs identifikacija yra sistema, apimanti sąmoningą ir nesąmoningą savo praeities, kasdienybės elgesio ir ateities aspiracijų nuolatinę percepciją. Giddens (2000, 106), analizuodamas asmens tapatumą, apibendrina: „aš“ raidos pobūdis yra vidujai referentiškas: vienintelė reikšminga siejanti gija yra pati gyvenimo trajektorija“. Jo teigimu, „asmens vientisumas, kaip autentiško Aš laimėjimas, susiformuoja integruojant gyvenimo patirtis į Aš raidos naratyvą: sukuriama asmeninio tikėjimo sistema, kuri padeda individui pripažinti, kad „jis pirmiausia ištikimas sau“.

Kaip matyti iš literatūros analizės, tapatumo suvokimas yra sudėtingas ir susijęs su daugeliu veiksnių. Layder (2004, 7–8) teigia, kad tapatumą galima atskleisti penkiomis dimensijomis:

1. Asmenybė yra sociali ir psichologiška, savo prigimtimi ji nėra vien sociali ar vien psichologiška. Dalis asmenybės visada yra nutolusi nuo socialinės realybės, bet tuo pat metu gali egzistuoti tik socialinėje plotmėje.
2. Asmenybė yra emocijga iš prigimties. Tapatumas yra emocinis ir kitos as-

mens savybės – smalsumas, gebėjimai, įgūdžiai ir kt. – turi būti analizuojamos siejant su emocine prigimtimi.

3. Asmenybė yra savęs įsisąmoninimo centras, save ir kitus kontroliuojanti jėga. Kontrolė pasireiškia įvairiomis formomis ir lygiais.
4. Asmenybė yra lanksti dviem aspektais: tokiose pačiose situacijose gali veikti ir elgtis skirtingai, antra, laikui bėgant, ji keičiasi, vystosi bei plėtojasi (čia turima galvoje socialinių ir psichologinių struktūrų plėtra).
5. Kiekvienas turi savęs (asmeninio vystymosi ir savęs transformavimo) keitimo potencialą, „savo aukštesnio lygio“ siekį, galimybę vystyti savo neišvystytus ar „snaudžiančius“ bruožus.

Analizuojant Layder (2004) pateiktas asmenybės dimensijas, matyti, kad savęs suvokimas yra glaudžiai susijęs ne tik su emocine ar intelektine prigimtimi, tačiau tapatumas neįmanomas be aplinkos. Pirmojoje dimensijoje teigiama, kad asmenybė neegzistuoja be socialinės aplinkos ir socialinė aplinka – be asmenybės. Galima konstatuoti, kad asmenybės negalima analizuoti be aplinkos (kokia ji bebūtų – socialinė ar daiktinė, ir pažymėtina, kad bet kuri aplinkos rūšis tuo pat metu yra ir socialinė). Analizuojant kitas pateiktas dimensijas matyti, kad asmeninis tapatumas yra neatskiriamas nuo erdvės, kurioje veikia individas. Proshansky ir Fabian (1987), Magnusson (1990), Gustafson (2001), Bilgenoglu (2004), Hutchinson (2003) patvirtina tai teigdami, kad asmenybės tapatumas susijęs su tam tikra vieta (*place identity*), o ne išivaizduojamas abstrakčioje erdvėje. Pasak jų, socializacijos ir kognityviniai procesai vyksta realioje natūralioje ar sukurtojoje daiktinėje aplinkoje. Pati asmenybė, aplinka bei jų tarpusavio ryšiai kinta, tapatumas atspindi šiuos kaitos etapus – yra dinamiškas.

Terminas „vietos tapatumas“ (*place identity*) yra vartojamas paskutinius tris dešimtmečius. Vietos tapatumas turi tik ką bendra, bet netapatintinas su vietos lokalizacija ar identifikacija. Vietos tapatumo fenomenai įvardyti vartojamos ir kitos, papildančios sąvokos: vietos jausmas (*sence of place*) (Steele, 1981; Hay, 1998; Jorgensen, Stedman, 2001), priklausomybė nuo vietos (*place dependence*) (Stokols, Shumaker, 1981), prisirišimas prie vietos (*place attachment*) (Hidalgo, Hernandez, 2001), priklausomybė vietai (*place belongingness*) (Proshansky, Fabian, 1987). Nors šios sąvokos vartojamos – jos išsamiai apibūdina atskiras vietos tapatybės dalis ar yra labai plačios. Teigtina, kad tiksliausiai ir visapusiškiausiai vietos ir asmeninio tapatumo santykį atskleidžia vietos tapatumo apibrėžimas, sudarytas remiantis Proshansky, Fabian (1987). Anot jo, tai – asmenybės dimensijos, besiklostančios dėl sąryšio su natūralia ir sukurtąja daiktine aplinka. Apžvelgus vietos identiteto sampratą, diskutuotinas šių konceptų apibūdinimas ir vartojimas. Šie konceptai mažiau ar daugiau apibūdina tuos pačius dalykus, tačiau pabrėžia skirtingas savybes bei problemos analizės kampus ir nė vienas iš jų (išskyrus turbūt vietos identitetą) visapusiškai neatskleidžia asmenybės ir vietos (pirmiausia, emocinio) santykio.

Kas gi sieja konkrečią vietą ir asmeninį tapatumą? Vieta, pasak Uzzell, Pol ir Badenas (2002), yra aplinkos pažinimo, priežastinių ryšių, koncepcijų ir fizinių atributų junginys. Ericson ir Roberts (1997) atskleidžia ryšį tarp vietos ir tapatumo apibrėždami, kad vieta ir tapatumas yra sąsajos tarp asmeninių patirčių, emocijų per panašumų ir skirtumų tarpusavio asociacijas, skirtingų žmonių ir vietų. Taip pat

Ericson ir Roberts (1997) teigia, kad vietos tapatumas yra asmeninio tapatumo dalis. Apibendrinant teigtina, kad asmenybė yra glaudžiai susijusi su sukurtąja daiktine, socialine aplinka. Svarbus vaidmuo tapatumui su tam tikra vieta ar vietoje tenka emociniam suvokimui (pasitenkinimas aplinka analizuotinas pirmiausia emociniame lygmenyje¹¹¹). Vietos tapatumą taip pat galima apibūdinti kaip individo susigvenimą su natūralia ar sukurtąja daiktine aplinka bei jų atributais.

Svarbiausi vietos tapatumo aspektai yra charakterio savitumas ir vietos egzistencijos tęstinumas. Kaip teigia Lalli (1992), yra trys vietos tapatumo dimensijos: bendroji identifikacija (*general identification*), asmeninis tęstinumas (*personal continuity*) ir išorinė prezentacija (*external presentation*). Bendroji identifikacija išskiria bruožus, pabrėžiančius skirtingumą. Tęstinumas (ir vietos, ir asmens) įvardija ryšį tarp praeities ir ateities. Išorinis atpažintinumas analizuoja detales, įgalinančias patvirtinti atpažinimo teisingumą (tai svarbu vykstant aplinkos kaitos procesams).

Tapatumą, vietos tapatumą lemia ne tik personalinis asmens potyris ar santykis su tam tikra aplinka (natūralia ar sukurtąja), bet ir visuomenės įsitikinimai, vertybės bei sociokultūrinis pagrindas.

Manzo (2003) atskleidžia keturis svarbius analizuotinus vietos ir asmenybės santykių aspektus:

1. Plati fizinių ir emocinių aplinkos fono elementų įvairovė.
2. Asmenybės ir vietos santykis yra dinamiškas.
3. Santykis analizuotinas sąmonės ir pasąmonės lygmenyje.
4. Ryšys egzistuoja plačiame sociopolitiniame *milieu*.

Analizuoti aspektai atskleidžia santykių tarp asmenybės ir mūsų aplinkos kompleksiskumą. Tai svarbu ir vaiko tapatumo suvokimui, socialinių ryšių formavimuisi, visuomeninių vaidmenų perėmimui bei ugdymo proceso sėkmei.

Ribota daiktinės sukurtosios aplinkos dalis – vieta – yra abstrakti sąvoka, tačiau mus supanti aplinka visada yra konkreti. Viena iš aplinkos dalių yra gyvenamoji vieta. Erdvės, zonos, dideli ar maži fiziniai objektai, namų aplinkos kaita padeda vaikui priprasti prie gyvenamosios vietos. Vaiko vystymasis vyksta namų, kaimynystės ir vėliausiai – kompleksiškiausioje urbanistinėje aplinkoje. Vaiko privatus interjeras yra ypač reikšmingas tapatumo raidoje, nes tai – pati artimiausioji vaiko aplinka, veikianti jo tapumą, kita vertus, ji pati atspindi vaiko tapatumo ypatumus.

Tapatumas nuo personalumo iki virtualumo

Vietos tapatumas ir asmens tapatumas akivaizdžiai susiję. Kur kas sudėtingiau apibrėžti, kas sieja asmens tapatumą ir virtualią erdvę (virtualioji erdvė jau yra tapusi vaiko privataus interjero dalimi). Pasak van Kokswijk (2007), Jenkins (2002), virtualaus pasaulio aplinkoje turime persvarstyti savo tapatumą ir iš naujo apibrėžti, kas mes esame. Pasak autorių, toks persvarstymas yra komplikuoatas: dėl technologijos įsikišimo (kompiuterių tinklų, programinės įrangos, radijo, televizijos, kt.); dėl

¹¹¹ Vietos ir identiteto ryšys analizuojamas ne tik mokslo veikaluose, bet atskleidžiamas ir mene – dailėje ir literatūroje. Pavyzdžiui, V. Trušio tapyba būtų visai kitokia, jei autorius būtų kilęs ne iš Žiemgalos krašto; P. Cezane, amžininkų laikytas tapytoju nevykėliu, savo kūrybos „aukso amžių“ išgyveno grįžęs į Provanso vietas, kuriose jis užaugo; dailės kūrinyje gali būti atspindėtas ir reikšmingas personalinis santykis su tuo metu svarbia aplinka (V. van Gogho pav. „Mano kambarys“).

galimybės pasislėpti ir simuliuoti tapatybę (sukuriant simuliakrą, *avatarą* ar pan.); dėl tapatumo dehumanizavimo; dėl virtualaus tapatumo politikos ypatumų; realaus tapatumo lūkesčių nebuvimo (niekas nesitiki, kad būsite tas, kuo prisistatote); dėl tapatumo fragmentavimo galimybės (sėkmingai galima atskirti socialinį ir kūniškąjį identitetą – virtualioje erdvėje lieka tik emocijos ir intelektas).

Virtualus yra opozicijoje realiam. Tai reiškia – menamas labiau nei esantis, potencialus labiau nei faktinis. Toks tapatumo virsmas keičia ir asmens santykių su aplinka – fizine ir socialine. Pavyzdžiu gali būti bendruomenės kaip socialinio tinklo transformacijos, kurios, Bollier (1994) teigimu, yra gausios, internacionalizuotos, tvirtos ar net fanatiškos, tačiau jas vienija tik domėjimasis kai kuriais, dažnai ribotais dalykais. Anot autoriaus, tradicinėms bendruomenėms būdingi bruožai yra mažareikšmiai ar visai nesvarbūs – amžius, lytis, gyvenamoji vieta, pomėgiai, politiniai įsitikinimai, seksualinė orientacija, darbas, šeiminė padėtis. Kadangi virtualioji erdvė jau tapo vaiko privačios erdvės dalimi, taip ir virtualus tapatumas yra vaiko tapatumo dalis. Toks konstatavimas reikšmingas su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis: vaikas yra veikiamas televizijos, kompiuterių ir interneto tinklų, šiuolaikinės vartotojiškos spaudos, šiuolaikinių medijų produkcijos. Natūralu tai, kad tokie pasikeitimai veikia vaiko bendravimo ir komunikacijos būdus su socialine aplinka, savęs konstravimą, asmeninę savivoką, dalyvavimo veiklose turinio transformacijas bei santykį su privačiu interjeru.

Vaiko privatus interjeras yra reikšmingas ne tik kaip tapatumo vystymosi aplinka, bet ir kaip komunikatorius. Žvelgiant iš psichologinės perspektyvos, pažymėtini trys komunikacijos aspektai (Olds, 1987; Petres, 1999): privatus interjeras kaip žinios perdavėjas (ką perduoda), pats komunikacijos aktas (kokia forma perduoda) ir pačios aplinkos (kaip dizaino objekto) psichologiniai aspektai. Pirmasis aspektas aktualus kaip kultūros dalis ir šiuo atveju svarbiausia, kokią psichologinį krūvį neša žinia. Antrasis susijęs su neverbaliniu bendravimu (kuris, anot Petres (1999), kaip ir bet koks kitas bendravimas yra ne išsistinis, o su pertrūkiiais dėl žmogaus kaip suvokėjo ir žinios perdavėjo prigimties). Trečiasis (pasak Senstančios visuomenės komiteto (*Committee on Aging Society*, 1988) atskleidžia aplinkos dizaino atitiktį psichologiniams poreikiams. Psichologiniai poreikiai šiuo atveju yra gana plati skalė individualizuotų reikalavimų aplinkai ir privačiam vaiko interjerui:

1. Interjero sistemos logiškumas, „dizainas be barjerų“ (psichologinių ar daiktinių) (*Committee on Aging Society*, 1988; Olds, 1987).
2. Interjero dizaino zoniškumas (atviros, uždaros zonos, užtikrinančios saugumo ir psichologinio komforto jausmą). Jis svarbus ne tik kaip horizontalių grindų zonų skirstymas, bet ir horizontalių, esančių įvairiame aukštyje, komponavimas bei vertikalinių zonų dėstymas (Olds, 1987).
3. Sensatyvus dizainas (aktualus vaikams ir pagyvenusiems žmonėms) (Frank, Engelke, Schmid, 2003; *Committee on Aging Society*, 1988).
4. Daugiafunkcis, neilgalaikis, lankstus dizainas (Olds, 1987; Frank, Engelke, Schmid 2003).
5. Interjeras turi būti apžvelgiamas (peizažo konceptas – Cosgrove, 1998; Jackson 1997; Creswell, 2004) ir turėti vizualinius gylius (Peponis, Wineman,

2000). Kitaip tariant, būti skaidrus ir apžvelgiamas, bet, kita vertus, užtikrinantis privatumą bei zonų pasiekiamumą.

6. Interjeras turi programuoti veiklai¹¹² – socialiniams kontaktams (į kambarį atėjusius tėvus, svečius, kt.), riboti ar atitraukti nuo mažiau pageidaujamų veiklų (televizoriaus žiūrėjimo), skatinti pageidaujamas veiklas (žiūrėjimą pro langą į peizažą poilsio akimirkomis, tikslingą žaidimą, skaitymą ir pan.). Interjeras gali būti sunkiai ar lengvai programuojantis (koduojantis numatytu algoritmu tam tikrai veiklai) (Hillier, Hanson, 1984; Hershberger, 2000; Peponis, Wineman, 2000; Churchman, 2000; Olds, 1987).

Rui Olds (1987) pažymi, kad vaiko aplinka privalo būti stimuliuojama, tačiau dirgikliai neturi būti įkyrūs, nuolatiniai. Kita vertus, Olds (1987) teigimu, pati aplinka turi diktuoti ir organizuoti vaiko veiklas: vaiko interjeras turi būti aiškiai organizuotos kompleksinės formos, skleisti stimuliuojančias vibracijas (ne fizines), ritmiką, būti jaukus, šviesus ir vizualiai paveikus.

Galima teigti, kad vaiko privačiam interjerui keliami įvairialypiai reikalavimai ir jų nepaisymas skurdintų psichologinio vaiko stimuliavimo, saviraiškos bei kūrybos galimybes. Vengiant visapusiško skurdumo, vaiko privatus interjeras turi sukurti palankų psichologinį-emocinį klimatą.

Vaiko privatus interjeras ir vaiko emocijos yra glaudžiai susiję. Vaikas įvairiais vystymosi etapais skirtingai reaguoja į aplinką, įskaitant ir į savo privatų interjerą. Vaiko reakcijos yra pagrįstos emocijomis ir tas „vietos jausmas“ išlieka visą gyvenimą. Pagal asmens ir vietos tapatumo stereotipus visas erdves ir vietas vaikas vertina visą gyvenimą. Emocijų ir vietos ryšiai yra susiję su vaiko artimiausia, privačia aplinka ir jo interjeru kaip tos aplinkos dalimi. Tai patvirtina teiginį, kad bet kokia aplinka yra sociali (ir sukurtoji daiktinė aplinka), o vaiko emocijos, santykis su socialinėmis struktūromis atsiskleidžia privačioje vaiko aplinkoje (taip pat ir jo interjere). Vaiko emocijoms turi įtakos amžius ir lytis. Kaip pažymi Korpela (2000), skirtingais amžiaus tarpsniais vaikas prisiriša prie skirtingų vietų, ir vaiko privataus interjero reikšmė (kaip namų aplinkos dalies) tai padidėja, tai sumažėja. Anot Frank (2000), Korpela (2000), Churchman (2000), mergaitėms privatus interjeras lieka kur kas svarbesnis negu berniukams, kurių veikla vis labiau skleidžiasi „atvirose“ erdvėse. Nepaisant lytinių skirtumų ir kintančio vaiko privataus interjero reikšmės, teigtina, jog jis visada lieka aktualus. Tam, kad jis liktų reikšmingas (nepaisant *unisex* kultūros), privaloma užtikrinti privatumo, kontrolės ir saugumo jausmus. Privatumas reikalingas kiekvienam žmogui, kad garantuotų vidinę laisvę, kontrolės jausmas privalo užtikrinti santykinę emocinį situacijos stabilumą (nes nei atviros visuomeninės erdvės, nei bendros visuomenės socialinės struktūros to suteikti negali); saugumo jausmą suponuoja privatumo ir kontrolės realizavimas.

Kiekviena asmenybė į aplinką žvelgia egocentristiškai, juo labiau vaikas, kurio pasaulio samprata ir socialinių struktūrų modelis yra nesusiformavęs. Savęs konstravimas, savęs autokoncepcija tampa pirmuoju vaiko poreikiu ir pagrindiniu tikslu (Shaffer, 2009). Vaiko privatus interjeras natūraliai tampa savęs konstruojančio vaiko eksperimentine aplinka, kur jis saugiai be žalos sau ir aplinkiniams gali išbandyti

¹¹² Hershberger (2000) net vartoja terminą „elgesiu pagrįstas architektūrinis planavimas“ (*Behavior-Based Architectural Programming*).

naujus savo vaidmenis, naujus potyrius. Vaiko eksperimentai yra laisvi tiek, kiek jam yra užtikrinamas saugumas ir privatumas. Tai garantuoja rizikingų, patyrimą skatinančių veiklų poreikio tenkinimą (Pringle, 1998), kita vertus, socialinio tinklo parama, kartų patirtis bei šeimos aplinka užtikrina saugumą nesėkmės ar abejotinos sėkmės atveju.

Vaikui kaip subjektui yra būdinga reflektuojanti sąmonė, gebėjimas save įvaldyti. Anot Bitino (2000, 75), žmogus kaip subjektas yra „žmogus žmoguje“. Tokia sąveika su pasauliu tampa dvasingos asmenybės tapimo mechanizmu. Savimonės reiškiniai yra savojo „aš“ atskleidimas. Autokoncepcija nėra duota ar įdiegta – ji susiformuoja žmogui veikiant aplinkoje. Savęs suvokimas, vidinis „aš“ yra socialinės savivokos dalis, kai žmogus savirefleksijos dėka tampa suvokimo ir subjektu, ir objektu. Taip sukuriama gana pastovi vaiko sąmonės struktūra, kuria remiantis sąveikaujama su kitais žmonėmis bei kurios dėka vaikas vertina pats save (Shaffer, 2009).

Vaiko kaip ugdytinio charakteristikoje išvelgtinos įvairialypės struktūros, lemiančios asmenybės individualumą bei personalizuotą santykį su aplinka. Personalizuotas santykis atskleidžia individualius skirtumus, kurie sąlygoja vaiko vystymosi ypatumus. Individualūs skirtumai yra nulemti paveldimumo, smegenų vystymosi ypatumų (intelektu), ugdymo (Jovaiša, 2001; Shaffer, 2009) bei socializacijos (kultūros pagrindu). Tai formuoja pozityvų ar negatyvų vaiko santykį su aplinka, vaiko motyvaciją veikti, saviraiškos poreikį ir saviraiškos realizavimo būdus, pomėgius, vertybes, nuostatas bei įsitikinimus. Vaiko privatus interjeras nelieka nuošalyje ir yra aktyvi veiklos scena, kurioje tiesiogiai ar simboliškai atspindima vaiko asmenybė. Tai jo kūrybos erdvė, vertybių, nuostatų atsiskleidimo laukas, pomėgių realizavimo terpė, bendravimo ir bendradarbiavimo vieta. Nulemtas minėtų procesų, vyksta vaiko perėjimas nuo išorinių prie vidinių, arba protinių, veiksmų, vidinio veiklos plano formavimosi – interiorizacijos.

Vaiko privatus interjeras yra mikrosistema, kurioje vaikas suvokia save ir įtvirtina racionalų, subalansuotą santykį su aplinka. Anot Korpela (2000), savireguliacija yra išorinių veiksmų, kaip antai: sensorinė stimuliacija, socialinės normos, sąmoninga ir nesąmoninga psichinė veikla, pagrįsta tam tikra motyvacija, raiška. Mėgstama aplinka neutralizuoja neigiamus veiksmus: neigiamus jausmus (baimę, pyktį, liūdesį), socialines įtampas (nusivylimus), neigiamas fiziologines būsenas. Teigiamos ir mėgstamos vietos efektyviai generuoja aukštesnio lygio teigiamas emocijas ir aspiracijas. Savęs reguliavimas yra susijęs su psichinėmis, fizinėmis, socialinėmis ir aplinkos strategijomis. Psichinės strategijos apima psichines operacijas su ketinimais, vaizdais, vaizdiniais, būsenomis ir motyvais savęs suvokime (Korpela, 2000). Jos remiasi ankstyvosios vaikystės patirtimis, leidžia siekti emocinio, autokoncepcinio balanso (savireguliacijos) vykstant interakcijai su aplinka ir jos socialiniais priklausiniais. Savireguliacija nėra jausmų eliminavimas ar išstūmimas, bet veikiau vidinis ir išorinis veikimas modeliuojant, sprendžiant sudėtingas situacijas, siekiant vidinės harmonijos sistemoje „žmogus-aplinka“. Kaip vieną svarbiausių instrumentų reikia pažymėti vaiko dalyvavimą kūryboje bendradarbiaujant. Vaiko privataus

interjero kūrimas yra ta veikla, kurioje jis patikrina savo tapatybės modelį ir suderina jį su sukurtąja daiktine ir socialine aplinka¹¹³.

Prie psichologinių vaiko privataus interjero aspektų priskirtinas vaiko privataus interjero psichofizinis poveikis. Jis veikia kompleksiskai: fiziologinę vaiko būseną, psichologinį nusiteikimą ir emocijas, neurologines reakcijas, o tai sąlygoja elgesį socialiniame vaiko tinkle. Be paminėtų veiksnių, psichofizinis poveikis yra susijęs su vizualiaja kultūra bei estetika.

Anot Mahnke (1996), daugiau kaip 80 % informacijos žmogus gauna vizualiniu būdu, todėl galime teigti, kad vizualioji aplinka yra pagrindinis sąmonės stimuliavimo šaltinis. Dėl to tiesiogiai ar simboliškai, sąmonės ar pasąmonės lygmenyje žmogus yra nuolat veikiamas vizualinių stimulų. Stimulai yra neišvengiami ir klasifikuojami taip: biologinė reakcija (tai labiau pasąmoninga reakcija, nulemta paveldimumo ir dėl savo pobūdžio neišvengiama); kolektyvinė pasąmonė ir archetipai (žmonijos istorijos raidoje besikartojantys vaizdiniai, elgsena, emocinės reakcijos ir kt.); sąmonės simbolizmas; kultūra; moda ir stiliai; asmeninis santykis (Mahnke, 1996; Küller, 1992).

Pasak Mahnke (1996), vaiko reakcija į aplinką vyksta pagal tokią schemą: komunikatorius – percepcija – išpūdis – emocinė reakcija. Pažymėtina, jog psichofizinis poveikis apima ir neurologines reakcijas (Küller (1992) (pavyzdžiui, vyraujanti ryški violetinė spalva kuria nerimo atmosferą), ir fiziologines (pavyzdžiui, gelsvų sienų dėka jaučiama +2 °C didesnė temperatūra), ir biologines (pavyzdžiui, chronobiologines), ir psichologines (žalia spalva kuria komforto ir pasitenkinimo būseną), ir net psichosocialines reakcijas. Pavyzdžiu gali būti spalvos ir erdvės suvokimas, tiesiogiai priklausantis nuo šviesos, spalvų ir tonų, linijų spalvinių plotų ir kt. Toninė įvairovė transformuoja erdvės sampratą, ir tamsios patalpos atrodo mažesnės, žemesnės, šviesios, atvirkščiai, – kuria erdvės iliuziją.

Apibendrinant galima tvirtinti, kad vaiko privatus interjeras įvairių atributų dėka veikia psichologines nuotakas, psichofiziologinę būseną, psichosocialinę elgseną, komunikacines reakcijas, konstruoja elgesį ir nukreipia veiklai. Vaiko interjeras suponuoja asmeninio ir vietos tapatumo raidą. Vaiko privatus interjeras yra svarbus autokoncepcijos, savęs konstravimo įrankis. Jo dėka yra atskleidžiamas asmeninės veiklos, ugdymosi, saviraiškos, kūrybos potencialas, suvokiant save kaip sistemos „žmogus-aplinka“ dalį. Privataus vaiko interjero dėka vyksta interiorizacija, asmeniui atskleidžiant ir formuojant savo nuostatas, vertybes bei įsitikinimus. Tai užtikrina save ir kitus adekvačiai suvokiančios asmenybės saviraiškos ir kūrybos potencialą. Vaiko asmenybės bruožai atspindimi jo privačiame interjere, jo veiklos pėdsakai liudija apie psichosocialinius tapsmus. Vaikas ir jo interjeras yra savireguliuojanti sistema, iš dalies garantuojanti socializacijos ir ugdymo(si) procesų sėkmę.

---

¹¹³ Daugiau apie tai poskyryje 2.6. *Vaiko privatus interjeras kaip edukacinė aplinka ir ugdymo prielaida.*

2.6. Vaiko privatus interjeras kaip edukacinė aplinka ir ugdymo prielaida

Šiuolaikinis pasaulis yra postmodernizmo epochos produktas. Apibūdinti postmodernizmą gana sudėtinga, nes postmodernizmas lėtai ir nuosekliai keitė modernybę pereidamas iš literatūros į architektūrą, dailę, filosofiją ir sociologiją. Nepaisant termino daugialypiškumo, postmodernizmą galima apibūdinti kaip socialinį, kultūrinį ir ekonominį periodą. Aiškiausiai postmodernizmas apčiuopiamas architektūroje. XX a. pabaigos postmodernistinėje architektūroje matyti, kad statinių stilių visuma subyra į dalis ir modernizmui būdingą vientisumą keičia eklektika. Moksle vyksta lygiagretūs procesai: idėjiškai vieningas mokslo teorijas keičia daugialypės, daugiapasmės konceptualios struktūros, suteikiančios naujų vystymosi galimybių ir atskleidžiančios gilesnį pažinimą. Postmodernizmas, pasak Kinčinaičio (2001), atmetęs idealo siekiančias, antitradicines modernizmo paieškas, sugrįžta prie tradicijų ir sintezuoja visą patirtį. Šie eklektiški visuomenės siekiai įkūnijami architektūroje ir dizaine. Kita vertus, postmodernizmas, kaip nė vienas kitas stilius ar laikotarpis (tai taikytina ir visiems šiuolaikinės visuomenės produktams – sukurtosioms erdvėms taip pat), yra atviras, pritaikytas ne tik vienai visuomenės daliai ar hierarchinei sistemai. Postmodernizmo architektūroje siekiama balanso asmenybės–visuomenė. Tokios postmodernizmo nuostatos pereina ir į socioekonominę, politinę sistemas, vėliau paliečia ir socializacijos bei ugdymo(si) sampratas.

Ugdymo(si) aplinka pritaikoma ugdytiniams, o ne ugdymo turiniui. Pagrindiniu ugdymo aplinkos ir architektūros bruožu tampa individualumas ir lankstumas (Obe)¹¹⁴. Nepaisant pažangaus požiūrio, šiuolaikinis žmogus atsiduria komplikuotoje aplinkoje. Anot Бодрийяр (1999), sukurtojoje daiktinėje aplinkoje, pilnoje simboliakrų, kur originalas, jei ir egzistuoja, jo egzistencija nebetenka prasmės. Sunku nuspręsti, kas tikra ir vertinga, kas tėra begalinis mėgdžiojimas. Nykstant nacionalinėms kultūros tradicijoms, anot Proshansky ir Fabian (1987), visuomenė (vienodai tiek Vakarų, tiek Rytų) urbanizuojasi, ir dėl to kinta gyvenimo būdas. Veikiami šio urbanizacijos proceso visi mano gyvenantys pasauliniame didmiestyje ar šio didmiesčio priemiestyje.

Pateikti pavyzdžiai glaudžiai siejasi su filosofijos, meno, architektūros ir dizaino sferomis, bet tokia pat dalimi atspindi visuomenės sociokultūrinės raidos ir kaitos dėsningumus. Pabrėžtina, kad šie globalūs pokyčiai atsispindi ir mažesniame mastelyje: pasikeičia namų konceptas, globalūs veiksniai atsispindi ir vaiko privačiame interjere. Tai proporcingai veikia ir socializacijos, ir ugdymo(si) veiksmus.

Ugdymas yra sudėtinė socializacijos dalis, keičianti ugdytinio asmenybę, intelektą, visuomeninę sąmonę, moralines nuostatas. Įsitikinimai, požiūriai, įpročiai, vertybės, kaip stabilesnės sąmonės struktūros, formuoja vaiko elgseną (Bitinas, 1996). Anot Šalkauskio (1992, 237), ugdymas yra „naujos dar nesubrendusios kartos pilnutinis brandinimas, t. y. darymas, kad ji subręstų visais gyvenimo atžvilgiais ir visomis savo žmogiškosios prigimties išgalėmis“.

¹¹⁴ Buildingfutures projekto koordinatoriaus F. Obe tekstas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.buildingfutures.org.uk/>>.

Aplinka traktuotina ne tik kaip ugdymo veiksnys, bet ir kaip ugdymo(si) aplinka. Ugdymas(is) yra ne tik valingas informacijos kaupimas atmintyje, bet apima ir aplinkos interpretavimą, patirties kaupimą, naujų reiškinių, dalykų atradimą, atpažinimą ir formavimą. Ugdytojai, mokytojai, visa socialinė ir sukurtoji daiktinė aplinka tiesiogiai ar netiesiogiai atlieka edukacines bei ugdymo(si) funkcijas. Ne išimtis yra ir vaiko privatus interjeras, kuris savo paveikumo atributais veikia vaiką. Jei vaiko privatus interjeras apibūdinamas kaip ugdomoji aplinka, tai natūraliai kyla klausimai, ką ji ugdo, kokie yra jos kaip ugdymo veiksnio tikslai ir uždaviniai? Atsakyti į šiuos klausimus galima ne teoriškai, o praktiškai, apžvelgus vaiko gyvenimo pavyzdžiais pagrįstus vaiko privataus interjero ugdomuosius veiksnius, nes tyrimų šioje srityje nėra daug, o jei yra, dažniausiai jie gana siauri ir koncentruojasi į tam tikrų funkcijų tyrimą (Adams, 2002; Bauer, Wise, 2004; Day, 2007; Duffy, 2005; Kochenderfer, Kanna, Kiyosaki, 2002; Juodaitytė, Rudytė, 2007). Šiuolaikinės pedagogikos mokslas pažymi (Knowles, 1990; Kret, 2001; Leicester, 2000; Jarvis, 1995), kad yra esminis skirtumas tarp suaugusiųjų ir vaikų ugdymo(si), mokymo(si). Skirtingą vaikų ir suaugusiųjų ugdymą(si) ir mokymą(si) lemia: skirtingi poreikiai, skirtingos nuostatos, skirtingi motyvai, skirtingi studijų šaltiniai, reikalingų žinių, gebėjimų ir įgūdžių pobūdis. Ugdymas apima ir auklėjimą, kuris vaiko privataus interjero kontekste tampa aktualus, nes atsiduria naujoje situacijoje.

Kita vertus, pažymėtina, kad skiriasi ne tik ugdymo(si) ypatumai, bet ir šiuolaikinio pedagogikos mokslo požiūris į ugdymą(si), jo tikslus, procesą. Ugdymo(si) aplinka, jos kontekstas seka pedagogikos mokslo transformacijas, atspindi naujus keliamus reikalavimus ir natūraliai įgyja naują kokybę. Tikslinga trumpai apžvelgti, kaip ugdymo kryptys veikia ugdymą(si) aplinkoje.

Biheavioristinė ugdymo kryptis remiasi griežtai suplanuotomis intervencijomis, mokomasi kartojant, orientuojamasi į dalykinę žinias, todėl ugdymo aplinka nėra aktyvus proceso dalyvis, jai skiriamas tik suplanuotos intervencijos pagalbinis vaidmuo. Ugdymas per veiklą vyksta lanksčiau, orientuojamasi į procesą ir vaiko poreikius, aplinka aktualizuojama kaip patyrimo aplinka. Kognityvinė ugdymo kryptis deklaruoja, kad ugdymas vyksta prisitaikant prie aplinkos – adaptyvinė strategija nėra pats efektyviausias veiklos būdas, bet leidžia vaiko aplinkai daryti poveikį aktyvinančiai. Konstruktyvistinė ugdymo kryptis remiasi informacijos perdirbimu, perkūrimu, todėl ir vaiko aplinka yra aktyvus konstruktas, pasiduodantis kūrybai, bet taip pat ir kuriantis asmenybę. Kontekstinės ugdymo krypties pagrindas yra savarankiškas ugdymasis, mokantis kasdienės patirties, kontekstinio žinojimo ir remiantis įvairiomis teorijomis spręsti kylančias problemas – vaiko aplinka tokiu atveju yra konteksto dalis. Postmodernusis ugdymas yra orientuotas į interpretacinius gebėjimus, kritinį mąstymą, požiūrių įvairovę – iš aplinkos tikimasi aktyvios paramos, dinamiškumo ir interaktyvumo. Šiame kontekste, įvardijant aplinką kaip socialinę, psichologinę ir sukurtąją daiktinę, tampa aišku, kokie reikalavimai keliami ugdymo(si) aplinkai (Moore, 2000; Aronowitz, Giroux, 2003; Mühlpachr, 2008; Buckingham, 2003).

Anot Clark (2002), Adams (2002), Dudek (2001), Anesley, Horne, Cottam (2002), Bentley, Fairley, Wright (2001), Yi-Fu Tuan (1974, 2003a, 2003b), Downs, Stea (2005), van der Homberg (1993), Day (2007), Korpela (2000), Loytard (1993), vaiko aplinka (ir privatus vaiko interjeras) turėtų būti:

- *lanksti* – turi pasireikšti erdvių, vietų modeliavime, laiko lankstumas išreiškimas paslankumu, siekiant trumpalaikių ir ilgalaikių tikslų, bendras sistemos balansas pasiektas derinant interjero universalumą ir specifiškumą;
- *remianti* – tikslingas veiklas, mokymą(si) ir auklėjimą. Šias funkcijas turi remti ir bendra aplinkos struktūra, ir atskiros jos detalės. Jos turi teikti pakankamai medžiagos intelektualiam, fiziniam, praktiniam, socialiniam, emociniam, dvasiniam ir kultūriniam tobulėjimui;
- *įkvepianti* – mokymuisi, darbui, kūrybai, bendravimui. Vaiko privatus interjeras turi atspindėti ilgalaikius ugdymo tikslus, platų požiūrį ir tvarius pasiekimus, jis privalo skatinti bei būti baze įvairiapusiškai veiklai;
- *įtraukianti* – ugdymo aplinka negali būti izoliuota, ji privalo plėsti visapusiškus kontaktus su vaiko aplinkos socialinėmis struktūromis, dizaino kontekstas turi išreikšti urbanistinio programavimo idėją ir kurti sąryšius su šeima ir bendruomenėmis.

Išvardytos savybės yra privalomos vaiko aplinkai apskritai, bet juo labiau gali būti taikomos vaiko privačiam interjerui kaip artimiausiai vaiko aplinkos daliai. Vaiko privatus interjeras yra palyginti lengvai transformuojamas, pritaikomas ar, reikaliui esant, perkuriamas. Tokiu būdu atsiranda galimybė maksimaliai išnaudoti puikų ugdymo(si) įrankį, kuris padėtų atskleisti vaiko potencialą. Vaiko privatus interjeras negali skatinti ar paremti naujų ugdymo(si) ir edukacinių strategijų, jei yra konstruojamas pagal senus ugdymo(si) standartus. Ugdymo tradicijos pasiekimai, teigiamos pusės nėra diskutuojami, bet būtina pažymėti, jog organizuojant vaiko interjerą kraštutinio modernizmo idėjų įgyvendinimas yra neproduktyvus. Remiantis geriausiais postmodernaus, kontekstinio, konstruktyvistinio veiklos ugdymo pavyzdžiais, tikslinga formuoti eklektišką (idėjiniu, o ne vizualumo požiūriu) interjerą, tenkinantį bendruosius ir individualiuosius vaiko poreikius. Negalima ignoruoti paslėptojo ugdymo svarbos (Mažeikienė, 2002).

Panašias nuostatas demonstuoja ir tyrėjai, keldami naujus reikalavimus vaiko ugdymo(si) aplinkai. Projekto „Kuriame ateitį“ (*Building Futures*¹¹⁵) koordinatorius F. Obe, komentuodamas ugdymo(si) aplinkai keliamus reikalavimus, sudarė schemą, kurioje pateikia tradicinės ir perspektyvios vaiko aplinkos palyginimą (analizuojamos ir transformuojamos erdvės, kultūros, ugdymo ir laiko dimensijos) (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Tradicionis ir postmodernistinis ugdymo aplinkos modelis

	Tradicionis ugdymo aplinkos modelis		Šiūolaikinis, postmodernistinis ugdymo(si) aplinkos modelis
Erdvė	Dedikuotos paskirties zona	>	Nededikuotos paskirties zona (lankstus pritaikymas)
	Specializuotos veiklos zonos	>	Įvairiapusės veiklos zonos
	Kontroliuojamos zonos	>	Nekontroliuojamos zonos
	Fiksuota struktūra (baldai, įranga)	>	Lanksti struktūra (baldai, įranga)

¹¹⁵ Projektas „Kuriame ateitį“ (*Building Futures*) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.buildingfutures.org.uk/>>.

	Tradicinis ugdymo aplinkos modelis		Šiuolaikinis, postmodernistinis ugdymo(si) aplinkos modelis
Kultūra	Į procesą orientuota aplinka	>	Į vaiką orientuota aplinka
	Apibrėžtų subjektų (tradicinis turinys)	>	Lanksčių subjektų (plati subjektų samprata)
	Orientuota į ugdytinį	>	Orientuota į socialinę struktūrą (šeima, bendruomenę, kita)
	Orientacija į vidų (vidinių taisyklių laikymasis)	>	Orientacija į išorę (kompetencijų ugdymas)
Ugdymas (is)	Socialiai orientuota aplinka	>	Technologizuota aplinka
	Ugdytojo – ugdytinio santykis	>	Besiugdančio – kuratoriaus santykis
	Į vietą orientuotas mokymasis	>	Į ugdytinį orientuotas mokymasis
	Bendras ugdymo modelis	>	Individualizuotas ugdymosi modelis
	Didaktinis modelis	>	Interaktyvus modelis
Laikas	Ilgalaikiai dizaino sprendimai	>	Trumpalaikiai dizaino sprendimai
	Tradicinis laiko planavimas	>	Lankstus laiko planavimas
	Bendras tvarkaraštis	>	Modulinis tvarkaraštis

Iš pateiktos lentelės matyti, kad šiuolaikinio modelio ugdymo(si) patalpos turi būti kur kas lankstesnės struktūros negu tradicinės. Dėl ugdomosios veiklos pasikeitimų (jų pagausėjimo) nebeįmanoma patalpos pritaikyti specializuotoms veikloms, todėl jos turi būti lanksčios struktūros, nekontroliuojamų, nededikuojamų, įvairiausių zonų (tinkamos ugdymuisi). Kultūrinės ugdomosios aplinkos funkcijos turi būti peržiūrimos taip, kad orientuotųsi į vaiką ir vaiko aplinkos socialinių struktūrų pažinimą ir interakciją. Tokiu būdu atsižvelgiama į bendruosius vaiko poreikius (skatinamas veiklos atvirumas, orientacija į kompetencijų įgijimą), kita vertus, patenkinami asmeniniai vaiko poreikiai (aplinka orientuojama į vaiką). F. Obe pateikiami ugdymo(si) aplinkos bruožai aiškiai orientuoti į konstruktyvistinį, kontekstinį, postmodernistinį ugdymą(si). Toks aplinkos modeliavimas atitinka šiuolaikinės visuomenės poreikius ir įgalina vaikui sukurti palankią vystymosi aplinką. Paskutinė pateikta dimensija – laikas – traktuojamas kaip vaiko sąmonės atspindys, ir pažymimos pagrindinės laiko sampratos struktūros. Taip aplinka orientuojama į dinamiką (trumpalaikiai dizaino sprendimai), lankstų laiko planavimą bei modulinę struktūrą (vaiko sąmonės struktūra ir asmeninių poreikių tenkinimas). Tokiam ugdomosios aplinkos traktavimui pritaria mokslininkai: Clark (2002), Adams (2002), Dudek (2001), Hershberger (2000), Eblen, Eblen, Dubos (1977), Annesley, Horne, Cottam (2002), Bentley, Fairley, Wright (2001), Yi-Fu Tuan (1974, 2003a, 2003b), Downs, Stea (2005), van der Homberg (1993), Day (2007), Korpela (2000), Long (2000), Werner, Altman, Oxley (1985) ir organizacijos (architektų, dizainerių, pedagogų, aplinkos specialistų): Cabe¹¹⁶ (2002, 2003, 2004), *Design Council*¹¹⁷ (2003), DFEE¹¹⁸

¹¹⁶ The government's advisor on architecture, urban design and public space [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cabe.org.uk/about-cabe>>.

¹¹⁷ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.designcouncil.org.uk/>>.

¹¹⁸ Department for Children, Schools and Families [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dcsf.gov.uk/>>.

(2001, 2002, 2003, 2004), OECD¹¹⁹ (2001a), RSA/Design Council¹²⁰ (2000), *The Tomorrow Project*¹²¹ (2003), *Riba* (2000)¹²².

Vaiko privatus interjeras taip pat yra ugdymo(si) aplinka, ir jai tiesiogiai tinka išvardyti sandaros principai ir keliami reikalavimai. Tam, kad giliau būtų galima modeliuoti ugdomosios aplinkos savybes, turime aiškiai suprasti, kas yra ugdoma ir kam yra ugdoma (į šiuos klausimus atsakyta pirmame ir antrame darbo skyriuose).

Apžvelgiant mokyklų, kitų ugdymo įstaigų taikomus naujus principus, analogijos principu juos galima adaptuoti ir vaiko privačiame interjere. Tai galima pagrįsti prielaida, jog žmogaus kuriamos erdvės universalėja ir nuolat keičia savo funkcionalumo laipsnį, o vaiko privatus interjeras įgauna institucionalizuoto ugdymo erdvių, visuomeninių pastatų savybių, tampa vis atviresnis. Apibendrinant išsakytas mintis galima teigti, jog vaiko privatus interjeras kaip ugdomoji aplinka:

- turi būti aktyvus ugdymo(si) konstruktas, palanki kūrybos ir savirealizacijos terpė;
- privalo organizuoti ir nukreipti pozityviai, produktyviai veiklai;
- turi diktuoti kasdienės veiklos problemų sprendimo būdus, kurie turi būti universalūs ir tinkami realaus gyvenimo situacijose;
- savo semantiniiais kodais, teigiamų pavyzdžių atspindėjimu turi įgalinti spręsti asmenines ir visuomenines problemas;
- turi skatinti lankstų (kartais suplanuotą, kartais spontanišką) veikimą, siekiant nuolat transformuojamų tikslų;
- privalo būti orientuota į vaiką ir pirmiausia ugdyti tas jo asmenines savybes, kurios išskirtinos kaip prigimtinės galios (ar įvardytinos kaip išskirtiniai įgimti gebėjimai);
- privalo kompensuoti ugdymo(si) metu pastebėtus vaiko trūkumus ir nurodyti jų sprendimo būdus.

Į vaiko privatų interjerą (socializacijos, ugdymosi kontekste) būtina žvelgti iš kasdienio gyvenimo pusės, atskleidžiant empiriniu stebėjimu pagrįstus veiksnius. Vienas pagrindinių ugdymo tikslų yra ugdyti sveiką vaiką. Šiuo atveju sveikatos ugdymas apibūdinamas ir kaip interjero saugumas (fizinis, psichologinis). Fizinis saugumas išreiškiamas paties interjero savybėmis, tai yra tvarkingais baldais, trapių, aštrių medžiagų nenaudojimu. Tokia saugumo samprata įmanoma vaikui ir tėvams sąmoningai rūpinantis savo būsto aplinka. Tai, kad tai svarbu, liudija traumų namie dinamikos tyrimai (ES traumų bazė)¹²³. Vaiko vaidmuo sąveikaujant su interjeru yra

¹¹⁹ Organization for economic co-operation and development [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html>.

¹²⁰ ES traumų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rsadesigndirections.org/index.html>>.

¹²¹ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.buildingfutures.org.uk/>>.

¹²² The Royal Institute of British Architects, UK [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.architecture.com/>>.

¹²³ [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://webgate.ec.europa.eu/idbpa/>>.

svarbus, nes ne tik aplinka, bet ir jo paties elgesys jam gali kelti pavojų¹²⁴. Psichologinį saugumą turi garantuoti šeima.

Vaiko ir jo privataus interjero sąveikoje svarbią vietą užima savitvarka, interjero priežiūra, švaros palaikymas. Savitvarka apibrėžia vaiko atsakomybės ir pareiškimo laipsnį (savarankiškumo ugdymas), interjero priežiūros ir švaros palaikymo veikla formuoja sveikos gyvensenos, asmeninės higienos įpročius.

Aktyvi vaiko ir privataus interjero sąveika atskleidžia ugdymo potencialą. Vaiko erdvės namuose įsisavinimas prasideda nuo vaiko dalyvavimo įrengiant jo kambarį. Mokslinėje literatūroje dažniausiai pažymima vaiko dalyvavimo, formuojant aplinką bendruomenėje, svarba. Taip pat reikšminga, jei vaikas kartu su šeimos nariais dalyvauja kuriant savo kambarį. Taip ugdomi jo planavimo ir veiklos įgūdžiai: sukuriosios daiktinės aplinkos formavimo suvokimas, norų ir pageidavimų reguliavimas, derybų įgūdžiai su šeimos nariais dėl išgyjamų daiktų, namų ekonomikos pradžios (ką galima leisti sau), sprendimų priėmimo mokymasis, kompromisų siekimo, buitinių darbų įgūdžiai, vizualinių sprendimų priėmimo, estetiškos formavimas ir kt. Tokiu būdu vaikas tobulėja lavindamas visą kompleksą praktinių įgūdžių, tiesiogiai ar netiesiogiai ugdydamas įvairiapuses kompetencijas. Hart (1987) pažymi, kad planavimas turi prasidėti nuo paprastų kūrybinių prielaidų – aptarimų, idėjų užrašymų, planų braižymo, maketų darymo. Taip vaikas suvokia, supranta ir įgyja planavimo ir planų įgyvendinimo kompetencijas, sužino savo veiklos realias ribas, išmoka derinti realybės sąlygas, svajones bei troškimus. Interjero formavimas yra nenutrūkstama veikla. Interjerą reikia ne tik sukurti, bet jį nuolat prižiūrėti ir naujinti. Būtent atliekant tokius paprastus veiksmus išryškėja vaiko autonomija, slopinamas šeimos autoritarizmas (interesų ribojimas, iniciatyvos slopinimas). Bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžiai, bendros veiklos patirtys (su šeimos nariais) natūraliai pritaikomi neformalių vaikų kolektyvų, mokymo įstaigos, vietos bendruomenės veikloje. Veikimas bendradarbiaujant eliminuoja ar mažina vaiko deviacijos, maištavimo, frustracijos, atskyrimo galimybes ir padarinius.

Kitas svarbus vaiko ir privataus interjero sąveikos bruožas yra kūryba. Kūryba šiuo atveju yra suprantama plačiąja prasme ir apibrėžia bet kokius vaiko saviraiškos pasireiškimus. Vaikas, interjere eksponuodamas savo veiklos rezultatus ar juos liudijančius pasiekimus, įprasmina savo egzistenciją. Pavyzdžiui, vertinga, kaip vaikas rodo savo piešinius, darbelius, konkurencinėmis sąlygomis įgytus diplomus, medalius bei prizus (tam, kad juos gautų, jis turi nugalėti, pasiekti tikslus) – taip ugdoma savimonė, savivertė. Ypač teigiamai galima vertinti kūrybiškumo pasireiškimus, kai vaikas dirba su parankinėmis priemonėmis. Kūrybos samprata apima ir nedidelius bei sunkiai pastebimus aktus – baldų stumdymą, komponavimą, interjero smulkmenų režisavimą.

Su kūryba glaudžiai susijusi kultūrinė raiška vaiko privačiame interjere. Ją galima skirstyti į šeimos ir bendrąją kultūrą. Šeimos kultūra padeda vaikui identifikuoti save aplinkos socialinėse struktūrose.

Šeimos kultūra atspindima relikvijose, nuotraukose, iš kartos į kartą perduoda-

¹²⁴ Daugiau apie fizinį vaiko privataus interjero saugumą poskyryje 2.3. *Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai*.

muose daiktuose. Paveiksluose galima išvelgti mikroistorijas, semiotinius laukus, reikšmingus vaikai ir jo ateičiai. Semiotinių laukų dėka formuojami šeimos, giminės lūkesčiai vaikui, primenami, įprasminami socialiniai vaidmenys ir konstruojama tapatybė.

Šeimos kultūros elementais tampa ir iš kelionių parsivežtos smulkmenos. Jos reikšmingos, nes tampa personalinių istorijų liudytojais, dažnai multikultūrinio, pilietinio ugdymo instrumentais.

Kultūros požymių egzistavimas vaiko privačiame interjere visada vertintinas teigiamai. Pageidautina, kad vaiką domintų klasikinės kultūros elementai, bet šiuolaikinei kultūrai tampant eklektiškai, teigiamai vertintini bet kokie kultūros atspaudai. Pavyzdžiui, kolekcionuojamos vertybės (populiariosios ar klasikinės kultūros), kūrybinių veiklų atributai interjere (muzikos instrumentai, fotoaparatai ir pan.), biblioteka, muzikos kūrinių kolekcijos, sporto atributai, plakatai, nuotraukos, reprodukcijos ar paveikslai perteikia žmonijos patirtį, požiūrius, įsitikinimus ir vertybes. Kultūros perėmimas, teigiamų pavyzdžių įsmeninimas eliminuoja ar sumažina vaiko frustracines nuotaikas, veikia kaip nepageidautino elgesio (pavyzdžiui, vandalizmo) prevencijos priemonė.

Kitaip turi būti žvelgiama į vaiko interjere eksponuojamus simbolius ar kultūros fragmentus, susijusius su rasizmu, militarizmu, fašizmu, seksizmu, kraštutinėmis religingumo apraiškomis. Viena vertus, jie aiškiai vertintini neigiamai, bet, kita vertus, būtina atpažinti, ar jie nėra mados išraiška – ir jei taip yra, būtina juos traktuoti kaip papildomas ugdymo galimybes¹²⁵.

Vaiko privačiame interjere specifines ugdymo funkcijas atlieka ir vaiko „gyvasis kampelis“. Jam priskirtini augalai ir gyvūnai. Viena, jie yra puiki ugdymo priemonė, reikšminga ugdymo požiūriu, kita vertus, tai – biologinės taršos rizikos veiksnys. Tam, kad vaiko prižiūrėti gyvūnai ar augalai taptų biologinės taršos rizikos veiksniumi, reikia specifinių sąlygų, todėl ugdymo reikšmė persveria riziką, be to, šis rizikos veiksnys yra reguliuojamas. Vaikui rūpinantis namie ir privačiame interjere esančiais gyvūnais, augalais, ugdomas atsakomybės jausmas, rūpesčio samprata, savarankiškos veiklos kompetencijos. Vaiko veikla prižiūrint gyvūnus, augalus yra papildomų žinių (biologijos, etikos, fizikos, ekologijos, zoologijos, psichozoologijos, antropologijos) šaltinis, tų žinių praktinio taikymo bei išbandymo laukas.

Dažnai vaikui svarbūs kultūros atributai yra sunkiai pastebimi, nes tampa vaiko asmeninės-mitologinės erdvės dalimi. Jie yra svarbūs vaikui, o šeimos narių ar pašalinių stebėtojų gali būti neatpažinti, todėl reikia atsargiai vertinti „sterilius“ bei „negyvus“ interjerus.

Žaislai ir medijų produktai bei priemonės reikalauja atskiro paminėjimo. Žaislai yra pagrindinės lavinamosios veiklos – žaidimo – įrankiai. Antra vertus, jie atlieka ir daugiau funkcijų: įprasmina vaiko asmeninę istoriją (per prisiminimus), perteikia vaiko simbolinio mąstymo dinamiką. Jie animuojami, fetišizuojami bei perkuriami. Tokiu būdu vaikas geriau susigyvena su aplinka, amortizuoja jos trūkumus ir netobulumus.

¹²⁵ Pvz., vaikas savo privačiame interjere pasikabina Mao Dzedong portretą; pasinaudojant tuo, privalu sužadinti jo susidomėjimą istorija, asmens biografija, civilizacijų istorija, lyderiavimo stiliais ir pan.

Vaiko privataus interjero atributų udomasis potencialas

Vaiko privataus interjero bruožai, savybės, atributai	Socializacijos ir ugdymo potencialas (savybės, bruožai, žinios, kompetencijos ir pan.)
Erdvė	Erdvės įvaldymo, saviorganizacijos, socialinių santykių suvokimo
Vieta	Vietos, asmeninis tapatumas, emocinių ryšių su vieta
Erdvumas	Bendravimo, bendradarbiavimo, socialinių santykių suvokimo
Baldai	Saviorganizacijos, planavimo, formavimo, aplinkos įvaldymo įgūdžių ugdymas
Apšvietimo prietaisai	Organizuotumo, saugumo technikos įgūdžiai
Elektros prietaisai	Saugumo technikos įgūdžiai, elektroninių prietaisų naudojimo kompetencijos
Darbo vieta	Saviorganizacijos, darbų, mokymosi, laiko planavimo kompetencijų ugdymas
Užuolaidos	Organizuotumo, aplinkos valdymo įgūdžiai
Vėdinimo įrenginiai, vėdinimo angos	Higienos, sveikatingumo, organizuotumo kompetencijos
Paveikslai	Meninis, kultūrinis, estetiškas ugdymas, apipavidalinimo žinios, vizualinės ekologijos ugdymas
Nuotraukos	Istorijos, mikroistorijos žinios, estetikos, eksponavimo žinios
Šeimos nuotraukos	Tapatumo konstravimas, bendruomeniškumas, dvasingumo ugdymas, šeimos lūkesčių suvokimas
Plakatai, afišos	Kultūros suvokimas, akultūracija, vizualinės ekologijos ugdymas
Interaktyvios medijos (TV, kompiuteris)	Bendravimo įgūdžiai, akultūracija, formalusis ir neformalus ugdymas, audiovizualinės ekologijos ugdymas
Audio (HI-FI) centrai, grotuvai	Akultūracija, muzikinis ugdymas, audio ekologijos ugdymas
Vaiko kūrybos atributai	Tapatumo konstravimas, savivertės ugdymas, dvasingumo, estetiškas ugdymas
Vaiko pasiekimus liudijantys prizai, diplomai	Savivertės, tapatumo konstravimas
Hobio atributai	Saviraiškos ugdymas, bendruomeniškumas (su tokio pat hobia mėgėjais), akultūracija
Koleciniai dalykai, kolekcijos	Istorijos, mikroistorijos, kraštotyros žinios, akultūracija, kultūros formų sampratos plėtra, geografijos žinios
Instrumentai, kameros (foto, video-)	Istorijos, mikroistorijos, kraštotyros žinios, akultūracija, kultūros formų sampratos plėtra, geografijos žinios
Kelionių suvenyrai, nuotraukos	Multikultūrinis, tarpkultūrinis ugdymas, istorijos, gamtos, geografijos žinios, socializacijos praktika, tapatumo konstravimas
Religiniai simboliai	Dvasingumo, vertės suvokimo, tapatybės konstravimo, bendruomeniškumo kompetencijos
Patriotiniai simboliai	Dvasingumo, vertės suvokimo, tapatybės konstravimo, bendruomeniškumo kompetencijos
Žaidimų vietos	Planavimo, saviorganizacijos, tvarkos palaikymo, bendravimo, bendradarbiavimo kompetencijos
Žaislai	Aplinkos ir jos atributų įvaldymas, saviorganizacijos, tvarkos palaikymo, bendravimo, bendradarbiavimo kompetencijos
Žaidimų konsolės	Skirtingų aplinkos ir jos atributų įvaldymas, saviorganizacijos, tvarkos palaikymo, bendravimo, bendradarbiavimo kompetencijos
Gyvasis kampelis	Atsakomybės, humanistinis ugdymas, gamtos, biologijos, chemijos, geografijos žinios
Švara ir higiena	Savitvarkos, bendradarbiavimo, švaros, higieniniai įgūdžiai
Tvarka	Savitvarkos, organizuotumo, bendradarbiavimo kompetencijos
Dovanos, mieli „niekučiai“	Bendravimo, bendradarbiavimo, socialinių santykių suvokimo, tapatumo konstravimo žinios ir kompetencijos
Biblioteka, knygų rinkinys	Akultūracija, dalykinės žinios, ugdymosi, socializacijos kompetencijos, deviacijos eliminavimas

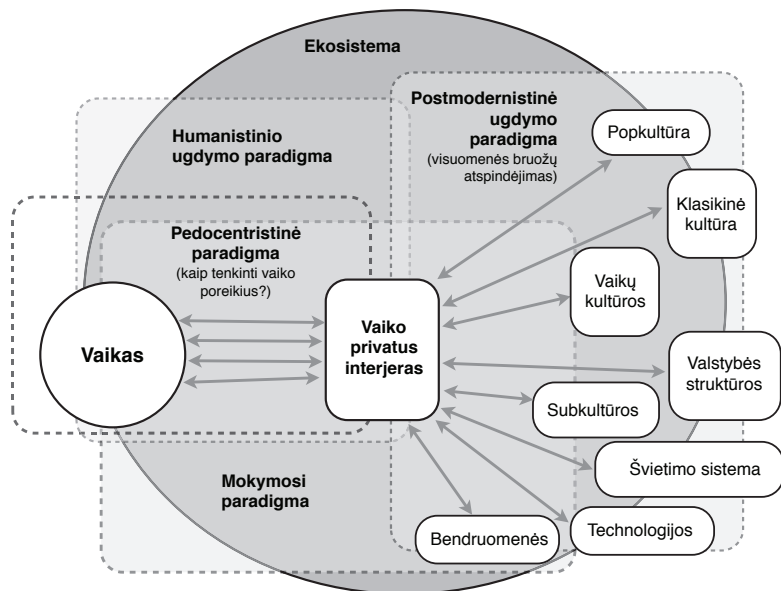
Medijų priemonės (dažnai vadinamos šiuolaikinėmis medijomis) vaiko privačiame interjere vertintinos dvejopai. Viena vertus, jos praplečia vaiko privatų interjerą, suteikia puikių tobulėjimo galimybių, bet, antra vertus, medijas reikia vertinti kaip rizikingos informacijos ir veiklos zoną. Žvelgiant į medijų produkciją, priemonės kaip šiuolaikinės komunikacijos praplėtimo, socializacijos, ugdymo(si) transformacijų potencialą, galima tvirtinti, jog tai ne tik rizikos, bet ir neribotų galimybių laukas.

Apibendrinant teorinėmis išvalgomis, empiriniu patyrimu grįstas žinias teigtina, kad vaiko privatus interjeras, kaip mikrosistema, socializacijos ir ugdymosi aplinka, turi būti apžvelgtas šiuolaikinių edukacinių paradigmu kontekste. Šiuolaikinės visuomenės raida, globalizacija, urbanizacija, informacinių technologijų plėtra, vartotojiškumo didėjimas keičia sąmonės procesus, kelia naujus reikalavimus besivystančiai asmenybei. Tai lemia, kad nebepakanka vadovautis tradicinėmis ugdymosi technologijomis. Nauji visuomenės iššūkiai reikalauja naujų žinių, gebėjimų ir kompetencijų. Naujos ugdymo paradigmos atsako į naujus reikalavimus, keliamus šiuolaikinėms ugdymo technologijoms.

Reikšmingos yra humanistinio ugdymo, pedocentristinė, mokymosi ir postmodernistinė paradigmos.

Humanistinio ugdymo idėja keliama jau nuo Renesanso laikų, tačiau atskleista ir visiškai įgyvendinama ji gali būti tik šiuolaikinės visuomenės, kai tam yra tinkamos demokratinės sąlygos ir visuomenės poreikis (dehumanizavimas yra vienas svarbiausių visuomenės rizikos veiksnių). Humanistinio ugdymo paradigma yra glaudžiai siejama su laisvojo ugdymo paradigma, suteikiančia tinkamą lauką šiuolaikinių ugdymo technologijų plėtrai. Pedocentristinė paradigma (kaip antropocentrizmo dalis) kelia natūralius klausimus: kokie yra vaiko poreikiai (tarp jų ir socializavimosi ir ugdymosi), koks yra tinkamas būdas juos patenkinti? Žvelgiama iš vaiko perspektyvos (skirtingai nuo tradicinių ugdymo paradigmu) ir dominuoja ne primetamas ugdymo turinys, o vaiko poreikius tenkinančių sąlygų sukūrimas. Taip vaikas gali būti ne tik ugdomas, bet ir ugdytis pats. Tradicinę mokymo paradigmą pakeičia mokymosi paradigma. Vaikas tampa aktyviu proceso dalyviu konstruodamas save, savo santykį su pasauliu ir pasaulio sistemą. Tai patvirtina konstruktyvizmo teorija, kuri, pasak Juodaitytės (2003), orientuoja į pasaulio pažinimą per realybės pojūtį, o tikrovės pažinimas grindžiamas tiek racionalia-empirine, tiek emocine-refleksine mąstymo sritimis. Sudėtinga realybė, jos veikimas yra reprezentuojamas postmodernistinės paradigmos, kurios esmė yra daugiapoliariškumo samprata. Pasaulis traktuojamas kaip sudėtinga mikrosistemų visuma, nuolat pateikianti siūlymus ir pasirinkimo laisvę. Mikrosistemos jungiamos mezosistemų ir veikiamos egzosistemų. Mažesnės sistemos pagal specifinius požymius yra jungiamos į didesnes ir formuoja makrosistemas. Makrosistema ir yra teoriškai bei empiriškai pagrįstas aplinkos (pasaulio) vaizdas. Jis yra veikiamas neišvengiamos chronosistemos, sutelkiančios visus ekosistemos bruožus. Taip Bronfenbrenner (1979) ekosistemos modelis atspindi realią tikrovę, o naujos ugdymo paradigmos yra sėkmingo transakcinio vaiko vystymosi garantas. Vaiko privatus interjeras, jo detalės tampa mediatoriumi (Vygotskis,

1978), semiotinių laukų perteikėju (Lotman, 2004). Taip įgyvendinama holistinio ugdymo samprata. Toks požiūris gali būti atspindėtas vaiko ir jo privataus interjero sąveikos modelyje (žr. 9 pav.).

9 pav. Vaikas, jo privatus interjeras šiuolaikinių ugdymo(si) paradigimų kontekste

Išanalizavus teorines nuostatas, ugdomosios aplinkos konceptus, galima pagrįstai teigti, kad vaiko privatus interjeras, sąveikaujant su vaiku, yra reikšmingas socializacijos ir ugdymo(si) instrumentas. Literatūros analizė, mokslininkų bei organizacijų, tiriančių ugdymo(si) aplinkos potencialą, teigimu svarbu atpažinti paveikumo atributus ir tikslingai organizuoti vaiko erdvių sandarą. Vaiko privačiam interjerui taikytini tokie patys reikalavimai – tada jis bus turtinga ir įvairiapusė vaiko ugdymo(si) terpė.

3 SKYRIUS

VAIKO PRIVATAUS INTERJERO EMPIRINIO TYRIMO DIZAINAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologijos metmenys ir bendroji tyrimo dizaino schema

Tyrinėjant mažas ir privačias erdves (tai taikytina vaikų privatiems interjerams), galima atskleisti kultūros veiksnių įtaką jiems. Tokiems kompleksiškiems pokyčiams tirti yra tinkama fenomenologinė prieiga.

Fenomenologinė prieiga yra taikoma mažai tyrinėtiems ar netradicinio požiūrio reikalaujantiems reiškiniams bei procesams tirti. Pasak Graumann (2002, 97), įvertinant visus fenomenologijos aspektus, ji gali būti įvertinta kaip „prasmių mokslas“ bei, autoriaus nuomone, „subjektyvių prasmių mokslas“ ir „deskriptyvinė kosmologija“. Tokia prieiga yra tinkama aplinkos tyrimams bei individo ir aplinkos ryšių analizei. Anot Graumann (2002), Sokolowski (2000), toks fenomenologijos apibrėžimas suteikia pagrindą individo ir aplinkos studijoms, ir gali būti teigiama, kad individas yra prasmę aplinkai suteikiantis agentas ir ji (aplinka), jos bruožai ar aspektai yra suvokiami, patiriami, įvertinami, prisimenami ir net išivaizduojami. Suprantama, kad kiekvienas individas labai skirtingai suvokia, patiria, įvertina, juo labiau – išivaizduoja. Toks personalizuotas suvokimas sukuria realių (sukurtųjų daiktinių) objektų vaizdinius, kurie apibendrinti, pasak Graumann (2002), sukuria vidinį horizontą (požiūrio liniją). Tokie vidiniai vaizdiniai susiduria su aplinkos bruožais ar aspektais ir, kaip teigia Husserl (1970), tampa išoriniais horizontais. Išoriniai horizontai, susidūrę su kognityvine patirtimi, susilieja į horizontų horizontus. Pasiekiamas sunkiai apibūdinamas požiūris, kuris pasinaudoja fenomenologinės prieigos tyrime privalumais. Toks požiūris kuria fenomenologinį konceptą, kurį Graumann (2002) įvardija kaip „gyvenimo pasaulį“ (*lifeworld*). „Gyvenimo pasaulio“ konceptas atskleidžia prielaidas transakcinio požiūrio dėka visapusiškam individo ir aplinkos sistemos supratimui.

Schutz ir Luckman (1983) teigia, jog kasdieninis pasaulis yra suvokiamas „naujai“, be gilesnio žvilgsnio į kasdienes aplinkos detales ir, jei norima sužinoti, kaip veikiama aplinkoje, jos (aplinkos) definicijos yra visiškai nenaudingos. Žmonės nereaguoja į objektyvią tikrovę, reaguojama pagal savo įsitikinimus, patirtis, nuostatas. Panašus (bet ne identiškas) požiūris aptinkamas ir Lewin (2009) darbuose, kuriuose jis tyrinėjo laiko, erdvės ryšius. Esė *The Landscape of War* jis vartoja terminą „peizažo fenomenologija“. Anot jo, peizažo fenomenologija – tai požiūrio pozicija ir patirtis, kurios dėka peizažas¹²⁶ yra suvokiamas ir apibrėžiamas. Jis analizuoja ir aiškinasi, kur yra ribos, zonos, pozicijos.

¹²⁶ Peizažas čia matomos aplinkos „porcija“, o ne peizažas savo termino esme.

Lewin formulė yra tokia: $B = f(P, E)$.

Šioje formulėje *elgesys (behavior) = funkcija (function) (individo (person) jo aplinkoje (environment))*. Palyginus šias dvi panašias idėjas akivaizdu, kad Harre labiau pabrėžia asmens ir aplinkos vienovę negu Lewin.

Lewin (2009) plėtojo savo tyrimus ir individo–aplinkos kontekste. Jis iškėlė „jėgos lauko teoriją“¹²⁷, kuri yra aktuali suprantant pusiausvyros paieškas individo–aplinkos (ne lokalizacine ar fizine prasme, bet sociokultūrine) sistemoje.

Jėgos lauko modelis apibrėžia, kaip įvairios jėgos (individai, įpročiai, papročiai, požiūriai, įsitikinimai, kita) veikia palaikydamos ar griaudamos vaiko ir aplinkos balansą. Toks jėgos lauko fenomeno apibūdinimas nėra susijęs su konkrečia vieta ar fizinės aplinkos lokalizacija, bet yra tinkamas aplinkos tyrimams kaip abstraktus modelis.¹²⁸ Pasak Graumann (2002), Lewin teoriniai pagrindimai niekada nebuvo grįsti fenomenologine prieiga, bet patys tyrimai iš esmės tokie yra.

Kitas konceptas, padaręs įtaką individo–aplinkos sistemos sampratai, yra „gyvenamoji erdvė“ (*lifespace*). Koncepto traktavimas yra dualistinis – jis (gyvenamosios erdvės konceptas) suvokiamas kaip biogeografinis¹²⁹ ir kaip fenomenologinis–antropologinis konstruktas.

Muchow ir Muchow (1980) teigia, kad toks (fenomenologinis–antropologinis) konstruktas pirmiausia rodo kasdienio gyvenimo situacijas, referuojančias apie tai, jog kažkas toje erdvėje gyvena ar egzistuoja. Šis požiūris įkūnytas praktiškai jų atliktuose tyrimuose: tirtas vaikų gyvenimas mieste ir jų ryšiai su aplinka. Autoriai išskiria gyvenamosios aplinkos erdves:

- 1) aplinka, kurioje vaikas gyvena;
- 2) aplinka, kurią vaikas patiria;
- 3) aplinka, kurioje (ir kurios dėka) vaikas išgyvena.

Toks erdvių atskyrimas automatiškai sukelia skirtingą tyrimo metodų pasiskirstymą. Erdvė, kurioje gyvenama, neturi jokios kognityvinės dedamosios. Tai – tiesiog erdvė su daugybe daiktų ir jų prasmių. Tuo tarpu erdvė, kuri yra patiriama, jau turi interaktyvų santykį su patiriančiuoju ir kognityviniai veiksniai čia užima svarbią vietą. Aplinka, kurios dėka vaikas gyvena (išgyvena), apima daiktus su jų reikšmėmis, erdves, kognityvinius ir socializacijos momentus. Santykis tarp vaiko ir tokios jo ap-

¹²⁷ Lewin K. Jėgos lauko teorija [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.valuebasedmanagement.net/methods_lewin_force_field_analysis.html>.

¹²⁸ Autorius pateikia jėgos lauko (*force field*) analizės metodus: 1. Nustatyti esantį jėgų balansą. 2. Nustatyti pagrindinius sistemos žaidėjus ar grupes. 3. Identifikuoti draugus ir varžovus. 4. Nustatyti, kaip paveikti kiekvieną iš opozicinių grupių. Lewin pateikia ir kaip turi būti vykdoma jėgos lauko analizė: 1. Įvardyti esančią situaciją. 2. Apibrėžti siekiamybę. 3. Įvardyti, kokios bus pasekmės neveiklumo atveju. 4. Įvardyti jėgas, palankias norimam sprendimui. 5. Įvardyti priešingas jėgas. 6. Surasti kritinius veiksnius, lemiančius situaciją. 7. Suranguoti veikiančias jėgas. 8. Nustatyti jėgą, kurią reikia paremti sprendimo realizavimui. 9. Numatyti progresą. 10. Numatyti pasikeitimus. 11. Suvokti, kad balanso pakeitimas lems naujų jėgų atsiradimą.

¹²⁹ Kaip tik tokio požiūrio taško ir laikėsi Huntington (1924, 313) teigdamas, kad klimatinis determinizmas programuoja žmonių (rasės) kokybę. Šis traktavimas buvo nesvetimas ir naciams, kurie ieškojo „gyvenamosios (gyvybinės) erdvės Rytuose“. Tokie aiškinimai savo prigimtimi yra rasistiniai ir nacistiniai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.archive.org/stream/civilizationand01huntgoog#page/n8/mode/1up>>.

linkos tampa įvairiapusis ir visavertis. Prie jau minėtų aplinkos tipų galima priskirti dar vieną aplinkos tipą – aplinką, kurią vaikas pats kuria. Be interakcijos bei transakcijos tokia aplinka yra reikšminga ir tuo, kad ji (svarbu suvokti ne tik pagrindinius, bet ir mažiau reikšmingus tokios aplinkos bruožus bei kontekstus) visapusiškai atspindi vaiko siekius, įsitikinimus bei tapsmus.

Aplinka gali būti ne tik kuriama, bet ir perkuriama. Toks būdas yra ypač priimtinas ir dažnai naudojamas vaikų. Pasak Graumann (2002), žaisdami vaikai kaip interpretuojantys individai generuoja, išranda, konstruoja ir dekonstruoja, įvardija ir pervardija elementus, bruožus ar visą gyvenamąją erdvę. Toks vaikų elgesys yra prisitaikymo, pritaikymo bei kūrybiškumo pasireiškimas veikiant spontaniškai, o ne iš anksto suplanavus. Daiktai įgyja prasmes, paverčia aplinką patiriamąją aplinką, kuri traktuotina kaip įsameninta gyvenamoji aplinka. Tokios gyvenamosios aplinkos pagrindiniais bruožais tampa subjektyvumas (asmens atveju) ir intrasubjektyvumas (socialinės grupės atveju).

Negalima ignoruoti to, kad aplinka kinta dėl įvairiausių priežasčių. Aplinką gali keisti individai, laikas, pasikeitęs aplinkos suvokimas ir traktavimas. Kita vertus, net aplinkos sukūrimas gali būti nulemtas nepakeičiamų veiksnių: individo lyties (van der Homberg, 1993; Buckingham, 2003), individo amžiaus (Newman, Newman 2005; Day, 2007).

Akivaizdu, jog nuo individo amžiaus priklauso ir jam pritaikoma aplinka. Tai, kas įprasta kūdikiui ir pritaikoma jo poreikiams, netinka vaikui. Tai, kas tinka vaikui bei paaugliui, mažiau tinkama jaunuoliui. Pagal tai, kaip asmuo kinta vystydamasis, keičiami, padaromi priimtini ir aplinkos bruožai. Day (2007) pažymi, kad aplinka, jos fiziniai atributai ir socialiniai kontekstai auga kartu su vaiku. Toks nuolatinis kitimas yra veikiamas fizinio / biologinio vaiko vystymosi – ūgio, svorio, reikalingos erdvės judėjimui (bėgiojimui, šokinėjimui) ir sociokultūrinio konteksto (kinta žaidimai, mokymosi įpročiai, laisvalaikio formos, perimami socialiniai vaidmenys).

Lyties įtaka, priešingai nei amžiaus, nėra tokia dinamiška ir yra nulemta biologinės asmens raidos ir sėkmingai (ar nesėkmingai) perimtų socialinių bei kultūrinių elgesio modelių. Nepaisant santykinio stabilumo, lytiškumo aspektai aiškiai atsispindi suvokiant ir patiriant aplinką. Anot Buckingham (2000), mergaitės ir berniukai visiškai skirtingai veikia aplinkoje. Berniukai yra linkę veikti ekstensyviai, labiau dalyvaudami siūlomose veiklose, mergaitės – intensyviai. Reikia paminėti, kad tokia aplinkos samprata pagal lytį teisinga taikant kai kurias išlygas. Pirmiausia, skirtumai tarp mergaičių ir berniukų aplinkos mažėja. Anot Goelman, Jacobs (1994), daug daugiau laiko yra praleidžiama kitos lyties aplinkoje, todėl nuo lytiškumo priklausančios aplinkos bruožai niveliuojami. Tai patvirtina Graumann (2002), konstatuodamas, kad dėl neaiškių priežasčių fenomenologinė prieiga aplinkos tyrimuose neatspindi aiškaus ir ryškaus lytiškumo efekto.

Aplinka privalo būti vertinama pasitelkiant daug daugiau kriterijų, tokių kaip antai: lokališkumas, nuosavybė, istoriškumas, vidinis aplinkos suvokimas, socialumas, komunikatyvumas ir pan. Šie aplinkos bruožai svarbūs individo, socialinės grupės lygmeniu. Toks kompleksiškas natūraliai formuoja savito pasaulio sampratą.

Kiekvienas individas ir jo aplinka vertinami pagal kūniškus kriterijus, nes svarbus ir pats individas, o ne kokią erdvės vietą jis užima. Nepaisant to, kad aplinka turi savo bruožus, ji vis tiek yra vertinama iš individo pozicijų. Aplinka suvokiama kaip artima–tolima, pasiekiamo–nepasiekiamo, transformuojama–netransformuojama, valdoma–nevaldoma, graži–negraži, naudinga–nenaudinga. Visa tai apibūdina ne pačią aplinką, bet, greičiau, individo savybes Graumann (2002).

Kita individo–aplinkos sistemos analizės aplinkybė yra laiko samprata. Anot Ingold (2000), Graumann (2002), laiko tėkmę primena žadintuvus, užrašų knygelės, įprasti darbai. Werner, Altman, Oxley (1985) teigia, kad, tiriant individo–aplinkos santykius, laikas privalo būti apžvelgiamas iš transakcinės perspektyvos. Šie autoriai pažymi, kad laikas turi tokius pagrindinius bruožus (jie išskiriami kaip susiję su individo–aplinkos sistema ir ignoruojami, nesusiję): ramybę (*salience*), mastelį (*scale*), spartą (*pace*) ir ritmą (*rhythm*). Ramybės periodai yra susiję su aplinkos praeitimi, dabartimi ir ateitimi; mastelis pabrėžia įvykių laikinumą (laikotarpį) bendroje laiko tėkmėje; sparta nurodo įvykių tankumą ir laiko intervalo užpildymą; ritmas – įvykių reguliarumą.

Laiko svarbą pažymi ir Bronfenbrenner (1979), analizuodamas „ekologinius perėjimus“ (*ecological transitions*). Jis siūlo matuoti laiką pasitelkiant socialinių vaidmenų ir aplinkos pasikeitimus. Toks laiko matavimas mažai susijęs su laiko kaip astronominio matavimo vieneto sąvoka, bet puikiai iliustruoja subjektyvaus, individualizuoto linijinio laiko tėkmę. Apibendrinant konstatuotina: pirma, individas veikia laike; antra, svarbus testinumas (padedantis suvokti ilgalaikius individo virsmus aplinkoje); trečia, pati aplinka akumuliuoja laiko atspaudus savyje¹³⁰.

Aplinkos tyrimuose dažnai vartojamas peizažo konceptas. Peizažas – tai ne gamtos vaizdas, o aplinkos, susijusios su individu, konceptas. Ingold (2000) teigia, kad peizažas nėra nei žemė, nei gamta, nei erdvė. Jis atmeta ir pateiktą Daniels ir Cosgrove (1989, 1) bei Cosgrove (1998, 193) požiūrį, kad „peizažas yra kultūrinis vaizdinys, piktorealistinis būdas reprezentuoti ir simbolizuoti aplinką“ (čia vartojamas natūrinis-kultūrinis konceptas). Ingold (2000) traktuoja kitaip ir deklaruoja, kad peizažas yra santykis tarp individo (žmogaus) ir aplinkos. Autorius vengia bet kokių nuorodų į lingvistikai įprastą peizažo interpretaciją. Taip formuojamas vieningas žmogaus aplinkos supratimas. Tokią peizažo sampratą patvirtina ir kiti autoriai (Meinig, 1979; Graumann, 2002). Toks peizažo koncepto apibūdinimas artimas geografijos mokslui, tačiau, turint galvoje aiškų santykio vertinimo vektorių, išryškėja socialinė dedamoji. Galima konstatuoti, kad šie požiūriai nėra tokie jau skirtingi ir peizažo konceptas apibūdinamas kaip asmens santykis su jo aplinka, aplinka su visais jos atributais ir jų simbolinėmis prasmėmis.

Apibendrinant fenomenologinės prieigos sampratą individo–aplinkos sistemos tyrimuose teigtina, kad, anot Werner, Altman, Oxley (1985), sistema turi būti vertinama transakcinėje perspektyvoje. Individo–aplinkos sistema vertinama kaip vie-

¹³⁰ Toks laiko traktavimas, kai pabrėžiamas tik linijinis ir cikliškas laikas, nėra pilnas. Laikas gali būti cikliškas, spiralinis, linijinis, punktyrinis ir kt. Daugiau apie tai poskyryje 1.3. *Žmogaus vystymosi ekologija ir vaiko aplinka*.

ninga, apimanti tris aspektus: žmogiškuosius / psichologinius procesus, aplinkos galimybes ir laikinas savybes. Taikant transakcinę perspektyvą, paminėti autoriai laikosi tokių prielaidų: 1) individas ir aplinka yra integralūs, nedalomos sistemos nariai, kurie negali būti apibrėžti atskirai; 2) aplinkos (pavyzdžiui, namai) laikinos savybės yra dinamiškai priklausomos nuo individų (žmonių), vietų (*places*) ir psichologinių procesų.

Toks požiūris rodo, kad aplinkos (šiuo atveju schema liečia dalį aplinkos–namų konceptą) suvokimas yra įmanomas tik žvelgiant visybiškai. Fenomenologinė individo–aplinkos samprata, pasak Graumann (2002), plėtojančio temą ta pačia linkme, tampa fenomenologinė hermeneutinė. Jis teigia, kad individo–aplinkos sistema gali būti analizuojama ir net tiriama taikant teksto tyrimo metodus. Toks konstatavimas yra pagrįstas Heidegger (1962) teiginiais, kuris pirmasis prabyla apie fenomenologijos hermeneutiką. Analizuodamas hermeneutikos sampratą, jis teigia (*Being in Time*, 1962, 51), jog „hermeneutikos samprata grindžiama paties reiškinių ar tyrimo objekto galimybėmis atskleisti savo savybes“. Vėlgi Graumann (2002) tvirtina, kad fenomenologinė prieiga (XX amžiuje) buvo naudojama tik psichologijos, istorijos, politikos mokslų, antropologijos, lingvistikos ir psichiatrijos. Tuo tarpu šiuolaikinė samprata apima ir aplinkos mokslus bei visapusiškai taikytina individo–aplinkos sistemos tyrimams. Taip fenomenologija tampa požiūrių, įsitikinimų, pažinimo būdų sistema, leidžiančia tyrimo objektui pačiam atskleisti savo esmę (tyrimo ar pažinimo būdai, įrankiai tampa antraeilium dalyku).

Metodologinių požiūrių į vaiko privatų interjerą apžvalga

Neginčytina, kad sukurtoji daiktinė aplinka (įskaitant ir interjerą) nuolat veikia ugdytinių socializaciją ir ugdymą, tačiau, analizuojant tuos pačius procesus iš įvairių specialistų perspektyvų, akivaizdūs skirtingi požiūrio taškai į tuos pačius reiškinius. Tyrimus apsunkina ir tai, kad svarbu tirti ne interjerą kaip vieningą poveikio atributą, o atskleisti visus akivaizdžius ir latentinius vaiko ir jo privataus interjero interakcijos reiškinius.

Kaip pavydžius galima išskirti keletą skirtingų specialistų požiūrių, kurie dažnai dėl bendro požiūrio taško nebuvimo kelia daugybę prieštaravimų.

Pasak David ir Weinstein (1986), aplinką tyrinėjantys psichologai daugiausia dėmesio skiria konceptualiam patalpų dizaino sukūrimui: „uždaros“ ar „atviros“ erdvės, „naujo“ ar „seno“ planavimo patalpos ir t. t. Tai svarbu ir sunku neigti, kad erdvės, kuriamos vadovaujantis šiuo konceptuali požiūriu, gali būti geresnės nei įrengiamos chaotiškai ar pagal nusistovėjusias taisykles. Nepaisant teisingo problemos sprendimo būdo, dažnai gaunamas visiškai priešingas rezultatas – tai, kas teisinga ir naudinga vaikui popieriuje, praktikoje pasirodo standartizuota ir nefunkcionalu. Modernizmo epocha paliko daugybę pavyzdžių, kaip vieno modelio „teisingai“ (bent jau pagal to meto nuostatas) suprojektuotos švietimo įstaigos pasirodė nefunkcionalios, unifikuotos ir bedvasės.

Dizainerių požiūris turėtų būti holistinis, bet dėl silpnų mokslo ir meno ryšių Lietuvos tradicijoje gana siauras. Dizaineriai teigia, kad yra svarbiausia sukurti vi-

zualiai harmoningą, estetišką aplinką. Dažnai dėl aplinkos vizualumo ar stilistinio vientisumo aukojami kiti, ne mažiau svarbūs visapusiškam sprendimui, elementai.

Svarbūs yra ir fiziniai poveikimo atributai: apšvietimas, akustika, temperatūra ir kt. Šie veiksniai svarbūs vaiko elgsenos formavimui, mokymosi rezultatams (Benson, Ziemann, 1981). Konstatuotina, kad reikšmingas ne tik aplinkos poveikis individo fiziologijai, bet ir vaiko poveikis daiktinei aplinkai ar supančioms erdvėms.

Daugybė svarbių dalykų dėl savo neapčiuopiamumo gali būti nepastebėti. Remdamiesi Бодрийяр (1999), galime atrasti daugybę simbolinių, kultūrinių klodų, reikšmių ir problemų, kurių neanalizuoja psichologai, dizaineriai, architektai, sociologai, edukologai ir kitų sričių specialistai. Pasak Бодрийяр (1999), šeimyninė erdvė labai retai remiasi svarbiausiais, racionaliais formavimo principais ir labai dažnai įkūnija žmonių santykius ir hierarchiją. Бодрийяр apmąstymai įvardija mūsų kuriamų daiktų ir erdvių simboliką. Simboliais galima įvardyti ne tik patalpose besiformuojančias erdves, daiktus, bet ir medžiagas – stiklą, medį ar plastiką. Priklausomai nuo panaudojimo, sąlyčio su kitais daiktais, vaiko privatus interjeras gali įgauti skirtingas prasmes, atskleisti sunkiai pastebimus dalykus ir ryšius. Meninė kūryba, kitaip negu kitos veiklos sritys, mažiau priklauso nuo socialinės aplinkos, tačiau postmodernizmo epocha atskleidžia naują socializacijos etapą – išryškėja naujas meninės kūrybos bruožas – komunikacija. Toks požiūris iš dalies yra meninė interpretacija (kuri dažnai kaltinama iracionalumu), tačiau, kaip teigia Smith (2000), menas yra pamatinė mąstymo forma, o Csikszentmihalyi bei Sciefele (2000) papildė, kad būtent menas pasiruošęs paaiškinti sunkiai paaiškinamus dalykus.

Svarbu tai, kad į vaikų interjero tyrimų problemas žvelgiama iš skirtingų perspektyvų ir naudojama skirtinga metodologija. Dizaineriai ir architektai linkę pasikliauti asmenine patirtimi ir autoritetų nuomone, mokslininkai – akademiniais tyrimais ir suplanuotomis intervencijomis bei konceptualiais teoriniais veikalais. Skirtingų sričių mokslininkai taiko taip pat skirtingas toms mokslo sritims būdingas metodologines prieigas.

Pasak David ir Weinstein (1986), kita problema yra tai, kad sunku tiksliai apibrėžti ir įvardyti svarbius aplinkos poveikio atributus ir jų matavimo parametrus. Kai kurie vaiko interjero atributai gali būti svarbūs vaikui emocinėje plotmėje, tačiau sunkiai įvardijami ir apčiuopiami. Jų poveikumas gali skirtis priklausomai ir nuo situacijos, o tai apsunkina standartizuotų empirinio tyrimo schemų sudarymą.

Apžvelgiant požiūrių spektrą, paminėtinas sukurtosios daiktinės aplinkos suvokimo ir interpretavimo dualizmas. Tai pasireiškia racionalių, mokslinio požiūrio ir mažiau racionalių, simbolinio vaiko požiūrio konfliktu. Sukurtosios daiktinės aplinkos gali būti skirstomos remiantis skirtingais racionalumo laipsniais. Kita vertus, teigti, kad vaiko simbolinis pasaulio suvokimas yra mažiau racionalių, negalima. Jei animizmo, fetišizmo bruožai interjere vaikams padeda susigyventi su jo (ar jam sukurtu) erdve, jie ne mažiau svarbūs negu ergonominiai ar estetiniai reikalavimai. Vaikystė – tai specifinis amžiaus tarpsnis, todėl žmogaus dvasios elementų perkėlimas daiktams neturi atrodyti nepriimtinas. Vaiko ir suaugusiojo požiūrių palyginimas reikalauja išsamios studijos, todėl pateikiami tik keli pavyzdžiai, iš kurių matyti problemos esmė.

Racionalių ir simbolinių kai kurių bruožų į vaiko interjerą palyginimas

Simbolinis (vaiko požiūris)	Racionalus (suaugusiojo požiūris)
Sakralinė erdvė	Profaninė erdvė
–	Tinkama ergonomiškai
Daiktai-fetišai	Daiktai-įrankiai
Žaislai-sudvasinti subjektai	Žaislai-materialūs objektai
Vaiko erdvių skaidymas – erdvių kūrimas erdvėse	Vientisa vaiko interjero (kambario) erdvė
Skirtingos, grupotos pagal žaidimų stilių, žaidimų vietas	Numatyta vaiko žaidimų vieta

Tyrimo socialinis kontekstas ir aplinkybės. Mokyklinio amžiaus vaikų privatus interjerai – tai aplinkos, galinčios pateikti reikšmingos medžiagos analizei. Jie atspindi vaiko santykį su aplinka.

David ir Weinstein (1987) pateikia keletą nuostatų ir rekomendacijų, taikytinų tiriant mokyklinio amžiaus vaikų ir jų privačių interjerų sąveiką (skliaustuose darbo autoriaus pastabos):

1. Sukurtoji aplinka daro tiesioginį ir simbolinį poveikį vaiko asmenybei (poveikis gali pasireikšti kaip visapusiškas ar dalinis).
2. Sukurtosios aplinkos ir vaiko vystymosi studijos bus efektyvios ir perspektyvios, jei bus atliekamos iš tarpdisciplininės perspektyvos.
3. Sukurtos erdvės vaikams turi atlikti joms privalomas funkcijas:
  - 3.1. skatinti personalinį tapatumą;
  - 3.2. skatinti žinių įgijimą ir emocinį, kognityvinį vystymąsi;
  - 3.3. skatinti vystymąsi;
  - 3.4. užtikrinti saugumo ir pasitikėjimo jausmą;
  - 3.5. užtikrinti socializacijos ir privatumo galimybes.
4. Galimi kultūriniai ir individualūs sukurtosios aplinkos suvokimo, paveikumo ir refleksijos skirtumai.
5. Vaikai turi būti aktyvūs (kur tai įmanoma) savo sukurtosios aplinkos formavimo dalyviai.
6. Sukurtosios aplinkos poveikis turi būti tikrinamas atsižvelgiant į kultūrinį ir socialinį kontekstą.
7. Vaikams sukurtos erdvės naudojamos ne tik vaikų, bet ir su jais susijusių suaugusiųjų poreikiams (čia reikia pažymėti, kad dažniausiai yra atvirkščiai – vaikams skirtos erdvės kuriamos taip, kad tenkintų su jais gyvenančių ar su jais dirbančių suaugusiųjų poreikius. Vaikystė traktuojama kaip greitai praeinantis asmenybės vystymosi laikotarpis, todėl jai skiriama nepakankamai dėmesio).

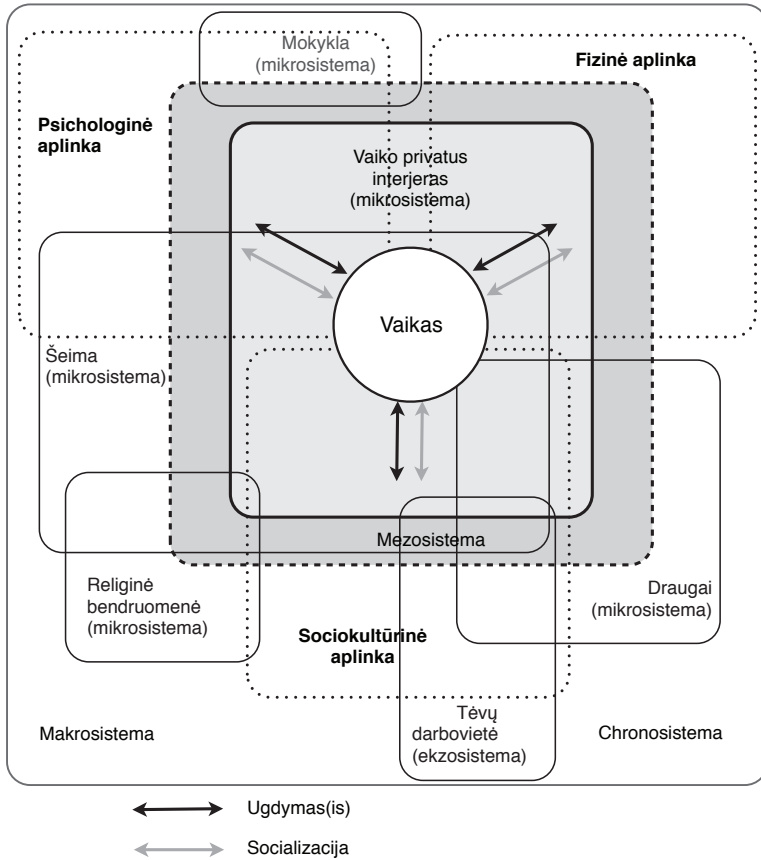
Rekomendacijos vertingos ir, taikant kai kurias išlygas, papildymus bei korekci-

jas, naudotinos visapusiškai tiriant vaikams sukurtas erdves. Svarbu pažymėti, kad, tiriant vaiko privatą interjerą, pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas ne tik interjerui, bet ir ugdytinio sąveikai su juo.

Apibendrinant konstatuotina, kad vaiko privati erdvė yra sudėtingas tyrimo objektas, reikalaujantis specifinio požiūrio į jį. Jis sunkiai pasiekiamas, kadangi šiuolaikinės visuomenės situacija yra ypač nepalanki tokiems tyrimams dėl daugybės veiksnių: kriminalinės situacijos, nevaržomos informacinės laisvės (privatumo negerbimo), netolerantiškos visuomenės ir nepakankamo saugumo (informacinio, fizinio, psichologinio). Vaiko teisės yra naujas dalykas mūsų visuomenėje, bet dėl visuomenės nežinojimo ir nejautrumo jos absoliutinamos. Bet koks informacijos atskleidimas (netgi visai nereikšmingos, apibendrintos ir anoniminės) sukelia neigiamą reakciją. Privalomas tyrimo tarpdiscipliniškumas komplikuoja situaciją, nes atveria įvairių mokslo sričių skirtingus domėjimosi rakursus, sunkiai valdomą tyrimo metodų gausą, gautų rezultatų nevienareikšmį interpretavimą. Kultūrinio ir socialinio tyrimo konteksto nustatymui priešinasi skurdo kultūros mentaliteto formuojama izoliacija. Taip atspindi ne tik šeimos nenoras dalyvauti visuomenėje, bet ir kraštutinė izoliacija bei nenoras bendradarbiauti nepateikiant ar sąmoningai pateikiant klaidingą ar klaidinančią informaciją. Tyrimo duomenų apie vaiko privatą interjerą rinkimą apsunkina ir šeimos kaip socialinės struktūros iškreipta samprata. Šeima dažnai traktuojama kaip socialiai priimtina, bet realybėje sunkiai įmanoma gyvenimo forma. Vaikystė Lietuvoje vis dar išlieka sunkus, neišvengiamas, nevisavertis gyvenimo periodas, kuris vertinamas kaip adaptacija prie brandaus suaugusiojo gyvenimo. Dėl to bet kokie vaiko aplinkos tyrimai vertinami kaip nereikšmingi.

Remiantis literatūros analize, atliktomis konceptualizacijomis buvo sukurtas vaiko privataus interjero **darbinis modelis**, naudojamas šio darbo kontekste. Darbinis modelis vienija tarpdisciplinines žinias, remiasi aplinkos psichologija, Bronfenbrenner (1979) ekosistemos modeliu, darbo autoriaus pastebėjimais ir išvargomis.

10 pav. Tyrimo „Vaiko ir paauglio privatus interjeras kaip ugdymo(si) ir socializacijos aplinka“ darbinis modelis

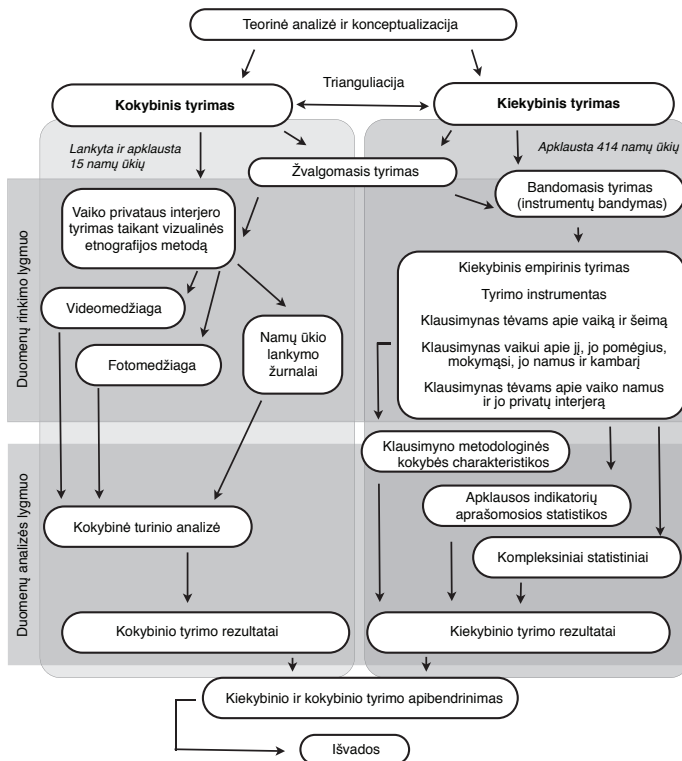
Tyrimo operacionalizacija. Sekant Stokols (1987), Bronfenbrenner (1979), Garbarino ir Abramowitz (1992) idėjomis, visi vaiko privataus interjero tiriamieji požymiai suskirstyti į penkis diagnostinius blokus: fizinį, psichologinį, sociokultūrinį ir edukacinį (socializacijos ir ugdymosi). Apibendrinant tokį požiūrį sukurtas darbinis modelis, kuriuo remiasi operacionalizacija ir visas tyrimo dizainas.

Tyrimo operacionalizacija

Diagnostinis blokas	Diagnostinis konstruktas	Komentarai ¹³¹
Demografiniai duomenys ir bendras gyvenamosios aplinkos apibūdinimas	Vaiko „paso“ duomenys	Diagnostinis blokas pagrįstas esminių žinių apie tiriamos imties populiacijos ypatumus, Europos Sąjungos dokumentais, apibrėžiančiais namų aplinkas, mokslininkų namų aplinkos tyrimais (Pringle, 1980; Yi-Fu Tuan, 2003a; Garbarino, Abramowitz, 1992; David, Weinstein, 1987).
	Tėvų „paso“ duomenys	
	Būsto charakteristikos	
	Būsto aplinkos charakteristikos	
Fizinė vaiko privataus interjero aplinka	Vaiko socializacijos pasiekimai	Diagnostinis blokas pagrįstas higienos normomis, Europos Sąjungos dokumentais, apibrėžiančiais namų aplinkas, organizacijų „Organizatio, for economic cooperation“, „National Research Council“ bei mokslininkų tyrimais (Vaitkevičius (2005), Gražulevičienė (2002, 2004), Juknys (2003), Kalenda (1993), Klibavičius (2003), Kondratas (2001), Benson, Zieman (1981), Wellhousen, Crowwther (2004), Brown (2003), Marjoribanks (1979).
	Fiziniai parametrai	
	Ergonominiai parametrai	
	Biologiniai parametrai	
	Mikroklimato parametrai	
	Kenksmingi fiziniai, cheminiai veiksniai	
	Apšvietimas	
Triukšmo lygis		
Psichologinė vaiko privataus interjero aplinka	Švara ir higiena	Diagnostinis blokas pagrįstas tapatumo (Ericson, Roberts, 1997; Noonan, 2003; Layde, 2004), vietos tapatumo (Proshansky, Fabian, 1987), virtualaus tapatumo (van Kokswijk, 2007; Jenkins, 2002) koncepcijomis, vaiko interjero kaip komunikatoriaus samprata (Petres, 1999; Olds, 1987), emocijų ir vietos sąsajomis (Korpela, 2000), autokonceptija (Shaffer, 2009), psichofiziniu interjero poveikiu (Mahnke, 1996), vaiko privataus interjero kaip save reguliuojančios sistemos samprata.
	Asmens ir vietos tapatumas	
	Autokonceptija ir savęs konstravimas	
	Emocijų raiška	
	Psichofizinis interjero poveikis	
	Interjeras kaip komunikatorius	
Sociokultūrinė vaiko privataus interjero aplinka	Vaiko-aplinkos sistemos savireguliacija	Diagnostinis blokas pagrįstas Lietuvos geografiniu, ekonominiu kontekstu (Šileika, Zabarauskaitė, 2006), stratifikacijos teorija ir praktika (Blom, Kivinen, 1989; Matulionis, 2005), skurdo kultūros konceptu (Šileika, Zabarauskaitė, 2006; Nisbett, 2009), kultūros kaip vertybių perdavimo sistema (Paulavičienė, 2001; Vygotsky, 1978), šeimos kultūra (Pleck, 2000), vaiko kultūra (Jenkins, 1998; Brome, 1998), subkultūros konceptu (Mintz, 2006; Hebdige, 1991), akulturacijos samprata (Garbarino, Kostelny, 1992), garsine ir vizualine kultūra, jos ekologijos samprata (Howells, 2003), kultūros semiotika (Lotman, 2004) ir kt.
	Demografiniai duomenys	
	Šeimos ekonominė situacija	
	Šeimos aplinka, būstas	
	Priklausymas stratui, gyvenimo būdas	
	Šiuolaikinė kultūra ir akulturacija	
	Šeimos kultūra, vertybės, įsitikinimai, pomėgiai	
	Vaikų kultūra, subkultūros ir vaikas	
Kultūros atspindžiai vaiko privačiame interjere		
Estetika ir dizainas		

Diagnostinis blokas	Diagnostinis konstruktas	Komentarai ¹³¹
Vaiko privatus interjeras kaip socializacijos ir ugdymo(si) agentas	Sveikos gyvensenos	Diagnostinis blokas grįstas vaikų poreikių tenkinimu (Pringle, 1980), suaugusiųjų ir vaikų mokymosi skirtumais (Knowles, 1990; Kret, 2001; Jarvis, 1995); ugdymo(si) paradigmų raida ir kaita (Moore, 2000; Aronowitz, Giroux, 2003), gyvenimiškų situacijų, šeimos ritualų stebėjimu ir tyrimais.
	Saviorganizacijos ir autonomijos	
	Dalyvavimas aplinkos kūrimo	
	Socializacija, akulturacija, interiorizacija	
	Interiorizacija	
	Ugdymas(is)	

Remiantis sukurtu darbinio modeliu, atlikta operacionalizacija buvo numatyti tyrimo etapai, bendra struktūra ir sukurtas tyrimo dizainas. Numatyta tyrimą atlikti dviem kryptimis, naudojant skirtingus tyrimo būdus – kiekybinį ir kokybinį tyrimus. Suskirsčius tyrimus į dvi pagrindines grupes buvo numatyti tyrimo etapai, struktūra ir instrumentai.

11 pav. Empirinio tyrimo „Vaiko ir paauglio privatus interjeras kaip ugdymo(si) ir socializacijos aplinka“ dizainas

¹³¹ Komentaruose pateikti šaltiniai, kurie įgalino generuoti idėjas apie diagnostinio tyrimo instrumento struktūrą.

Numačius tyrimo eigą ir etapus operacionalizacijos metu gauti klausimai paskirstyti pagal loginius blokus, atsižvelgiant į tai, kas gali nuosekliai ir tiksliai suteikti reikalingą informaciją. Vadovautasi ir respondentų nuomone bandomojo tyrimo metu, klausimai formuluoti taip, kad atitiktų kasdienio gyvenimo situacijas. Tokiu būdu klausimynai suskirstyti į klausimynus tėvams ar globėjams (standartizuotos apklausos metu), vaikui (standartizuotos apklausos metu) bei tyrėjui (etnografinio tyrimo – namų ūkio vizitacijos – metu). Tokio rūšiavimo rezultatas – sukurti tokie tyrimo dokumentai:

- Klausimynas apie vaiką ir šeimą (pildo tėvai ar vaiko globėjai).
- Klausimynas vaikui apie jį, jo pomėgius, mokymąsi, jo namus ir kambarį (pildo vaikas).
- Klausimynas tėvams apie vaiko namus ir jo privatų interjerą (kambarį, jo vietą namuose ar zoną) (pildo tėvai ar vaiko globėjai).
- Klausimynas apie vaiko darbo (mokymosi vietą namuose) (pildo tyrėjas).
- Namų ūkio vizitacijos žurnalas (pildo tyrėjas).

3.2. Kiekybinio tyrimo metodika

3.2.1. Kiekybinio tyrimo instrumentai

Kuriant kiekybinio tyrimo instrumentus ir parenkant rezultatų analizės metodus buvo remtasi Bernard (2000), Bitino (2006), Bryman, Teevan (2008), Goslin (1969), Kardelio (2002), Merkio (1999), Wapner, Demick (2000), Žydžiūnaitės (2006) veikalais ir ekspertų S. Balčiūno, G. Mažeikio, G. Merkio, V. J. Vaitkevičiaus rekomendacijomis.

Tyrimo klausimynas (tai yra penki klausimynai, tačiau, nepaisant to, kad tai keletas dokumentų, jie sudaro vieną tyrimo instrumentą ir paprastumo dėlei vadinami klausimynu) sudarytas tyrimo darbinio modelio, operacionalizacijos, tyrimo dizaino pagrindu ir instrumento užbaigimui pridėtas demografinis blokas. Blokai buvo konstruojami kaip tarpusavyje susiję, tačiau iš anksto buvo numatyta, kad jie visi negali būti tokios pat struktūros ir jiems visiems bus taikomi skirtingi statistiniai analizės metodai. Papildomi požymiai buvo naudojami apibrėžti visų su tyrimo objektu susijusių subjektų ir objektų sąryšius. Tai svarbu atskleidžiant socializacijos ir ugdymosi aspektus. Kai kurie kintamieji tyrimo instrumente yra daugiaprasmiai ir gali būti priskiriami įvairiems blokams, nes neturi griežtai fiksuoto informacinio krūvio.

Konstruojant instrumentą buvo remiamasi prielaida, kad diagnostiniai konstruktai yra daugiamačiai reiškiniai, kurių atskiros dimensijos gali turėti vidinius (tarp vieno reiškinio ir tos pačios dimensijos skirtingų konstrukto) bei išorinius (tarp vieno reiškinio atskirų skirtingų dimensijų) ryšius; diagnostiniai konstruktai ir diagnostinės prielaidos gali koreliuoti tarpusavyje, atskleisdamos vaiko privataus interjero kaip socializacijos ir ugdymosi aplinkos požymius. Siekiant tikslingai ir visapusiškai ištyrinėti minėtus vaiko privataus interjero aspektus, buvo sudarytas nemažai skalių bei užtikrinta tyrimo indikatorių įvairovė. Remtasi nuostata, kad tradicinio empirinio

socialinio tyrimo metodologinės kokybės kriterijai yra objektyvumas, reprezentatyvumas, patikimumas, naudingumas.

Buvo patikrintas klausimynų tinkamumas. Tinkamumas, anot Merkio (1999), kaip metodologinė charakteristika atskleidžia, kad matuojami parametrai yra būtent tai, kas yra matuojama. Tinkamumui patvirtinti naudotas vienas iš statistinės analizės metodų (jį galima apibūdinti ne tik kaip matematinį, bet ir kaip loginį-interpretacinį metodą) – faktorinė analizė. Skaičiuotas Cronbach alfa – skalių vidinės konsistencijos koeficientas. Faktorinė analizė parodė statistinį ryšį tarp kelių požymių ir jų stiprumą. Įvairūs kintamieji jų tarpusavio koreliacijos pagrindu klasifikuojami tarp savęs ir atskleidžia nagrinėjamo reiškinio struktūrą (Bitinas, 2002; Merkys, 1999). Siekiant apibrėžti tyrimo kintamųjų psichometrinių tinkamumą, buvo atliekama skalių patikimumo analizė (*reliability*), apibūdinanti, kiek tiksliai konkreti skalė matuoja tiriamą reiškinį (Merkys, 1999).

Klausimyno kalba buvo adaptuota taip, kad būtų suprantama respondentams. Pavyzdžiui, žaidimų konsolės pavadintos žaidimų kompiuteriais, prie lietuviško termino „vaizduoklis“ skliaustuose pateiktas kasdien vartojamas žodis „monitorius“.

Kuriant **klausimyno vizualizaciją** laikytasi nuostatos, kad kokybiškas empirinis tyrimas operuoja dideliu indikatorių skaičiumi. Tai padaro tyrimo instrumentą ilgą ir tai gali tapti kliūtimi siekiant surinkti kuo išsamesnę informaciją. Kad būtų to išvengta, buvo laikomasi dviejų nuostatų: klausimyną skirstyti į mažesnius segmentus ir sudarymui naudoti specialias grafinio dizaino technikas. Šie metodai didina respondentų motyvaciją, teigiamai veikia pildymo elgseną ir padidina galimybę gauti kokybiškesnius duomenis¹³².

Klausimų blokai pateikiami lentelėje (žr. 15 lentelę), ir iš jos matyti, kad daugiausia klausimų buvo užduota apie vaiko būstą.

15 lentelė

Klausimų ar jų blokų pasiskirstymas klausimyne pagal turinį

Klausimų turinys	Klausimų blokų skaičius
Duomenys apie vaiką (lytis, amžius, gyvenamoji vieta)	4
Tėvų „paso“ duomenys	4
Vaiko šeimos padėtis (šeimos dydis, su vaiku gyvenantys asmenys)	6
Tėvų, globėjų išsilavinimas, profesinis statusas ir užimtumas	14
Namų ūkio ekonominė situacija	3
Bendros būsto charakteristikos	15

Toliau yra pateikiama klausimynų struktūra. Iš pateiktų lentelių matyti, kas turėjo pildyti klausimynus, koks klausimyno pavadinimas ir kokią informaciją buvo

¹³² Specialios grafinio dizaino sudarymo metodikos ir technikos, taikytos tyrimo instrumentui sudaryti, pristatytos Merkio (2008) publikacijoje (Merkys, G. Design and composition of questionnaires: techniques for response behavior by extremely long instruments. Quality and Equity in Higher Education – International Experiences and Comparisons: International Workshop, November 2008 / Ed. T. Bargel, M. Schmidt, H. Bargel, 2009, no. 53, p. 112–116).

tikimasi gauti iš klausimų grupės. Klausimų grupės suskirstytos salygiškai, nes kai kurie klausimai gali būti priskirti įvairioms grupėms. Pateikiami ne klausimai, kurie buvo klausimyne, bet tų klausimų apibūdinimai ar paaiškinamosios frazės. Tai padaryta tuo tikslu, kad būtų suprantama, ko buvo klausama ir koks klausimo tikslas. Kai kurie klausimai gali būti nepakankamai informatyvūs ir sunkiai suprantami be pateikiamo atsakymo konteksto.

16 lentelė

Klausimynas tėvams apie vaiką ir jo šeimą (klausimyną pildė tėvai)
(Klausimyne yra 205 indikatoriai)

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Demosgrafiniai duomenys	Kokie asmenys gyvena su vaiku? Pažymėkite giminystės statusą	10	X				51
	Namų ūkio pajamos per mėnesį	6	X				
	Kurių šeimos narių pajamos sudaro namų ūkio pajamas?	5	X				
	Kuriais metais gimėte?	1		X			
	Tautybė	1		X			
	Išsilavinimas	7	X				
	Kokią specialybę įgijote?	1		X			
	Esate samdomas darbuotojas	1	X				
	Turite savo verslą	1	X				
	Dirbote paskutinius 6 mėn.	1	X				
	Jei nedirbote, išrašykite priežastį	1		X			
	Jie dirbote, kokioje srityje	1		X			
	Kiek valandų dirbate per savaitę?	1		X			
	Vaiku rūpinasi	8			X		
	Kiek asmenų gyvena būste, kuriame gyvena vaikas?	5	X				
	Apibūdinkite priklausomybę bendruomenėms	1		X			
Vaiko sveikata	Vaiko sveikatos būklė	16		X			35
	Sportas ir mankšta	11		X			
	Ar kreipėtės dėl nuolatinių sveikatos sutrikimų į gydytoją?	4	X				
	Vaiko svoris	1		X			
	Vaiko ūgis	1		X			
	Vaiko gimimo data	1		X			
	Pildymo data	1		X			

16 lentelės tęsinys

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Vaiko mokymasis ir elgesys	Jūsų vaikas mokosi	4	X				13
	Vaikas yra likęs kartoti kursą antrus metus	1		X			
	Vaikas mokosi pagal adaptuotą, modifikuotą programą	1	X				
	Vaiko mokymosi rezultatai žymiai svyruoja?	1	X				
	Ar vaikui samdote korepetitorius?	1	X				
	Jūsų vaikas elgiasi	5		X			
Interjero kūrimas ir formavimas	Interjero formavimas	13		X			106
	Interjero planą derinate su	5	X				
	Daugiausia įtakos formuojant interjerą turėjo	9		X			
	Interjero saugumas	11	X				
	Ar planuojant interjerą atsižvelgėte į vaiko nuomonę, jei taip, kaip?	1		X			
	Ar kartu su vaiku kūrėte maketus, brėžinius...?	1		X			
	Ar leidžiate vaikui formuoti interjerą?	12	X				
	Ar vaikas leidžia jums veikti savo kambaryje?	7	X				
	Vaiko kambarį tvarko	5	X				
	Tvarkymosi savanoriškumas	3	X				
	Šeimos veiklos vaiko kambaryje	5	X				
	Gyvasis kampelis vaiko interjere, namuose	9	X				
	Esant galimybei, kuriant vaiko interjerą daugiau dėmesio skirtų	5	X				
	Tėvų pasitenkinimas vaiko kambariu	17	X				
	Tėvų svajonės apie vaiko kambarį	1		X			
	Tėvų vaiko kambario apibūdinimas	1		X			
Komentarai	1		X				

**Klausimynas vaikui apie jį, jo pomėgius, mokymąsi, jo namus ir kambarį
(klausimyną pildė vaikas) (Klausimyne yra 151 indikatoriai)**

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Vaikas apie savo interjerą	Savijauta savo interjere	6	X				64
	Baldų patogumas	10	X				
	Baldais patogų naudotis	10	X				
	Vaiko savitvarkos įpročiai	8	X				
	Sprendimas dėl interjero tvarkymo inicijuotas	4	X				
	Žaidimų vietų zoniškumas	8	X				
	Ką ir su kuo mėgsti žaisti?	16			X		
	Vaiko kambario planas (struktūrinis žemėlapis)	1				X	
	Vaiko kambario zonų išdėstymas (struktūrinis žemėlapis)	1				X	
Vaiko pomėgiai, domėjimosi ir saviraiškos sritys	Vaiko domėjimosi sritys	17	X				67
	Vaiko pasiekimai domėjimosi srityje	17	X				
	Vaiko pomėgiai	33	X				
Vaiko dalyvavimas bendruomenių veikloje	Vaiko dalyvavimas bendruomenių veikloje	8			X		8
Vaiko ir jo interjero santykis	Vaiko savo kambario apibūdinimas	1					5
	Vaiko savo interjero apibūdinimas	1		X			
	Vaiko svajonių kambarys	1		X			
	Vaiko interjero pakeitimų pageidavimas	1		X			
	Vaiko nuomone, nereikalingi dalykai jo kambaryje	1		X			
Vaiko mokymosi rezultatai	Vaiko mokymosi rezultatai	7			X		7

Klausimynas tėvams apie vaiko namus ir jo privatų interjerą (pildė tėvai)
(Klausimyne yra 163 indikatoriai)

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Šeimos būsto charakteristikos	Būsto nuosavybės statusas	4	X				27
	Šeimos būsto apibūdinimas	11			X		
	Būsto apylinkės charakteristikos	12	X				
Vaiko interjero charakteristikos	Vaiko kambario ar zonos turėjimas	5			X		74
	Pagrindinės vaiko kambario charakteristikos	6		X			
	Papildomos vaiko kambario charakteristikos	9	X				
	Baldai vaiko interjere	9	X				
	Vaiko interjere ar jo zonoje yra daiktai, kultūros, saviraiškos, medijų ir pan. atributai	22			X		
	Vaiko interjero medžiagiškumas	3		X			
	Vaiko interjero saugumas	3	X				
	Vaiko interjero spalvinis apibūdinimas	7	X				
	Vaiko interjere vyraujančios spalvos	9	X				
Trumpas vaiko interjero apibūdinimas	1			X			
Vaiko interjero mikroklimatas, įrengimas ir rizikos veiksniai	Triukšmas vaiko interjere	6	X				46
	Triukšmo pašalinimas vaiko interjere	2			X		
	Vibracija vaiko interjere	3			X		
	Apšvietimas vaiko interjere	6	X				
	Vaiko interjero mikroklimatas	5			X		
	Aeracijos įvertinimas vaiko interjere	4	X				
	Tarša vaiko interjere	2			X		
	Spinduliuotės vaiko interjere	5	X				
Papildomi klausimai	Namuose auginami gyvūnai ir gėlės	2			X		16
	Namų biblioteka	1	X				
	Vaiko biblioteka	1	X				
	Knygų įsigijimo šaltiniai ir nuostatos	7	X				
	Vaiko privataus interjero įvertinimas	4	X				
	Komentarai	1	X				

**Klausimynas apie vaiko darbo (mokymosi) vietą namuose
(klausimyną pildė tyrėjas) (Klausimyne yra 49 indikatoriai)**

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Vaiko darbo (mokymosi) vietos charakteristikos	Ar vaikas turi jam skirtą darbo vietą ir jos bruožai	5	X				49
	Vaizduoklio ekrano įvertinimas	8	X				
	Kompiuterio klaviatūros įvertinimas	5	X				
	Darbo kėdės įvertinimas	5	X				
	Darbo stalo arba darbo vietos paviršiaus įvertinimas	5	X				
	Darbo (mokymosi) vietos apšvietimo įvertinimas	6	X				
	Darbo (mokymosi) aplinkos erdvės įvertinimas	3	X				
	Darbo (mokymosi) aplinkos erdvumo įvertinimas	2	X				
	Vaiko sėdėsenos darbo (mokymosi) vietoje ir įrenginių išdėstymo įvertinimas	7	X				
	Naudojamo kompiuterio tipas (nešiojamasis ar stacionarus)	1				X	
	Klaviatūros ir pelės tinkamumo vaikui įvertinimas	1				X	
	Komentarai ir pastabos	1			X		

Namų ūkio vizitacijos žurnalas (pildė tyrėjas)
(Klausimyne yra 207 indikatoriai)

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Bendros vaiko gyvenamojo būsto charakteristikos	Namų ūkio apylinkės charakteristikos	12	X				31
	Būsto charakteristikos	4	X				
	Būsto tipas ir statybos laikotarpis	15	X				
Vaiko interjero charakteristikos	Vaiko interjero charakteristikos	9		X			125
	Vaiko kambario planas ir orientacija	15	X				
	Papildomos vaiko kambario charakteristikos	5	X				
	Audiovizualinė technika vaiko interjere	7	X				
	Vaiko interjero zoniškumas	9	X				
	Vaiko interjere esančių baldų ir jų tinkamumo įvertinimas	9	X				
	Vaiko interjere esantys atributai	17	X				
	Namų gyvasis kampelis	2		X			
	Vaiko interjero medžiagiškumas	3		X			
	Vaiko interjero saugumas	9	X				
	Vyraujantys kvapai vaiko interjere	6	X				
	Vibracijos įvertinimas vaiko interjere	3			X		
	Triukšmo vaiko interjere įvertinimas	9			X		
	Apšvietimas vaiko interjere	6	X				
	Patalpos mikroklimatas	5			X		
	Aeracijos įvertinimas vaiko interjere	4	X				
	Taršos vaiko interjere įvertinimas	2			X		
Spinduliuotės vaiko interjere ir artimiausioje aplinkoje įvertinimas	5			X			

20 lentelės tęsinys

Klausimų paskirtis	Klausimų bloko ar klausimo pavadinimas	Pirminių indikatorių skaičius	Uždaro tipo klausimas	Atviro tipo klausimas	Mišraus tipo klausimas	Struktūrinis žemėlapis	Iš viso indikatorių bloke
Vaiko interjero išpūdzio ir atitikties paskirčiai įvertinimas	Vaiko interjero spalvinis apibūdinimas	8	X				21
	Vaiko interjere vyraujančios spalvos	9	X				
	Vaiko interjero išpūdzio apibūdinimas	1		X			
	Vaiko interjero specialių problemų kompensavimas	1		X			
	Vaiko interjero estetikos įvertinimas	1		X			
	Vaiko interjero paskirties atitikimo įvertinimas	1		X			
Šeimos ir vaiko bibliotekos įvertinimas	Namų ir vaiko bibliotekų apibūdinimas	4			X		30
	Vaiko bibliotekos leidinių struktūra	7			X		
	Vaiko bibliotekoje vyraujančių literatūros žanrų apibūdinimas	11	X				
	Šeimos gyvenimo būdo įvertinimas	4	X				
	Bendras vaiko interjero būklės įvertinimas	4	X				

Klausimyne naudoti įvairaus tipo klausimai:

- Uždaro tipo klausimai, kuriuose respondentas pasirenka kelis ar vieną atsakymus iš jam pateiktų.
- Atviro tipo klausimai, kuriuose siekiama laivai formuluojamo atsakymo, įrašyto respondento. Šie klausimai dažniausiai papildo kitais klausimų tipais gautą informaciją.
- Mišraus tipo klausimai, kuriuose greta uždaro atsakymų formato pateikiama ir galimybė įrašyti savo variantą.
- Skirtingo pakopų skaičiaus Likerto skalės su viduriniaja kategorija.
- Klausimyne naudoti ir struktūriniai žemėlapiai, kuriuose vaikai galėjo grafiškai perteikti savo privataus interjero vaizdinį.

Klausimynai yra pateikiami pirmame priede.

Surinkus **kiekybinio tyrimo medžiagą duomenų analizė** buvo atliekama SPSS (*Statistical Package for Social Science*) programine įranga. Dirbant šia programa taikyti statistinės aprašomosios analizės (skaičiuoti vidurkiai, pritarimo procentai) ir daugiamačiai statistiniai metodai (faktorinė, klasterinė, koreliacinė analizės).

Tyrimo kintamųjų struktūrai tirti naudotas faktorinės analizės metodas ir neparametriniai testai. Faktorinė analizė taikyta tyrimo pirminių indikatorių tankinimui, skalių ir indeksų sudarymui. Faktorinė analizė parodo statistinius ryšius tarp atskirų indikatorių ir leidžia atskleisti latentinius požymius, priklausomybės dėsningumus, jų priežastis, apibrėžia analizuojamo reiškinio struktūrą (Merkys, 1996).

Matricos tinkamumas faktorinei analizei tikrintas Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) koeficientu. Kuo KMO arčiau vieneto, tuo matrica labiau tinka faktorinei analizei. Jei KMO idekso reikšmė $< 0,5$, tai rodo, kad faktorinė analizė netaikytina, išskyrus atvejus, kai faktorių sudaro mažiau negu keturi testo žingsniai. Faktoriaus aprašomąją galią rodo, kokį visumos procentą paaiškina tiriamas objektas, ir interpretavimui pageidautina, kad jis būtų daugiau nei 10 proc.

Taikyta pirminė ir antrinė faktorinė analizė.

Vaiko privatūs interjerai buvo grupuojami pagal specifinius bruožus atliekant klasterinę analizę. Buvo pasirinktas nehierarchinis klasterizavimo metodas, nes interjerų skaičius pakankamai didelis. Naudotas vidurkių (k-Means) metodas (k – šiuo atveju klasterių skaičius).

Duomenų analizei naudoti ir neparametriniai testai. Jie taikyti todėl, kad duomenų skirstiniai yra nenormalūs (kitai sakant, vidurkio, modos ir medianos reikšmės nesutampa, skirstinio tikimybių pasiskirstymo kreivė nėra dvipusė simetriška).

3.2.2. Kiekybinio tyrimo imties charakteristikos

Siekiant ištirti vaiko privačius interjerus Lietuvoje kaip socializacijos ir ugdy-mo(si) aplinką, 2004–2008 metais buvo sudaryti klausimynai suaugusiesiems (tė-vams, globėjams) ir vaikams (žr. 1 priedą). 2009 m. jie išplatinti Lietuvos teritori-joje. Klausimynai platinti šeimose, kuriose vaikų amžius buvo nuo 10 iki 18 metų. Tokio amžiaus vaikai geba suprasti ir užpildyti klausimyną bei pateikti motyvuotą savo nuomonę.

Kiekybinio tyrimo imties charakteristikos

Imties struktūra	Kiekybinio tyrimo imties duomenys						
	Vidutinis amžius	Tautybė	Išsilavinimas	Darbinis statusas			
				Samdomi darbuotojai	Turintys savo verslą	Dirbantys	Dirba per savaitę
Duomenys apie motiną, globėją	41 m.	lietuvė – 95,6 % rusė – 2,4 % ukrainietė – 1,2 % kita – 0,8 %	spec. mokykla – 1,4 % pagrindinis – 1,4 % vidurinis – 32,9 % aukštesnysis – 18,4 % aukštasis neuniversitetinis – 12 % aukštasis universitetinis – 33,9 %	81,40 %	8,50 %	89,90 %	35,8 val.
Duomenys apie tėvą, globėją	39 m.	lietuvis – 89 % rusas – 1 % kita – 10 %	spec. mokykla – 2 % pagrindinis – 2,3 % vidurinis – 18,9 % aukštesnysis – 17,9 % aukštasis neuniversitetinis – 9 % aukštasis universitetinis – 18,6 %	75,40 %	15,70 %	91,10 %	38,8 val.
Duomenys apie vaiką	<i>Amžius (amžiaus periodizacija pagal Re, 2006)</i>		Lytis	Ugdymo(si), socializacijos pasiekimai			
	10–13 metų – 24,9 % 14–18 metų – 75,1 %			Mokosi		Elgiasi	
			mergaičių – 65,3 % berniukų – 34,7 %	puikiai, labai gerai – 22 % gerai – 54,7 % patenkinamai – 22,3 % nepatenkinamai – 0,5 %		gerai – 86,5 % patenkinamai – 12,2 % blogai – 0,5 %	
Duomenys apie šeimą ir socialinę aplinką	Šeimos sudėtis		Vaiku rūpinasi	Su vaiku gyvenančių asmenų giminystės statusas	Tame pačiame būste su vaiku gyvenančių asmenų skaičius		
	pilnos šeimos – 66,9 % nepilnos šeimos – 33,1 %				iki 3 – 40,1 % nuo 4 iki 5 – 54,1 % nuo 6 iki 7 – 4,1 % nuo 8 iki 10 – 0,7 % daugiau negu 10 – 0,2 %		
			abu sutuoktiniai – 76,6 % globėjai – 0,5 % viena (-as) iš tėvų – 21,5 % nuolat padeda buvęs sutuoktinis (-ė) – 3,1 % nuolat padeda seneliai – 8,2 % vaikas gyvena su seneliais – 1,4 % nuolat padeda draugai, pažįstami – 0,7 %	tėvas – 74,2 % motina – 96,9 % patėvis – 5,8 % pamotė – 0,2 % brolis / broliai – 35,7 % sesuo / seserys – 35,5 % netikras brolis / broliai – 0,2 % netikra sesuo / seserys – 1,4 % seneliai – 17,1 % globėjai – 0,5 %			

Imties struktūra	Kiekybinio tyrimo imties duomenys				
Namų ūkio ekonominės charakteristikos	Pajamos per mėnesį	Šeimos ūkio pajamos sudaro	Šeimos gyvenamosios vietos charakteristikos		
			Gyvenamoji vieta	Statusas	Būsto tipas
	iki 500 Lt – 2 % 500–1000 Lt – 13,2 % 1000–2000 Lt – 36,8 % 2000–5000 Lt – 42,7 % daugiau nei 5000 Lt – 5,3 %	sutuoktinių, partnerių – 66,9 % vieno iš tėvų (globėjo) – 21,5 % tėvų (globėjų) ir senelių – 4,3 % vieno iš tėvų (globėjų) ir senelių – 4,6 % kitų – 2,7 %	didmiesčiai, miestai – 70 % maži miesteliai – 10,4 % kaimo vietovė – 14,3 % vienkiemiai – 5,3 %	būstą nuomoma – 2,2 % būstą turi įgiję nuosavybės teise – 87,4 % gyvena ne jiems priklausančiame būste (su tėvais ir pan.) – 10,3 %	atskiras namas – 41 % daugiabutis – 58 % kotedžas – 0,7 % kita – 0,2 %

2009 metais Lietuvoje išplatinta 760 klausimynų. 476 iš jų – gražinti užpildyti (62,6 proc.) Daugiausia respondentų buvo iš Kauno, Šiaulių, Mažeikių, Radviliškio, Pakruojo miestų, Babtų, Akmenės miestelių, Šiaulių, Kauno apskrities kaimiškų vietovių.

Dalyvavimo apklausoje savanoriškumo principas riboja galimybes suformuoti neprikaištingą imtį, todėl, laikantis socialinių tyrimų etikos, neturint teisės ir galių priversti dalyvauti apklausoje šeimas, kurios nenori, imtis tikrinta analizuojant socio-demografines respondentų charakteristikas. Kvotinė imtis formuota tikrinant, ar jos atitinka socialines šalies realijas ir kontroliuojant imties charakteristikų parametrus. Kvotiniai parametrai kontroliuoti, kad būtų atstovaujamos įvairios gyvenamosios vietovės, įvairios socialinės struktūros, sociokultūrinis statusas. Siekta, kad įvairovė atitiktų tyrimo tikslus, nes privačių interjerų įvairovė reikšminga ne tik empirinio tyrimo apibendrinimui, bet ir kaip teorinės dalies conceptualizavimo pagrindas.

Po atrankos 414 klausimynų iš 476 pripažinti tinkamais duomenų analizei (87 proc.). Tinkamumas nustatytas dviem kriterijais: klausimynų pakankamu užpildymu (ir suaugusių šeimos narių, ir vaiko) bei kooperacine elgsena (atmesti tie klausimynai, kurie aiškiai liudijo prieštarinę informaciją atsakant į klausimus apie vieną tyrimo objekto atributą). Tokia tyrimo imtis yra pakankama populiacijai reprezentuoti.

3.3. Kokybinio tyrimo, paremto vizualine etnografija, metodika

3.3.1. Šeimų ir namų ūkių vizitavimo eiga

Kokybinis tyrimas buvo atliekamas laikantis tokiam tyrimui rekomenduojamų nuostatų – atvirumo, nestruktūriškumo, vengiant kai kurių standartizuojančių išankstinių nuostatų (tradicinių nuostatų apie vaiko interjerą, daiktinės, sukurtosios aplinkos atributų stereotipinių vaizdinių). Buvo remiamasi hermeneutikos samprata, kad pats objektas yra pajėgus atskleisti savo savybes. Ruošiantis tyrimui ir jį įgyvendinant remtasi Banks (2005), Bitino (2006), Downs, Stea (2005), Emmison, Smith (2002), Maxwell (2004), Merkio, Ruškaus, Juodraičio (2002), Žydžiūnaitės (2006) veikalais ir rekomendacijomis.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas su kur kas mažesniu respondentų skaičiumi negu kiekybinis tyrimas. Tai lėmė kokybinio tyrimo prieiga bei riboti laiko, ekonominiai resursai, namų ūkių pasiekiamumas (geografinis) ir pasirinkimo galimybės (sutinkančių dalyvauti namų ūkių skaičius – tyrimo metu laikytasi savanoriškumo principo). Nors aplankyti dvidešimt du namų ūkiai, tyrime remiamasi penkiolikos namų ūkių tyrimų rezultatais. Tai lėmė ne tyrimo rezultatų patogumas tyrėjui, o šeimos narių kooperacinė elgsena bei gautos informacijos pakankamumas. Iš tyrimo rezultatų eliminuoti tie namų ūkiai, kurių narių atsakymai prieštaravo vieni kitiems (pvz., vaiko ir tėvų atsakymai buvo akivaizdžiai priešaringi) arba tyrimo dokumentuose ir vaizdinėje medžiagoje užfiksuota (video-, fotomedžiaga) realybė sudarė visiškai skirtingus vaiko privataus interjero bei šeimos gyvenimo stiliaus, šeimos kultūros paveikslus. Standartizuotas klausimynas šiuo atveju pranašesnis, nes respondentai akivaizdžiai mato, kad yra užtikrinamas jų anonimiškumas, o šiuo atveju jiems tenka pasikliauti tyrėjo (dažnai nepažįstamo žmogaus) etika. Nepaisant to, daugelio respondentų nuostatos buvo kooperacinės, kai kurie iš jų siūlė net pateikti daugiau privačios informacijos, jei tik tyrimo tikslui ar uždaviniams pasiekti tai būtų reikalinga.

Į vaiko privatų interjerą buvo žvelgiama, jis buvo preliminariai vertinamas (vaiko privataus interjero realybės fiksavimo metu) žvelgiant iš vaiko, tėvų, kitų šeimos narių ir tyrėjo požiūrio perspektyvų. Aplinka buvo vertinama remiantis darbinio modeliu, operacionalizacija, tyrimo dizaino schema (žr. poskyrį 3.1. *Empirinio tyrimo metodologijos metmenys ir bendroji tyrimo dizaino schema*). Remtasi Muchov ir Muchov (1980)¹³³ nuostatomis, kad vaiko aplinka turi būti vertinama kaip: aplinka, kurioje vaikas gyvena; aplinka, kuria vaikas patiria; aplinka, kurioje vaikas išgyvena. Viena svarbiausių nuostatų vaiko interjero atžvilgiu buvo ir autoriaus suformuluota papildanti nuostata – aplinka, kurią vaikas kuria. Tokia požiūrių įvairovė garantavo, kad vaiko privatus interjeras aprėps socializuojančius, ugdančius bruožus, bus žvelgiama iš transakcinės perspektyvos, interjeras bus apibūdintas pakankamai išsamiai.

¹³³ Tyrimas atliktas 1935 metais.

Tyrimo metu naudoti šie tyrimo įrankiai:

- namų ūkio vizitacijos žurnalas (jame buvo užsirašomos ir pastabos bei subjektyvūs interjero vertinimai¹³⁴);
- klausimynas apie vaiko darbo (mokymosi) vietą namuose;
- kiekybinio tyrimo instrumentai buvo panaudoti kaip papildanti medžiaga.

Vizitacijų laikas (namų ūkio lankymas) buvo derinamas iš anksto. Susitikimui buvo numatoma pusantros valandos. Buvo prašoma visų šeimos narių dalyvauti susitikime. Nepaisant to, septyni vizitai buvo nesėkmingi – neišpildytos visos tyrimo sąlygos, nesurinkta pakankamai medžiagos turinio analizei (pvz., vaiko nebūdavo namie).

Vidutinis vizito laikas buvo beveik dvi valandos. Trumpiausias vizitas 40 min., ilgiausias – 240 min. Vizitų laiko struktūra pasiskirstė taip: susipažinimas, neformalus pokalbis, tyrimo tikslų paaiškinimas – 10–60 min., tyrimo dokumentų pildymas – 30–90 min., vaizdinis aplinkos fiksavimas 5–20 min.

Vaiko privatus interjeras buvo fiksuojamas vizualiai (foto ir video medžiaga). Naudotasi vizualinės etnografijos metodu.

Filmuota skaitmenine vaizdo kamera. Filmuojant iškilo sunkumų: vaiko privatus interjeras paprastai nedidelis, todėl vaizdo kameros kampas buvo per siauras – tik 42 mm (židinio nuotolis pagal analoginėje fotografijoje naudojamą standartinį židinio nuotolio matą, kai matricos dydis 36 x 24 mm), todėl sunku gauti bendrą planą (naudotasi peizažo samprata – vienu metu matomo vaizdo dalis). Dėl šios problemos videovaizdas naudotas kaip trimatės fotografijos analogija, leidžianti apžvelgti vaizdą iš įvairių pusių. Vaizdo kokybė nukentėjo dėl nepakankamo apšvietimo. Tokiu atveju atsiradę vaizdo trikdžiai programine įranga optimizuoti taip, kad leistų kuo geriau įžiūrėti aplinkos detales. Sumažintas kontrastas, padidintas šviesumas vaizdą padarė plokštesnį, tačiau leido padidinti jo informatyvumą¹³⁵.

Gauti rezultatai laikytini pakankamais, nors technologiniu ar meniniu požiūriu turi aiškių trūkumų. Analizuojant video medžiaga buvo stabdoma, sunkiai matomos vietos apžiūrimos vaizdą didinant, vaizdo medžiaga lyginta su fotografiniais vaizdais ir namų ūkio lankymo dokumentais.

Fotografuota skaitmeniniu fotoaparatu. Naudotas šviesus f2.4–3.5, kintamo židinio nuotolio 7.1–35.6 mm (28–140 mm atitikmuo 36 x 24 mm kadro analoginėje fotografijoje) objektyvas. Fiksuoti kuo platesnio kampo vaizdai. Fotografuojant pagrindinis dėmesys koncentruotas į fotokadro informatyvumą. Pasiruošti fotografuoti vaiko interjere dažniausiai laiko nebuvo. Fotografuota be stovo, todėl buvo galimi atsitiktinumai, vaizdo brokas. Fotografuota automatiniu režimu (dėl greitai besikeičiančių sąlygų), siekta gauti pakankamai bendro ir artimo plano fotografijų. Nuotraukos nekarpytos, paralaksas, spalvinės aberacijos ir kadro geometrijos iškraipimai nekoreguoti – jie netrukdo informacijos supratimui. Pašalintas fotografijų kontrastas (dėl to fotografijos tapo panašios į iliustracijas), vaizdai šviesinti, koreguotas

¹³⁴ Pavyzdžiui, narkotinių kvapų pojūtis, būste, vaiko interjere vyraujanti atmosfera, bendra interjero nuotaika.

¹³⁵ Videomedžiaga koreguota programa iMovie.

baltos spalvos balansas, kad būtų galima įvertinti vaiko privataus interjero spalvinį sprendimą ir bendrą nuotaiką¹³⁶.

3.3.2. Vizituotų šeimų sociokultūrinis ir ekonominis portretas

Tyrimo geografija buvo apribota Šiaulių, Vilniaus miestais ir Šiaulių apkrimitimi. Tai lėmė respondentų pasirinkimas patogiosios atrankos būdu. Tai lėmė sėkmingą tyrimo eigą, tačiau apribojo (dėl nekooperacinės tiriamųjų elgsenos ir tyrimo objekto – vaiko privataus interjero nebuvimo) paribio kultūrų ir socialiai degradavusių šeimų vaiko privačių interjerų tyrimo galimybę. Vis dėlto buvo pasirinktos šeimos, priklausančios skirtingiems visuomenės stratams, atstovaujančios skirtingoms visuomenės struktūroms, esančios skirtingoje padėtyje (pavyzdžiui, bedarbės vienišos motinos šeima ir ypač sėkmingo verslininko šeima).

---

¹³⁶ Fotonuotraukos koreguotos programa iPhoto.

Kokybinio tyrimo imties charakteristikos

Eil. nr.	Vaiko amžius ir lytis	Vaiko elgesys ir mokymosi rezultatai	Tėvų, globėjų apibūdinimas (išsilavinimas, amžius, pajamos, tautybė)	Būsto tipas ir vietovės charakteristikos	Trumpas privataus interjero apibūdinimas
1.	Bermiukas, 11 metų.	Vaikas mokosi vidutiniškai, pažymių vidurkis 7, elgiai gerai.	Mama turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 33, motina 30 metų amžiaus, lietuviai, išituokę, šeimos pajamos mažos (iki 1000 Lt per mėnesį). Bermiukas gyvena su mama, dviem seserimis ir seneliais.	Šeima gyvena 86 kv. seneliams priklausančiame name, užmiestyje.	Kambarys yra 13 kv. metrų, akivaizdu, kad jame gyvena ne vienas vaikas, interjeras skurdus, vizualiai perkrautas, darbo vieta, miego zona nepritaikytos vaikui. Interjeras labai chaotiškas, eklektiškas, nesilaikoma jokių estetiškų normų, vizualinės ekologijos principų. Darbo vieta mažai sunkiai pasiekama, baldai nefunkcionalūs – dėl sugrūdimų net negalima darinėti spintelę. Kambaryje nėra erdvės jokioms kitoms veikloms, tik darbai ir miegui. Teigiama vertintinas vaiko kultūros, pomėgių ekspozicijos, pastangos minimaliomis priemonėmis valdyti ir pritaikyti erdvę vaiko poreikių tenkinimui. Interjeras netinkamas vaikui.
2.	Bermiukas, 15 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 8, elgiai patenkamai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 39, motina 38 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 250 kv. m nuosavame namo priemiesčio, privačių namų rajone.	Kambarys yra 16 kv. metrų, vizualiai sterilus, švarus, tvarkingas, nėra beveik jokių užuominų apie kambario šeiminką. Įrengtas labai estetiškai, ergonomikai priekaištų nėra. Sociokultūrinio edukacinių požymių interjeras labai skurdus. Vaikas nepatenkintas savo interjeru. Tėvai nežino, kaip jį tobulinti, nes, jų manymu, jis tobulas. Jie jaučia vaiko nepasitenkinimą interjeru. Interjeras tik iš dalies tinkamas vaikui.
3.	Bermiukas, 18 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 8,8, elgiai gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 55, motina 54 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos didelės (daugiau kaip 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 114 kv. m nuosavame bute, esančiame daugiabučių namų rajone.	Kambarys yra 20 kv. metrų, didelis, aukštas, panaudotas horizontalus ir vertikalus zoniškumas, išnaudotas plotas virš spintos, kambaryje nėra durų, vizualinė stilistika komplikuoja, atskiros zonos darbai, poilsiniai miegui. Interjeras labai depresyvus, primena gatvės subkultūros lindyne. Nebaigtas remontas, netvarka (labiau vizualinė nei reali). Baldai interjere atsitiktiniai, aiškiai sunėsti kaip pakliuvo. Interjeras yra yra nesaugus – baldai kliba, į lovą užlipama per kitus baldus. Tai vienas iš nedaugelio interjerų, turinčių vertikalų ir horizontalų žiškumą. Interjere nėra durų, neužtikrinamas privatumas. Kompiuterizuota darbo vieta įrengta netinkamai. Kambarys yra bendrų veiklų su tėvais scena. Interjeras yra visiškai nesubalansuotumo pavyzdys. Interjeras yra

Eil. nr.	Vaiko amžius ir lytis	Vaiko elgesys ir mokymosi rezultatai	Tėvų, globėjų apibūdinimas (išsilavinimas, amžius, pajamos, tautybė)	Būsto tipas ir vietovės charakteristikos	Trumpas privataus interjero apibūdinimas
4.	Mergaitė, 10 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9,4, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 37, motina 39 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (apie 2000–5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 200 kv. m nuosavame name, esančiame užmiestyje privačių namų rajone.	Kambarys apie 16 kv. metrų ploto. Akivaizdu, kad kambarys buvo įrengtas iš karto, pagal išankstinį planą. Kambarys yra estetiškas, neperkrautas detalėmis, švarus. Spalvinis sprendimas gelsvas (šiltas), spalvos niuansuotos, suderintos, bendras sprendimas harmoningas. Interjere yra vaiko biblioteka, yra vaikai adaptuotos knygos. Baldai stilingi, saugūs, patogūs. Darbo vieta įrengta labai gerai. Aiškūs interjero zoniškumas. Interjere daug vaikų atspindinčių daiktų – hobiai atributų. Eksponuojami vaiko saviraiškos, pasiekimų atributai ir šeimos kultūros detalės. Interjeras apibūdinamas kaip tinkamas vaikui.
5.	Bermiukas, 18 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 8,7, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštesnįjį išsilavinimą, tėvas – 43, motina 42 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos mažos (nuo 1000 iki 2000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 68 kv. m nuosavame bute, miesto daugiabučių namų rajone.	Kambarys yra 20 kv. metrų ploto, spalviškai sunkus dėl raudonų sienų, švarus, bet akivaizdu – daiktų daug, jie neturi nuolatinės vietos, kambaryje yra muzikos instrumentai, laimėti diplomai ir prizai. Kambario vizualinis sprendimas komplikuoatas, vyraujanti oranžinė spalva nesuvaldyta. Baldai gaminti pagal šeimos projektą, bet yra eklektiški. Jie atitinka pagrindinius higienos normų reikalavimus. Kambaryje yra ne vaikai priklausančių daiktų, biblioteka kambaryje (matyti iš knygų) aiškiai yra ne jo. Greičiau tai šeimai nereikalingų daiktų sankaupa. Darbo vieta tinkama vaikui, nekompiuterizuota. Langas be šviesos reguliavimo įrenginių. Interjeras „sunkus“, neharmoningas, per daug stimuliuojantis.
6.	Mergaitė, 12 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9,9, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 41, motina 39 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį). Jos aiškiai neatitinka šeimos gyvenimo būdo, akivaizdu, kad šeimos išlaidos yra didesnės.	Šeima gyvena 163,69 kv. m nuosavame name, esančiame nuošaliame privačių namų rajone.	Kambarys yra 13,27 kv. metrų ploto, spalviškai aktyvus, visos kambario detalės luidija, kad vaikas jame „gyvena“. Kambaryje yra augintinis – papūgėlė. Interjeras atspindi mergaitės asmenybę, jame pilna „niekučių“, asmeninių istorijų detalių, hobiai ir pasiekimų atributų. Tvarkinga, švara. Vaiko bibliotekoje knygos neatsitiktinės, matyti, kad yra skaitomos. Darbo vieta pakankamai didelė, apšviesta atskirai, nekompiuterizuota. Estetiniu požiūriu interjeras vidutiniškas.

Eil. nr.	Vaiko amžius ir lytis	Vaiko elgesys ir mokymosi rezultatai	Tėvų, globėjų apibūdinimas (išsilavinimas, amžius, pajamos, tautybė)	Būsto tipas ir vietovės charakteristikos	Trumpas privataus interjero apibūdinimas
7.	Berniukas, 14 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 8, elgiasi patenkinamai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 38 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos didelės (daugiausiai nei 15000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 80 kv. m nuosavame bute, esančiame didmiesčio centre, prie magistralinių kelių.	Kambarys yra 10 kv. metrų ploto, interjeras estetiškas, spalviškai niuansuotas, vykusiai suderintos jo detalės, stilingi, saugūs baldai. Interjeras asketiškas, mažai vaiko gyvenimo detalių (tik kamuolys ir kompiuterinių žaidimų vairs ant spintos). Interjere vyrauja kompiuterizuota darbo vieta, esanti interjero ašimi. Kompiuterinių žaidimų žurnalai liudija apie vaiko priklausymą kompiuterinių žaidimų bendruomenei (vaikas tai patvirtino).
8.	Berniukas, 17 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 8,5, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 38 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 64 kv. m bute, esančiame didmiesčio centre, šalia parko.	Kambarys yra 17 kv. metrų ploto. Interjeras gerai įrengtas, erdvus, šiltas, jaukus. Baldai tinkami vaikui, daug laisvos erdvės. Kambarys nelabai tvarkingas, švarus. CD lentynose, fotokameros stovas, kompiuteris, televizorius atspindi domėjimąsi audiovizualine produkcija ir saviraiškos bandymais per ją. Interjere yra popkultūros atributų.
9.	Mergaitė, 17 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 38 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos labai didelės (apie 20 000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 80 kv. m nuosavame bute, įvairių statinių apsuptyje.	Kambarys yra 10 kv. metrų ploto, švarus, tvarkingas, įrengtas apgalvotai, yra darbo vieta, vieta miegui, kampe stovi molbertas, tačiau akivaizdu – tapoma kitur, nes kambaryje vietos tam nėra. Interjeras spalviškai niuansuotas, harmoningas, vizualinės ekologijos požiūriu neprekištingas. Atspindi strato kultūrą, gali būti įvardijamas kaip miesčioniškas. Vaiko biblioteka akivaizdžiai skaitoma, joje yra daug knygų užsienio kalba. Lentynose pilna mielių žaislų, suvenyrų, asmeninių daiktų.
10.	Berniukas, 13 metų.	Vaikas mokosi gerai, pažymių vidurkis 7,8, elgiasi gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 41 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 60 kv. m nuosavame bute, daugiabučių namų rajone.	Kambarys yra 7 kv. metrų ploto, įrengtas kompaktiškai, taupant vietą, kambarys tvarkingas, švarus, patogus vaikui dirbti, miegoti ir žaisti. Jaukus, senenai remontuotas, jame yra vaiko veiklos atributų, klasės draugų, šeimos nuotraukų. Baldai ergonomiški, tinkami vaikui. Kambaryje yra žaislų, tačiau jie tvarkingai sudėti spintose. Darbo vieta didelė, patogiai. Kambarys šviesus, spalviškai harmoningas. Interjeras subalansuotas, harmoningas.

Eil. nr.	Vaiko amžius ir lytis	Vaiko elgesys ir mokymosi rezultatai	Tėvų, globėjų apibūdinimas (išsilavinimas, amžius, pajamos, tautybė)	Būsto tipas ir vietovės charakteristikos	Trumpas privataus interjero apibūdinimas
11.	Mergaitė, 11 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9, elgiai gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 41 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 63 kv. m nuosavame bute, daugiabučių namų rajone, šalia parko, didmestyje.	Vaiko kambarys yra 19 kv. metrų, švarus, tvarkingas, erdvus, jame yra darbo, poilsio, miego zonos. Vaiko kambarys didelis, šviesus, šiltų spalvų, subalansuotas, harmoningas. Jame gausu vaiko veiklos atributų, muzikos instrumentas, darbų, pasiekimų lenta, pomėgių, hobiai, šeimos kultūros atributų.
12.	Mergaitė, 12 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9, elgiai gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 34 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos mažos (nuo 1000 iki 2000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 100 kv. m nuosavame name, užmestyje, sodyboje.	Vaiko kambarys yra 12,5 kv. metrų, švarus, šiek tiek netvarkingas, baldų stilistikos įvairovė rodo, kad kambarys įrengiamas laipsniškai, kambaryje yra darbo vieta, poilsio vieta, eksponuojami vaiko sportinių pasiekimų prizai, yra kelionių suvenyrų, sporto treniruoklis, jis naudojamas.
13.	Mergaitė, 14 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9, elgiai gerai.	Abu tėvai turi spec. vidurinį išsilavinimą, tėvas – 37, motina 35 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 62 kv. m nuosavame bute, esančiame daugiabučių namų rajone, didmestyje.	Vaiko kambarys yra 11 kv. metrų, patalpa, jame gausu vaiko atributų, liudijančių apie jo veiklas, pomėgius (muzika, dailė...), kambaryje yra darbo vieta, miego zona, akivaizdu – vaiko poilsio, laisvalaikio praleidimui kambaryje vietos mažai. Kambarys tvarkingas, švarus. Spalvinis sprendimas vienišas, kambarys yra estetiškas, vizualinės ekologijos požirū vertintinas teigiamai. Interjere yra treniruoklis, bet jis naudojamas kaip pakaba.
14.	Berniukas, 15 metų.	Vaikas mokosi labai gerai, pažymių vidurkis 9,1, elgiai gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas – 41, motina 39 metų amžiaus, lietuviai, šeimos pajamos vidutinės (nuo 2000 iki 5000 Lt per mėnesį).	Šeima gyvena 133,79 kv. m nuosavame name, kaime.	Vaiko kambarys yra 15,78 kv. metrų, įrengtas palėpėje, tvarkingas, švarus. Vizualinių stilistikų įvairovė liudija, kad kambarys nebuvo įrengtas iš karto, jame yra dvi darbo vietos, eksponuojami vaiko sportinių pasiekimų prizai. Interjero pagrindinis bruožas yra eklektika.
15.	Mergaitė, 17 metų.	Vaikas mokosi vidutiniškai, pažymių vidurkis 7,4, elgiai gerai.	Abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, tėvas ir motina 45 metų amžiaus, lietuviai, išsiturėję, šeimos pajamos mažos (nuo 1000 iki 2000 Lt per mėnesį). Mergaitė gyvena su mama ir močiute. Mama be-darbė jau dvejus metus.	Šeima gyvena 50 kv. metrų bute, esančiame didmiesčio centre.	Kambarys yra 13 kv. metrų, tvarkingas, švarus. Vizualinių stilistikų įvairovė liudija, kad kambarys nebuvo įrengtas iš karto, kambaryje yra darbo vieta, eksponuojami vaiko meninių pasiekimų prizai, yra su Rytų kultūra, religijomis susijusių atributų, klasikinės kultūros renginių atšū. Interjeras gali būti apibūdinamas kaip įvaldyta, nuolat transformuojama edrvė. Vaiko biblioteką sudaro skaitomos knygos, jos aktyviai keičiamos, perkamos naujos, maišomos au mamos biblioteka. Interjeras standartizuotas, tačiau yra įvaldytos aplinkos pavyzdys.

Iš pateiktos kokybinio tyrimo imties lentelės matyti, kad buvo tiriami septyni mergaičių ir aštuoni berniukų privatūs interjerai. Visos respondentų šeimos lietuvių tautybės. Tai lėmė patogiosios atrankos būdas ir bendra visuomenės struktūra. 14 šeimų gyvena nuosavybės teise priklausančiuose būstuose, 6 iš jų nuosavuose atskiruose namuose, o 9 daugiabučiuose. 12 šeimų gyvena santuokoje ar partnerystėje, 2 vaikai nepilnose šeimose, 1 vaiką prižiūri mama ir seneliai. Šeimų pajamos įvairuoja nuo 1000 Lt iki 20000 Lt per mėnesį. Pajamos yra reikšmingas rodiklis, tačiau akivaizdu, kad kai kuriose šeimose jos neturi nieko bendro su šeimos realių reikmių tenkinimu ir gyvenimo būdu. Pavyzdžiui, šeimoje dirba tik vienas tėvas gaudamas kiek daugiau nei 1000 Lt per mėnesį, bet šeimos išlaidos akivaizdžiai keletą kartų didesnės. Vertinant tokias šeimas daugiau dėmesio buvo skirta bendram pragyvenimo lygiui, šeimos kultūrai ir priklausymui stratui.

10 tirtų šeimų gyvena didmiesčiuose ir miestuose, 1 šeima miestelyje, 3 kaimiškoje vietovėje ir viena vienkiemyje. Pažymėtina, kad akivaizdžių materialinės kultūros skirtumų tarp respondentų, gyvenančių skirtingose vietovėse, nepastebėta.

4 SKYRIUS

VAIKO PRIVATAUS INTERJERO EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

4.1. Kiekybinio tyrimo rezultatai

4.1.1. Klausimyno metodologinės kokybės charakteristikos

Faktorinės analizės būdu klausimynų (*Klausimynas apie vaiką ir jo šeimą; Klausimynas vaikui apie jį, jo kambarį, jo pomėgius, mokymąsi, jo namus ir kambarį; Klausimynas tėvams apie vaiko namus ir jio privatų interjerą*) teiginiai suskirstyti į skales, kurios įvardytos kaip dimensijos. Dimensijos buvo sudarytos jungiant logiškai, matematiškai susijusius teiginius, kurie apibrėžia tam tikrus bruožus, kontekstus ir atitinka skalėms keliamus tinkamumo parametrus. Buvo išskirtos 37 skalės, su kuriomis buvo atliekami skaičiavimai bei taikoma antrinė faktorinė analizė. Toks teiginių skirstymas atspindi teorinius konstruktus, faktorinės analizės būdu atskleidžia respondentų nuostatas.

Lentelėse pateikiamos skalės su teiginių pavyzdžiais – pirmasis teiginys (nes pagal stipriausią teiginį formuojama skalė), vienas iš teiginių pavyzdžių (nurodomas teiginių skaičius skalėje – N) ir pagrindiniai patikimumo parametrai (pilnos faktorinės analizės pateikiamos antrame priede).

Pirmąją skalių grupę galima įvardyti kaip vaiko privataus interjero fizinius parametrus apibrėžiantį bloką. Jam priskirtos *vaiko privataus interjero dimensijos*.

23 lentelė

Vaiko interjero baldų patogumo dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba subskalėje (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko kambario baldų patogumas	10	vaiko kambario spintelė vaiko kambario lentynos	0,68–0,42	0,53–0,29	0,84	0,75	0,07	0,41	31,5

Vaiko privataus interjero baldų patogumo dimensija apima visus teiginius apie baldų patogumą.

Vaiko darbo vietos įrengimo dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko darbo vietos įrengimas	10	monitoriaus vaizdas ryškus ir nemirga	0,68–0,30	0,6–0,24	0,79	0,78	0,04	0,73	22,8
		vaiko darbo vietos apšvietimas reguliuojamas ir yra daugiataškis							

Vaiko darbo vietos įrengimo dimensija sudaryta iš darbo vietos atributų parametrų, juos vienija tikslingas darbo vietos įrengimas. Skalė tenkina keliamus reikalavimus ir yra tinkama. Vaiko darbo vietos įrengimas yra svarbi dimensija, kurios reikšmingumą patvirtina Benson ir Zieman (1981), Vaitkevičius (2005) bei LR higienos normos (daugiau apie tai poskyryje 2.3. *Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai*).

Šeimos vertybių, šeimos mikroistorijos atributų eksponavimo dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko interjere eksponuojamos šeimos vertybės ir šeimos istorijos atributai	5	vaiko interjere yra kelionių nuotraukų, suvenyrų	0,52–0,33	0,32–0,23	0,64	0,5	0,08	0,27	16,6
		vaiko interjere yra šeimos, giminių nuotraukų, šeimos simbolika	0,38	0,27					

Šeimos vertybių, šeimos istorijos atributų eksponavimo dimensija atspindi, kokios šeimos vertybės, kultūros atributai, šeimos mikroistorijų liudytojai (daiktai) eksponuojami vaiko privačiame interjere. Kiekybinio tyrimo metu paaiškėjo,

kad dažniausiai mikroistorijos atpindžių, interjero atributų (pavyzdžiui, tėvų muzikos instrumentų) buvimas yra neatsitiktinis. Tai patvirtino žvalgomasis, bandomasis bei vėliau atliktas vizualinės etnografijos tyrimai. Tokiu būdu patvirtinami Jenkins (1998) teiginiai, kad vaikų kultūra nėra izoliuota nuo suaugusiųjų, ir Wapner, Demic (2000) sistemos struktūrinis sudėtingumas gali liudyti sėkmingesnę raidą.

Abejonių visiškai nekelia vaiko kūrybos ir saviraiškos atributų grupavimas **vaiko kūrybos saviraiškos dimensijoje**. Ši skalė yra logiškai pagrįsta, atspindi *chronos* ir *kairos* fenomeno esmę, Bronfenbrenner (1979) chronosistemos transakcinę perspektyvą.

Vaiko kūrybos, saviraiškos ir kolekcinų vertybių dimensijoje abejonių kelia prie kolekcionuojamų vertybių priskirtos paveikslų kopijos ir reprodukcijos, bet, matyt, respondentų sąmonėje bet koks paveikslas yra vertybė. Tokią nuostatą iš dalies patvirtina Бодрийяр (1999), teigdamas, jog originalas netenka savo galios, įsigali simuliacrai ir nebeįmanoma atskirti, kas yra tikra, kas ne. Tokiu būdu vaiko kūrybos saviraiškos ir kolekcinų vertybių dimensijose apibendrinami kolekcionuojamų kultūros vertybių ir vaiko kūrybos, saviraiškos elementai vaiko privačiame interjere, anot Proshansky ir Fabian (1987), Noonan 2003, Giddens (2000), tampa autokoncepcijos agentais bei personalinės istorijos liudytojais, leidžiančiais suvokti asmenybės, šeimos, kultūros bei vietos tęstinumą.

26 lentelė

Vaiko kūrybos, saviraiškos ir kolekcinų vertybių eksponavimo dimensijos

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iiit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko interjere yra vaiko kūrybos ir saviraiškos atributai	4	vaiko interjere yra hobiai atributai	0,45–0,30	0,27–0,20	0,62	–	0,11	0,22	15,6
		vaiko interjere yra diplomai, prizai, liudijantys vaiko pasiekimus							
Vaiko interjere yra kolekcinų kultūros vertybių	3	vaiko interjere yra kolekcionuojamų dalių	0,36–0,33	0,18	0,56	–	0,12	0,14	13,0

Virtualios komunikacijos ir laisvalaikio audiovizualinės technikos vaiko kambaryje dimensijos

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Virtualios komunikacijos priemonės vaiko kambaryje	3	vaiko kambaryje yra interneto ryšys	0,86–0,22	0,57–0,13	0,56	0,60	0,09	0,75	18,8
		vaiko kambaryje yra kompiuteris							
		vaiko kambaryje yra TV							
Laisvalaikio audiovizualinė technika vaiko kambaryje	4	vaiko kambaryje yra vaizdo grotuvai	0,64–0,23	0,29–0,22	0,56	0,50	0,12	0,28	15,6
		vaiko kambaryje yra žaidimų kompiuteris							

Virtualių komunikacijų ir laisvalaikio audiovizualinės technikos vaiko privačiame interjere dimensijos iliustruoja vaiko erdvės virsmus, jos tapimą komunikacine priemone. Dimensijos traktavimą pagrindžia McLuhan (2001, 2003) empirinės, teorinės studijos, jas aktualizuoja van Kokswijk (2007), Jenkins (2002) tapatumo raiškos virtualioje, komunikacinėje erdvėje studijos, Bollier (1994) virtualių bendruomenių bruožų tipologija ir atspindžiai vaiko vystymosi procesuose. Šiuolaikinės visuomenės sąlygomis šių dimensijų raiška ypač svarbi, nors jos apibendrina nedaug pirminių indikatorių, tačiau pakankamumo rodikliai tinkami, o minimalios reikšmės sietinos su minimaliu testo žingsnių skaičiumi.

Vaiko ir jo veiklos kontekstų dimensijos

Taip, kaip vaiko privataus interjero diagnostiniam konstruktui gali būti priskiriami specifiniai kontekstai (Stokols, 1987), taip ir vaiko veikla (o pasak Woodley (2006), bet kokia veikla yra ekosistemos dalis), veiklos rezultatai turi savo kontekstus.

Vaiko domėjimosi sričių dimensijos

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Domisi režisūra ir audiovizualine produkcija	7	filmuoja TV siužetus, TV laidas	0,71–0,42	0,48–0,24	0,87	0,84	0,17	0,67	19,3
		domisi režisūra, teatru, režisuoja, vaidina							
Domisi dailė, dizainu, architektūra	5	domisi keramika, žiedžiai	0,73–0,55	0,49–0,47	0,87	0,71	0,30	0,47	15,3
		domisi dizainu, kuria dizaino produktus							
Domisi technika ir sportu	4	domisi technika, kuria mašinas, jas remontuoja	0,75–0,48	0,37–0,20	0,87	0,70	0,16	0,54	13,5
		sportuoja, domisi sportu							

Remiantis tokiu požiūriu, suformuoti teiginiai apie vaiko interesų sritis (domėjimasi). Faktoriinės analizė parodė, kad teiginiai gali būti suskirstyti į tris **domėjimosi sričių dimensijas**. Jos atskleidžia, kaip grupuojasi vaiko domėjimosi sritys, pirminiai teiginiai išsidėstę neatsitiktinai, pvz., tie vaikai, kurie domisi audiovizualine kultūra, domisi ir režisūra.

Vaiko pomėgių dimensijos

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Mėgsta liaudies, klasikinę ir elitinę kultūrą	11	liaudies muzika	0,75–0,45	0,65–0,43	0,85	0,86	0,17	0,64	19,6
		poezija							
		elitinė mada							

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Mėgsta techninį sportą	6	autokrosas	0,75–0,50	0,75–0,49	0,84	0,83	0,19	0,76	11,9
		„Formulė 1“							
Mėgsta populiariąją kultūrą	6	populiarūs renginiai (diskotekos, koncertai)	0,70–0,49	0,52–0,37	0,84	0,73	0,13	0,43	8,6
		popmuzika							
Mėgsta sportą	6	lengvoji atletika	0,70–0,32	0,54–0,29	0,84	0,70	0,07	0,55	4,7
		šachmatai							

Domėjimosi sritys (domėjimasi galima apibrėžti kaip aktyvų domėjimąsi dalyvaujant) yra glaudžiai susijusios su **vaiko pomėgių dimensijomis**. Pomėgių dimensijos panašios į domėjimosi sričių dimensiją, tačiau apibendrina labiau ne aktyvų dalyvavimą, o pasyvų pritarimą.

30 lentelė

Vaiko pasiekimų dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Sekasi kuriant audiovizualinę produkciją, dirbant su technika	8	sekasi kurti radijo laidas, reportažus	0,80–0,50	0,61–0,55	0,90	0,87	0,00	0,74	27,4
		sekasi kurti filmus							
Sekasi vaizduojamajame ir taikomajame mene	6	sekasi kurti keramiką	0,68–0,46	0,45–0,28	0,90	0,87	0,00	0,74	16,8
		sekasi fotografuoti							
Sekasi sporte	2	sekasi užsimini- nėjant techniniu sportu	0,50	0,53–0,20	0,90	–	0,00	0,74	8,1
		sekasi sportuoti							

Vaiko pasiekimų dimensija yra susijusi su vaiko veiklomis, vertybėmis, aspiracijomis. Natūralu, kad jei pastebimi vaiko pasiekimai kurioje nors srityje, tai turėtų būti prielaida sieti juos su domėjimusi ir pomėgiais. Jei pasiekimai gali labiau reikštis išorėje, tai pomėgiai ir domėjimasis per įvairius interjero atributus labiau atspindimi / atsispindi vaiko privačiame interjere. Tačiau visos trys minimos dimensijos yra vaiko savasties dalis, įgyjama autokonceptcijos proceso metu (Shaffer, 2009).

31 lentelė

Vaiko negalavimų dimensija

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaikas skundžiasi nuovargiu ir lengvais sveikatos sutrikimais	4	vaikas dažnai skundžiasi nuovargiu	0,69	0,32	0,67	0,58	0,17	0,314	27,3
		vaikas dažnai skundžiasi miego sutrikimais	0,44	0,46					
		vaikas skundžiasi galvos skausmais	0,51	0,40					
		vaikas skundžiasi virškinimo sutrikimais	0,40	0,45					

Į atskirą **vaiko negalavimų dimensiją** buvo išskirti vaiko sveikatingumo veiksniai. Į juos žvelgta kompleksiskai, nes, pasak Lietuvos mokslininkų (Vaitkevičius, 2005; Gražulevičienė, 2002, 2004; Juknys, 2003; Kalenda, 1993; Klibavičius, 2003; Kondratas, 2001) bei Europos Sąjungos inicijuoto projekto „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo resursų valdymas“¹³⁷ (*Quality of Life and Management of Living Resources*), yra ryšys tarp aplinkos (įskaitant ir namų aplinką) bei gyventojų sveikatos. Vaikų sveikata minėtame Europos Sąjungos projekte neišskiriama, tačiau pažymima, kad vaikai dėl savo fiziologinių savybių yra jautresni aplinkos poveikiams nei suaugusieji. Faktorizuojant vaikų sveikatą apibūdinančius teiginius nustatyta, kad pastebimas aiškus ryšys ne tarp sunkių ar apysunkių sveikatos sutrikimų, bet labiau tarp lengvų sveikatos sutrikimų, kurie susiję su nuovargiu (pirmasis teiginys dimensijos skalėje parodo, kas yra pagrindinis kintamasis, o šiuo atveju tai ir buvo dažni nusiskundimai nuovargiu).

¹³⁷ Quality of Life and Management of Living Resources. Pireiga per internetą: http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/pdf/brochureka4_en.pdf

Vaiko mokymosi rezultatų dimensijos

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Bendri mokymosi rezultatai	4	bendras pažymių vidurkis	0,860	0,80	0,73	0,86	0,48	0,73	39,8
		matematikos pažymys	0,832	0,68					
		gimtosios kalbos pažymys	0,827	0,71					
		užsienio kalbos pažymys	0,810	0,56					
Meno dalykų mokymosi rezultatai	3	dailės pažymys	0,788	0,27	0,73	–	0,1	0,33	21,2
		muzikos pažymys	0,777	0,21					
		kitų meno dalykų pažymys (teatras, šokis...)	0,423	0,19					

Vaiko mokymosi rezultatų dimensijų teiginiai, apibūdinantys vaiko ugdymo(si) pasiekimus, konstruoti pagal ekspertų G. Merkio, S. Balčiūno rekomendacijas. Jos remiasi ilgametės tyrimų patirties rezultatais. Tokiu būdu išskirti ugdymosi rezultatus geriausiai atspindintys mokymosi dalykai: matematika, gimtoji bei užsienio kalbos. Pasiekimai šiuose mokomosiose dalykuose lemia bendras ugdymo(si) tendencijas. Tai patvirtina bendras pažymių vidurkis, kuris yra lemiamas konstruojant analizuojamą dimensiją (turintis didžiausią testo žingsnio faktoriinį svorį). Meno dalykų dimensija reikalinga kaip papildomas informacijos šaltinis, galintis turėti sąryšių su vizualiais (todėl dažnai ir fiksuojamais) vaiko privataus interjero reprezentantais. Kita vertus, testo žingsnio faktoriinis svoris atspindi ir meno dalykų svarbą ugdymo(si) sistemoje.

Ekspertų rekomendacijas patvirtino atlikta faktorinė analizė ir parodė glaudžius teiginių ryšius.

Šeimos, vaiko ir privataus vaiko interjero sąveika

Vienuolika dimensijų apimantis diagnostinis blokas yra susijęs su vaiko ir aplinkos sąveika, atspindi ir ugdomuosius aspektus. Išskirtini trys sąveikos dalyviai: šeima, vaiko privatus interjeras ir pats vaikas.

Vaiko savijauta privačiame interjere

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko savijauta savo interjere	6	vaikas savo kambaryje jaučiasi ramus/suirzęs	0,76–0,60	0,61–0,44	0,83	0,78	0,26	0,53	48,5
		vaikas savo kambaryje jaučiasi laisvas/nelaisvas							
		vaikas savo kambaryje jaučiasi saugus/nesaugus							

Tarpusavio sąveiką akivaizdžiai parodo **vaiko savijautos savo interjere dimensija**. Savijautą atspindintys teiginiai sieti į bendrą psichosocialinį konstrukta, apimančių fizinius, psichofizinius, psichologinius, socialinius vaiko ir jo sukurtosios daiktinės bei socialinės aplinkos atributus. Faktoriinė analizė patvirtino vaiko savijautos kaip vientisos dimensijos egzistavimą (faktoriaus aprašomoji galia beveik 49 proc.), nepaisant sudėtingos, daugialypės reiškinio konstrukcijos (savijauta gali priklausyti ir nuo baldų patogumo, nuo autoritarizmo laipsnio šeimoje ir nuo įvykių, patirtų ne namie).

Vaiko savitvarkos dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko savitvarka	8	vaikas valo dulkes savo kambaryje	0,73–0,32	0,53–0,20	0,73	0,69	0,00	0,56	32,3
		vaikas išneša šiukšles							

Tiesioginę vaiko ir privataus interjero sąveiką demonstruoja **vaiko savitvarkos skalė**. Teiginiai susieti loginiu ryšiu, skalės tinkamumo parametrai yra pakankami,

aprašomoji galia aukšta. Ši dimensija turi aiškia ugdomąją dedamąją ir yra viena svarbiausių analizuojant pedagoginius vaiko privataus interjero aspektus.

35 lentelė

Žaidimų dimensijos

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba subskaleje (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Konstruoti, žaisti kompiuterinius „berniukiškus“ žaidimus	5	žaisti kovinius žaidimus, arkadas	0,83–0,46	0,41–0,31	0,72	0,69	0,04	0,65	14,9
		mėgsta konstruoti							
Žaisti švelniam žaidimams	4	žaisti su minkštais žaislais	0,78–0,53	0,31–0,24	0,72	0,69	0,04	0,65	14,4
		žaisti su augalais							
Žaisti stalo ir judriuosius žaidimus	5	žaisti stalo žaidimus („Monopolis“ ir pan.)	0,77–0,39	0,36–0,12	0,72	0,69	0,04	0,65	11,7
		žaisti situacinius kompiuterinius žaidimus							
		žaisti judriuosius žaidimus							

Žaidimai (**žaidimų dimensijos**) tyrimo kontekste analizuojami ne kaip save reprezentuojantis reiškinys, bet kaip vaiko santykio su aplinka nustatymo ir aplinkos įvaldymo būdas. Konstruojant klausimyną, žaidimai kaip vaiko veikla priskirti vienam diagnostiniam blokui, nors akivaizdu, kad virtualūs ir daiktiški bei judrūs žaidimai labai skiriasi. Atlikus faktorinę analizę patvirtinti Fromme¹³⁸ teiginiai, kad, skirtingai nei įprastus žaidimus, kompiuterinius žaidimus beveik vienodai žaidžia visi vaikai. Skiriasi tik tų žaidimų pobūdis. Tokiu būdu situaciniai kompiuteriniai žaidimai atsidūrė stalo ir judriųjų žaidimų grupėje. Galima daryti prielaidą, kad ar žaidimas yra daiktiškas, ar virtualus, nėra lemiamas veiksnys (tai patvirtina Jenkins, 2003). Iš sudarytų dimensijų matyti, kad kur kas svarbesnis yra situacinių žaidimų pobūdis ir bendravimo būdas žaidžiant (šiuo atveju ar tiesioginis, ar virtualus bendravimas jau nebesvarbu).

¹³⁸ Fromme J. Computer Games as a Part of Children's Culture. Prieiga per internetą: <<http://gamestudies.org/0301/fromme>>.

Vaiko priklausymo bendruomenėms dimensijos

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaikas priklauso subkultūrų bendruomenėms	3	vaikas priklauso gotų bendruomenei	0,78–0,74	0,44–0,47	0,66	0,66	0,28	0,40	30,3
Vaikas priklauso technofilų bendruomenėms	2	vaikas priklauso kompiuterinių žaidėjų (<i>geimerių</i>) bendruomenei	0,50	0,10–0,10	0,66	–	0,10	0,10	18,3
Vaikas priklauso tradiciniams bendruomenėms	2	vaikas priklauso religinei bendruomenei	0,50	0,20	0,50	–	0,20	0,20	38,4

Panašias virtualumo ir betarpiškumo niveliacijas pastebi ir Bollier (1994), analizuodamas bendruomeniškumo sampratą. Bollier (1994) dar prieš penkiolika metų akcentavo virtualiųjų bendruomenių išsigalėjimą, tačiau iš faktorinės analizės gautų **vaiko priklausymo bendruomenėms dimensijų** matyti, kad bendruomenės, kurioms priklauso vaikai, skirstytinos į tradicines, subkultūrų (ne virtualių) ir virtualias bendruomenes. Bendruomeniškumo teiginiai jungia tik po du teiginius, todėl galima teigti, kad skirtumai tarp bendruomenių Lietuvoje dar ryškūs ir kol kas nepatvirtina virtualių bendruomenių užgožiančio vaidmens.

Vaiko tolerancija tėvų veikloms jo interjere

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktorinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaikas leidžia keisti jo interjerą	2	vaikas leidžia jums tvarkyti jo daiktus	0,50	0,49–0,38	0,69	0,65	0,18	0,39	33,4
		vaikas leidžia jums keisti jo kambarį kaip jūs norite							

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaikas pilnai leidžia naudotis jo interjeru	2	vaikas leidžia jums užėiti į jo kambarį kada norite	0,50	0,31–0,26	0,60	0,61	0,27	0,49	37,3
		vaikas leidžia jums įeiti į jo kambarį nepasibeldus							

Vaiko tolerancijos tėvų veikloms jo interjere dimensija, apibrėžianti vaiko ir tėvų sąveiką, parodo, koks yra pasitikėjimas, bendravimas ir bendradarbiavimas. Faktorizacijos rezultatai rodo, kad vaikas toleruoja tėvų veiklą savo kambaryje – leidžia keisti, leidžia naudotis savo kambariu. Betarpiškas bendravimas, abipusis pasitikėjimas vertintinas teigiamai, tačiau kelia privatumo nepakankamumo pavojų, atkirais atvejais gali liudyti autoritarines tėvų nuostatas ir nepakankamą pagarbą vaikui.

Vaiko ir tėvų bendrų veiklų vaiko kambaryje dimensija

Skalė	N	Teiginių pavyzdžiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Bendros veiklos su vaiku jo kambaryje	4	tėvai kartu su vaiku žaidžia vaiko kambaryje	0,72–0,64	0,30–0,24	0,58	0,50	0,17	0,25	47,5
		tėvai padeda mokytis vaikui jo kambaryje							

Svarbi dimensija yra **vaiko ir tėvų bendros veiklos vaiko privačiame interjere**. Kaip teigia Vaitkevičius (2005), bendrose veiklose dažniau dalyvauja motina nei tėvas. Bendros veiklos yra svarbus psichologinis veiksnys įtvirtinant vaiko ugdymo(si) ir socializacijos pasiekimus, kasdieninės pagalbos vaikui išraiška ir taip pat sukuria socialinio tinklo paramos rezervą, įgalinantį sumažinti rizikos veiksnių poveikį (Garbarino, Abramowitz, 1992).

Vaiko privataus interjero formavimo dimensijos

Vaiko privataus interjero formavimo dimensijos susijusios su šeimos, strato kultūra, šeimos vertybėmis, nuostatomis, autoritarizmo laipsniu šeimoje. Tai taip pat atspindi šeimos ekologines nuostatas aplinkos atžvilgiu.

39 lentelė

Vaiko veiklos tolerancija jo paties interjere

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktorišnis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Leidžiate vaikui planuoti savo interjerą	4	leidžiate vaikui planuoti interjerą	0,69–0,58	0,56–0,55	0,84	0,75	0,36	0,485	42,2
		leidžiate vaikui pasirinkti baldus							
Radikalių vaiko atliekamų pokyčių interjere tolerancija	5	leidžiate vaikui dažyti sienas, klijuoti tapetus	0,66–0,30	0,44–0,22	0,74	0,60	0,10	0,34	27,5
		leidžiate vaikui gaminti ar perdaryti baldus, interjero akcentus							
Vaiko kūrybos ir eksponavimo kultūros tolerancija	3	leidžiate vaikui perstumdyti baldus	0,48–0,31	0,35–0,23	0,57	–	0,15	0,32	25,9
		leidžiate vaikui kabinti plakatus, paveikslus ir pan.							

Dimensija **vaiko veiklos tolerancija jo paties interjere** (ką ir kiek toleruoja tėvai) apibūdina vaiko interjero planavimą, kaitą, sumanymų įgyvendinimo galimybes. Svarbu, kad šios dimensijos būtų apibūdintos tėvų ir vaikų sąryšių kontekste. Tai svarbūs pedagoginiai aspektai, atspindintys visus šeimos kaip ekosistemos veiklos rezultatus, vaiko socializacijos šeimoje ir visoje kultūrinėje aplinkoje pasiekimus. Dalyvavimas aplinkos pokyčių planavime ir įgyvendinime yra įvardijamas kaip vaiko vystymosi rizikos redukavimo veiksmų grupė (Muncie, 2009; Bronfenbrenner, 1979; Wolfe, 1999; Tulloch, Lupton, 2003). Hart (1987) pabrėžia, kad planavimas turi prasidėti nuo paprastų veiksmų – aptarimų, idėjų užrašymų, planų braižymo, maketų darymo. Lansdown, Heykoop ir Har pažymi vaiko dalyvavimo būtinybę visuomenės veikloje, o šeima ir yra visuomenės dalis. Pasak autorių, tai garantuoja vaiko pilnaverčio vystymosi galimybes bei užtikrina jo teises.

Vaiko privataus interjero formavimą lemiantys veiksniai

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktorišnis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba subskaleje (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Vaiko interjero formavimą lėmė	4	formuojant vaiko interjerą daugiausiai įtakos turėjo estetiškas vaizdas	0,60	0,36	0,63	0,5	0,12	0,30	20,0
		formuojant vaiko interjerą daugiausiai įtakos turėjo ergonomika ir funkcionalumas	0,46	0,30					
		formuojant vaiko interjerą daugiausiai įtakos turėjo interjero ir interjero elementų medžiagos	0,37	0,24					
		formuojant vaiko interjerą daugiausiai įtakos turėjo vaiko norai	0,31	0,21					

Vaiko privataus interjero formavimą dažniausiai lemia ne pažangūs teoriniai modeliai, šiuolaikinės ugdymo(si) paradigmos, bet realaus gyvenimo situacijos. Akivaizdu, kad kuriant vaiko privatą interjerą lemiami veiksniai buvo estetiškas vaizdas, funkcionalumas, medžiagiškumas ir kiek mažiau vaiko norai. Tai iš dalies prieštarauja tėvų atsakymams, teigiantiems, kad jiems svarbiausia buvo vaiko nuomonė (skaičiuojant pritarimo procentą ji buvo pirmoje vietoje – 60,4 proc.).

Tėvų buvo klausta, kokių principų laikytųsi kurdami vaiko privatą interjerą, jei jų niekas neribotų. Vadovaujantis šiais teiginiais gautos **galimos tėvų vaiko privataus interjero formavimo nuostatų dimensijos**. Palyginę vaiko interjero formavimo dimensiją su dimensijomis, įvardijančiomis, kas galėtų lemti vaiko privataus interjero formavimą, matome, kad esminių skirtumų nėra – estetika yra svarbiausia. Galima teigti, kad tėvai didžiąja dalimi įgyvendina savo nuostatas ir jos nedaug skiriasi, jei tėvų niekas neribotų.

Galimos tėvų vaiko privataus interjero formavimo nuostatos

Skalė	N	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba subska- lėje (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
							Min	Max	
Estetinės ir ergonominės savybės	2	jei galėtumėte, daugiausiai dėmesio kuriant vaiko interjerą skirtumėte estetikai	0,50	0,25	0,55	–	0,01	0,28	11,0
		jei galėtumėte, daugiausiai dėmesio kuriant vaiko interjerą skirtumėte funkcionalumui	0,50	0,20					
Jei galėtų, kurdami vaiko interjerą daugiausiai dėmesio skirtų sveikatingumui	2	jei galėtumėte, daugiausiai dėmesio kuriant vaiko interjerą skirtumėte natūralioms medžiagoms	0,50	0,29	0,55	–	0,04	0,28	17,5
		jei galėtumėte, daugiausiai dėmesio kuriant vaiko interjerą skirtumėte sveikatingumui	0,50	0,22					

Atliktos faktorinės klausimų ir teiginių analizės rodo, kad instrumentas visapusiškai atspindi tyrimo objektą, jo kontekstus. Sudarytos dimensijos yra tinkamos tolesniems statistiniams skaičiavimams ir pati faktorizacija jau rodo tiriamo objekto požymių struktūrą, svarbiausias jos dalis, atskleidžia tarpusavio sąryšius. Gautos dimensijos salyginai (dėl reiškinų įvairiapusiškumo) suskirstytos: į Vaiko privataus interjero (7), Vaiko ir veiklos kontekstų (13), Šeimos, vaiko ir privataus interjero sąveikos (11), Vaiko privataus interjero formavimo (6) dimensijas. Toks skirtumas patvirtina teorinėje dalyje išskirtus vaiko ir aplinkos kontekstus.

4.1.2. Apklauso indikatorių aprašomosios statistikos

Vaiko privataus interjero bruožai ir kontekstai yra daugialypiai, bet reprezentuojami sukurtosios daiktinės (fizinės) aplinkos. Šio darbo kontekste vaiko privatus interjeras yra aktualus tiek, kiek dalyvauja vaiko, tėvų ir aplinkos sąveikoje ir atskleidžia psichosocialinį momentą, kuris yra socializacijos ir ugdymo(si) pagrindas.

Todėl aprašomosios statistikos suskirstytos į sukurtosios daiktinės (kuri atspindi fizinius, psichologinius, sociokultūrinius kontekstus) aplinkos parametrus ir socializaciją, ugdymą(si) atskleidžiančius parametrus (vaiko ir tėvų kontekstus, nuostatas, įpročius, veiklos ypatumus).

Vaiko privataus interjero kaip sukurtosios daiktinės (fizinės) aplinkos parametrai

88 proc. tirtų šeimų gyvena šeimai priklausančiame būste. Daugiabučiuose gyvena 57,3 proc., nuosavuose namuose gyvena 40 proc. šeimų, kito tipo būstuose 0,9 proc. Mediniuose namuose gyvena 6,5 proc. šeimų, mūriniuose 53,7 proc., blokiniuose 34 proc., monolitiniuose 1,7 proc. ir kito tipo namuose 2,9 proc. (N = 406). Tai rodo, kad statyboje vyrauja modernios, o ne tradicinės statybos technologijos.

42 lentelė

Būstas nuosavybės teise priklauso (proc.) N = 413

Šeimos būsto nuosavybės teisė	
Priklauso šeimai nuosavybes teise	87,7
Gyvena su tėvais ar kita šeima	10,2
Nuomoja	2,2
Neturi pastovios gyvenamosios vietos	0

Privatų kambarį vaikui yra paskyrę 74,9 proc. visų tirtų šeimų. Daugiau nei vieną kambarį turi 2,9 proc. vaikų. Zoną kambariye turėjo 19 proc. vaikų. Nei kambario, nei zonos šeimos gyvenamajame būste neturėjo 2,9 proc. vaikų (N = 414). Galima teigti, kad tai geri rodikliai, rodantys didelį šeimos dėmesį vaiko gyvenimo sąlygoms.

Vidutinis vaikui skiriamas kambario plotas buvo 14,8 m² (zonų plotas nebuvo skaičiuojamas, nes neįmanoma tiksliai nustatyti jų ribų, be to, jos dažnai būna daugiafunkcės), vidutinis vaiko kambario tūris 37,9 m³. Šeimos gyvenamajame būste yra 3,5 kambario, vidutinis būsto plotas 88,9 m² (N = 414). Tai pakankamai geri, nors ir atsiliekantys nuo išsivysčiusių šalių rodikliai. Pavyzdžiui, Japonijoje¹³⁹ vidutinis šeimos būstas yra 121,7 m², Europoje¹⁴⁰ – 90,7 m²,¹⁴¹ o Jungtinėse Amerikos valstijose¹⁴² – 165 m².

Vaiko privataus interjero situaciją apibūdina ir papildomos charakteristikos. Jos interpretuotinos ne tik namų ūkio tyrimo rėmuose, kaip įprasta sociologijoje, bet ir kaip svarbius edukacinius kontekstus reprezentuojančios charakteristikos.

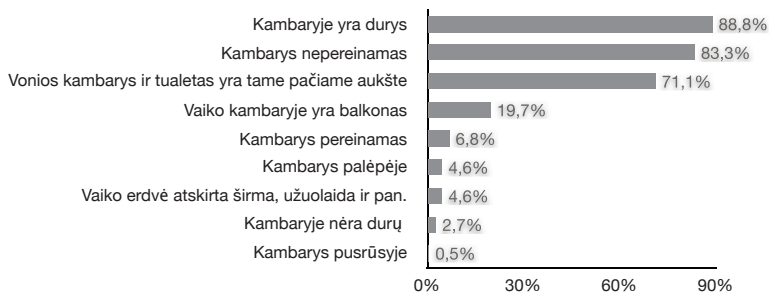
¹³⁹ Japan Statistical Yearbook 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.go.jp/English/data/nenkan/index.htm>>.

¹⁴⁰ Perry M. J. EU vs USA, Part IV. Prieiga per internetą: <<http://mjperry.blogspot.com/2010/01/eu-vs-usa-part-iv.html>>.

¹⁴¹ Pateikiami vidutiniai šalių statistiniai duomenys, jie varijuoja įvairiuose regionuose.

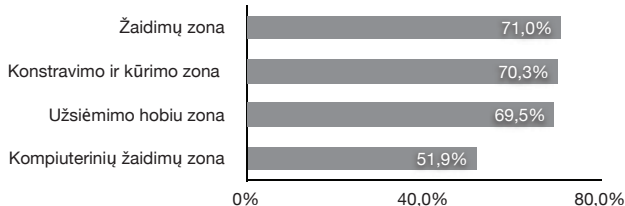
¹⁴² Perry M. J. EU vs USA, Part IV. Prieiga per internetą: <<http://mjperry.blogspot.com/2010/01/eu-vs-usa-part-iv.html>>.

12 pav. Papildomos vaiko privataus kambario charakteristikos (proc.) N = 412

Iš pateikto grafiko matyti (12 pav.), kad 83,3 proc. vaikų gyvena nepereinamuose kambariuose, 89 proc. kambarių turi duris. Teigtina, kad daugumai vaikų yra užtikrinami privatumo ir saugumo poreikiai. Fizinį, sanitarinių poreikių tenkinimas¹⁴³ yra vienas iš esminių vaiko poreikių. Svarbu ir tai, kad tam skirtos patalpos būtų lengvai pasiekiamos¹⁴⁴. Tai svarbu ne tik fiziologinių poreikių tenkinimui, bet ir tinkamos higienos, sveikatos ugdymui. Fiziškai nepalankios vaikui aplinkos – pereinami kambariai, palėpėse, pusrūsiuose esantys vaikų kambariai – sudaro nedidelę dalį (tik 5,1 proc.). Pažymėtina, kad net šeimos, kurios negali vaikui skirti atskiro kambario (19 proc., N = 413), stengiasi sudaryti kuo geresnes sąlygas vaikui, atskirdami jam skirtą zoną širma, užuolaida ar pan. (4,6 proc., N = 413).

13 pav. Vaiko interjero zoniškumas (proc.) N = 414

Zoniškumas yra svarbi vaiko interjero savybė, praplečianti vaiko interjero funkcionalumą.

Viena iš svarbiausių veiklų vaiko interjere yra žaidimas. Žaidimų zonas turi 71 proc. interjerų.

Kompiuterinių žaidimų zonos gali būti dviejų tipų. Žaidžiama gali būti kompiuterizuotoje darbo vietoje ar žaidimų konsolė (tada dažniausiai tai televizoriaus žiūrėjimo vieta, nes televizorius naudojamas vietoje vaizduoklio). Žaidimų konsolės yra 11,9 proc. vaikų interjerų, todėl galima teigti, kad daugiausiai žaidžiama kompiuteriu ir kompiuterizuota darbo vieta sutampa su žaidimų vieta.

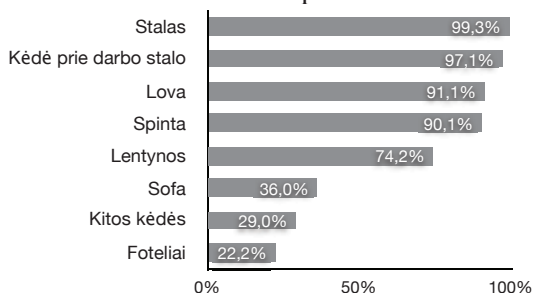
Konstravimas yra viena svarbiausių ugdymosi požiūriu veiklų, tačiau jos yra tik 30 proc. visų interjerų.

¹⁴³ Nors privačių vaikų interjerų įrengimo nereglamentuoja dokumentai, galima vadovautis Lietuvos higienos norma HN 21:2005 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=258017>.

¹⁴⁴ Idealu, kai vaikas turi personalinį sanitarinį mazgą, esantį prie jo kambario, tačiau dėl paskutinių dešimtmečių Lietuvoje vyravusios urbanistinio planavimo kultūros tokie atvejai labai reti, tyrimo metu tokių neaptikta.

Hobiui skirta zona yra beveik 70 proc. interjerų ir tai vertintina teigiamai, nes hobis yra viena iš galimybių ugdytis savarankiškai, bendrauti, bendradarbiauti, galimybė patekti į tokiu pat hobiu užsiimančių asmenų socialinius tinklus.

Išvardytos zonos yra svarbios socializacijos ir ugdymosi procesuose. Žaidimų, hobiai užsiėmimų, konstravimo ir kūrimo zonų paplitimas liudija apie jų reikšmę, žaidimas traktuotinas ir kaip aplinkos įvaldymo būdas. Žaidimai yra ne tik betarpiško (tradicinis požiūris) bendravimo, bet ir virtualaus bendravimo galimybių laukas. Virtualioje aplinkoje gali būti ne tik žaidžiama, bet ir buriamasi į bendruomenes, tenkinami socializavimosi ir komunikavimo poreikiai.

14 pav. Baldai vaiko kambaryje (proc.) N = 414

14 paveikslas perteikia šeimų siekį užtikrinti pagrindinius ergonominius vaiko aplinkos bruožus ir matyti, kad pagrindiniai baldai (lova, stalas, spinta, lentynos) yra 74,2–99,3 proc. vaikų interjerų. Kitiems baldams vaiko interjere skiriama mažiau dėmesio. Tai atspindi vaiko privataus interjero erdvumo tendencijas – jei vidutinis kambarys yra tik apie 14 m², sunku tikėtis jame patalpinti daugiau baldų¹⁴⁵.

43 lentelė

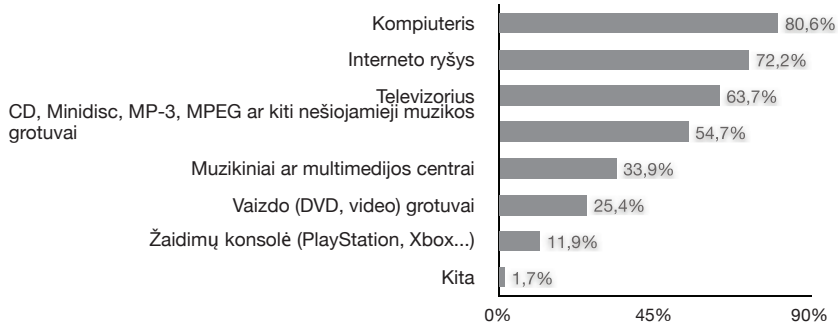
Vaiko darbo vietos jo privačiame interjere parametrai

(kompiuterinės įrangos parametrai pateikiami tik apie kompiuterizuotas darbo vietas, kiti – apie visas) (proc.)

Vaiko darbo vietos jo privačiame interjere parametrai	
Vaiko darbo vieta kompiuterizuota N = 315	76,9
Kompiuterio vaizduoklio padėtis reguliuojama N = 315	58,3
Vaizduoklio vaizdas ryškus ir nemirga N = 315	71
Vaiko darbo vietos apšvietimas reguliuojamas ir yra daugiataškis N = 410	73,2
Klaviatūra yra atskira, neblizga N = 315	66,8
Darbo stalas pakankamai didelis, reguliuojamas, neblizgus N = 315	84,9
Darbo kėdė reguliuojama, lengvai pritaikoma vaikui N = 315	76,3
Darbo vieta pakankamai didelė, lengvai ir patogiai pasiekiamą N = 315	75,1
Naudojamas nešiojamasis kompiuteris N = 410	16,1
Naudojami specialiai vaikui pritaikyti klaviatūra ir pelė N = 410	5,6
Vaikas darbo vietoje sėdi taisyklingai N = 315	68
Vaizduoklio viršus yra ne aukščiau akių lygio N = 410	49,3

¹⁴⁵ Nors privačių interjerų įrengimo nereglementuoja įstatymai, planuojant baldų gamybą, pirkimą ir išdėstymą rekomenduotina vadovautis Lietuvos higienos norma HN 21:2005 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/intert2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=258017>.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad net 76,9 proc. vaiko interjere esančių darbo vietų yra kompiuterizuotos. Pateiktame paveiksle atsakymai „taip“ atitinka tiriamo požymio teigiamą vertinimą, o atsakymas „ne“ – neigiamą. Akivaizdu, kad dauguma kompiuterizuotos darbo vietos parametrų atitinka higienos normas ir ergonominius reikalavimus. Vyrauja neblizgūs paviršiai, reguliuojamos kėdės, darbo vietos pakankamai didelės, prie jų lengva prieiti. Kaip trūkumus galima įvardyti netaisyklingą vaizduoklio padėtį pusėje darbo vietų (50,7 proc.), tai, kad naudojamas nešiojamasis kompiuteris (16,1 proc.) ir ypač specialių, vaikui pritaikytų pelių ir klaviatūrų nenaudojimas (94,1 proc.). Darbo vieta (ypač kompiuterizuota), jos tinkamumas¹⁴⁶ turi žymios įtakos vaiko vystymuisi ir ugdymuisi¹⁴⁷.

15 pav. Audiovizualinė technika vaiko privačiame interjere (proc.) N = 413

Erdvė, baldai tenkina labiau fiziologinius, estetinius poreikius, o audiovizualinės technikos buvimas pirmiausiai liudija komunikacinių poreikių tenkinimo būtinybę ir laipsnį. Pasak McLuhan (2003), audiovizualinės medijos yra traktuotinos kaip kūno dalių tęsiniai ir kiekviena medija sustiprina, praplečia tam tikrą žmogaus funkcijų sritį ir daro žymią įtaką vaiko ugdymosi ir socializacijos procesui. Ugdymo, socializacijos procesai spartėja ir efektyvėja. Viena vertus, šiuolaikinių medijų paplitimas tenkina vaiko poreikius, kita vertus, toks paplitęs medijų naudojimas kelia nemažai rizikos veiksnių. Iš pateiktos lentelės matyti, kad labiausiai paplitusios interaktyvios, tinklinės medijos – kompiuteriai (80,6 proc.), televizija (63,7 proc.). Šie pastebėjimai gali būti reikšmingi organizuojant ugdomąsias veiklas. Kitos medijos yra menkliau paveikios (jos nesuvienija garso, vaizdo ir interaktyvumo), todėl mažiau patrauklios vaikams. Mažiau yra paplitusios ir specializuotos, siauresnėms funkcijoms pritaikytos medijos (pvz., žaidimų konsolės).

¹⁴⁶ Įrengiant darbo (mokymosi) vietą privalu laikytis HN 32:2004 „Darbas su videoterminalais. Saugos ir sveikatos reikalavimai“. Prieiga per internetą: <www.saugosps.lt/sekto/getfile.php?tbl=docs1_lt&id=7>.

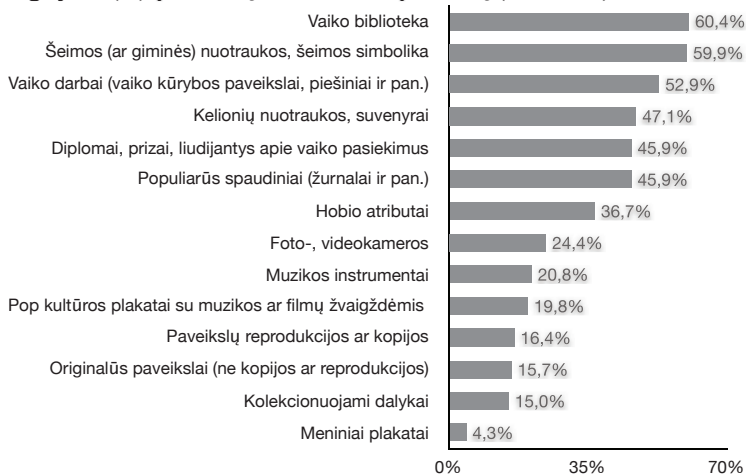
¹⁴⁷ Tai pavirtina disertaciniame darbe R. M. Gillespie “CAKE (Computers and Kid’s Ergonomics): The Musculoskeletal Impact of Computer and Electronic Game Use on Children and Adolescent”. New York University, 2006, NY.

Namų ir vaiko bibliotekų paplitimas namų ūkiuose (proc.) N = 413

Biblioteka namuose	
Yra namų biblioteka	68,5
Vaikas turi savo biblioteką	60,4

Nors šiuolaikinės medijos vaiko privačiame interjere labai paplitusios ir patrauklios, verta atkreipti dėmesį, kad tradicinė medija – knyga vis dar labai populiari. Per 68 proc. respondentų atsakė, kad namie yra namų biblioteka ir daugiau kaip 60 proc. vaikų turi savo biblioteką. Kad tokie statistiniai rodikliai yra neatsitiktiniai, rodo ir knygų įsigijimo šaltinių ir nuostatų analizė.

Pateiktas grafikas iliustruoja, kad dauguma šeimų sąmoningai perka knygas knygynuose (73,9 proc.), prekybos centruose (38,2 proc.). 72 proc. kaip knygų įsigijimo šaltinį nurodo ir dovanojimą, bet jis yra sunkiai prognozuojamas ir nepriklauso nuo šeimos. Dėl ekonominių priežasčių knygų neperka tik 9,2 proc., o nemano, kad pirkti knygas yra svarbu, tik 1,2 proc. Tokios nuostatos liudija gana aukštą saviugdų, vaiko ugdymo(si) poreikių reikšmės supratimą (N = 414).

16 pav. Kultūros reprezentantai vaiko privačiame interjere (proc.) N = 414

16 paveikslas vaizduoja, kokie kultūros reprezentantai yra aptinkami vaiko interjere ir kaip dažnai. Kultūros atributai (visuomenės, šeimos ir vaiko kultūros) atspindi šeimos vertybes, kultūrinės nuostatas, pasakoja mikroistorijas. Šeimos, giminės simbolika, nuotraukos aptiktos beveik 60 proc. vaikų interjerų. Tai liudija apie personalinio tapatumo paieškų, konstravimo svarbą, šeimos vertybių ir nuostatų perdavimo galimybes. Šeimos relikvijos semiotinio lauko dėka primena jam formuojamus lūkesčius, įprasmina socialinius vaidmenis ir konstruoja socialinę ekosistemą. Interjere eksponuojamos kelionių nuotraukos, suvenyrai vertingi dėl potyrių perteikimo (vaikas dažniausiai keliauja su šeima, todėl šeimos potyriai tampa jo savasties dalimi); yra tarpkultūrinio, multikultūrinio, pilietinio ugdymosi liudininkai. Jie tampa ir mikroistorijų atributais, fiksuojančiais momentines emocijas ir prisiminimus.

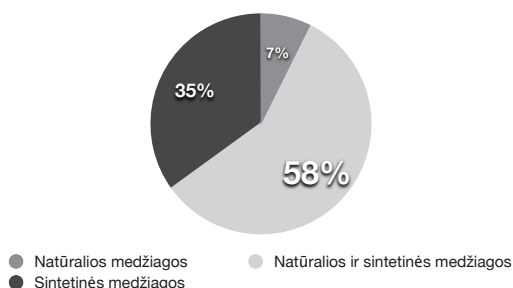
Suvenyrai atspindi aplankytos vietovės, kultūros išskirtinumą, įpareigoja „gimtosios“ versus „svetimos“ kultūros palyginimui ir supratimui.

Vaiko kūryba yra eksponuojama daugiau kaip 50 proc. vaikų interjerų ir tai atskleidžia, kad vaiko pastangos, jo potencialo atsiskleidimas šeimoje sutinkami palankiai. Diplomai, prizai taip pat liudija apie vaiko kryptingos veiklos įvertinimą ir kartu su kūrybos pasireiškimais įprasmina vaiko egzistenciją. Vaiko hobiai atributai, foto-, videokameros, muzikos instrumentai dažniausiai nėra atsitiktinai sandėliuojami daiktai (nors kokybinio tyrimo metu rasta ir tokių atvejų), o atspindi šeimos kultūros tradicijas, siekius.

Mažiau vaiko privačiame interjere yra paplitę populiariosios kultūros spaudiniai (beveik 46 proc.), dar mažiau populiariosios kultūros vaizdiniai plakatų ir panašiomis formomis (19,8 proc.). Tai liudija, kad populiarioji kultūra yra tapusi vaiko kasdienio gyvenimo dalimi, tačiau jos reprezentantų gausa neužgožia šeimos kultūros atspindžių.

Originalių paveikslų (15,7 proc.) gausa vaiko privačiame interjere yra tokia pat kaip reprodukcijų ir kopijų (16,4 proc.). Tai vertintina nevienareikšmiškai. Viena vertus, populiarioji kultūra perima klasikinės, elitinės kultūros bruožus, kita vertus, visuomenėje, kur nebeįmanoma atskirti kur yra originalas, kur kopija (Бодрийяр, 1999), originalūs kūriniai įgauna ypatingą reikšmę. Žvelgiant iš edukacinių pozicijų ir originalų, ir net kopijų buvimas vaiko privačiame interjere yra vertintinas teigiamai. Ne kiekviena šeima gali įsigyti originalių kūrinių, nors toks scenarijus yra pageidautinas. Kolekcionuojami dalykai priskirtini tai pačiai kategorijai kaip ir meno kūriniai. Jie turi didžiulį kultūrinį-semiotinį potencialą, gali būti visaverčiu socializacijos agentu, tačiau teigiamai vertintini tada, kai kolekcionuojami dalykai yra kultūrinės vertybės ar bent jau turi potencialą ateityje tokiomis tapti.

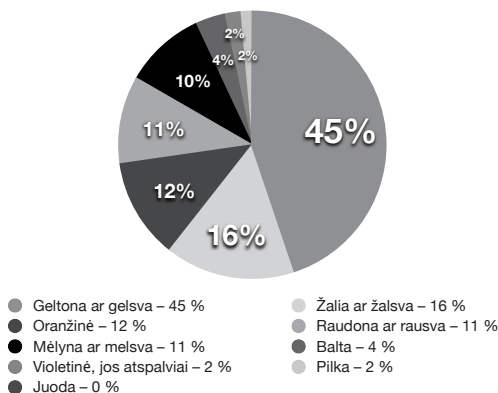
Bendras vaiko privataus interjero paveikslas vertintinas teigiamai, nes kultūrinių refleksijų gausa nepalieka vietos kultūriniam vakuumui, o būtent tokia situacija vertintina neigiamai.

17 pav. Vaiko privataus interjero medžiagiškumas (proc.) N = 413

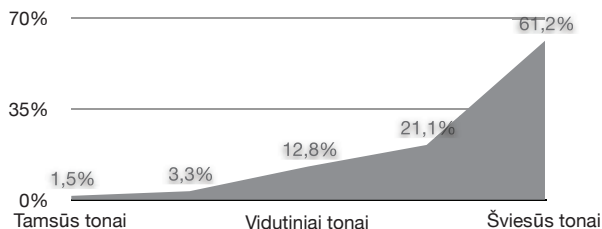
Analizuojant interjero parametrus medžiagiškumas yra svarbus, nes yra susijęs su dizainu, sveikatingumo ir higienos faktoriais, edukacija (tradicijų pažinimas naudojant vietines medžiagas, gamtos ir žmogaus ryšio suvokimu ir pan.). Nors vietinių medžiagų panaudojimo vertingumas Lietuvoje visad pabrėžiamas, bet jis niekada

iš tradicinės kultūros neperėjo į šiuolaikinio dizaino sferą ir tai liudija tyrimo metu gauti rezultatai.

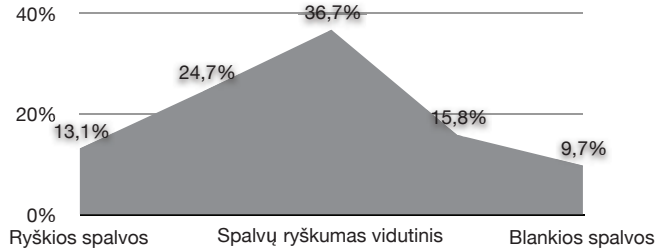
18 pav. Spalvų ir atspalvių vyravimas vaiko privačiame interjere (proc.) N = 414

45 proc. interjerų vyrauja geltoni ir gelsvi, 16 proc. – žali ir žalsvi atspalviai, 11 proc. – mėlyni ir melsvi, 4 proc. – balti. Remiantis psichofizinio poveikio samprata, galima teigti, kad 76 proc. visų tirtų interjerų spalviniai sprendimai yra palankūs vaikui. Jų spalvos yra ramios, kuriančios neutralias ar „šiltas“, malonias nuotaikas. Juodų interjerų neaptikta, violetinių (violetinė spalva laikytina netinkama, ypač – ryškiai violetinė) tik 2 proc., oranžinių, raudonų ar rausvų – 23 proc. Raudona spalva ir jos atspalviai nėra labai tinkami vaiko aplinkai, nes turi sužadinantį poveikį ir nuolatinis buvimas tokiuose interjeruose yra nepageidautinas. Apžvelgus bendras vaiko privataus interjero spalvinio sprendimo tendencijas, galima teigti, kad dauguma interjerų yra tinkami vaikui, tik nedidelė jų dalis kelia abejonių ir visai nedidelė jų dalis apibūdintini kaip nerekomenduotini.

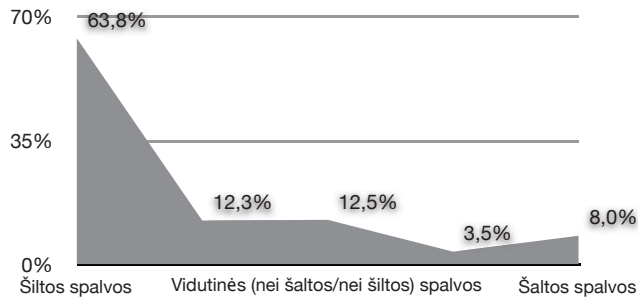
19 pav. Vaiko privačiame interjere vyraujantys spalvų tonai (proc.) N = 399

Interjeruose vyrauja šviesūs tonai – 61,2 proc., vidutiniai sudaro beveik 13 proc., tamsūs tik 1,5 proc. Tokias tendencijas galima apibūdinti kaip tinkamas.

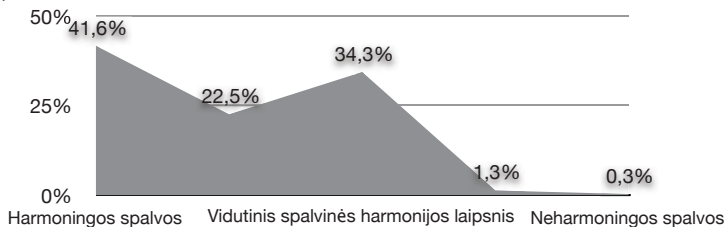
20 pav. Vaiko privačiame interjere vyraujančių spalvų ryškis (proc.) N = 373

Spalvų ryškumas priklauso nuo šiuo metu vyraujančių dizaino tendencijų, tačiau iš pateikto paveikslėlio aiškiai matyti, kad vyrauja vidutinio ryškumo ir ryškios spalvos. Vaiko interjerui rekomenduotina rinktis vidutinio ryškumo ir blankias spalvas.

21 pav. Vaiko privačiame interjere vyraujančių spalvų šiltumas / šaltumas (proc.) N = 400

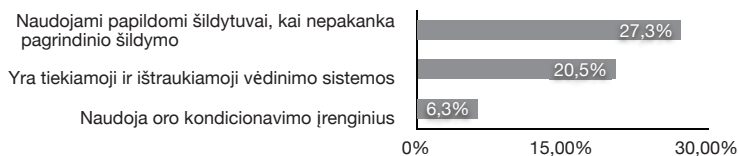
Psichofizinis interjero spalvinis poveikis pasireiškia ir tuo, kad leidžia kompensuoti temperatūrinius poveikius – „šiltos“ interjero spalvos „prideda“ 2 °C laipsnius, „šaltos“ – „atima“.

22 pav. Vaiko privačiame interjere vyraujančių spalvų šiltumas / šaltumas (proc.) N = 373

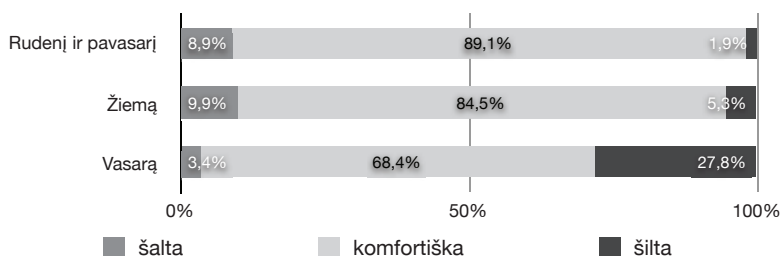
Harmonizuotų spalvų vyravimo tendencija yra tinkama, tačiau vidutinis harmonijos laipsnis gali pasiteisinti, jei spalviniam sprendimui išbaigti naudojamos kontrastuojančios spalvos. Kuriant vaiko interjerą pageidautina naudotis psichofizinio poveikio mokslininkų studijomis (Mahnke, 1996; Morton, 2007; Küller, 1992).

23 pav. Papildomų šildymo, kondicionavimo įrenginių naudojimas ir vėdinimo sistemos tipas (proc.) N = 414

Nepaisant galimų korekcijų psichofizinio poveikio pagalba, realios temperatūros kontroliavimas yra labai svarbus užtikrinant mikroklimatą. Iš pateikto paveikslo matyti, kad papildomo šildymo įrenginiai (prie bendros šildymo sistemos) naudojami beveik trečdalyje, kondicionavimo įrenginiai – 6,3 proc. vaikų interjerų. Visavertė vėdinimo sistema naudojama penktadalyje šeimos būstų. Papildomų šildymo įrenginių naudojimas atspindi būsto šildymo sistemos netobulumus ar prastą būsto terminę izoliaciją.

24 pav. Temperatūrinio režimo apibūdinimas vaiko interjere įvairiais metų laikais (proc.) N = 414

Iš pateikto paveikslo matyti, kad temperatūrinis vaiko interjero režimas yra pakankamai geras. Komfortiška temperatūra svyruoja nuo 89,1 proc. iki 68,4 proc. vaiko interjerų, priklausomai nuo metų laiko. Tai gana geri rodikliai. Šildymo sistemos efektyvumas yra nepakankamas (arba šiluminė izoliacija) mažiau nei 10 proc. interjerų, šiluma peržengia komfortiškos temperatūros ribas vasarą beveik trečdalyje tirtų interjerų. Patalpų mikroklimatas, temperatūrinis režimas gali turėti pastebimos įtakos bendrai savijautai ir mokymosi rezultatams (Benson ir Ziemien, 1980). Reguluojant interjero temperatūrą rekomenduojama laikytis HN 42:2004 „Gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų mikroklimatas“¹⁴⁸.

Be temperatūrinio režimo, vaiko privačiame interjere svarbūs ir kiti veiksniai. Apšvietimas¹⁴⁹ yra ir natūralus, ir dirbtinis, bet pastebėti tokie trūkumai: darbo vieta dažnai neturi atskiro apšvietimo (4 atvejai iš 15 kokybinio tyrimo metu), ne visi interjerai turi galimybę reguliuoti natūralų apšvietimą (78,5 proc.) (N = 413).

Kiti rizikos veiksniai vaiko interjere yra spinduliuotės, triukšmas, cheminė tarša, dulkės, biologinė tarša bei interjero nesaugumas (aštrūs kampai, nesaugūs, trapūs paviršiai, antropometriškai netinkami interjero elementai).

¹⁴⁸ Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/index.php?cid=440>>.

¹⁴⁹ Numatant apšvietimą rekomenduotina vadovautis HN 98 : 2000 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas. Apšvietimo ribinės vertės ir bendrieji matavimo reikalavimai“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=101854>.

Spinduliuotės vaiko interjero aplinkoje (proc.) N = 414

Spinduliuotės būsto aplinkoje	
Būna (nuolat kartojasi) TV, radijo transliavimo trikdžių	7,2
Aplinkoje yra aukštos įtampos linijų	7
Aplinkoje yra ne buitinių prietaisų antenos	6
Aplinkoje yra transformatoriai	3,4
Kita	0,5

Iš pateiktos lentelės matyti, kad įvairių bangų, elektromagnetinių laukų spinduliuotės yra pastebimos vaiko interjero fone. Spinduliavimo šaltinius galima laikyti rizikos veiksniais, jei jų veikla yra lengvai pastebima (trikdžiai) ar jie tiesiog yra netoli būsto. Nors mokslas nepateikia vienareikšmiško radijo ar kitų spinduliuočių vertinimo, tačiau Europos Komisijos „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo resursų valdymas“¹⁵⁰ (*Quality of Life and Management of Living Resources*) projekto dokumentuose pažymima, kad tai vis dažniau tampa problema ir yra tiesiogiai susiję su populiacijos sergamumu.

Triukšmas vaiko interjere (proc.) N = 413

Triukšmas vaiko interjere		
	nestiprus	stiprus
oro uosto, jūrų uosto	3,15	0,2
gatvės	31	5,1
buitinis (kaimynų ir pan.)	27,8	5,1
transporto magistralių	5,1	0,7
geležinkelio	4,6	2,2
lifto	1,5	0,7

Triukšmas, kaip rizikos faktorius nekelia abejonių ir jo raiška yra susijusi su civilizacijos pasiekimais ir urbanizacija. Iš pateikto paveikslo matyti, kad opiausia problema yra buitinis, gatvės bei transporto keliamas triukšmas. 17,2 proc. visų šeimų ėmėsi priemonių triukšmui pašalinti. Dažniausiai taikomas triukšmo pašalinimo būdas yra langų pakeitimas į sandaresnius.

Cheminė tarša yra reikšmingas vaiko interjero rizikos veiksnys ir jis susijęs su įvairių (pirmiausia sintetinių medžiagų, buitinės chemijos) elementų gausa. Net vaiko žaislai, kuriems keliami padidinti saugos reikalavimai, dažnai tampa pavojaus šaltiniu (daugiau apie tai poskyryje 2.2. *Fiziniai vaiko privataus interjero aspektai*). Potenciali cheminė tarša tyrimo metu nustatyta pagal netoli būsto esančius pavojingus objektus (dažymo cechus, sąvartynus ir pan.) bei pagal interjere esančius pavojingus daiktus ar nebaigtus remonto darbus. Šalia vaiko būsto rasta 2,9 proc. pavojingų objektų (N = 414), o interjere pavojingų daiktų (ir potencialios cheminės taršos šaltinių) rasta 13,3 proc. (N = 414).

Biologinės taršos šaltiniai vaiko interjere yra ne išoriniai, bet vidiniai – tai gy-

¹⁵⁰ Tyrimų projektas „Gyvenimo kokybė ir gyvenimo resursų valdymas“ (*Quality of Life and Management of Living Resources*) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/pdf/brochureka4_en.pdf>.

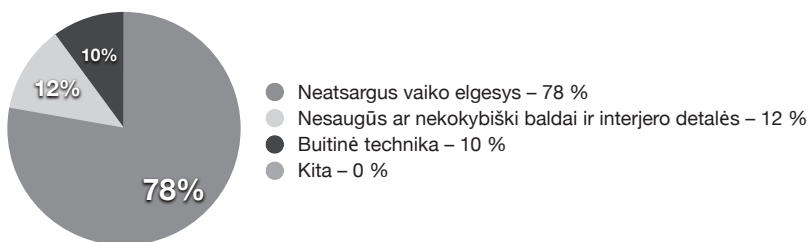
vasis kampelis (gyvūnai, augalai). Gyvūnai yra laikomi 69,5 proc. (N = 409) šeimos būstų (jų neįmanoma priskirti tik vaiko interjerui, nes dažnai jie juda po visus namus). Daugiausiai laikoma šunų – 23,8 proc., kačių – 13,3 proc., šunį ir katę turi 5,9 proc. tirtų namų ūkių (N = 409). Kiti gyvūnai nėra tokie populiarūs ir įvairias jų kombinacijas (pvz., šinšilas ir šuo, žiurkė ir katė) turi nuo 4 iki 0,1 proc. namų ūkių (N = 409). Gėlės yra 85,7 proc. visų vaikų interjerų (N = 414) ir taip pat laikytinos rizikos veiksniai (augalai, gruntas, trąšos).

47 lentelė

Rizikos veiksnių raiškos statistika vaiko privačiame interjere (proc.) N = 413

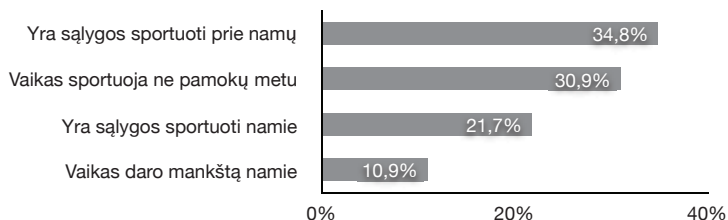
Vaikas savo kambaryje ar zonoje	
Susižeidė	4,8
Susižalojo	1,9
Apsinuodijo alkoholiu	1
Apsinuodijo buitine chemija	0,5
Apsinuodijo vaistais	0,2

Rizikos veiksniai esant tam tikroms sąlygoms pasireiškia ir jų statistika pateikiama 25 paveiksle. Matyti, kad iš esmės tai susižeidimų (susižalojimų) ir cheminių medžiagų netinkamo panaudojimo statistika.

25 pav. Susižeidimus ir susižalojimus lėmusių veiksnių raiška (proc.) N = 413

Tėvų teigimu daugiausia nelaimingų atsitikimų lėmė vaiko elgesys (78 proc.), o interjero detalės lėmė 22 proc. Galima daryti prielaidą, kad urbanistinio programavimo galimybės konstruojant interjerą yra neišnaudojamos, nes pats interjeras turėtų padėti išvengti susižeidimų vaiko neatsargaus elgesio atveju. Tėvai taip pat pateikia, kad baldai yra stabilūs ir neturi aštrių kampų 60,9 proc. interjerų (N = 414), 87,9 proc. teigia, kad baldai nekelia pavojaus vaikui. Tėvų tvirtinimu 13,3 proc. (N = 414) interjerų yra pavojingų ir nereikalingų daiktų (skaičiuoti ir nebaigti remonto darbai).

26 pav. Vaiko mankštinimosi, sportavimo galimybės artimiausioje aplinkoje ir įpročiai (proc.) N = 414

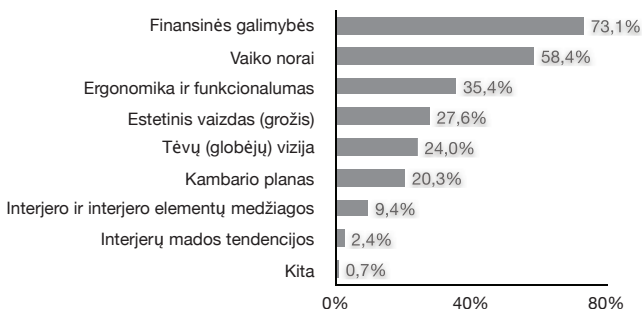
Vaiko sveikatos būklės paveikslą papildo ir vaiko sportavimo, mankštos darymo ir sąlygų sportuoti bei mankštintis artimiausioje aplinkoje paveikslas. Pažymėtina, kad svarbiausia yra ne profesionalūs sportiniai pasiekimai, bet elementarus išsiugdytas judėjimo poreikis. Sportuojančių ir mankštą darančių procentas yra nepakanamas.

27 pav. Vaiko sveikatos būklė (proc.) N = 413

27 paveiksle pateikiami vaikų negalavimų ir sergamumo rodikliai. Akivaizdu, kad daugiausia problemų kelia regos sutrikimai, traumos, alergijos. Iš trumpalaikių sveikatos sutrikimų išskirtinas gana didelis nuovargiu ir galvos skausmais besiskundžiančių vaikų skaičius.

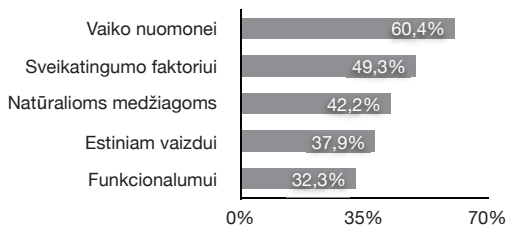
Vaiko, tėvų ir vaiko privataus interjero sąveiką atspindinti statistika
(vaiko, jo interjero ir tėvų kontekstai, nuostatos, įpročiai, veiklos ypatumai)

28 pav. Veiksnių įtaka formuojant vaiko privatų interjerą (proc.) N = 413

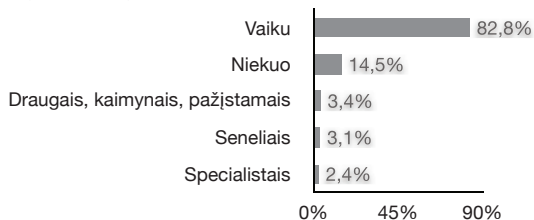
Paveiksle pateikta informacija rodo, kad formuojant vaiko interjerą lemiančios įtakos turėjo du faktoriai – finansinės galimybės ir vaiko norai. Ergonomika ir esteti-

ka, tėvų nuomone, nėra tokie svarbūs. Teigiamai vertintina tai, kad daugiau nei pusė tėvų įsiklauso į vaikų nuomonę (suprantama tai nereiškia, kad ji yra lemiamą). Interjero medžiagų parinkimui skiriama labai mažai dėmesio. Tradicinė Lietuvos materialinė kultūra remiasi puikiu vietinių medžiagų panaudojimu, tačiau akivaizdu, kad šios tradicijos nepereina į dizaino ir architektūros sferą. Vietinių medžiagų naudojimas (natūralaus medžio, vilnos, lino ir pan.) vaiko interjere būtų pageidautinas trimis aspektais: materialinės kultūros perdavimo, sveikatingumo-higienos ir edukaciniu.

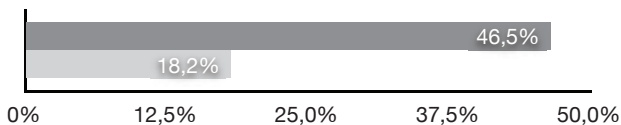
29 pav. Kuriant vaiko interjerą daugiau dėmesio norėtų skirti (proc.) N = 412

Analizuojant tėvų norus (jie atsakė į klausimą, kokie būtų jų prioritetai, jei jų nevaržytų finansai) matyti, kad vaiko nuomonė tėvams būtų lemiamas veiksnys. Sveikatingumas ir interjero medžiagiškumas atrodo reikšmingi tėvams, nors realia- me gyvenime medžiagiškumą kaip svarbų veiksnį konstruojant interjerą minėjo kiek mažiau nei 10 proc. (N = 414) tėvų.

30 pav. Tėvai (globėjai) interjero įrengimo planą derino su (proc.) N = 413

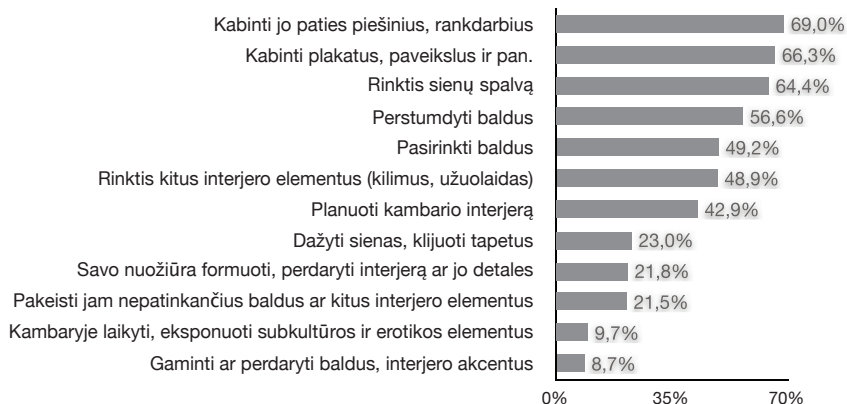
Įrengdami vaiko privatų interjerą jo įrengimą su vaiku derino daugiau nei 82 proc. Kitų asmenų nuomonė šeimoms neatrodo reikšminga, tačiau teigiamai negali- ma vertinti fakto, kad specialistų žinios yra ignoruojamos, nes architektų, dizainerių, edukologų konsultacijos galėtų žymiai pagerinti vaiko aplinkos, privataus interjero konstravimą.

- Planuodami interjerą tėvai atsižvelgė į vaiko nuomonę, lūkesčius, norus
- Kartu su vaiku tėvai kūrė vaiko interjero piešinius, eskizus, maketus

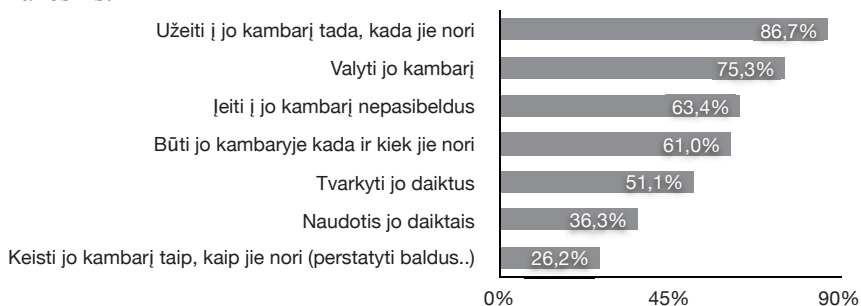
31 pav. Vaiko įtraukimas į interjero kūrimą (proc.) N = 414

Nors per 80 proc. tėvų vaiko interjero įrengimo planą derino su vaiku, bet realiai į jo poreikius atsižvelgė kur kas mažesnis tėvų skaičius – mažiau negu pusė. Kartu su vaiku kūrė projektus dar mažiau, tik 18,2 proc. Galima teigti, kad tai nėra menka dalis, tačiau puiki edukacinė priemonė lieka išnaudota nepakankamai. Aplinkos su šeima konstravimas yra reikšmingas, nes jo metu vaikas susipažįsta su aplinkos įvaldymu, konstravimu, medžiagiškumo samprata; įgyja planavimo, ekonominių resursų valdymo įgūdžių; komunikavimo, konfliktinių situacijų sprendimo kompetencijų.

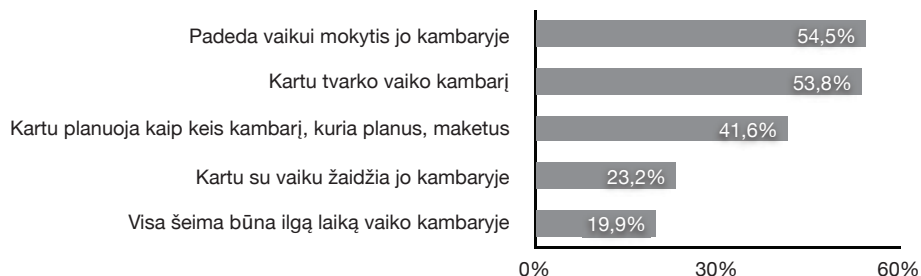
32 pav. Tolerancija vaiko veiklai formuojant interjerą (proc.) N = 413

Įrengus vaiko interjerą, jo vystymasis ir transformacijos nesibaigia. Jis nuolat kinta, kad tenkintų besikeičiančius vaiko poreikius. Tokiu atveju yra labai svarbu, kokių laipsniu šeima toleruoja kūrybines transformacijas (kūryba šiuo atveju traktuotina plačiausia prasme – pvz., baldų stumdymas, komponavimas irgi laikytinas kūryba). Iš pateikto paveikslo matyti, kad tėvai yra linkę toleruoti nežymius vaiko atliekamus pakeitimus. Kuo transformacijos sudėtingesnės, tuo pritarimo procentas yra mažesnis.

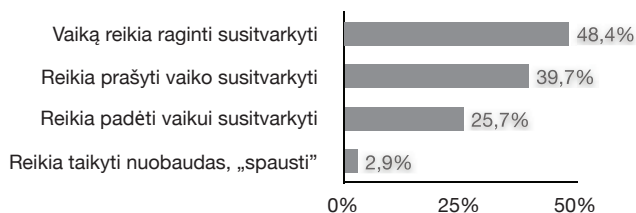
33 pav. Vaiko tolerancija tėvų veiklai jo kambaryje (proc.) N = 413

Panašiai kaip tėvai labiau toleruoja nežymias vaiko atliekamas transformacijas, taip ir vaikai yra linkę pritarti mažiau jų laisvę varžančiai ar mažesnes interjero transformacijas keliančiai tėvų veiklai.

34 pav. Vaiko ir tėvų (globėjų) bendra veikla vaiko interjere (proc.) N = 413

Kur kas svarbiau už veiklos toleranciją (ji svarbi, nes leidžia sukurti bendravimo modelį, kuris bus vaiko pritaikytas visai socialinei ekosistemai) yra bendros veiklos su tėvais, šeima vaiko interjere. Jas galima suskirstyti į dvi šakas: veiklas, kurios vyksta vaiko interjere ir veiklas, kurios tiesiogiai susijusios su interjero funkcijomis. Iš pateikto paveikslo matyti, kad labiausiai paplitusios tėvų ir vaiko bendros veiklos turi didelį socializuojantį ir ugdantį potencialą.

35 pav. Vaiko savitvarkos savanoriškumas (tėvų nuomonė) (proc.) N = 414

Ugdymo(si) potencialas gali būti apibūdinamas ir kitais parametrais. Pavyzdžiu gali būti savitvarkos įgūdžiai, kurie atspindi savarankiškos veiklos kompetencijas, higieninius įgūdžius.

48 lentelė

Sprendimas dėl savitvarkos (proc.) N = 414

Kas nusprendė, kas turi tvarkytis ir atlikti namų ruošos darbus?	
Kartu	49,3
Tėvai	20,3
Pats vaikas	15,9
Niekas nesprenė, apie tai nekalbėta	14,5

Kaip matyti iš 48 lentelės, sprendimas dėl vaiko savitvarkos (vaiko nuomonė) daugiausiai yra kolegialus. Savarankiškai, kaip ir kada tvarkytis savo kambarį, sprenė beveik 16 proc. vaikų. Tai vertintina teigiamai.

Vaiko savitvarkos įpročiai (proc.) N = 414

Vaikas plauna savo kambarį	
Keletą kartų per savaitę	29,2
Kartą per savaitę	46,6
Kartą per mėnesį	12,3
Niekada, arba tvarko kažkas kitas	11,8
Vaikas valo dulkes savo kambaryje	
Keletą kartų per savaitę	34,5
Kartą per savaitę	49,3
Kartą per mėnesį	13,3
Niekada, arba valo kažkas kitas	2,9
Vaikas tvarko savo žaislus, knygas ir kt.	
Keletą kartų per savaitę	43,7
Kartą per savaitę	30,9
Kartą per mėnesį	22,5
Niekada, arba valo kažkas kitas	2,9
Vaikas namie susitvarko drabužius	
Keletą kartų per savaitę	60,6
Kartą per savaitę	27,1
Kartą per mėnesį	9,4
Niekada, arba tvarko kažkas kitas	2,9

Savitvarkos dažnumas, įpročiai, įgūdžiai atspindi savarankiškos veiklos, saviorganizacijos saviugdų dimensijas. Iš pateiktos 49 lentelės matyti, kad interjeras yra tvarkomas keletą kartų per savaitę ar bent jau kartą per savaitę. Tvarkymo dažnumas priklauso nuo to, kas yra tvarkoma, akivaizdu, kad dažniausiai tvarkomi drabužiai.

36 pav. Gyvasis kumpelis (gyvūnai, augalai) vaiko kambaryje, namuose.
Tėvų nuomonė (proc.) N = 413

Gyvojo kumpelio buvimas vaiko interjere yra vertintinas nevienareikšmiškai. Viena vertus, gyvasis kumpelis yra puiki ugdymo (gamtinio, ekologinio, geografinio, aplinkotyrimo) priemonė, supažindinanti su specialiomis žiniomis; priemonė, suteikianti socializacijos galimybių (pvz., dalyvavimas draugijų veikloje), bet kita vertus, gyvasis kumpelis yra biologinės, dažnai ir cheminės taršos šaltinis vaiko

interjere. Natūralu, kad jo buvimas yra rizikos veiksnys ir, pavyzdžiui, sietinas su alergijų raiška. Nepaisant rizikos (jai redukuoti galima rinktis skirtingas gyvūnų ar augalų rūšis), dauguma tėvų sutinka, kad tai aktuali ugdymo priemonė. Net 49,2 proc. jų mano, kad gyvasis kampelis reikalingas, 18,6 proc. inicijavo jo atsiradimą.

50 lentelė

Tėvų nuomonė apie vaiko interjero subjektyvius parametrus (proc).

Tėvai mano, kad:				
	taip	iš dalies	ne	apie tai negalvoja
Vaiko kambarys jaukus N = 402	70	27,5	1,5	1
Vaiko kambarys gražus N = 402	56	37,3	3,7	3
Vaiko kambarys patogus N = 403	62,5	32,3	3,5	1,7

Subjektyviai atsiliepdami, tėvai vaiko privataus interjero jaukumą, grožį, patogumą įvertino labai aukštais įverčiais (žr. 50 lentelę).

Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad tėvai yra patenkinti ar iš dalies patenkinti vaiko interjeru – net 92,6 proc. (N = 403). 75,9 proc. (N = 402) jų teigė, kad jis yra ar iš dalies yra toks, kokį jie įsivaizdavo.

Vaikai yra patenkinti interjeru ir viskas interjere patinka net 65,1 proc. (N = 324). Labiausiai kritiškai vaikai atsiliepė apie interjero erdvę – 30,8 proc., nepatenkinti baldais buvo – 19,2 proc. ir spalvomis – 7,5 proc. (N = 120).

51 lentelė

Vaiko savijauta savo interjere (proc.) N = 414

Vaikas savo kambaryje jaučiasi saugus / nesaugus	
Saugus	69
Labiau saugus	25,1
Jaučiasi neutraliai	5,1
Labiau nesaugus	0,5
Vaikas savo kambaryje jaučiasi mylimas ir globojamas / vienišas	
Mylimas ir globojamas	68,6
Labiau mylimas ir globojamas	23,2
Jaučiasi neutraliai	6,8
Labiau vienišas	1,2
Vienišas	0,2
Vaikas savo kambaryje jaučiasi ramus / suirzęs	
Ramus	51,2
Labiau ramus	36
Jaučiasi neutraliai	10,6
Labiau suirzęs	1,9
Suirzęs	0,2
Vaikas savo kambaryje jaučiasi patenkintas / nepatenkintas	
Patenkintas	55,1
Labiau patenkintas	34,5
Jaučiasi neutraliai	8,5
Labiau nepatenkintas	1,7
Nepatenkintas	0,2

Vaikas savo kambaryje jaučiasi laisvas / nelaisvas	
Laisvas	52,4
Labiau laisvas	30
Jaučiasi neutraliai	13,3
Labiau suvaržytas	2,7
Suvaržytas	1,7
Vaikas savo kambaryje jaučiasi gražioje / negražioje aplinkoje	
Gražioje aplinkoje	58,5
Labiau gražioje aplinkoje	32,9
Jaučiasi neutraliai	7
Labiau negražioje aplinkoje	1,4
Negražioje aplinkoje	0,2

Apklausoje metu buvo klausta, kaip vaikas jaučiasi savo interjere. Tai subjektyvūs, psichologiniai rodikliai, tačiau jie yra reikšmingi, kadangi teigiamos psichologinės nuostatos gali kompensuoti daugybę realių trūkumų. Iš pateikto paveikslo matyti, kad saugūs ir globojami savo interjere jaučiasi beveik 70 proc. respondentų. Pridėję atsakymus, kurie teigia, kad jie jaučiasi labiau mylimi nei nemylimi, gauname beveik 90 proc. siekiančius rodiklius. Ramybės, pasitenkinimo, laisvės, grožio įvertinimai aukšti ir jie patvirtina vaiko pasitenkinimo privačiu interjeru rodiklius, nes visiškai patenkinti savo artimiausiąja aplinka daugiau kaip 65 proc. respondentų.

Apžvelgus apklausos indikatorių aprašomąsias statistikas galima daryti išvadą, kad vidutinis vaiko privatus interjeras Lietuvoje yra pakankamai erdvus, gana gerai įrengtas. Būstas, kuriame yra vaiko privatus interjeras, nuosavybes teise priklauso šeimai. Vaiko interjeras gana gerai įrengtas, daugumoje jų yra darbo (mokymosi) vietos, iš kurių per 70 proc. yra kompiuterizuotos. Interjero medžiagiškumo parametrai vertintini vidutiniškai, nes tik 7 proc. vaikų interjerų vyrauja natūralios medžiagos. Interjero spalvinis sprendimas dažniausiai yra tinkamas, palankūs vaiko psichofizikai sudaro apie 60 proc. Mikroklimato sąlygos vertintinos teigiamai – 68–90 proc. visų interjerų jos komfortiškos. Iš higieninių ir sveikatingumo rizikos veiksnių išskirtinas triukšmas. Didžiausia problema yra gatvės ir buitinis triukšmas. Susižalojimų statistika liudija, kad interjerai lemia apie 22 proc. visų vaikų susižalojimų interjere. Sąlygas mankštintis namie turi tik 21 proc. vaikų. Vaiko interjeras yra gana gausiai pripildytas kultūros ir vaiko saviraiškos reprezentantų. Formuojant interjerą tėvai įsiklauso į vaikų nuomonę, bet tik 18 proc. jų yra linkę aktyviai į kūrybos procesą įtraukti vaikus. Dauguma ir tėvų, ir vaikų yra patenkinti vaiko privačiu interjeru.

Šių veiksnių visuma sudaro palankias sąlygas vaiko gyvenimo kokybei, užtikrina, kad jo privatus interjeras bus tinkama aplinka atsiskleisti vaiko potencialui. Pasak Lansdown, Heykoop ir Hart – vaiko bruožai, ypatybės (ūgis, svoris, kultūrinis, intelektinis potencialas, komunikaciniai gebėjimai) formuoja tam tikrus reikalavimus aplinkai, šiuo atveju ir vaiko privačiam interjerui. Iš aprašytų duomenų galima teigti, kad daugeliu atvejų vaiko privatus tenkina vaiko poreikius.

4.1.3. Kompleksiniai statistiniai sąryšiai

Atlikus pirminę faktorizaciją kaip instrumento tikslinimo procedūrą bei jau gautus interpretuotinus rezultatus tapo akivaizdu, kad dimensijos pakartotinai gali būti faktorizuojamos ir sujungiamos. Toks dimensijų suskirstymas paremtas teoriniais konstruktais, tačiau dimensijas faktorizavus antrą kartą statistiniai sąryšiai atskleidė daugiau kiek netikėtų, tačiau logiškų ir paaiškinamų sąryšių. Atlikus antrinę faktorizaciją, gauta dešimt naujų dimensijų, apibendrinančių pirminės faktorizacijos dimensijas (pilnos faktorinės analizės pateikiamos antrame priede).

52 lentelė

Antrinės faktorizacijos dimensijos. Vaiko savirealizacijos, autokonceptijos ir aplinkos įvaldymo dimensijos

Skalė	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktorišnis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/it)	KMO	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
					Min	Max	
Savirealizacija audiovizualinėje kultūroje	sekasi dailinėje veikloje	0,85	0,37	0,63	0,15	0,67	9,31
	sekasi kurti audiovizualinę produkciją	0,73	0,58				
	domisi daile, dizainu, architektūra	0,69	0,58				
	domisi audiovizualine produkcija	0,65	0,63				
	domisi technika ir sportu	0,24	0,37				
Savirealizacija sporte	mėgsta techninį sportą	0,73	0,75	0,50	0,75	0,75	8,96
	sekasi sporte	0,73	0,75				
Aplinkos kultūros perėmimas	konstruoja, žaidžia „berniukiškus“ kompiuterinius žaidimus	0,31	0,20	0,65	0,03	0,40	37,8
	mėgsta sportą	0,77	0,48				
	mėgsta populiariąją kultūrą	0,65	0,37				
	mėgsta liaudies ir klasikinę kultūrą	0,64	0,35				
Kultūra privačiame interjere kaip vaiko autokonceptijos priemonė	vaiko interjere yra šeimos vertybės	0,72	0,35	0,63	0,12	0,33	39,8
	vaiko interjere yra kolekcinų kultūros vertybių	0,60	0,27				
	yra laisvalaikio audiovizualinė technika vaiko kambaryje	0,48	0,20				
	vaiko interjere yra vaiko kūrybos ir saviraiškos atributai	0,69	0,31				
Daiktinės aplinkos įvaldymas žaidžiant	žaisti stalo ir judriuosius žaidimus	0,80	0,28	0,50	0,28	0,28	63,8
	žaisti švelnius namų žaidimus	0,80	0,28				

Pirmoji dimensija apibendrina vaiko domėjimąsi ir savirealizaciją audiovizualinėje kultūroje. Dimensija konstruojama pagal stipriausius teiginius, o jie šiuo atveju pažymi kūrybos bruožų vyravimą. Mažiausią koreliaciją demonstruoja domėjimasis sportu ir technika, tiksliau, technika, nes techninis raštingumas yra neatsiejama šiuolaikinės audiovizualinės kultūros dalis.

Savirealizacija sporte apima ir sporto laimėjimus, ir pomėgį. Kadangi jie skirtingų sporto tipų, galima tai įvardyti ne tik dalies kultūros (sportas yra bendrosios kultūros dalis), bet labiau kaip konkurencijos ir lyderiavimo poreikio tenkinimą.

Aplinkos kultūros perėmimas atskleidžia bendrą kultūros perėmimo (iš dalies ir susitapatinimo su kultūra) procesą. Kultūra šiuo atveju yra traktuojama ne kaip bendroji kultūros sąvoka, bet kultūra, susijusi su vaiko artimiausia aplinka. Tai – populiarioji, klasikinė, liaudies ir vartotojiškoji kultūra. Ši skalė žymi ne kokios nors stratų ar tipų kultūros interiorizaciją, bet labiau atvirumą bet kokioms kultūros formoms.

Kultūros atspindžiai privačiame interjere yra vaiko autokoncepcijos priemonė. Pagal testo žingsnio faktorinį svorį (L), matome, kad labiausiai vaiką veikia šeimos vertybių (pasak Bronfenbrenner – kaip chronosistema, mikrosistema (1979, 2004); anot Shaffer (2009), autokoncepcijos) veiksnys, savo kūrybos bei kolekcinų atributų eksponavimas. Šių teiginių vyravimas svarbus ir interpretuotinas ugdomajame kontekste. Jie kelia klausimą, ar vaikas turi patirti nekontroliuojamą aplinkos kultūros ekspoziciją, ar pirmiausiai turi suvokti artimiausią savo šeimos aplinką, kurią galime vadinti šeimos kultūra. Faktorizacija atsako į šį klausimą – būtent šeimos kultūra yra lemiamas veiksnys, pagal kurį yra sudaroma dimensija.

Laisvalaikio audiovizualinė technika veikia ne pati (kaip fizinis daiktas¹⁵¹), o kaip elektrinės (elektroninės) medijos (McLuhan, 2001, 2004). Taigi, tai – ne tik kultūros reprezentantas, bet labiau kultūrinės komunikacijos priemonė, turinti poveikį autokoncepcijos raidai. Audiovizualinė technika jau tapo visaverte kultūros dalimi ir reikšminga ne tiek ji pati, kiek jos perduodama produkcija. Ji glaudžiai siejasi su sukurtąja daiktine aplinka, nes ji yra vartotojų visuomenės produktas, medijų aplinka kaip tik skatina tą vartojimą. Vartojimas nėra ydingas, nes yra priklausomas nuo turinio. Todėl negalima neigti teigiamos audiovizualinės kultūros dalies, svarbu, kad ugdytojų dėka jos vartojimas būtų nukreipiamas teigiama kryptimi. Jei audiovizualinis turinys nekontroliuojamas, kyla pavojus, kad vaikams bus diegiamos standartizuotos, unifikuotos kultūrinės vertybės.

Vaiko saviraiška yra glaudžiai susijusi su vaiko kultūra, kuri pirmiausia ir yra šeimos kultūros pagrindas. Taip kaip visuomenė negali gyvuoti be savo narių, taip ir šeimos kultūra negali egzistuoti be savo šeimos narių ir jų kultūros. Vaiko kūrybos kaip savo kultūros eksponavimas reikšmingas edukacinėje plotmėje. Vaikas, eksponuodamas savo kūrybą, tuo pat metu vertina ir nuolat pervertina ją. Taip pat svarbu, kad pirmieji vertintojai ir yra šeimos nariai. Pirmiausia jie yra svarbiausi vaiko gyvenimo asmenys, kuriais vaikas pasitiki, antra, šeima dažniausiai yra ypač pozityviai nusiteikusi įvairiausios savo nario kūrybos atžvilgiu. Vaikui tai suteikia pasitikėjimo

¹⁵¹ Nors šiuolaikinis audiovizualinių priemonių dizainas suteikia tokias prielaidas, pavyzdžiui, *Scandyna*, *Bang* ir *Olufsen* produkcija.

rezervą, redukuoja rizikos veiksnius, formuoja nuostatas savo kūrybos atžvilgiu ir teigiamai veikia psichologinį klimatą. Psichologinis klimatas yra svarbus ne tik tarpasmeniniu, bet ir vietos atžvilgiu (vaiko įvaldytos, įsisavintos erdvės), kuri tokiu būdu tampa jo mėgstama vieta. O mėgstama vieta, pasak Korpela (2000), yra vietos tapatumo formavimosi proceso dalis. Teigiamas dalykas, jei ta mėgstama vieta dėl visapusiškų ryšių su sukurtąja daiktine ir socialine aplinka tampa vaiko privatus interjeras.

Dimensija **daiktinės aplinkos įvaldymas žaidžiant** atskleidžia keletą aspektų: ji skiriasi nuo virtualių žaidimų medžiagomis ir žaidimo pobūdžiu, įtraukia žaidimus su gyvosios gamtos detalėmis, turi aiškų visuomenišką pobūdį – dažniausiai (pavyzdžiui, stalo žaidimai) žaidžiama šeimos ar draugų rate.

53 lentelė

Antrinės faktorizacijos dimensijos. Šeimos sąveikos ir toleravimo dimensijos

Skalė	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktoriinis svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/ūt)	KMO	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus ap- rašomoji galia (sklaida) %
					Min	Max	
Vaiko laisvės tolerancija aplinkos atžvilgiu	leidžiate vaikui radikaliai keisti interjerą	0,82	0,44	0,63	0,29	0,47	58,3
	leidžiate vaikui planuoti savo interjerą	0,78	0,52				
	vaiko kūrybos ir eksponavimo tolerancija	0,69	0,37				
Glaudūs ryšiai ir sąveika šeimoje	vaikas leidžia keisti jo kambarį	0,84	0,36	0,58	0,06	0,43	56,4
	leidžia naudotis kambariu	0,73	0,42				
	bendros veiklos su vaiku jo kambaryje	0,69	0,20				

Vaiko laisvės toleravimas aplinkos atžvilgiu (pirmiausia, šiuo atveju – tai artimiausia aplinkos dalis – vaiko privatus interjeras) ir **glaudūs ryšiai bei sąveika šeimoje** (apibūdinamos veiklos vaiko privačiame interjere) liudija ne vien apie veiklas ir nuostatas vaiko privataus interjero ribose, bet ir apie bendras ugdomasias nuostatas vaiko ir jo aplinkos sąveikos atžvilgiu. Kitais žodžiais tariant, ne tik visuomenės struktūros veikia vaiką, jo elgesį, formuoja aspiracijas ir motyvus, bet ir vaikas (remiamas šeimos socialinių struktūrų ir veikiamas jos kultūros) daro įtaką aplinkos struktūroms. Tokiu būdu įgyvendinamas Bronfenbrenner (1979, 2004) žmogaus vystymosi ekologijos principas, kuris ir pabrėžia sąryšių visybiškumą bei ekologiškumą.

Ekologinės aplinkos formavimo nuostatų, **virtualiosios ir daiktiškos darbo vietos ekologijos dimensijos** liudija apie šeimos nuostatas vaiko privataus interjero (tikėtina, kad šeimos nuostatos neapsiriboja tik interjeru) formavimo principų atžvilgiu. Ekologinis modelis vienija darbo vietos kaip darbo ir komunikacijos sampratą. Pasak McLuhan (2001, 2003), technologijos – medijos (šiuo atveju technologizuota darbo vieta) yra žmogaus kūno tęsiniai. Tokių modelių pritaikius vaiko ir aplinkos sis-

temai vaikas tampa visateisiu virtualių komunikacijų dalyviu per privataus interjero detales.

Daiktiškoji, virtualioji aplinka tiesiogiai sietina su sveikatingumo ar medžiagiškumo vaiko privačiame interjere problematika, tačiau Gillespie (2006)¹⁵² teigia priešingai. Apibendrinus faktologinę medžiagą teigtina, kad analizuojamos dimensijos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Sukurtoji daiktinė ir interaktyvi komunikacijų erdvė yra sujungiamos kultūros sampratos (kaip natūros opozicijos).

54 lentelė

Antrinės faktorizacijos dimensijos. Nuostatos vaiko privataus interjero atžvilgiu

Skalė	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktoris svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aparašomoji galia (sklaida) %
						Min	Max	
Virtualioji ir daiktiška darbo vietos ekologija	vaiko kambaryje yra virtualios komunikacijos priemonės	0,50	0,42	0,50	0,60	0,42	0,42	70,8
	vaiko darbo vietos įrengimas	0,50	0,42					
Ekologinės aplinkos formavimo nuostatos	kurdami vaiko interjerą daugiausia dėmesio skirtumėte dizainui ir ergonomikai	0,50	0,20	0,53	0,29	0,20	0,20	58,4
	kurdami vaiko interjerą daugiausia dėmesio skirtumėte sveikatingumui	0,50	0,20					

Vaiko pasitenkinimas privačiu interjeru glaudžiausiai yra susijęs su savijauta kambaryje ir baldų patogumu. Logiška būtų manyti, kad lemiamų faktorių turėtų būti daugiau, tačiau savijautos klausimų blokas, patenkantis į dimensijos ribas, jau pats yra sudėtingas ir iškalbingas. Nors savijauta yra subjektyvi sąvoka, tačiau daugiau ar mažiau ji gali atspindėti saugumo, socialinių santykių, momentines nuotaikas, nusiteikimą vietos atžvilgiu, laisvės, tuštumos, erdvės, erdvumo, perkrovimo laipsnį (Yi-Fu Tuan, 2003; Lotman, 2004) ir net subjektyvų grožio supratimą (išreiškiamą per estetiką ir psichofizinį poveikį). Toks platus teiginių spektras susijęs su fiziniiais vaiko privataus interjero parametrais, apibūdinamais kaip patogumas. Patogumo sąvoka paremta subjektyviais pojūčiais, bet kartu atspindi ne tik baldų formos konfigūracijas. Kiti ergonominiai parametrai yra taip pat reikšmingi: paviršių įvairovė, medžiagiškumas, paviršių kietumas / minkštumas ir pan. Dalis patogumo parametru yra neidentifikuojami ir pastebimi tik juos eliminavus: vaiko privataus interjero sim-

¹⁵² Tai pavirtina disertaciniame darbe R. M. Gillespie "CAKE (Computers and Kid's Ergonomics): The Musculoskeletal Impact of Computer and Electronic Game Use on Children and Adolescent". New York University, 2006, NY.

boliškumas (Бодрийяр, 1999), tradiciškumo ir kosmologinės tvarkos atspindėjimas (Pearson, Richards, 1993; Blesser, Salter, 2006).

55 lentelė

Antrinės faktorizacijos dimensijos. Pasitenkinimo privačiu interjeru dimensija

Skalė	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio faktoris svoris (L)	Testo žingsnio skiriamoji geba (r/iit)	KMO	Cronbach α koeficientas	Koreliacijos tarp testo žingsnių		Faktoriaus aprašomoji galia (sklaida) %
						Min	Max	
Pasitenkinimas privačiu interjeru	savijauta kambaryje	0,50	0,39	0,50	0,56	0,40	0,40	69,4
	baldų patogumas	0,50	0,39					

Antrinės faktorinės analizės būdu gautos dimensijos atitinka keliamus reikalavimus. Testo žingsnių faktorinis svoris yra nuo 0,26 iki 0,85, testo žingsnio skiriamoji geba nuo 0,20 iki 0,58, KMO indeksas ne mažesnis nei 0,50, Cronbach *alfa* koeficientas neskaiciuotas tik vienu atveju, nes per mažas stebinių skaičius: normalus stebinių skaičius skalėje yra 7–9 vienetai. Apibendrinant galima teigti, kad dimensijos yra tinkamos, apibendrina ir atskleidžia tiriamo objekto reikšmingas charakteristikas.

Vaiko privataus interjero dimensijų statistiniai ryšiai

Šiame paragrafe aprašomi statistiniai ryšiai tarp dimensijų, apibūdinančių vaiko privataus interjero, vaiko kontekstų, kultūros sąsajas. Dažnai tokie ryšiai yra numanomi (Бодрийяр, 1999), bet labai dažnai neapčiuopiami¹⁵³.

Nepaisant, to, kad niuansuoti sąryšiai gali likti latentiniai dėl reiškinių kompleksškumo ir sudėtingumo, antrinių faktorių interkoreliacinė matrica atskleidė svarbias atskirų dimensijų koreliacijas¹⁵⁴.

¹⁵³ Pavyzdžiu, tokiu atveju gali būti lytiškumo efektas. Buckingham (2000) tvirtina, kad lytiškumas yra esminė vaiko savybė, Goelman, Jacobs (1994) teigia, kad lytiškumą niveliuoja privačių ir institucionalizuotų aplinkų, skirtų skirtingoms lytims, maišymasis, *unisex* kultūros įsivyravimas. Grauman (2000), tirdamas vaikų aplinkas, pasigenda lytiškumo apraiškų. Anot jo, lytiškumo efektų yra beveik nerandama šiuolaikiniuose vaikų aplinkos tyrimuose, netgi taikant fenomenologinę prieigą. Tai patvirtina, kad realybės situacijos labai retai seka tyrėjų nuostatomis bei teoriniais modeliais.

¹⁵⁴ Žemi koreliacijų koeficientai taip pat yra statistiškai reikšmingi ir interpretuoti, turint galvoje, kad koreliacinė matrica sudaryta iš antrinės faktorinės analizės gautų dimensijų. Dimensijas faktorizuojant pirminiai teiginiai yra vienodinami pagal didžiausią faktorinį svorį turintį teiginį. Faktorizuojant antrą kartą požymių struktūra dar kartą koreguojama ir niuansuojama, todėl ir neaukštos koreliacijos yra iškalbingos.

**Interkoreliacinė vaiko, jo privataus interjero, tėvų sąryšių matrica,
koreliacijos koeficientai**

	Kūrybinė savirealizacija audiovizualinėje kultūroje	Savirealizacija sporte	Aplinkos kultūros perėmimas	Vaiko laisvės tolerancija aplinkos atžvilgiu	Glaudūs ryšiai ir sąveika šeimoje	Kultūra privačiame interjere kaip vaiko autokoncepcijos priemonė	Virtuali ir daiktiska darbo vietos ekologija	Žaidimas kaip aplinkos įvaldymo būdas	Vaiko pasitenkinimas privačiu interjeru	Tėvų ekologinės aplinkos formavimo nuostatos
Kūrybinė savirealizacija audiovizualinėje kultūroje		0,61**	0,33**	-0,34	0,01	0,24	-0,02	0,20**	0,08	0,04
Savirealizacija sporte			0,49**	0,08	0,04	-0,01	-0,09	-0,15**	0,05	0,00
Aplinkos kultūros perėmimas				-0,06	0,07	-0,03	-0,01	0,17**	0,11*	-0,04
Vaiko laisvės tolerancija aplinkos atžvilgiu					0,13**	0,18**	0,10*	0,05	-0,03	0,16**
Glaudūs ryšiai ir sąveika šeimoje						0,01	0,11*	-0,01	-0,06	0,01
Kultūra privačiame interjere kaip vaiko autokoncepcijos priemonė							0,13*	0,03	0,01	0,05
Virtuali ir daiktiska darbo vietos ekologija								-0,04	0,02	0,09
Žaidimas kaip aplinkos įvaldymo būdas									-0,10*	0,02
Vaiko pasitenkinimas privačiu interjeru										0,00
Tėvų ekologinės aplinkos formavimo nuostatos										

** 0.01; * 0,05.

Kūrybinės savirealizacijos audiovizualinėje kultūroje dimensija koreliuoja ($r = 0,61$) su savirealizacijos sporte dimensija. Nors šios dimensijos gali būti traktuojamos kaip neturinčios ryšio, tačiau kultūra yra jas jungianti grandis. Savirealizacija sporte yra susijusi su lyderiavimu, tikslo siekimu, veikimu konkurencinėmis sąlygomis, socialiniam tinklui remiant vaiką, o savirealizacija audiovizualinėje kultūroje rodo vaiko atvirumą socialinei ir sukurtajai daiktinei aplinkai. Tokiu būdu ši koreliacija simbolizuoja drąsų, atvirą veikimą kultūrinėje aplinkoje ir palankias, socialinio tinklo garantuojamas sąlygas vaiko siekių ir visuomenės, šeimos lūkesčių įgyvendinimui.

Aplinkos kultūros perėmimo dimensija koreliuoja ($r = 0,33$) su kūrybinės savirealizacijos audiovizualinėje kultūroje dimensija. Tai patvirtina prieš tai atskleistą ryšį, nes kūrybinė savirealizacija ypač susijusi su atviriausiomis kultūros formomis. Galima teigti, kad vaikui kuriančiam, veikiančiam audiovizualinėje kultūroje neįmanoma izoliuotis nuo aplinkos.

Savirealizacijos sporte dimensija koreliuoja ($r = 0,49$) su aplinkos kultūros perėmimu (akultūracija). Tai pavirtina dvi prieš tai aprašytas koreliacijas. Teigti, kad lyderiavimo siekiai sporte, šeimos suteikiamas pasitikėjimas savimi sudaro palankias sąlygas akultūracijai.

Vaiko laisvės tolerancijos aplinkos atžvilgiu dimensija koreliuoja su keletu kintamųjų: glaudžiais ryšiais ir sąveika šeimoje ($r = 0,13$), kultūra privačiame interjere kaip autokoncepcijos priemone ($r = 0,18$), virtualia ir daiktiška darbo vietos ekologija ($r = 0,10$) ir tėvų ekologinėmis aplinkos formavimo nuostatomis ($r = 0,16$). Šios koreliacijos ypač reikšmingos socializacijos ir ugdymo(si) kontekste, nes rodo, kad vaiko laisvės tolerancija aplinkos atžvilgiu yra susijusi su ekocentristinėmis šeimos nuostatomis įvaldant aplinką (šiuo atveju pirmiausiai vaiko privatų interjerą). Šiame kontekste reikšmingos ir vaiko, ir tėvų ekocentristinės nuostatos. Koreliacijos atskleidžia ir pedocentristinių nuostatų svarbą, nes glaudūs ryšiai ir sąveika šeimoje, saugus interjeras garantuoja „saugią bazę“ (secure base) (Ainsworth, Bowlby, 1965; Yi-Fu Tuan, 2003) ir pasitikėjimo rezervą rizikos veiksnių redukavimui vaikui veikiant. Tai tenkina vaiko poreikius (Pringle, 1980; David, Weinstein, 1987; Landsdown, Heyjoop, Hart), garantuoja saugias socializacijos ugdymo ir ugdymosi sąlygas, patvirtina teorinėje dalyje kelias konceptualias prielaidas apie daugialypius vaiko interjero, kaip mikrosistemos, sąryšius. Koreliacijos atskleidžiama vaiko laisvės tolerancijos reikšmė liudija laisvojo ugdymo(si) ir postmodernistinio ugdymo(si) paradigmų reikšmę; visiškai atitinka darbo autoriaus sukurtą šiuolaikinių ugdymo(si) paradigmų raiškos vaiko privačiame interjere schemą (žr. 9 pav.); patvirtina darbo autoriaus sukurtą darbinį modelį (žr. 10 pav.). Tai rodo, kad laisvas vaiko veikimas aplinkoje, jo interjere (o vaiko laisvės tolerancija aplinkos atžvilgiu, pagal pirminius teiginius, tai ir atspindi) suteikia galimybes vaikui ugdytis, nes postmodernistinė ugdymo(si) paradigma atskleidžia aplinkos daugialypį veikimą (vadinamuosius multipasakojimus).

Šiuos teiginius papildo ir patvirtina virtualios ir daiktinės darbo (mokymosi) vietos ekologijos dimensijos koreliacija su glaudžių ryšių ir sąveikos šeimoje ($r = 0,11$) bei kultūros privačiame vaiko interjere kaip autokoncepcijos priemonės ($r = 0,13$) dimensijomis. Vaiko, tėvų, vaiko interjero sąveika atspindi generuojamą

psichosocialinį momentą, socializacijos, ugdymo(si) prielaidas ir pagrindžia vaiko privataus interjero kaip socializacijos ir ugdymo(si) aplinkos egzistavimą.

Akivaizdu, kad atskleista sąveika yra reikšminga socializacijos ir ugdymo(si) mokslų kontekste. Tai patvirtina keltą hipotezę, kad vaiko privataus interjeras kaip žmonijos dvasinės ir materialinės kultūros atspindys yra vaiko socializacijai ir ugdymui(si) tinkamas instrumentas, bet tik su sąlyga, kad jo pagrindiniai fiziniai, psichologiniai, sociokultūriniai, edukaciniai bruožai atitinka mokymosi ir postmodernaus ugdymo paradigmas, visuminės ekologijos sampratą, tenkina bendruosius bei individualiuosius besivystančios asmenybės poreikius.

Klasterinė interjerų analizė

Vaiko privatų interjerą iš esmės apibūdina šešios dimensijos:

Vaiko interjere yra kolekcinų kultūros vertybių;

Vaiko interjere yra šeimos vertybių;

Vaiko interjere yra vaiko kūrybos ir saviraiškos atributų;

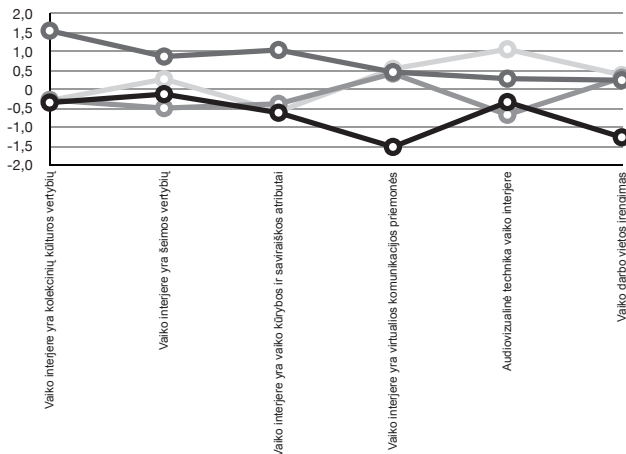
Vaiko interjere yra virtualių komunikacijos priemonių;

Audiovizualinė technika vaiko interjere;

Vaiko darbo vietos įrengimas.

Siekiant sugrupuoti vaiko privačius interjerus pagal šias dimensijas naudota klasterinė analizė. Klasterinė analizė leido išskirti tokius vaiko privačių interjerų tipus:

1. Vaiko interjeras su nepakankamais fiziniais parametrais.
2. Vaiko interjeras su koncentracija į kolekcinės vertybes ir saviraišką.
3. Vidutinis, neišsiskiriantis vaiko interjeras.
4. Vaiko interjeras, turintis daugiau šiuolaikinių medijų priemonių.

- 1. Vaiko interjeras su žemais komunikacijos priemonių ir darbo vietos įverčiais
- 2. Vaiko interjeras su koncentracija į kolekcinės vertybes ir saviraišką
- 3. Vaiko interjeras su vidutiniais įverčiais
- 4. Vidutinis vaiko interjeras su didesne šiuolaikinių medijų raiška

37 pav. Vaiko interjerų tipai

Interjerų skaičiaus pasiskirstymas klasteriuose (proc.)

Klasteris	Interjerų pasiskirstymas
1	20,79
2	25,18
3	33,25
4	20,78

Buvo patikrinti klasterinės analizės būdu tipologizuotų interjerų ir tėvų išsilavinimo, šeimos pajamų, vaiko lyties, mokymosi rezultatų, savijautos privačiame interjere dimensijų sąryšiai.

Interjero tipų pasiskirstymas pagal tėvų išsilavinimą

Patikrinus klasterinės analizės metu nustatytų vaiko privataus interjero tipų priklausomybę nuo tėvų išsilavinimo, paaiškėjo, kad interjero tipas yra priklausomas nuo abiejų tėvų išsilavinimo.

Jei motinos išsilavinimas yra auštasis universitetinis ar neuniversitetinis, tokiuose namų ūkiuose yra paplitę interjerai, kuriuose visi bruožai yra harmoningai vystomi ($\chi^2 = 32,2$, $df = 15$, $p = 0,006$). Jie yra gerai įrengti, turi interaktyvios komunikacijos priemones ir gerai įrengtą darbo vietą. Esant žemesniam motinos išsilavinimui aiškėja koncentracija į kolekcinės vertybes ir vaiko saviraiškos refleksijas. Tai gali būti analizuojama skirtingais požiūriais. Vertybių (šiuo atveju kolekcinė) ir saviraiškos sąvokos traktuotinos teigiamai, tačiau neproporcinga koncentracija į atskirus kultūros (šiuo atveju kultūros sąvoka gali būti ir strato kultūros atspindys, pavyzdžiui, skurdo kultūros) atributus gali liudyti ir uždarumą bei vertybių fetišizavimą, orientacijos į universalias vertybes trūkumą.

Interjero tipas priklauso ir nuo tėvo išsilavinimo, tačiau kiek mažiau ($\chi^2 = 28,316$, $df = 15$, $p = 0,020$). Išskirti tendencijas yra sunku, tačiau aukštąjį išsilavinimą turinčių tėvų vaiko interjere taip pat vyrauja subalansuotumo tendencijos ir dažniausiai tai yra neišsiskiriantis trečiojo tipo interjeras.

Interjero tipų pasiskirstymas pagal šeimos pajamas

Patikrinus šeimos pajamų ir vaiko privataus interjero tipo (gauto klasterinės analizės būdu) sąryšius nepastebėta jokio sąryšio ($\chi^2 = 6,864$, $df = 12$, $p = 0,866$). Tai patvirtina ir kokybinio tyrimo rezultatai – nuo pajamų nepriklauso vertybių, įsitikinimų raiška.

Interjero tipų pasiskirstymas pagal vaiko lytį

Vaiko privataus interjero tipas priklauso nuo lyties ($\chi^2 = 8,606$, $df = 3$, $p = 0,035$) ir galima konstatuoti, kad mergaičių interjerai yra labiau subalansuoti, juose mažiau audiovizualinės technikos, mažiau atspindimi pomėgiai (saviraiškos atributai) ar demonstruojamos kolekcijos. Tai galima paaiškinti sklandesniu šeimos vertybių perėmimu, lyties nulemtu mažesniu lyderystės reikšmės poreikiu. Mergaičių ir berniukų interjerai nesiskiria komunikacinės technikos gausa ir darbo vietos įrengimu.

Interjero tipų pasiskirstymas pagal mokymosi rezultatus

Klasterinės analizės metu gauti interjero tipai yra menkai susiję su mokymosi rezultatais. Tai liudija bendro pažymių vidurkio ($\chi^2 = 14,644$, $df = 18$, $p = 0,686$) ir meno dalykų pažymių vidurkiai ($\chi^2 = 10,298$, $df = 18$, $p = 0,316$). Nors meno dalykų pažymiai labiau sietini su interjero tipologija, tačiau ryšiai statistiškai nereikšmingi. Kitų mokymosi dalykų sąryšiai buvo neinformatyvūs ir tai apibūdinantys koeficientai beveik identiški jau pateiktiems.

Interjero tipų pasiskirstymas pagal savijautą interjere

Klasterinė analizė neparodė jokio statistiškai reikšmingo ryšio tarp vaiko savijautos privačiame interjere ir interjero tipo ($\chi^2 = 1,816$ $df = 3$, $p = 0,611$).

Vaiko privataus interjero darbinio modelio diagnostinių blokų sąryšiai su kintamaisiais

Siekiant atskleisti kuo daugiau vaiko privataus interjero bruožų ir jų priklausomybę nuo įvairių sąlygų taikyti neparametriniai testai: *Kruskal-Wallis* ir *Mann-Whitney*. Neparametriniai testai taikyti, nes tolydžiųjų požymių reikšmių skirstiniai pasižymėjo šiomis savybėmis: medianos, modos ir vidurkių reikšmės nesutapo, o skirstinio tikimybių pasiskirstymo kreivė dvipusiai nesimetriška ir simetrijos ašis nebuvo ties vidurkiu.

58 lentelė

Skalių skirstymas į diagnostinius blokus pagal vaiko privataus interjero darbinį modelį

Diagnostinio bloko pavadinimas	Skalės pavadinimas
Sukurtosios daiktinės aplinkos blokas (fizinė aplinka)	Virtualios komunikacijos priemonės vaiko kambaryje
	Laisvalaikio audiovizualinė technika vaiko kambaryje
	Vaiko darbo vietos įrengimas
	Vaiko kambario baldų patogumas
Psichologinis blokas	Vaiko savijauta savo kambaryje
Sociokultūrinis blokas	Mėgsta liaudies, klasikinę ir elitinę kultūrą
	Mėgsta techninį sportą
	Mėgsta populiariąją kultūrą
	Vaikas priklauso subkultūrų bendruomenėms
	Vaikas priklauso technofilų bendruomenėms
	Vaikas priklauso tradicinėms bendruomenėms
	Vaiko interjere eksponuojamos šeimos vertybės ar šeimos istorijos atributai
	Vaiko interjere yra vaiko kūrybos ir saviraiškos atributai
Vaiko interjere yra kolekcinė kultūros vertybių	

Diagnostinio bloko pavadinimas	Skalės pavadinimas
Socializacijos ir ugdymosi blokas	Bendros veiklos su vaiku jo kambaryje
	Domisi režisūra ir audiovizualine produkcija
	Domisi daile, dizainu, architektūra
	Domisi technika ir sportu
	Leidžiate vaikui planuoti savo interjerą
	Radikalių, vaiko atliekamų, pokyčių interjere tolerancija
	Vaiko kūrybos ir eksponavimo kultūros tolerancija
	Mėgsta konstruoti, žaisti kompiuterinius „berniukiškus“ žaidimus
	Žaisti švelnius namų žaidimus
	Žaisti stalo ir judriuosius žaidimus
	Sekasi kuriant audiovizualinę produkciją, dirbant su technika
	Sekasi vaizduojamajame ir taikomajame mene
	Sekasi sporte
	Bendri mokymosi rezultatai
	Meno dalykų mokymosi rezultatai
Vaiko savitvarka	

Pirminiai indikatoriai pagal darbinį vaiko privataus interjero modelį buvo suskirstyti į diagnostinius blokus (skirstymas yra sąlyginis, nes skalės yra daugiasluksnės ir gali būti interpretuotinos skirtinguose kontekstuose). Tikrinti diagnostinių blokų ryšiai (sukurtosios daiktinės aplinkos, psichologinės, sociokultūrinės, socializuojančios ir ugdančios) su vaiko lyties, šeimos pajamų, motinos ir tėvo išsilavinimu, vaiko privataus interjero tipo parametrais. Pateikiami tik statistiškai reikšmingi su vaiko privačiu interjeru, jo bruožais ar socializuojančiais, ugdančiais aspektais susiję sąryšiai.

Vaiko lytiškumą siejant su diagnostiniais blokais nustatyta, kad su sukurtosios daiktinės aplinkos bloku ir savijauta vaiko interjere lytiškumas neturi nieko bendro ($p > 0,05$). Su socializacijos ir ugdymo bei sociokultūriniais parametrais lytis turi ryšį ir tai liudija paveiksluose pateikiami testo rezultatai.

59 lentelė

Vaiko lyties ir socializacijos bei ugdymo indikatorių sąryšiai

Pirminis teiginys	Vaiko lytis	N	Vidutinis rangas	Mann-Whitney testo rezultatai
Interjero planavimo tolerancija	Mergaitė	259	210,54	U = 14881,5 p = 0,005
	Berņiukas	138	177,34	
Vaiko kūrybos ir jos eksponavimo tolerancija	Mergaitė	259	207,12	U = 15767,5 p < = 0,043
	Berņiukas	138	183,76	
Bendros tėvų veiklos su vaikais jo kambaryje	Mergaitė	259	189,08	U = 15301,5 p = 0,014
	Berņiukas	138	217,62	

Testo rezultatai rodo (žr. 59 lentelę), kad šeimose mergaitėms leidžiama daug laisviau planuoti savo kambarį, tėvai labiau toleruoja mergaičių kūrybą ir jos eksponavimą, tačiau berniukai dažniau užsiima veiklomis savo interjere kartu su tėvais. Nepaisant lyties skirtumų šiais trimis aspektais (jų statistinį reikšmingumą liudija p reikšmės), pažymėtina, kad šių dimensijų išskyrimas (kitos dimensijų sąryšiai buvo statistiškai nereikšmingi) liudija apie sąveikos tarp tėvų, vaiko ir jo privataus reikšmingumą.

60 lentelė

Vaiko lyties ir sociokultūrinių indikatorių sąryšiai

Pirminis teiginys	Vaiko lytis	N	Vidutinis rangas	Mann-Whitney testo rezultatai
Vaiko interjere yra šeimos vertybių	Mergaitė	260	216,72	U = 13462 p = 0,04
	Berniukas	138	167,05	
Vaiko interjere yra kūrybos ir saviraiškos atributų	Mergaitė	260	208,91	U = 15494 p = 0,020
	Berniukas	138	181,78	

Vaiko lyties ir sociokultūrinių dimensijų sąryšiai yra statistiškai reikšmingi (žr. 60 lentelę) ir interpretuoti ne tik sociokultūriniame, bet ir edukaciniame kontekste. Iš pateiktos medžiagos akivaizdu, kad berniukai dažniau priklauso tradicinėms bendruomenėms (tai rodo akulturacijos procesų kryptį ir, matyt, tai atsispindi ir vaiko interjere), o mergaičių interjeruose yra daugiau šeimos vertybių (tai patvirtina, kad mergaičių veiklos pobūdis yra labiau intensyvus, o berniukų ekstensyvus), mergaičių interjeruose yra daugiau kūrybos ir saviraiškos atributų. Tai nereiškia, kad berniukai mažiau linkę eksponuoti savo kūrybos ar saviraiškos detales – taip galima teigti, nes paveiksle (žr. pav.) tėvai atsako, kad jie labiau linkę leisti mergaitėms rodyti savo saviraiškos vaisius. Nepaisant to, abu paveikslai liudija apie interjero kaip autokoncepcijos, akulturacijos ir ugdomosios sąveikos vietą.

Patikrinus sąryšius tarp **šeimos pajamų** ir sukurtosios daiktinės, sociokultūrinės aplinkos, vaiko savijautos interjere bei socializacijos ir ugdymosi blokų nustatyta, kad yra statistiškai reikšmingi sąryšiai su mokymosi vietos įrengimu, vaiko baldų patogumu, vaiko savijauta, domėjimusi audiovizualine produkcija ir sąlygomis žaisti namie.

61 lentelė

Šeimos pajamų ir vaiko interjero sukurtosios daiktinės aplinkos sąryšiai

Pirminis teiginys	Šeimos pajamos (Lt)	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Vaiko darbo (mokymosi) vietos įrengimas	500	8	174,50	$\chi^2 = 10,506$ df = 4 p = 0,033
	500–1000	54	161,44	
	1000–2000	150	216,67	
	2000–5000	172	209,01	
	5000	22	184,36	

Pirminis teiginys	Šeimos pajamos (Lt)	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultata
Vaiko interjero baldų patogumas	500	8	149,56	$\chi^2 = 13,583$ df = 4 p = 0,009
	500–1000	54	215,03	
	1000–2000	150	196,82	
	2000–5000	172	201,25	
	5000	22	286,18	

Šeimos pajamos tiesiogiai veikia vaiko darbo (mokymosi) vietos įrengimą ir baldų patogumą (žr. 61 lentelę). Kuo didesnės šeimos pajamos, tuo patogesni vaiko kambario baldai, o vaiko darbo vietos įrengimu labiausiai rūpinasi ne didžiausias, o vidutinės pajamas gaunančios šeimos. Ugdymosi kontekste darbo (mokymosi) vietos įrengimas yra svarbus, nes tiesiogiai veikia mokymosi rezultatas (Benson ir Zie-man, 1981). Baldų patogumo kriterijus tiesiogiai sietinas su vaiko savijauta interjere.

62 lentelė

Šeimos pajamų ir vaiko savijautos privačiame interjere sąryšių rezultatai

Pirminis teiginys	Šeimos pajamos (Lt)	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Vaiko savijauta jo privačiame interjere	500	8	209,00	$\chi^2 = 11,289$ df = 4 p = 0,023
	500–1000	54	182,19	
	1000–2000	150	203,13	
	2000–5000	172	203,96	
	5000	22	280,57	

Iš 62 lentelės matyti, kad vaiko savijauta privačiame interjere yra priklausoma nuo šeimos pajamų, bet tik tuo atveju, jei šeimos pajamos yra didelės. Tai galima sieti ne tik su atskirų interjero elementų kokybe, bet ir su bendromis įrengimo tendencijomis ir, matyt, bendromis būsto charakteristikomis (erdve, erdvumu ir pan.).

63 lentelė

Šeimos pajamų ir socializacijos ir ugdymosi privačiame interjere sąryšių rezultatai

Pirminis teiginys	Šeimos pajamos (Lt)	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Domisi audiovizualine produkcija	500	8	170,33	$\chi^2 = 10,371$ df = 4 p = 0,035
	500–1000	54	163,11	
	1000–2000	150	219,07	
	2000–5000	172	205,54	
	5000	22	220,16	
Žaidžia judriuosius ir stalo žaidimus	500	8	198,88	$\chi^2 = 14,710$ df = 4 p = 0,005
	500–1000	54	261,17	
	1000–2000	150	200,97	
	2000–5000	172	193,23	
	5000	22	190,45	

Šeimos pajamos turi įtakos vaiko domėjimuisi audiovizualine produkcija ir žaidimų pobūdžiui. Nors šie teiginiai turi ugdomąjį atspalvį, bet tuo pat metu juos galima traktuoti kaip akultūracijos ir šeimos gyvenimo sąlygų (judriesiems žaidimams žaisti namie reikia vietos) refleksijas. Akivaizdu, kad tai nėra kūrybą ar saviraišką skatinantys dalykai, todėl gali būti vertinami ir kaip vartotojų visuomenės formuojama elgsena. Tokiu atveju šių sąryšių negalima vertinti teigiamai, nes populiariosios kultūros perėmimas niveliuoja asmeninio tapatumo, socializacijos ir akultūracijos procesus.

64 lentelė

Vaiko kambario turėjimo ir vaiko darbo (mokymosi) vietos įrengimo ryšiai

Pirminis teiginys	Vaikas turi	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Vaiko darbo vietos įrengimas	Kambarį	307	211,11	$\chi^2 = 8,298$ df = 3 p = 0,040
	Kambarius	12	236,54	
	Zoną	79	191,09	
	Neturi	12	125,71	

Iš pateiktų duomenų (žr. 64 lentelę) matyti, kad vaiko darbo vietos įrengimas yra susijęs su vaiko interjero galimybėmis ir jo buvimu. Suprantama, kad jei vaikui namie nėra skiriama nei zona, nei kambarys, jo mokymosi sąlygos yra vertintimos prasčiau nei kambarį ar kambarius turinčių vaikų. Sąveikoje su kitais veiksniais tai gali paveikti vaiko ugdymosi rodiklius.

65 lentelė

Vaiko kambario turėjimo sociokultūrinio bloko, socializacijos ir ugdymo sąryšiai

Pirminis teiginys	Vaikas turi	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Leidžia vaikui planuoti kambario interjerą	Kambarį	311	221,41	$\chi^2 = 35,921$ df = 3 p < 0,001
	Kambarius	12	249,58	
	Zoną	79	165,49	
	Neturi	11	51,14	
Leidžia radikaliai keisti savo interjerą	Kambarį	311	207,55	$\chi^2 = 10,292$ df = 3 p = 0,016
	Kambarius	12	256,08	
	Zoną	79	209,90	
	Neturi	11	117,00	
Vaiko kūrybos ir eksponavimo tolerancija	Kambarį	311	205,68	$\chi^2 = 11,818$ df = 3 p = 0,008
	Kambarius	12	306,71	
	Zoną	79	204,69	
	Neturi	11	152,08	
Šeimos vertybės vaiko interjere	Kambarį	311	214,72	$\chi^2 = 15,577$ df = 3 p < 0,001
	Kambarius	12	267,63	
	Zoną	79	184,62	
	Neturi	12	110,88	
Vaiko interjere yra vaiko kūrybos ir saviraiškos atributų	Kambarį	311	215,11	$\chi^2 = 10,429$ df = 3 p = 0,015
	Kambarius	12	205,71	
	Zoną	79	191,70	
	Neturi	12	116,00	

65 lentelėje pateikti *Kruskal-Wallis* testo rezultatai liudija, kad vaiko saviraiškos, šeimos vertybių eksponavimui, vaiko kūrybos ir eksponavimo bei radikalių, vaiko vykdomų interjero pakeitimų tolerancija yra tuo aukštesnė, kuo geresnes sąlygas turi vaikas. Tėvų leidimui planuoti savo interjerą tai atsispindi labiausiai. Suprantama, kad jei vaikas neturi savo kambario ar net zonos, jos galimybės eksponuoti savo kūrybą, šeimos atributus, keisti aplinką yra ribotos. Ir priešingai, jei vaikas turi savo zoną, kambarį ir ypač kambarius, vaiko galimybės tokiu atveju labai padidėja. Socializacijos ir ugdymosi aspektu tai labai reikšminga, nes jei vaikas turi jau išvardytas galimybes, jis gali lengviau įtvirtinti savo tapatumą (saviraiška, kūryba, šeimos kultūra), pajusti savivertę (saviraiškos elementų eksponavimas ir nuolatinis, jo paties ir aplinkinių, vertinimas), suvokti savo vietą visuomenės struktūroje (aplinkinių reakcija į jo veiklos rezultatus), galimybės planuoti, kurti ir transformuoti savo interjerą (planavimo, bendravimo, bendradarbiavimo, konfliktų sprendimo, numatytų rezultatų siekimo, realaus, racionalaus veikimo, savarankiškumo, sprendimų priėmimo kompetencijų ugdymas, ekonominio ugdymo galimybės). Vaikams, turintiems prastesnes sąlygas tokioms veikloms, žinių, kompetencijų ugdymui (tai lemia vaikui skiriamas interjeras), reiktų rasti kitų kompensuojančių veiklų, kad socializacijos ir ugdymosi rizikos veiksniai būtų redukuojami. Akivaizdu, kad vaiko interjero turėjimas, jo kokybė suteikia geresnes sąlygas socializacijai ir ugdymuisi.

Pažymėtina, kad vaiko savijauta namie (jei jis kambario ar privataus interjero neturi) nepriklauso nuo jo turimo interjero ($\chi^2 = 1,025$, $df = 3$, $p = 0,795$), tačiau kaip rodo anksčiau minėti duomenys, tai vis tiek nuskurdina vaiko socializacijos ir ugdymosi galimybes.

66 lentelė

Motinos išsilavinimo ir vaiko saviraiškos jo privačiame interjere sąryšiai

Pirminis teiginys	Motinos išsilavinimas	N	Vidutinis rangas	<i>Kruskal-Wallis</i> testo rezultatai
Vaiko interjere yra kūrybos ir saviraiškos atributų	Pagrindinis	6	103,50	$\chi^2 = 15,260$ $df = 5$ $p = 0,009$
	Vidurinis	64	182,42	
	Spec. vidurinis	72	179,42	
	Aukštesnysis	76	198,88	
	Aukštasis neuniversitetinis	47	207,34	
	Aukštasis universitetinis	136	224,46	

67 lentelė

Tėvo išsilavinimo ir vaiko saviraiškos jo privačiame interjere sąryšiai

Pirminis teiginys	Motinos išsilavinimas	N	Vidutinis rangas	<i>Kruskal-Wallis</i> testo rezultatai
Vaiko interjere yra kūrybos ir saviraiškos atributų	Pagrindinis	8	92,31	$\chi^2 = 14,668$ $df = 5$ $p = 0,012$
	Vidurinis	66	166,11	
	Spec. vidurinis	117	176,30	
	Aukštesnysis	66	184,21	
	Aukštasis neuniversitetinis	29	166,59	
	Aukštasis universitetinis	73	209,62	

Pirminis teiginys	Motinos išsilavinimas	N	Vidutinis rangas	Kruskal-Wallis testo rezultatai
Leidžia vaikui planuoti interjerą	Pagrindinis	8	97,00	$\chi^2 = 15,502$ df = 5 p = 0,008
	Vidurinis	66	195,27	
	Spec. vidurinis	117	171,42	
	Aukštesnysis	66	198,11	
	Aukštasis neuniversitetinis	29	136,66	
	Aukštasis universitetinis	73	187,32	

66–67 lentelėse pateikti duomenys liudija, kad tėvų išsilavinimas yra reikšmingas vertinant vaiko saviraišką ir leidžiant ją eksponuoti savo interjere. Tvirtintina, kad taip skatinama vaiko savimonė, savivertė, asmeninio tapatumo, savarankiškumo raida.

Apibendrinant *Kruskal-Wallis* ir *Mann-Whitney* testo rezultatus galima pagrįstai teigti, kad vaiko privatus interjeras yra socializacijos ir ugdymosi sąlygas veikiantis, o atskirais atvejais ir lemiantis veiksnys. Vaiko privatus interjeras yra reikšminga bendros ugdymosi aplinkos dalis.

4.2. Kokybinio tyrimo, paremto vizualine etnografija, rezultatai

Vaiko privatus interjeras buvo tiriamas ne tik klausimynais (kiekybinė tyrimo metodika), bet ir kokybiniu tyrimu. Kokybinio tyrimo metodika taikyta todėl, kad kai kurių vaiko privataus interjero aspektų negalima iširti standartizuotos apklausos būdu. Tai liudija Bernard (2000), tvirtindamas, kad kiekybiniai tyrimai yra: eksperimentiniai, laboratoriniai, instrumentiniai, pagal analizės būdą – aprašomieji ir analitiniai, pagal tikslingumą – tinkami hipotezių patvirtinimui. Pasak minėto autoriaus kokybinių tyrimų, pagrindiniai principai skiriasi nuo kiekybinių ir yra šie: neeksperimentiniai, lauko tyrimų, naratyvų fiksavimo (net ir foto- ar videomedžiaga paremti tyrimai), aprašomieji, akcentuojantys procesą ir analizę bei labiau skirti hipotezėms iškelti, o ne joms patvirtinti. Kai kurios Bernard (2000) nuostatos diskutuotinos. Pavyzdžiui, galima teigti, kad kokybiniai tyrimai gali patvirtinti hipotezes, be to, nėra vien aprašomojo pobūdžio, leidžia pasiekti reikšmingų apibendrinimų bei konceptualizacijų.

Remiantis išsakytais teiginiais, kokybinio tyrimo metodika buvo taikyta siekiant pažinti ir nustatyti tuos vaiko privataus interjero bruožus, kurie neatsispindi klausimynuose. Kita vertus, reikia pabrėžti ir šio tyrimo metodo ir paties tyrimo trūkumus. Svarbiausi jų yra: tyrėjo subjektyvumas, vizualinių reprezentantų ribotumas ir daugiaprasmiškumas. Siekdamas išvengti netikslumų, tyrėjas privalo kontekstualiai žvelgti į aplinką, be to, remtis šeimos, vaiko pateikiama informacija (ji užrašoma pastabų pavidalu, jei reikia įrašomi trumpi audiokomentarai). Tokiu būdu vizualiniai reprezentantai tampa visapusiška ir daugialype medžiaga, suteikiančia plačias analizės ir interpretavimo galimybes. Tyrimo vizualinę medžiagą papildė ir kiti tyrimo

dokumentai (šiuo atveju klausimynai) ir toks bendras fonas tyrėjui yra bendras, interpretuotinas vizualinės informacijos fonas.

Remiantis išdėstytomis nuostatomis, išanalizavus vizualinės informacijos fiksavimo būdus ir teorinį pagrindimą (vizualinės antropologijos, vizualinės sociologijos, fotografijos teorijos ir kt.), buvo pasirinktas vizualinės etnografijos būdas (Pink 2006; Emmison, Smith, 2002). Jis pasirinktas dėl paprastos prieigos, neakcentuojamo techninio vaizdo fiksavimo būdo (kitos prieigos nuostatos griežčiau reglamentuoja foto- ir videomedžiagos pateikimo ir analizės būdus). Tyrimo autorius daugiausiai dėmesio skyrė pačiam objekto fiksavimui, o ne jo vizualumo reglamentavimui.

Vizualinės analizės būdu, remiantis vizualinių reprezentantų tyrimu, siekiama nustatyti, ar vaiko privati aplinka yra tinkama socializacijos ir ugdymosi prielaida. Tyrimo metu kelti kitokie klausimai, negu kiekybinio tyrimo metu. Pagrindinis dėmesys skirtas ne informacijai dubliuoti, iš dalies jai patvirtinti, siekiant rezultatų patikimumo ir kiekybinio tyrimo metu neatpažintų duomenų papildymo. Iš viso buvo lankytasi penkiolikoje namų ūkių ir fiksuota vaiko privataus interjero padėtis. Namų ūkiai pasirinkti tikslingai, patogiosios atrankos būdu. Tai garantavo kokybinio tyrimo sėkmę, nors ir iš dalies apribojo realybės pažinimą. Natūralu, kad patekti į paribio kultūrų atstovų namus yra sudėtinga ar beveik neįmanoma. Kita vertus, namų ūkiai sąmoningai pasirinkti kuo skirtingesni – šeimos priklauso skirtingiems stratams, vyrauja skirtingi vaikų auklėjimo stiliai, labai skirtingi kultūros vertinimo ir priėmimo kriterijai (išsamios kokybinio tyrimo etapo imties charakteristikos pateikiamos 3 skyriuje, pristatant tyrimo instrumento konstravimą).

Kokybinio tyrimo metu koncentruotasi į tokius aspektus:

- nustatyti, kokios būklės yra vaiko privatus interjeras; nustatyti, koks yra vaiko auklėjimo stilius, palyginti su strato kultūra, išreikšta per šeimos kultūrą;
- sužinoti, kiek reikšmingas vaikui jo privatus interjeras, ar jis yra įvaldyta vaiko privati aplinka;
- atpažinti ir interpretuoti semiotinius vaiko aplinkos atspindžius;
- pastebėti ir interpretuoti mezo-, makro-, egzosistemas (Bronfenbrenner, 1979) vaiko aplinkoje;
- atpažinti vaiko (kaip lygiavertės kultūros) kultūros požymius ir ypatumus;
- rasti tėvų bendradarbiavimo pėdsakų vaiko interjere;
- surasti ir interpretuoti subkultūrų elementus (jei tokių bus) ir atskleisti juos kaip pagrindinę asmenybės tapatumo ar kaip antrinę (atsarginę ir bandomąją) asmenybės tapatumo aplinką;
- pastebėti chronosistemos atspindžius vaiko interjere (*chronos* bei *kairos*);
- atskleisti privataus vaiko interjero ugdomąjį potencialą.

Vienas pagrindinių kokybinio tyrimo aspektų yra pastebėti kai kuriuos esminius vaiko privataus interjero bruožus, kurie sunkiai atskleidžiami kiekybinio tyrimo metu. Prie tokių priskirtini: bendras vaiko privataus interjero įspūdžio apibūdinimas, estetiškas vaiko privataus interjero vaizdas, psichologinė vaiko privataus interjero ir namų aplinkos atmosfera, apklausos metu praleistų detalių fiksavimas (pvz., kva-

pai). Atliekant kokybinį tyrimą laikytasi Stokols (1987) suformuoto (ir modifikuoto tyrimo autoriaus) aplinkos kontekstualizavimo idėjos.

Penkiolikos vaikų privačių interjerų tyrimo vizualinės etnografijos būdu rezultatai (kokybinio tyrimo vizualinės medžiaga pateikiama trečiame priede)

Iš penkiolikos tirtų ir apžvelgtų atvejų akivaizdu, kad analizuoti vaikų interjerai geriau apibūdinti nei kiekybiniu tyrimu tirti interjerai. Tam įtakos turėjo tiriamųjų pasirinkimo būdas, skirti laiko resursai, didesnis panaudotų tyrimo instrumentų skaičius ir betarpiškas tyrėjo išpūdis.

Apžvelgus visus penkiolika analizuotų atvejų konstatuotina, kad fotografijos ir videomedžiaga yra pakankama ir tai yra tinkami vaiko privataus interjero vizualių atributų reprezentantai. Iš užfiksuotų vaizdų galima spręsti apie šeimos, vaiko kultūros tipą, vertybes ir įsitikinimus. Vizualinė informacija lyginta su tėvų ir vaiko pateiktais statistiniais duomenimis. Tokiu būdu buvo išvengta klaidų vertinant vaiko privatų interjerą ir sudarytas visavertis (kaip subjekto ir objekto), esančio nuolatinėje sąveikoje, paveikslas. Patys įdomiausi yra penki atvejai, kurių nuotraukos ir medžiaga yra pateikiami (analizuojami vienos mergaitės (septyniolikos metų amžiaus), keturių berniukų ir vaikino (vienuolikos, keturiolikos, septyniolikos metų amžiaus) interjerai).

Septyniolikos metų merginos interjeras

Kambario erdvė pakankamai didelė. Visos zonos išdėstytos taip, kad yra patogų prieiti, pakanka erdvės darbo ir kitai veiklai atlikti. Akivaizdu, kad televizorių nepatogu žiūrėti, nėra patogaus baldų (pavyzdžiui, fotelio), vaikas, matyt, žiūri sėdėdamas ar gulėdamas lovoje. Baldai stabilūs, išdėstyti patogiai, neturi aštrių kampų, atitinkantys vaiko amžių, tačiau kėdė prie darbo stalo ir prie stalo darbui kompiuteriu nepritaikytos patogiam sėdėjimui, neturi kėlimo, sukimo mechanizmų, darbo stalas pakankamai didelis, išnaudojama palangės erdvė, lentynų, spintelių yra pakankamai, paviršius yra mažai atspindintis, darbo vieta su kompiuteriu įrengta palyginti kompaktiškai, vaizduoklis lengvai pasukamas ir pakreipiamas pagal poreikius, atstumas iki akių ne mažesnis kaip 40 cm, klaviatūra ir pelė pritaikytos patogiam darbui, jų vietą galima keisti, kad būtų patogų dirbti. Klaviatūros paviršius matinis, klavišai įskaitomi, kontrastuoja.

Vaiko interjere vyrauja sintetinės medžiagos, laminuotos grindys, plokštės baldai, plastikiniai langai, iš plokščių pagaminta spinta ir tekstilė miego zonoje.

Interjero įrengimas nepasižymi novatoriškumu ar stilistine vienove, akivaizdu, kad baldai pirkti atskirai, orientuotasi į patogumą ir praktiškumą. Nekreipta dėmesio į baldų stilių, spalvas.

Kambaryje pagal jo dydį per mažai taškinių šviestuvų, kurie apšviestų atskiras kambario zonas, yra tik vienas šviestuvus lubose ir vienas prie lovos. Darbo vietos yra dvi, viena jų kompiuterizuota. Bendras kambario apšvietimas jaukus, tačiau nekompiuterizuotoje darbo vietoje nėra šviestuvo, nepakanka apšvietimo, ypač tam-siuoju paros metu. Kompiuterizuotos darbo vietos apšvietimas iš dalies reguliuoja-

mas, natūralus apšvietimas nulemtas kambario plano, jį galima reguliuoti užuolaidomis. Patalpos mikroklimatas yra tinkamas, vėdinimo angos pakankamos.

38 pav. Septyniolikos metų mergaitės kambario nuotrauka (įvaldyta aplinka)

Interjeras atspindi vaiko charakterį, jo pomėgius. Ryškios, kontrastingos spalvos vyrauja ir vaiko aprangoje. Vaiko veikla orientuota į meninius dalykus, tai atsispindi ir interjere: muzikos instrumentai, įvairūs vaiko kūrybos darbai, knygos apie meną. Instrumentai interjere perteikia šeimos mikroistorijas, tai atspindi kai kurios fotonuotraukos, pavyzdžiui, mama su akordeonu. Interjere daug kelionių su šeima nuotraukų ir suvenyrų. Eksponuojama šeimos nuotraukų su artimiausiais žmonėmis.

Matyti, aktyvus vaiko santykis su interjeru. Tai liudija asmeniškai „niekučiai“: užrašų knygelės, dėžutės, jų turinys, eksponuojami nedideli paties vaiko juvelyriniai darbeliai. Vaiko kūrybos atributai yra iš skirtingų vaiko gyvenimo laikotarpių, atspindi amžiaus tarpsnio mąstymo pasikeitimus.

Aplinka harmoninga, atskleidžianti vaiko asmenybę ir jo santykį su šeima. Mamos intervencija į vaiko interjerą minimali, nepastebėta autoritarizmo ženklų.

Kambaryje mažai šviesos, sienos tamsiai mėlynos spalvos. Tai suteikia kambariui niūrumo. Detalės ryškios ir jų daug. Kambario pailgumą dar labiau pabrėžia veidrodis spintoje, kuri yra senas reliktas ir kontrastuoja su šiuolaikiniais baldais. Spalvinis sprendimas, kilimas ant sienos su horoskopų ženklais kambariui suteikia Rytų kultūros elementų. Vaikui buvo suteikta pakankamai laisvės renkantis kambario spalvinius sprendimus, taigi šios spalvos atspindi šio vaiko estetines nuostatas.

Iš interjero galima spręsti apie vaiko pasiekimus, pomėgius, kuriuos atskleidžia vaiko kūrybos darbai, popkultūros plakatai, muzikos instrumentai, apdovanojimai

už įvairius pasiekimus, šeimos fotografijų, kelionių albumai, suvenyrai – jų yra palyginti daug. Vaiko interjeras kaip semiotinė komunikacinė aplinka yra pilnas įvairiausių kultūrų atributų. Jie dviejų rūšių: populiariosios kultūros ir klasikinės. Populiariosios kultūros plakatai atspindi muzikinę ir kino filmų temas: tai Bob Marley ir miuziklo „Svynis Todas demonas kirpėjas“ afiša.

Interjere vyraujantys rytietiški simboliai turi vaikui gilesnę prasmę ir pagrindą – vaikas domisi Rytų kultūromis ir religijomis.

Matyti, kad vaikas – lygiateisis šeimos narys, galintis daug ką spręsti savarankiškai, aktyvus mokykloje ir užklausinėse veiklose, tai liudija diplomai, plakatai, nuotraukos, kūrybos darbai.

Interjere pastebėta nemažai muzikinių kompaktinių plokštelių, vyrauja jau klasika tapę populiariosios muzikos atlikėjai Bob Marley, Pink Floyd ir kiti. Muzikos klausomasi per kompiuterio garsiakalbius arba per portatyvinį MP3 grotuvą.

Interjere yra vaiko biblioteka, joje vyraujančios knygos yra susijusios su vaizduojamuoju menu, taip pat nuotykinė, detektyvinė, romantinė literatūra. Vaiko bibliotekoje maišomos suaugusiems ir adaptuotos vaikams knygos. Knygos ant naktinio staliuko liudija, kad jos yra skaitomos. Pavadinimų ir autorių įvairovė rodo, kad yra skaitoma ir privaloma klasikinė literatūra, ir mėgstami vaiko autoriai. Vaiko biblioteka nėra statiška, ir knygos iš jos migruoja į daug didesnę šeimos biblioteką.

Šeimos finansinė padėtis bloga, mama bedarbė (nedirba jau metus), tėvai išsiškyrę, kartu gyvena serganti močiutė. Nepaisant to, šeimą galima apibūdinti kaip tvirtą.

Butas yra miesto centre, prie pat gatvės, vaiko kambario langai į judrią gatvę. Butas antrame aukšte, todėl girdėti varginantis automobilių triukšmas, kurį sumažina sandarūs plastikiniai langai.

Bute auginamas mažas šuo. Vaiko kambaryje ant palangės auga viena lapinė gėlė. Namas statytas prieš penkiasdešimt metų, butas standartinis, interjeras skurdokas, vaiko kambarys vienintelis suremontuotas prieš porą metų. Kiti kambarių baldai gerokai senesni, dvelkia tarybiniais laikais.

Butas ir vaiko kambarys švarūs ir tvarkingi.

Mama vaiko interjerą įvertino gerai, vaikas teigia, kad savo kambaryje jaučiasi saugus, mylimas, estetiškoje aplinkoje.

Matyti, kad interjeras buvo įrengtas pagal vaiko norus, atsižvelgiant į šeimos finansinę padėtį.

Vertinant šio interjero tinkamumą galima teigti, kad interjeras yra tinkama socializacijos ir ugdymosi prielaida. Mamos intervencija į kambarį yra vidutiniška, bet jokių neigiamų intervencijos aspektų nepastebėta. Vaiko ir mamos santykis, atsispindintis interjere, apibūdinamas kaip kooperacinis. Interjero struktūros gana tradicinės, nelanksčios. Interjere eksponuojami įvairūs kultūros simboliai. Vyrauja klasikinės kultūros, svarbią vietą užima šeimos kultūros atributai. Pastebėtas aktyvus vaiko santykis su interjeru, atskirais jo daiktais, nėra nereikalingų ir vaikui nesvarbių daiktų. Interjeras vertintinas teigiamai.

Septyniolikos metų vaiko kambarys

Vaiko (17 m. vaikino) kambarys yra didelis. Šiuo metu jis kambaryje gyvena vienas (anksčiau šiame kambaryje gyveno sesuo ir brolis). Namas statytas 1937 m., yra prie judrios gatvės, miesto centre. Butas yra penktame aukšte, labai erdvus, be jaunuolio kambario, yra dar trys kambariai ir virtuvė. Jaunuolio kambarys yra arčiausiai lauko durų, įėjus į butą iš karto galima matyti, kas vyksta kambaryje – kambaryje nėra durų. Kambarį nuo prieškambario ir didžiulio holo (kur dažnai vakaroja šeimos nariai, priimami svečiai...) skiria tik užtraukiama medžiaginė užuolaida. Kambarys suskirstytas aiškiais zonomis: darbui, poilsiui ir laisvalaikiui, miegui. Visos zonos išdėstytos taip, kad yra patogų priėti, pakanka erdvės darbo ir kitai veiklai atlikti. Baldai išdėstyti patogiai, tačiau ne visi pritaikyti jaunuolio amžiui, akivaizdu, kad sukomponuoti eklektiškai, nesilaikant vieningo stiliaus, kai kurie iš jų – tarybinių laikų reliktas, kiti – surasti sendaikčių turguje, tretieji – tiesiog sukurti parankinėmis priemonėmis. Kambaryje laikomasi vertikalios ir horizontalios zoniškumo principo: vaikų lova sumontuota virš natūralios judėjimo erdvės. Tai pasiteisina ir maksimaliai išnaudojamas kambario aukštis (3,20 m). Miego zona pati nesaugiausia kambaryje, lovos konstrukcija nestabili, viršuje žemos pertvaros, nėra kopėčių. Į lovą užlipti galima tik palipus lentynomis, kurios yra nesutvirtintos, tik ant spintelių uždėtos lentos. Darbo zona yra kambario gilumoje, prie langų. Stalas pakankamai didelis, tačiau neskirtas darbui kompiuteriu. Vaizduoklis lengvai pasukamas ir pakreipiamas pagal poreikius, atstumas iki akių ne mažesnis kaip 40 cm, klaviatūra ir pelė pritaikytos patogiam darbui, jų vietą galima keisti, kad būtų patogų dirbti. Klaviatūros paviršius matinis, klavišai įskaitomi, kontrastuoja. Kėdė prie darbo stalo nepritaikyta patogiam sėdėjimui, neturi kėlimo, sukimo mechanizmų.

39 pav. Septyniolikos metų vaiko kambarys.

Vaiko kūrybos ir radikalių sprendimų laisvės toleravimas (depresyvus interjeras)

Kambaryje nebaigtas remontas – langų angokraščiams neatlikta apdaila, kyšo izoliacinės medžiagos. Iš jų būklės matyti, kad langai keisti senokai. Kambario apšvietimas yra daugiataškis, iš dalies reguliuojamas, tačiau aiškiai nepakankamas. Kompiuterizuota darbo vieta neturi vietinio apšvietimo. Langai neturi nei užuolaidų, nei žaliuzių, todėl šviesos srauto reguliuoti negalima (iš dalies tai galima pateisinti – langai yra į šiaurės pusę, dėl šalia arti stovinčių namų apšvietimas bet kuriuo paros metu yra nepakankamas). Užuolaidos ar žaliuzės vis tiek yra pageidaujamos bent jau dėl privatumo užtikrinimo. Kambario vėdinimo plotas yra nepakankamas.

Šį interjerą galima apibūdinti kaip neestetiską, eklektišką. Vaiko interjero medžiagiškumui aiškiai neskirta dėmesio, tai lėmė chaotiškas interjero formavimas. Vaiko kambarys tenkina higieninius reikalavimus.

Psichologinis įspūdis apibūdinamas kaip nemalonus ir slegiantis. Kambarys tamsus, chaotiškas ir tai sukuria netvarkos įspūdį.

Šis kambarys aiškiai neatitinka šeimos socialinio statuso, neatspindi šeimos ekonominės padėties. Nežinant sociokultūrinio konteksto jį būtų galima priskirti sunkiai ekonomiškai beiverčiančiai, žemesnio strato šeimai. Kultūriniu požiūriu šį vaiko interjerą galima vertinti dvejopai: pirmiausia kaip aplinką prisodrintą kultūrinių simbolių, laisvų eksperimentų vietą (ypač meninių eksperimentų), demokratinės atmosferos šeimoje atspindį, tačiau antra vertus, kuriama „lindynės“ estetika verčia suabejoti šeimos kultūrinėmis vertybėmis bei nuostatomis.

Tėvai vaiko kambarį apibūdino kaip gerą, vaikas teigia, kad jis kambaryje jaučiasi saugus, laisvas (nors pažymėjo, kad durų nebuvimas pažeidžia jo privatumą), ne visai patenkintas, mylimas, gražioje aplinkoje. Tėvų intervencija į vaiko erdvę yra minimali.

Šis vaiko kambarys gali būti apibūdinamas kaip visiška vaiko laisvės ir besiformuojančio gyvenimo stiliaus išraiška, artima anarchijai. Akivaizdu, kad nei vientiso estetinio stiliaus, nei kokios nors sistemos formuojant interjerą nebuvo, bet vaiko interjeras yra pripildytas populiariosios ir elitinės kultūros simbolių. Šie simboliai yra ne tiesioginiai atspindžiai, veikia meninės jų interpretacijos, vaiko kūrybos ekspozicija. Tai logiška, nes tai yra menininkų šeima – dirbantys dailės pedagogais. Šeimos pajamos yra didesnės negu vidutinės, tačiau akivaizdu, kad prioritetai nėra materialinės gerovės sukūrimas ar interjero tobulinimas. Interjero zoniškumas išnaudotas puikiai, kaip nė viename aplankytame namų ūkyje. Nors teorinėse studijose pažymima, kad zoniškumo svarba vaikui augant mažėja, čia zoniškumas išreiškiamas kaip architektūrinės erdvės įvaldymo forma.

Glaudus santykis su tėvais (kartu veikia kambaryje, kartu kuria meninius projektus) yra aiškus privalumas, atspindimas ir vaiko privačiame interjere. Neabejotinai šis vaiko privatus interjeras yra ne tik vaiko įvaldytas, įsisavintas, bet aiškiai perkurtas (perkurti anksčiau čia augusių brolio ir sesers pėdsakai interjere) ir yra pilnas vaiko sukurtų detalių, jo hobiaus atributų, meninių projektų dalių. Vaikas ypač aktyviai dalyvauja šiuolaikinio meno projektuose, pats kuria videofilmus (kompiuteris ir yra jo kambario centrinė ašis), pažymėtini geras jo mokymasis ir elgesys. Šis vaiko interjeras yra interpretuotinas ir kaip kultūros mediatorius, atliekantis tarpininkavimo

funkcijas su visuomenės struktūromis. Viena vertus, šis interjeras vertintinas labai teigiamai, nes realiai yra vaiko privačiausia aplinka, bet kita vertus, akivaizdu, kad kai kurios jo detalės yra paliktos be reikiamo dėmesio. Kai kurie baldai yra nesaugūs, interjero kuriama psichologinė nuotaika gana slegianti, psichofizinis poveikis yra slopinantis.

Keturiolikos metų berniuko kambarys

Vaiko (14 m.) šeima gyvena naujame (pastatytame 2007 m.) privačiame name. Namai tiesiog idealiai sutvarkyti. Vaiko kambarys antrame aukšte, pailgas, nuolaidžiomis lubomis. Tai šiek tiek optiškai sumažina patalpos erdvę. Interjeras dar ne visai įrengtas (tėvų tvirtinimu), atrodo palyginti sterilus: nėra nei vienos nereikalingos detalės, nors vaikas kambaryje gyvena jau trečius metus, bet jokie jo veiklos pėdsakai neatspindimi. Interjere vyrauja balta spalva, akcentai – vyšninės ir juodos spalvos. Vienintelis šiltas elementas – paveikslas prie sienos. Nors vaikas teigia, kad kambarys yra toks, kokio nori, tačiau pažymi, kad baldais nepatogu naudotis, ypač akcentuoja, kad nėra darbo stalo (tiksliau jis yra, bet jam nepatinka), bet ne todėl, kad, jo nuomone, šitas nepatogus, bet todėl, kad vizualiai ne toks – jis nori stiklinio. Darbo vieta įrengta kambario kampe prie galinės sienos su langu, vaikas sėdi nugara į langą, akivaizdu, kad dirbant prie stalo nėra natūralaus apšvietimo, naudojamas tik taškinis apšvietimas. Tas pats stalinis šviestuvus, matyt, naudojamas ir skaitant, gulint ant sofos. Tai dvi zonos, kur vaikas veikia: prie stalo ruošia pamokas ir žaidžia kompiuterinius žaidimus; ant sofos ilsisi ir skaito knygas. Stalas per mažas, neskirtas darbui kompiuteriu. Vaizduoklis lengvai pasukamas ir pakreipiamas pagal poreikius, atstumas iki akių mažesnis kaip 40 cm, klaviatūra ir pelė pritaikytos patogiam darbui. Klaviatūros paviršius matinis, klavišai įskaitomi, kontrastuoja. Kėdė prie darbo stalo pritaikyta patogiam sėdėjimui, turi kėlimo, sukimo mechanizmus. Lentynų, spintelių pakanka, tik nepatogu naudotis, jos visos toli nuo darbo stalo, viskas sudėta į dėžes. Kadangi stalas be stalčių, tai akivaizdu, kad trūksta lentynų prie darbo vietos.

Šis vaiko interjeras estetiškas (iš visų aplankytų interjerų jis labiausiai atitinka šiuolaikinio dizaino estetiką), tačiau „sterilus“ ir „negyvas“. Interjeras yra šviesus, spalviškai subalansuotas - interjerą pagyvina spalviniai akcentai (tamsiai raudonos spalvos). Tinkamai suderintos natūralios medienos spalvos ir dažytų paviršių plotai. Šis interjeras atitinka ergonominius reikalavimus, keliamus tokio amžiaus vaikams, tik kompiuterizuota darbo vieta per mažą.

Interjere panaudotos ir natūralios (medinės grindys, medinės lubos) ir sintetinės medžiagos (sintetiniai audiniai, baldai, pagaminti iš plokščių). Interjerą medžiagiškumo požiūriu galima įvardyti kaip tinkamą, nes didesnę dalį sudaro natūralios, ekologiškos ar sveikatingumo bei higieniniu požiūriu tinkamos medžiagos. Dauguma kambario parametrų atitinka higienos normas, tačiau vėdinimui naudojamo lango (kitų ventiliavimo galimybių name nėra) plotas yra per mažas. Natūralios šviesos srautas pro langą yra nereguliuojamas, tai ypač aktualu, nes kambario langas yra į pietus. Namas yra privačių namų rajone, toli nuo miesto centro, tačiau arti yra gele-

žinkelis ir oro uostas. Dažnai juntamas šių transporto priemonių sukeltas triukšmas ir vibracija.

40 pav. Keturiolikos metų berniuko kambarys. Estetiškas, tačiau nuasmenintas vaiko privatus interjeras, patinkantis tėvams, tačiau neteikiantis pasitenkinimo pačiam vaikui (sterilus interjeras)

Psichologiniu požiūriu interjeras vertintinas teigiamai, jame jaučiamasi patogiai, tačiau jis dehumanizuotas ir nuasmenintas.

Sociokultūrinė aplinka atitinka šeimos gyvenimo būdą ir socialinę padėtį. Galima teigti, kad šeima tikrai stengėsi įrengdama vaiko kambarį, nes akivaizdu, kad jis yra įrengtas geriau nei kitos namo erdvės. Šeimos finansinė padėtis vidutiniška, namų ūkio pajamas sudaro tik vieno iš tėvų pajamos, šeimoje auga dar trys vaikai.

Vaikas mokosi gerai, domisi muzika, mėgsta sportuoti, žaisti kompiuterinius žaidimus. Jokių detalių, liudijančių apie šiuos pomėgius, kambaryje nėra. Kambaryje nėra nei populiariosios, nei elitinės kultūros atributų, nėra nei šeimos relikvijų, nei šeimos mikroistorijos atspindžių.

Vaiko sveikata gera, tačiau turi regėjimo sutrikimų.

Nors tėvai kambarį apibūdina kaip labai gerą, vaikas pažymi, kad jame jis nesijaučia visiškai saugus, ramus, patenkintas, laisvas ir net gražioje aplinkoje. Tėvų intervencija į šį vaiko interjerą yra akivaizdžiai per didelė, jis neįsisavintas, nekurtas, neperkurtas vaiko, o labiau suformuotas remiantis tėvų nuostatomis.

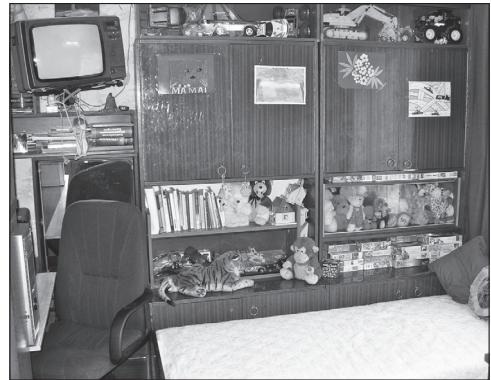
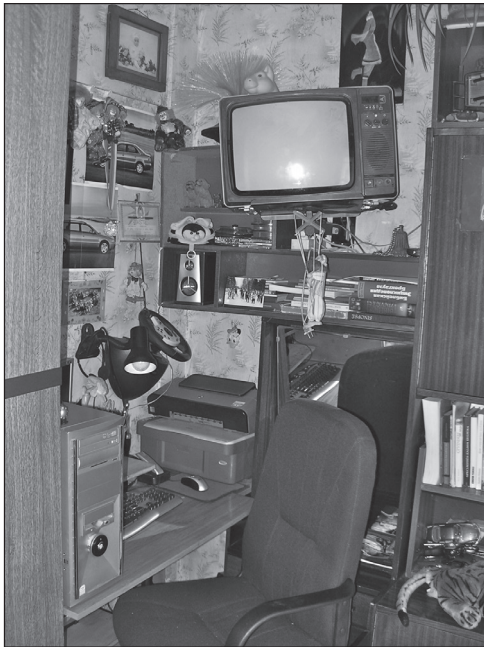
Nors interjeras gali būti puikiai vertinamas estetikos, dizaino ir architektūros požiūriu, tačiau yra standartizuotas, asketiškas. Asketizmas šiuo atveju nėra idėjinė pasaulėžiūros išraiška, greičiau interjero žurnaluose paplitusios mados (minimalizmo) mechaninis atkartojimas. Tėvai pažymi, kad namas naujas, nors šeima jame gyvena jau trejus metus. Vaiko privatus interjeras vertintinas gana neigiamai, kadangi

neatspindi jokių vaiko veiklos ar gyvenimo pėdsakų, nėra simbolinio mąstymo atspindžių. Akivaizdu, kad vaikas nesijaučia kambaryje gerai, net estetiški privalumai jam neatrodo reikšmingi. Galima daryti prielaidą, kad asketizmas, begalinis tvarkinumas liudija apie šeimoje vyraujančias autoritarines nuostatas.

Šio vaiko interjero negalima apibūdinti kaip tinkamos terpės vaiko socializacijai ir ugdymuisi, nors interjeras turi potencialą toks tapti.

11 metų vaiko interjeras (chaotiškas interjeras)

Akivaizdūs skurdo kultūros atspindžiai vaiko privačiame interjere. Skurdo kultūros dominavimą patvirtina šeimos pajamos, nedarbas, ypač menkas dalyvavimas visuomenės struktūrų veikloje. Teigiami šio interjero bruožai yra vaiko aktyvus (kiek įmanoma) santykis su jo interjeru.

41 pav. 11 metų vaiko interjeras
(chaotiškas interjeras)

Vaiko (11 m. berniuko) šeima gyvena sename, mūriniame (pastatytame 1954 m.) name kaimo vietovėje. Name gyvena dvi šeimos, vaiko šeima turi du kambarius ir naudojami bendra virtuve. Vaikų kambarys mažas (13 m²), jame be berniuko gyvena dvi vaiko sesės. Tėvai išsiskyrę, abu neturi darbo, tėvas nepalaiko jokių santykių su buvusiu šeima.

Namas stovi prie intensyvaus eismo gatvės, vaikų kambarys į gatvės pusę, todėl nuolat juntamas transporto sukeltas triukšmas ir vibracija, kuriuos galėtų sumažinti plastikinis langas su specialiu stiklo paketu, tačiau jam įsigyti lėšų šeima neturi. Akivaizdu, kad šeima negali pakankamai skirti dėmesio nei estetikai, nei kambario ergonomikai, nei interjero medžiagų parinkimui. Akivaizdu, kad interjeras formuotas stichiškai, pasikliauta atsitiktinai dovanotais baldais. Kambario vaizdas yra eklektiškas, neestetiškas. Interjeras gana tamsus, jokio bendro spalvinio sprendimo nėra. Kambarys yra švarus. Natūralaus apšvietimo lygis reguliuojamas užuolaido-

mis, vėdinimo plotas yra pakankamas. Kambarys yra per mažas trimis vaikams, jame netelpa vaikų daiktai, baldai, hobiai atributai, vaikų kūriniai. Daiktais, baldais vaikai naudojami kartu. Vaikams neužtikrinamas privatumas.

Vaikai namie augina šunį ir katę, močiutės kambaryje – šinšilą.

Kambarys suskirstytas horizontaliomis ir vertikaliosiomis zonomis (siekiama kuo racionaliau išnaudoti ribotą erdvę). Interjere yra sekcija su lentynomis, lova, darbo stalas, kompiuteris, televizorius. Akivaizdu, kad televizorių žiūrėti nepatogu, nėra tam skirto baldo (pavyzdžiui, fotelio). Televizorius žiūrimas sėdint ar gulint lovoje, kartais gulint sesers lovoje priešingoje kambario pusėje. Televizorius pakabintas kampe ant sienos, vaikui reikia žiūrėti užvertus galvą, dalį vaizdo užstoja kiti baldai. Baldai stabilūs, neturi aštrių kampų, tačiau ne visi pritaikyti vaikui. Kėdė prie darbo stalo pritaikyta patogiam sėdėjimui, turi kėlimo, sukimo mechanizmus, tačiau ji įsprausta tarp stalo ir lovos, vaikui sunku į ją atsisėsti. Darbo stalas toli nuo lango, kambario kampe, mažas, ant jo stovi kompiuterio procesorius, monitorius, spausdintuvas. Dirbant prie stalo yra per mažai vietos, dirbti nepatogu, natūralaus apšvietimo nėra, taškinis apšvietimas įrengtas neteisingai – aukštai iš priekio. Vaizduoklis lengvai pasukamas ir pakreipiamas pagal poreikius, atstumas iki akių ne mažesnis kaip 40 cm, klaviatūra ir pelė nepritaikytos patogiam darbui, klaviatūros paviršius matinis, klavišai įskaitomi, kontrastuoja. Lentynų, spintelių nepakanka, daiktai jose netvarkingai sudėti, jomis naudojasi visi vaikai.

Nors kambarys ankštas, tačiau gana jaukus. Maloniai nuteikia šeimos pastangos panaudoti mažos erdvės potencialą.

Interjeras atspindi šeimos strato kultūrą, ekonominę šeimos padėtį, tačiau būtina paminėti, kad interjeras yra pripildytas kultūrinių simbolių, semiotinių laukų. Kambaryje eksponuojamos populiariosios kultūros detalės, tačiau jos atspindi ne tik kultūros ikonas, bet ir asmeninius pomėgius. Vaikas sportuoja, mėgsta techninį sportą, popmuziką, populiarias televizijos laidas. Apie tai liudija plakatai su automobiliais, padėkos raštas už dalyvavimą varžybose. Kambaryje yra bibliotekėlė, kur vyrauja užsienio autorių literatūra, vaikams adaptuota literatūra, pasakos, vaikiškos enciklopedijos ir religinė literatūra.

Interjere eksponuojami žaislai, asmeninės kūrybos atributai perteikiantys personalinės istorijos etapus. Šių daiktų išdėstymas nėra neatsitiktinis – jie išdėlioti pagal pasiekiamumo zonas (berniukas aukštesnis, todėl ir jam priklausantys daiktai keliami į aukščiau esančias lentynas).

Mama vaiko interjerą įvertino prastai, o vaikas teigia, kad jaučiasi mylimas, tačiau kambaryje nėra nei ramus, nei patenkintas, nei laisvas, nei gražioje aplinkoje. Kadangi kambarys priklauso ne vienam vaikui, mamos įtaka panaudota santykių bei erdvių naudojimo suregulavimui. Neigiamų mamos intervencijos padarinių neaptikta.

Šis interjeras yra tipiška skurdo kultūros išraiška. Nors galima rasti keletą būtinų vaiko lavinimuisi daiktų (kompiuteris), tačiau akivaizdu, kad šeima gyvena susispaudusi, pajamų nepakanka. Šeimai nuolat padeda seneliai ir draugai. Interjeras sukomplektuotas iš atsitiktinai surinktų daiktų, jis netenkina net minimalių vaiko

poreikių. Kai kurie baldai yra tinkami ir naudotini, bet jų panaudojimą apriboja erdvės trūkumas. Nepaisant trūkumų, paminėtina, kad akivaizdžios pastangos susigventi su interjeru, atspindėti asmeninius išgyvenimus yra: vaiko mėgstamo techninio sporto plakatai, minkšti žaislai, liudijantys pomėgius, ir traktuotini kaip asmeninės istorijos įsisąmoninimo dalis. Galima teigti, kad minkšti žaislai yra labiau sesučių pasaulio dalis, tačiau griežtai atskirti, kas kam priklauso, neįmanoma, nes dauguma daiktų interjere naudojami bendrai. Kaip atskirą langą į vieną iš vaiko pasaulių galime įvardyti virtualių medijų atributus – televizorių ir kompiuterį.

Skurdo kultūra ši privatų vaiko interjerą galime įvertinti ne tik pagal šeimos gaunamas pajamas, bet ir pagal išitraukimą į visuomenines struktūras. Iš vaiko anketos matyti, kad vieninteliai dalykai, dominantys jį, yra sportas ir populiarioji kultūra. Suprantama, kad lėšų neturinčios šeimos dalyvavimas visuomeninėse struktūrose yra ribotas, todėl vilčių teikia šeimos dalyvavimas religinės bendruomenės veikloje, kuris gali būti vaiko socializacijos procesų plėtros galimybė.

16 metų mergaitės interjeras

Šešiolikos metų merginos kambarys yra apie trylikos kvadratinių metrų plotu. Kambarys yra bute, jo plotas apie šimtas dvidešimt kvadratinių metrų. Butas yra pačiame miesto centre, prie vienos iš pagrindinių miesto gatvių. Namas statytas dvidešimto amžiaus pradžioje, iki šiol jo būklė yra gera. Butą ir vaiko kambarį galima apibūdinti kaip šiuolaikišką, puikiai bei prabangiai suremontuotą. Langai yra į pietus ir pietryčius.

42 pav. 16 metų mergaitės interjeras (estetiškas, tačiau standartizuotas, žurnalinės estetikos pavyzdys)

Vizualinis interjero sprendimas pasižymi išbaigtumu, spalviniu vientisumu ir niuansuotumu. Akivaizdu, kad interjero dizaino sprendimas buvo vienas iš prioritetų įrengiant interjerą – visos detalės yra suderintos, interjeras įrengtas visas iš karto, estetika atitinka šiuolaikinio dizaino ir architektūros nuostatas. Kambario įrengimui naudotos natūralios (pvz., grindys) bei sintetinės medžiagos, jos suderintos tarpusavyje. Kambario baldai atitinka tokio amžiaus vaiko baldams keliamus reikalavimus. Daugiau baldų patalpoje įkomponuoti nebuvo galimybės (dėl ribotos erdvės), todėl apsiribota būtiniaisiais baldais: spinta, darbo stalu, spintele, lova (lengvai transformuojama, daugiafunkcė) ir sekcija. Darbo vieta nekompiuterizuota, neturi būtino vietinio apšvietimo. Darbo stalas yra pakankamai didelis, prie jo lengva prieiti. Kėdė prie darbo stalo turi reguliavimo galimybes, jos padėties gali būti individualizuota. Kambarys apšviečiamas tik vienu bendru sietynu, jo padėties reguliuoti negalima. Natūralus apšvietimas yra pakankamas, jį galima reguliuoti žaliuzėmis. Vėdinimo angų plotas (langu) yra pakankamas. Interjeras atitinka pagrindinius higienos normų reikalavimus. Buto lokacija lėmė, kad kambaryje nuolat girdimas gatvės triukšmas (jis girdimas nuo keturių valandų ryto iki vienuoliktos valandos vakaro), juntama transporto keliamą vibraciją. Kambaryje yra tik HI-FI centras, kitų audiovizualinių įrenginių nėra.

Bendras interjero įspūdis apibūdinamas kaip geras, kambarys yra jaukus, jame malonu būti. Vaikas pažymi, kad kambaryje jaučiasi gerai, gražioje aplinkoje, mylimas ir globojamas.

Interjeras atspindi šeimos priklausymą aukščiausiam socialiniam sluoksniui. Interjerą galima apibūdinti kaip labai geros būklės, tačiau jau numatyta jį pakeisti pagal naujus vaiko pageidavimus (kitų motyvų nėra). Ekonominiai šeimos resursai apibūdinami kaip beveik neriboti, tai atspindi viso buto įrengimą.

Interjere eksponuojama mažai kultūros atributų, savo nuožiūra kabinti nuotraukas ar paveikslus leidžiama tik tuo atveju, jei nėra radikaliam transformuojamas interjeras (negalima kalti vinių į sienas, pakabinimui, klijuoti lipdukų). Galima teigti, kad interjero perkūrimo laisvė yra apribota. Pomėgiai nėra atspindimi vaiko interjere, tačiau teigiamu bruožu galima laikyti tai, kad eksponuojami asmeniniai daiktai ir žaislai, atspindintys vaiko istoriją ir turintys mikroistorinį kontekstą. Interjere eksponuojama keletas šeimos ir draugų nuotraukų, tačiau kitokios šeimos atributikos nepastebėta. Vaiko kambaryje yra asmeninė biblioteka, kurioje vyrauja mokomosios, grožinės literatūros ir mokslinės (kai kurios adaptuotos vaikams) knygos. Knygos kambaryje yra lietuvių ir anglų kalbomis. Akivaizdu, kad knygos yra skaitomos, tėvai pastebi dukros susidomėjimą moksline literatūra.

Tėvų intervencija į interjerą yra akivaizdi, tėvų yra nulemtas bendras interjero vizualinis sprendimas. Kita vertus, negalima teigti, kad vaiko saviraiškos galimybės yra radikaliam ribojamos ar visiškai nekreipiama dėmesio į vaiko norus – tiesiog prašoma laikytis kai kurių nustatytų normų. Estetika apibūdinama kaip atspindinti miesčioniškas vertybes. Pažymėtina, kad yra ribojamos radikalios interjero transformavimo galimybės, spontaniški saviraiškos pasireiškimai yra nepageidaujami, tačiau planuotos, aptartos šeimoje transformacijos yra galimos. Tokiu atveju yra atsižvelgiama ir į vaiko pageidavimus perkant naujus interjero atributus.

Interjerą galima įvertinti labiau teigiamai nei neigiamai. Jis yra tinkamas vaikui, tačiau norėtųsi, kad būtų labiau individualizuotas, atspindėtų vaiko pomėgius, diskursyviai apžvelgtų šiuolaikinės kultūros formas, o ne būtų tėvų padiktuoto gyvenimo būdo atspindys.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad estetinių vertybių atspindžiai vaiko interjere yra nulemti šeimos ekonominės padėties, strato kultūros ir gyvenimo būdo. Estetikai daugiau dėmesio skiriama šeimose, kuriose tai leidžia daryti pakankamos pajamos, tačiau pastebėta, kad sukuriama tik vidutinės kokybės produktai. Matyti, kad yra sekama interjerų įrengimo mados tendencijomis, tačiau vizualūs sprendimai yra pritaikomi nekūrybiškai, dažniausiai mechaniškai kopijuojant populiariosios spaudos diegiamą estetiką. Toks mechaninis požiūris neleidžia išvengti klaidų ar atsitiktinumų formuojant interjero zoniškumą, parenkant interjero medžiagas. Medžiagų pasirinkimas nepagrįstas nei dizaino tendencijomis, nei tradiciniu lietuvišku medžiagiškumo pajutimu. Medžiagiškumo, higienos, sveikatingumo kategorijos įrengiant vaikų interjerus yra siejamos labai paviršutiniškai. Mažiau pasiturinčiose šeimose šiuo aspektu rūpinamasi visiškai mažai (pvz., chaotiškas interjeras).

Tirti vaikų interjerai dažniausiai yra pakankamai gerai nuteikiantys, išskyrus kai kuriuos atvejus. Dažniausiai vaiko privatus interjeras yra pakankamai šviesus, nekelia įtampos ir daro palankios vaikui aplinkos įspūdį. Mažiau pasiturinčiose šeimose aplinkos kuriamiems savijautos aspektams skiriama mažiau dėmesio (pvz., chaotiškas interjeras), tačiau dažniausiai interjerų chaotiškumą kompensuoja vaiko ir šeimos pastangos įvaldyti aplinką eksponuojant vaiko kūrybą, vaiko pasiekimus liudijančius atributus. Pažymėtina, kad kartais geros tėvų intencijos, kuriant jaukią aplinką, yra nustelbiamos žinių trūkumo, kaip kurti vaikui palankius sprendimus (pvz., sterilus interjeras).

Dauguma vaikų interjerų atitinka higienos reikalavimus, yra švarūs, pakankamai tvarkingi.

Vertinant vaikų privačių interjerų situaciją paaiškėjo, kad kokybinio tyrimo dėka galima suformuoti vaizdinį apie vaikų privačius interjerus, kuris papildė kiekybinio tyrimo medžiagą. Nuotraukos kaip vizualiosios etnografijos šaltinis leidžia gana tiksliai apibūdinti realią situaciją ir klasifikuoti interjerus pagal apibendrintus požymius. Išskyrus penkis skirtingiausius vaikų interjerus, atlikus jų aprašomąją analizę, akivaizdu, kad vaiko privatus interjeras dažnai yra konstruojamas pagal bihevioristinius principus, dažniausiai turi pastovią nelanksčią struktūrą, neatitinka šiuolaikinės ugdymosi aplinkos sampratos. Pastebėta, kad jei vieni interjero parametrai yra tinkami, nepakankamai dėmesio skiriama kitiems. Ugdytojai turi nepakankamai žinių apie vaiko ir jo interjero sąveikos galimybes, nesilaiko pedocentristinio, ekosisteminio požiūrio, nekonstruoja vaiko interjero kaip aktyvaus, urbanistiškai programuojamo (postmodernistinė paradigma) vaiko poreikių tenkintojo. Kartais pasikliaujant atsitiktinumais, leidžiant vaikui kurti ir perkurti savo interjerą, pasikliaujant nuojauta, o ne visuomenės informavimo priemonių siūlomais sprendimais, pavyksta sukurti paslankų bei lankstų (įvaldytos aplinkos interjeras), vaiko socializacijos ir ugdymosi poreikius atitinkantį interjerą.

4.3. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo apibendrinimas

Tiriant vaiko privatų interjerą buvo naudojamos kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodikos. Kiekybinis tyrimas remiasi uždara požymių struktūra ir iš anksto numatytais tiriamaisiais veiksmiais. Tiriant vaiko interjerą tuo ir buvo pasinaudota – sukurti tokie tyrimo instrumentai, kurie kuo geriau atspindi realybės faktus apie vaiko privatų interjerą. Jie buvo konstruojami remiantis operacionalizacija ir darbiniu modeliu.

Tyrimo metu gauti duomenys analizuoti aprašomosios statistikos ir daugiamačiais statistiniais metodais.

Atlikus kiekybinį tyrimą visų klausimynų požymiai buvo faktorizuojami. Teigta, kad faktorinė analizė patvirtino vaiko privataus interjero modeliavimą pagal tris dimensijas – fizinę, psichologinę ir sociokultūrinę. Faktorinė analizė atskleidė, kad indikatoriai, nors ir turintys aiškų pirminį informacijos krūvį, yra daugialypiai ir daugiaprasmiai. Jie negali būti susieti tik su siauru interpretavimo lauku kokioje nors mokslo šakoje. Antrinės faktorinės analizės metu gautos dimensijos išryškino sąveikos dimensijas ir patvirtino, kad yra prielaidos sieti vaiko privataus interjero atributus ir vaiko ugdymą bei socializaciją. Tai patvirtino koreliacijos koeficientai koreliacinėje matricoje (žr. 55 lentelę). Klasterinė analizė atskleidė vaiko privačių interjerų tipologiją ir sąryšius su vaiko lytimi, tėvų pajamomis, parodė, kad mokymosi pasiekimai ir savijauta interjere nėra tiesiogiai susiję su išskirtais interjero tipais. Tai gali reikšti, bet gali ir patvirtinti Bronfenbrenner (1979), Бодрийяр (1999) ir kitų mokslininkų nuostatas, kad kai kurie egzistuojantys sąryšiai yra neapčiuopiami ir latentiniai.

Analizuojant šeimos pajamų, vaiko kambario turėjimą, tėvų išsilavinimą, neparimetriniai testai (*Mann-Whitney*, *Kruskal-Wallis*) atskleidė, kad šeimos pajamos daro įtaką daiktinės aplinkos bruožams vaiko interjere: didesnės pajamos leidžia geriau įrengti vaiko interjerą, įskaitant ir darbo vietą. Kuo pajamos didesnės, proporcingai gerėja ir vaiko interjero daiktinė aplinka. Tai lemia (su nedidelėmis išimtimis) geresnę vaiko savijautą savo interjere. Pažymėtina, kad net jei vaikas neturi savo interjero ar kambario, jis dėl to nesijaučia blogiau. Tačiau tai nereiškia, kad vaiko privatus interjeras nėra svarbus – neparimetriniai testai parodė, kad savo kambario turėjimas sukuria platų potencialą vaiko socializacijai ir ugdymuisi. Statistiškai reikšmingi parametrai liudija sąryšius atskleidžiančius, kad vaikas turėdamas kambarį, gali įgyti planavimo, radikalių aplinkos (šiuo atveju vaiko privataus interjero) transformacijų kompetencijas. Toks turi sąlygas eksponuoti savo kūrybos ir saviraiškos atributus, šeimos vertybes, be to, reikšminga tampa tėvų tolerancija vaiko kūrybos atžvilgiu.

Aprašomosios statistikos iliustravo bendrą vaiko privataus interjero situaciją Lietuvoje. Iš aprašomosios statistikos duomenų (atsakymų vidurkių ir respondentų pritarimo procentų) galima teigti, kad vidutinis vaiko privatus interjeras yra gerai įrengtas, tėvai jo įrengimui ir tvarkymui skiria dėmesį. Viena vertus, bendra vaiko privataus interjero situacija apibūdintina kaip palanki vaiko socializacijai ir ugdymuisi, tačiau vidutinis interjeras neatspindi visos vaiko interjerų, zonų įvairovės. Svarbu ir tai, kad klausimynai atspindi ne objektyvius matavimus, o tėvų nuomo-

nę. Tyrimo rezultatų trianguliacija parodė, kad respondentai (ypač tėvai) yra linkę vertinti vaiko privataus interjero situaciją ar jo bruožų charakteristikas kaip geras ir tinkamas, net jei tokie yra tik iš dalies. Turint galvoje, kad respondentų elgsena buvo kooperacinė, teigtina, kad tai liudija darbo aktualumą – respondentai dėl žinių stygiaus tiesiog negali adekvačiai įvertinti realios situacijos (pvz., vaiko privataus interjero apšvietimo, darbo vietos baldų tinkamumo ir pan.). Tokius teiginius liudija ir ekspertų pastebėjimai kitų tyrimų metu (S. Balčiūno, V. J. Vaitkevičiaus).

Kiekybinio tyrimo rezultatus papildė, paaiškina ir patvirtina kokybinio (paremto vizualine etnografija) tyrimo rezultatai. Kokybinio tyrimo pagrindinis privalumas yra atvirumas, leidžiantis pastebėti kiekvieno vaiko privataus interjero unikalumą, skirtingus bruožus, vaiko, jo interjero, tėvų sąveikos momentus, kurie negali būti pastebėti naudojant standartizuotą klausimyną. Dali kiekybinio tyrimo duomenų interpretuoti tapo tik atlikus kokybinį tyrimą.

Kokybinis tyrimas papildė kiekybinio tyrimo rezultatus ir leido užfiksuoti bei atskleisti menkai pastebimus, latentinius vaiko interjero bruožus:

- bendrą vaiko interjero nuotaiką (jos tinkamai neperteikia net vizualinė medžiaga ir čia svarbus yra tyrėjo dalyvavimas);
- šeimos kultūrą, jos atspindžius vaiko interjere;
- vaiko interjero atitiktį šeimos, strato kultūrai;
- šeimos bendravimo, auklėjimo stilių ir sąsajas su interjeru;
- vaiko ir jo interjero santykio nuoširdumą;
- vaiko gebėjimus įvaldyti savo privačią aplinką;
- interjerų skirtumus pagal vaiko lytį;
- interjerų skirtumus pagal vaiko amžių;
- interjero detalių ir atributų hierarchiją;
- vyraujančius interjere kvapus (pvz., narkotinių kvapų buvimą);
- interjero estetiką;
- interjero vizualinę ir audioekologiją;
- bendrą šeimos gyvenimo būdo kontekstą.

Fiksuoti foto- ir videovaizdai naudingi nuosekliai analizei, kuri gali būti atliekama vis grįžtant prie sukauptos medžiagos, lyginami su namų ūkio vizitacijos dokumentais (jie atlieka papildomą trianguliaciją), tyrinėjami sąryšyje su teoriniais konstruktais. Pažymėtinas kokybinio tyrimo trūkumas – fiksuoti vizualiniai reprezentantai neleidžia matyti to, kas nėra atvirai eksponuojama vaiko interjere.

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė specifinius dalykus, kurių egzistavimą buvo galima numatyti, bet neįmanoma patvirtinti kiekybiniu tyrimu:

- puiki vaiko privataus interjero būklė, jos bruožų atitiktis vaiko poreikiams, higieninių, sveikatingumo, ergonomikos, estetinių, vizualinės ekologijos ir kitų rekomendacijų laikymasis ne visada yra sietinas su socializacijai ir ugdymuisi palankia aplinka¹⁵⁵;
- atskirais atvejais skurdūs, neišvaizdūs, chaotiški, pagal išorinius požymius

¹⁵⁵ Keturiolikos metų berniuko kambarys. Estetiškas, tačiau nuasmenintas vaiko privatus interjeras, patinkantis tėvams, tačiau neteikiantis pasitenkinimo pačiam vaikui (sterilus interjeras), žr. 40 pav.

netinkami vaiko interjerai (atsižvelgus į papildomus kontekstus) gali būti vertinami kaip tinkama (ar bent jau potencialiai tinkama) aplinka vaiko socializacijai ir ugdymui(si)¹⁵⁶.

Todėl galima teigti, kad savo prigimtimi subjektyvių vaiko privataus interjero bruožų tinkamas fiksavimas ir adekvatus vertinimas galimas tik esant tyrėjo, vaiko ir jo tėvų sąveikai.

Apibendrinant kiekybinį ir kokybinį tyrimą teigtina, kad psichologiniu požiūriu labiau pasiturinčių šeimų vaikų interjerai yra vertintini geriau, nes jie šviesesni, „lengvesni“. Jie neužgožia asmens detalių gausa ir simbolių elementų semiotiniais laukais. Kita vertus, tai priklauso ir nuo vaiko individualybės, nes pastebėta, kad ir vidurinio socialinio sluoksnio šeimų vaiko interjeras gali būti psichologiškai nepalankus „sunkus“, nepatrauklus ar turėti depresyvių bruožų.

Estetika ir vizualine ekologija labiau rūpinasi pasiturinčios šeimos. Estetinis vaizdas yra vienas iš lemiamų veiksnių kuriant vaiko privatų interjerą ir akivaizdu, kad didesnes pajamas gaunančios šeimos gali tam skirti daugiau dėmesio.

Vaiko privatūs interjerai sveikatingumo požiūriu skiriasi, tačiau tai yra susiję su erdvumo, šviesos, oro ventiliacijos, ergonominių parametrų užtikrinimu, o ne su elementarios švaros palaikymu. Nepastebėta, kad daugiau dėmesio interjero medžiagiškumui skirtų kuri nors socialinė grupė.

Erdvės komponavimo struktūrinė įvairovė, zonų paskirstymas yra įvairesni vidutinės pajamas gaunančiose šeimose. Matyti aiškus ryšys, kad lytis taip pat turi lemiamą vaidmenį: berniukų interjeruose zoniškumas yra svarbesnis. Ir vertikalus, ir horizontalus zoniškumas suteikia dinamikos kambario kompozicijai, tos zonos berniukų kambariuose yra dinamiškesnės negu mergaičių kambariuose. Mergaičių kambarių struktūra yra labiau nusistovėjusi, tų struktūrų ryšiai tvirtesni. Šalia darbo/mokymosi zonos dažnai yra skaitymui skirta erdvė, šalia vaiko biblioteka, kuri dažnai siejasi ir su bendromis su tėvais veiklomis interjere (dažniausiai tai yra pamokų ruoša, žaidimas, bendravimas). Kitos zonos, kaip antai drabužių spintos, makiažo staliukai, pakabos drabužiams, yra izoliuotos, kartais paslėptos baldų vidaus struktūrose. Berniukų kambariai šiuo atžvilgiu yra chaotiškesni, zonoms nepriskiriami specifiniai vaidmenys, jų paskirtis dažnai keičiasi, kartais zonos skirstomos netgi ne pagal paskirtį, bet pagal struktūros „įdomumą“ (taip tvirtina vienas iš vaikų savo anketoje), visiškai nesirūpinant, kokia yra jos funkcinė esmė.

Tyrimo medžiagos analizės metu akivaizdžiai atsiskleidžia amžiaus skirtumai vaikų privačiuose interjeruose. Tai liudija esant natūralius procesus ir vaikų gebėjimus perimti vis sudėtingesnes aplinkos struktūras ir sudėtingesnes kultūros formas. Dešimties–dvylikos metų vaikų interjeruose vyrauja vaikiškos populiariosios kultūros simboliai ir elementai (animacinių filmų herojai, žaidimų atributika, minkšti ar situacinių žaidimų žaislai). Trylikos–penkiolikos metų vaikų privatūs interjerai eksponuoja populiariosios kultūros plakatus ir simbolius, žvaigždžių nuotraukas, kartu aktualūs pasidaro šeimos istorijų atributai, šeimos kultūros elementai. Šešiolikos–aštuoniolikos metų vaikų interjeruose pasireiškia didžiausia įvairovė kultūros

¹⁵⁶ Vienuolikos metų vaiko interjeras (chaotiškas interjeras), žr. 41 pav.

atributų, kurie vertintini nevienareikšmiškai, nes atspindi subkultūrų bendruomenių, diskutuotinių nuostatų atributų (kartais eksponuojamus kaip deviacijos išraiška). Pastelėta, kad kai kurie interjerai neatspindi kultūrinių atributų pagal amžių kaitos.

Nepageidaujamų seksizmo, militarizmo, paribio kultūrų apraiškų beveik nerasta (išskyrus populiariąją spaudą), todėl pagrįstai galima teigti, kad ši kultūrinės raiškos forma greičiausiai reiškiasi kitais pavidalais, tikėtina, kad yra virtualizuota.

Analizuojant tėvų ir vaikų užpildytas anketas, nerasta esminių skirtumų tarp vaiko lyties ir laisvės toleravimo privataus interjero kūrimo atžvilgiu. Kiek daugiau leidžiama mergaitėms, tačiau jos nepasinaudoja joms suteikiamomis laisvėmis ir labiau remiasi tradiciniu, standartizuotu mąstymu. Tai nerodo mažesnio kūrybinio potencialo, tačiau atskleidžia, kad mergaitėms yra svarbesni daiktai su jų esme (semiotinė, formalia, kita). Tai patvirtina Buckingham (2000) pastebėjimus, kad mergaitės aplinkoje veikia intensyviai, o berniukai ekstensyviai.

Šeimos finansinė padėtis yra susijusi su baldų kokybe, galimybėmis juos nusipirkti, tačiau kultūrinių laukų, semiotinė prasme labiau pasiturinčių šeimų interjerai yra gerokai skurdesni. Tai paaiškinama dviem dalykais: turtingos šeimos daugiau investuoja į buitines sutvarkymą (faktūriškai dažytos sienos, įrengiant naudojamos brangios medžiagos) ir nėra linkusios leisti vaikams perkurti interjerą, juo labiau yra netolerantiškos vaiko radikalioms interjero transformavimo nuotaikoms (pavyzdžiui, griežtai draudžiama net kalti vinis į sienas savo kūrybos paveikslui pasikabinti); vidutiniams ir žemesniems socialiniams sluoksniams priklausančios šeimos yra daug tolerantiškesnės vaiko kūrybos eksponavimui, kultūros elementų atsiradimui vaiko interjere (netgi laikinų, kurie greitai atsibosta ir išmetami, nors būna palikę pėdsakus vaiko interjere). Šios šeimos nebijo radikalių vaiko interjero transformacijų, o tokia nuostata atitinka konstruktyvizmo dvasią ir postmodernistinio ugdymo paradigmą.

Higienos, sveikatingumo veiksniai nepriklauso nuo kambario tipo ir apibendrinti kokias nors tendencijas sunku. Pastebėta, kad saugesni yra didesni, neprigrūsti daiktų kambariai.

Kultūros elementai vaiko privačiame interjere liudija apie: visuomenės kultūros atspindėjimą, vaiko ir šeimos vertybes, nuostatas bei įsitikinimus, šeimos kultūros kaip mediatoriaus esminius bruožus, vaikų kultūros ir personalinės vaiko kultūros pasireiškimus. Kaip konstatuota kiekybiniame tyrime, daugiau kaip 62 % vaikų interjerų yra šeimos nuotraukų, relikvijų ar kitų atributų. Kokybinio tyrimo metu paaiškėjo, kad ne visi jie visada yra matomi ir respondentų pateikta informacija klausimynuose yra tikslesnė. Pavyzdžiui, šeimos nuotraukos persikėlė į kompiuterines laikmenas, iš rėmelių, paprastai eksponuojamų ant stalo, į mobiliųjų telefonų užsklandas. Todėl vizualiai vertinant atskirų kultūros elementų reprezentatyvumą, būtina labiau atsižvelgti į bendrus kultūros atspindžius vaiko privačiame interjere negu į specifinių bruožų identifikavimą. Pažymėtinas ryšys tarp kultūros elementų ir jų semiotinių simbolių gausos vaiko privačiame interjere ir tėvų nuostatų vaiko privataus interjero atžvilgiu. Kuo demokratiškiau tėvai žvelgia į vaiko saviraišką, tuo labiau vaiko privatus interjeras atitinka konstruktyvizmo dvasią ir tuo labiau jame pastebimos postmodernistinio ugdymo(si) ir vaiko privataus interjero formavimo raiškos.

Galima konstatuoti, kad visavertis, įvairiapusiškas tyrimo duomenų vertinimas tapo įmanomas tik dėl kiekybinio ir kokybinio tyrimų duomenų derinimo. Taip tyrimo rezultatai peržengė aprašomosios statistikos ribas, koreliacinių sąryšių konstatavimą ir buvo kontekstualizuoti plačiame ugdymo ir socializacijos kontekste.

Apibendrinant tyrimo rezultatus teigtina, kad vaiko privatus interjeras yra paveiki socializacijos, ugdymosi aplinka ir instrumentas, jei tenkina didžiąją dalį vaiko poreikių, atitinka jam keliamus reikalavimus ir prielaidas: funkcionalumo, sveikatingumo ir higienos, mikroklimato, psichofizinius, savireguliacijos, komunikavimo, bendradarbiavimo, saugumo, saviorganizacijos, psichologinius, saviraiškos, urbanistinio programavimo, ergonomikos, dizaino, estetikos, kultūrinius, vertybinius, erdvės, vietos ir erdvumo. Vertinant vaiko privatą interjerą kaip palankią, paveikia aplinką vaikui būtina žvelgti kompleksiskai, nes jis veikia kaip vientisa ekosistema. Sisteminis veikimas sinergetiškai papildo ir išplečia atskirų vaiko privataus interjero dalių poveikį, leidžia kurti efektyvų psichosocialinį momentą, tampa visaverčiu socializacijos ir ugdymo(si) agentu.

IŠVADOS

Išvados ir apibendrinimai, išplaukiantys iš tyrimo teorinio konteksto ir metodinio įdirbio

1. Atlikus teorinę mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad yra galimas sistemos „žmogus-aplinka“ ekologinis traktavimas. Ekologija suprantama ne gamtos, o socialinių mokslų kontekste, suvokiant, kad žmogaus ekologija yra ir tyrimo metodologija, ir tyrimo laukas. Vaikas, jo aplinka nėra atriboti nuo šeimos ir visuomenės ekologijos. Tokiu būdu pasiteisina ekologinė vaikystės samprata, suvokiant, kad visuotinis aplinkos spaudimas kuria psichosocialinį momentą, kuris kartu su vaiko prigimtiniėmis galiomis yra formuojanti jėga, išreiškiama kaip socializacija ir ugdymas(sis). Bendra vaiko ekologijos situacija atskleidžiama tokiais principais: matyti ir suvokti bendrą vaiko ir aplinkos sistemos problematiką, suprasti, kokios transformacijos vyksta pačios sistemos viduje, atskleisti, kokie yra struktūras siejantys transakcija paremti ryšiai.
2. Vaiko kaip ekosistemos dalyvio vystymasis, raida ir veiklos remiasi transakcine perspektyva veikiant ekosistemos mikro-, mezo-, egzo-, makrosistemų dalyse, vienijamose neišvengiamos chrono sistemos. Vaiko privatus interjeras yra mikrosistema, savo esme ir potencialu atspindinti visos visuomenės ekosistemos bruožus. Vaiko privatus interjeras kaip dinamiškas darinys reprezentuoja visas vaiko vystymosi galimybių strategijas, tačiau kaip pusiausvyros siekianti sistema neišvengiamai perkelia ir vystymosi rizikas. Rizikos veiksniai yra natūralus ekosistemos veiklos produktas, kurio išvengti neįmanoma (taip, kaip neįmanoma išvengti realių gyvenimo situacijų), tačiau jų valdymas, redukavimas ar pajungimas socializacijos ir ugdymo(si) siekiams yra pageidautinas.
3. Vaiko privatus interjeras kaip visuomenės struktūrų atspindys, psichosocialinis konstruktas, be abejonės, yra viena svarbiausių personalinių erdvių, vaiko veiklos pasekmėje tampanti vieta. Vaiko privatus interjeras yra vieta su savita struktūra ir substruktūromis. Vaiko privatus interjeras, kaip sukurtosios daiktinės aplinkos dalis, natūraliai, permamentiškai veikia savo funkcinio, kultūrinio-semiotinio, komunikacinio lauku, kaip mediatorius perteikdamas žmonijos, visuomenės, giminės, šeimos dvasinę ir materialinę kultūrą. Vaiko privatus interjeras yra ne pasyvios adaptacijos, bet aktyvios individualizacijos, tapatybės konstravimo, individuacijos, autokoncepcijos raiškos vieta, suvokiama akultūracijos ir interiorizacijos procesų kontekste.
4. Vaiko privatus interjeras, kaip socializacijos ir ugdymosi aplinka, visais savo kontekstais (fiziniu, psichologiniu, sociokultūriniu) yra (privalėtų būti) saugi dvasinės pusiausvyros atgavimo bazė, kartu įkvepianti bendravimui, bendradarbiavimui, tyrimams, darbui ir kūrybai; pateikianti pakankamai teigiamos medžiagos intelektiniam, socialiniam, fiziniam, emociniam, kultūriniam ir dvasiniam tobulėjimui; yra lanksti, įtraukianti terpė, išnaudojanti savo urbanistinį, technologinį, socialinį, semantinį potencialus, orientuojanti į kompetencijų ugdymą, vaiko prigimtinių galių atskleidimą.

5. Globalizacijos procesai, technologizacija, vartotojų visuomenė, kultūros kaita, klasikinės ir populiariosios kultūros susilieėjimas, šiuolaikinės humanistinio, pedocentristinio, postmodernistinio ugdymo(si) paradigmu plėtra, konstruktyvizmo teorija, laisvojo mokymo(si) būtinybė sudaro sąlygas naujam vaiko privataus interjero aktualizavimui ugdymo mokslų kontekste.
6. Vaiko privatus interjeras yra fenomenologinis-antropologinis konstruktas, turintis beveik neribotas urbanistinio programavimo, socializacijos ir ugdymo(si) nukreipimo ir organizavimo galimybes. Tiriamo fenomeno konceptualizacijos bandymas Lietuvos kultūros sąlygomis įgalino sukurti tarpdisciplininę vaiko privataus interjero tyrimo metodiką ir metodologiją vaiko privataus interjero empiriniams tyrimams, kuriuos tyrėjai gali naudoti kompleksiskai ar panaudoti dalį metodikos tam tikriems vaiko privataus interjero tyrimams. Konceptualizacija išplėtė teorinį vaizdinį apie vaiko privatų interjerą socialinių mokslų kontekste, leido atpažinti, aktualizuoti vaiko privatų interjerą kaip savitą ir iki šiol nepelnytai menkai teištutinę ugdymo mokslų objektą.

Išvados, išplaukiančios iš empirinių tyrimų:

1. Empirinis šio darbo tyrimas atskleidė apibendrintos, fenomenologinės prieigos taikymo būtinybę tiriant vaiko privatų interjerą (net jei taikomi tradiciniai kiekybiniai metodai). Tokia tyrimo prieiga leidžia suvokti, atskleisti fenomeno esmę ir teisingai interpretuoti gautus kiekybinius ir ypač kokybinius duomenis. Tyrimo duomenys yra nevienareikšmiai, tačiau atpažinti ir aktualizuoti ugdymo mokslo kontekste gali reikšmingai paveikti ugdymą ir prisidėti prie naujų ugdymo technologijų kūrimo. Empirinis tyrimas apskritai patvirtino teorines hipotetines išvalgas.
2. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad duomenis apie vaiko privatų interjerą galima kategorizuoti, jie siejasi su teoriniais konstruktais ir interpretuoti vienos ekosistemos kontekste. Skirtingais metodais gautų duomenų gausa leidžia giliai suvokti reiškinių struktūrą, apibūdinti vaiko privataus interjero reprezentantus; įvertinti vaiko ir jo aplinkos sąryšius; vaiko, tėvų ir vaiko privataus interjero interakciją ir netgi atskleisti latentinius sąveikos mechanizmus ir nepastebimus bruožus. Iš dalies atsisakius griežto tiesioginių priežastinių ryšių traktavimo (nors tyrimo rezultatai ir atskleidė jų egzistavimą ir reikšmę) galima į tyrimo rezultatus žvelgti holistiškai, išvengiant vienpusiškų interpretacijų.
3. Empirinio tyrimo aprašomosios statistikos atskleidė bendrą vaiko interjero situaciją Lietuvoje. Galima konstatuoti, kad situacija yra vertintina kaip gera. Vidutinis vaiko interjero plotas yra 14,8 kv. metrų, o savo interjerus turi trys ketvirtadaliai vaikų, savo zoną – penktadalis; nei interjero, nei savo zonos neturi mažiau nei trys procentai vaikų. Nepakankamai gerai gali būti vertinama tik nedidelė dalis vaikų privačių interjerų. Nurodyti procentinės išraiškos neįmanoma, nes nepakankami interjero parametrai gali būti kompensuojami kitais, o dažnai net vaiko pastangomis įvaldyti aplinką bei vaiko, tėvų ir interjero sąveikos. Pastebėti tokie dažniausiai pasitaikantys vaiko interjero nepalankūs fiziniai (sukurtosios daiktinės aplinkos), psichologiniai, sociokultūriniai veiksniai: nesaugūs baldai, netinkami mikroklimato parametrai, apšvietimo stoka, triukšmas; nepakanka-

- mas privatumo užtikrinimas, nepalankūs psichofiziniai rodikliai; nepakankamas interjero kaip sociokultūrinės terpės kompleksiskumas, nepageidaujama (tai priklauso nuo strato, šeimos ir artimiausios aplinkos) kultūros reiškiniių atspindėjimas ir skurdo kultūros paplitimas.
4. Tyrimo duomenys atskleidė, kad vaiko privataus interjero formavimo nuostatas labiausiai lemia finansinės galimybės, vaiko norai, kitos priežastys (pagal reikšmingumą) – funkcionalumas, estetika, tėvų vizija ir kt. Jos skiriasi nuo tėvų pageidavimų, nes tėvai norėtų daugiausia dėmesio skirti vaiko nuomonei, sveikatingumo veiksniams ir medžiagiškumo aspektams. Apibendrinus tyrimo rezultatus teigtina, kad vaiko privatus interjeras yra tėvų formuojamas remiantis nepakankamomis žiniomis, tačiau teigiamomis ekocentristinėmis nuostatomis. Tyrimo duomenys patvirtina, kad vaiko privatus interjeras yra vaiko, tėvų, visos socialinės aplinkos aktyvios sąveikos per kasdienes gyvenimo situacijas (žaidimus, pamokų ruošą, tvarkymąsi ir pan.) vieta.
  5. Tyrimas iš esmės patvirtino (ir kiekybinio, ir kokybinio tyrimo rezultatai), kad vaiko privatus interjeras yra pajėgus veikti vaiko socializaciją ir ugdymą(si) kasdieninėse gyvenimo situacijose. Vaiko privataus interjero sandara, dizaino ypatumai ugdo vaiko estetines nuostatas; paveikslai, nuotraukos, plakatai perteikia šiuolaikinės ir populiariosios kultūros semantinius kodus, ugdo eksponavimo kultūrą; šeimos nuotraukos, šeimos instrumentai, laikrodžiai ar kitos relikvijos padeda suvokti laiko tėkmę, susitapatinti su šeimos kultūra, leidžia pajusti šeimos lūkesčius, ugdo dvasingumą; kolekcinės vertybės atskleidžia kultūrinės vietos, kaimo, miestelio, savo šalies ar kitos šalies kultūros vertybes; vaiko kūrybos ir saviraiškos darbai, pasiekimų diplomai, prizai liudija apie sėkmingus savirealizacijos siekius, savęs konstravimo pasiekimus; kelionių nuotraukos yra šeimos kultūros konstravimo priemonė, kelionių susvenyrai įtvirtina geografijos, kultūrologijos žinias ir yra tarpkultūrinio, multikultūrinio ugdymo potencialas; gyvasis kampelis (jo svarbą pabrėžė tėvai) yra humanistinio, atsakomybės ugdymo, biologijos, chemijos, geografijos žinių šaltinis; kasdienė vaiko veikla interjere ugdo racionalių elgesio, ekonomines kompetencijas; saugaus elgesio ir saugumo technikos žinias (pvz., tėvai mini, kad 78 proc. susižeidimų ir susižalojimų sukėlė vaiko nesaugus elgesys jo interjere, 22 proc. saugumo technikos nesilaikymas); savitvarkos kompetencijų ugdymas moko veikti chronosistemoje, ugdo aplinkos organizavimo gebėjimą, elementarius higieninius įgūdžius. Vaiko privatus interjeras kaip visuma, permamentiškai ir nepastebimai veikiantis instrumentas yra socializaciją ir ugdymą(si) konstruojanti aplinka.
  6. Tyrimo duomenys patvirtina hipotetinę prielaidą ir įrodo, kad vaiko privatus interjeras Lietuvoje yra chrono-, makro-, egzosistemų (per mezosistemą) atspindys. Jame kompleksiskai perteikiami visuomenės dvasinės ir materialinės kultūros atributai suteikia postūmius socializacijai ir ugdymui(si). Daugialypės psichosocialinės struktūros yra vaiko tinkamai interiorizuojamos, jei tam netrukdo netinkami fiziniai, psichologiniai, sociokultūriniai, edukaciniai vaiko privataus interjero bruožai. Vaiko interjeras, konstruojamas pagal ekosisteminius principus, humanistinio, pedocentristinio, postmodernaus ugdymo paradigmų principus, sinergetiškai sustiprintų teigiamus ugdomouosius poveikius, geriau tenkintų besivystančios asmenybės bendrus ir individualius poreikius.

DISKUSIJA

Postuluojama, kad vaiko aplinka yra reikšmingas ugdymo(si) instrumentas, tačiau labai dažnai jis paliekamas nuošalyje teigiant, kad jos dalių (pavyzdžiui, vaiko privataus interjero) konstravimas yra pageidautinas, tačiau dėl ribotų ugdytojų svertų nepasiekiamas. Atliktas tyrimas parodė, kad nepaisant sunkaus pasiekiamumo (net tyrėjui) vaiko privatus interjeras yra kompleksiška, paveiki socializacijos ir ugdymo priemonė. Ribotos galimybės daryti įtaką šeimos, vaiko privačioms erdvėms kelias abejonių dėl vaiko privataus interjero visapusiško panaudojimo socializacijos ir ugdymo procesams valdyti ir koreguoti. Tačiau pažymėtina, kad tėvai ir vaikai patys yra suinteresuoti keisti, tvarkyti ir organizuoti savo aplinką, vaiko privatą interjerą taip, kad jis būtų kuo naudingesnis vaikui. Tokios teigiamos tėvų nuostatos (daugeliu atveju) leidžia tikėtis, kad vaiko privataus interjero, kaip socializuojančios ir ugdančios aplinkos, reikšmė vis didės. Pasiekiamumas, tėvų, vaikų nuostatų keitimas gali būti atliekami ir be tiesioginio kontakto ar intervencijų. Šiuolaikinės medijų priemonės, televizijos laidos, interneto tinklalapiai, žurnalai, laikraščiai gali būti ta priemonė, kuri gali atskleisti ir šeimai akivaizdžiai parodyti racionaliai, moksliskai pagrįsto vaiko privataus interjero konstravimo privalumus. Vaiko privataus interjero tarpdiscipliniškumas ne tik garantuoja platų poveikio lauką, bet ir yra plačių interesų atspindėjimo pavyzdys. Todėl teigtina, kad visada galima rasti aspektus įdomius ne tik sąmoningai savo vaiko gerove besirūpinantiems tėvams, bet ir tiems, kurie linę pasitikėti vien formaliojo ugdymo sistema ar pasikliauti atsitiktinumais.

Vaiko privataus interjero formavimo galimybes galima veikti ne tik šviečiant tėvus, bet ir sukauptas žinias galima panaudoti tobulinant pedagogų rengimą; rengiant dizaino, architektūros, dailės, estetikos, istorijos, literatūros ir kt. specialybių studentus; šviečiant klasių auklėtojus, psichologinių pedagoginių tarnybų darbuotojus. Tai nėra greitai organizuojami procesai, bet siekiai racionaliai pasinaudoti dar vienu socializaciją veikiančiu ir ugdymą palengvinančiu instrumentu yra verti pastangų.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaiko privatus interjeras gali būti traktuojamas daug platesniame kontekste, negu yra įprasta. Kai kurie vaiko privataus interjero aspektai buvo paminėti, bet dėl laiko ir ekonominių resursų ribotumo menkai atskleisti. Vienas iš tokių aspektų yra virtualios aplinkos. Virtualumas, kaip nauja visuomenės erdvė, nekelia abejonių nei savo egzistencija, nei poveikumu, nei svarba vaikui. Tiriant vaiko interjerą aiškinasi, ar virtualaus bendravimo priemonės yra vaiko interjere, jų svarba atskleista teorinėje studijoje, tačiau platesnio pobūdžio tyrimas ir analizė nebuvo atlikti. Tęsiant tyrimą būtų galima labiau domėtis būtent virtualumo, kaip keičiančio erdvę, vietą, bendravimą, bendradarbiavimą, asmenybę, tapatumą ir ugdymo(si) kontekstą, vaidmeniu. Urbanistinis programavimas taip pat reikalauja gilesnių studijų, nes jo principai dažnai taikomi visuomeniniuose pastatuose, tačiau jų taikymu nesidomima mikroerdvėse, šiuo atveju vaiko privačiame interjere.

Tyrimo medžiaga gali būti panaudota pramonėje, baldų pramonėje, kuriant saugius ir ugdymo požiūriu naudingus produktus. Tyrimo perspektyvai svarbūs praktiniai, racionalūs momentai, nes jie suteikia teigiamą postūmį ir gali garantuoti racionalų tyrimo panaudojimą ir tęstinumą. Tyrime atskleidžiamos tėvų, vaikų privataus

interjero formavimo nuostatos, realūs poreikiai bei galimybės. Surinkta medžiaga gali pasitarnauti formuojant ergonominius, sveikatingumo bei psichologinio priimtimumo vaikiškų baldų standartus, nustatant kainos ir kokybės santykį.

Tęsiant tyrimą svarbu pažymėti, kad, atlikus teorinę analizę, bandymą konceptualizuoti vaiko privatų interjerą kaip ugdymo mokslų objektą, kiti tyrimai turėtų būti atliekami dviem kryptimis: atskirus tikslingai tirti vaiko privataus interjero segmentus, ar eiti pedagoginio eksperimento keliu. Pedagoginis eksperimentas leistų tiksliau nustatyti poveikumo atributus, leistų tiksliau prognozuoti vaiko privataus interjero konstravimo principus. Tyrimai galėtų apimti ir vaiko privataus interjero kaip sąveikos su kitais žmonėmis erdvės analizę.

Apibendrinant teigtina, kad vaiko interjeras gali leisti vaikui vaikui suvokti aplinkinį pasaulį, įgyti kultūrinės, socialinės kompetencijas, tapti savarankišku, atsakingu žmogumi kuriančiu savo gyvenimą.

LITERATŪRA

1. 21st Century Learning Environments (comp. Organization for Economic Cooperation) 2006. OECD.
2. Adams E., 2002, *Breaking Boundaries*. Kent: Kent Architecture Centre.
3. Ainsworth M., Bowlby J., 1965, *Child Care and the Growth of Love*. London: Penguin Books.
4. Akers R., 2009, *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*. New Jersey: Transaction Publishers.
5. Albertos universitetas, Žmogaus ekologijos departamentas (University of Alberta, Human Ecology Ded.) [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ales.ualberta.ca/hecol/>>.
6. Alderfer C. P., 1969, ERG Theory [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.valuebasedmanagement.net/methods_alderfer_erg_theory.html>.
7. Ališauskienė S., 2003, Vaikai, turintys judesio ir padėties sutrikimų. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. P. 373–392.
8. Ališauskienė S., 2005, Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Altman I., Chemers M. M., 1980, *Culture and Environment*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. *An Intergenerational Longitudinal Comparison*. London, New York: Routledge. Psychology Press.
11. Anderson A., 1997, *Media, Culture and the Environment*. New Jersey: Routledge.
12. Anderson R. E., Carter I., Lowe G. R., 2009, *Human Behavior in the Social Environment: a Social System Approach* (5th ed.). New Jersey: Aldine Transaction.
13. Andrijauskas A., 2006, Postmodernaus mąstymo poveikis estetikos ir meno filosofijos teritorijų kaitai. *Estetikos ir meno filosofijos teritorijų kaita* (sud. A. Adrijauskas). P. 12–87. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
14. Annesley B., Horne M., Cottam H., 2002, *Learning Buildings*. London: School Works Ltd.
15. Arnett J. J., 2007, Socialization in Emerging Adulthood. From the Family to the Wider World from Socialization to Self Socialization. *Handbook of Socialization. Theory and research* (eds. Grusec J. E., Hastings P. D). P. 208–232. New York: The Guilford Press.
16. Aronowitz S., Giroux H. A., 2003, *Postmodern Education. Politics, Culture and Social Criticism*. (4th ed.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
17. Baltes P. B., 1987, Theoretical Propositions of Life-span Developmental Psychology: On the Dynamics between Growth and Decline. *Developmental Psychology*, 23. P. 611–626.
18. Baltes P. B., Reese H., Lipsett L., 1980, Life-span developmental psychology. *Annual Review of Psychology* 31. P. 65–110.
19. Bandura A., 1977, *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
20. Bankauskienė R., 2003, Vaikas ir jo mikrosistema. *Kriziniai ugdymo etapai ir vaiko ekologija: konferencijos medžiaga*. P. 14–18. Šiauliai: Raštekla.
21. Banks M., 2005, *Visual Methods in Social Research*. London: Sage Publications Ltd.
22. Barkauskaitė M., 2001, Paauglių sociopedagoginė dinamika. Vilnius: VPU leidykla.
23. Bauer S. W., Wise J., 2004, *The Well-Trained Mind: A Guide to Classical Education at Home*, Revised and Updated Edition. New York: W.W. Norton & Co.
24. Belgrado chartija, 1975, Belgradas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1011467/The%2BBelgrade%2BCharter.pdf>>.
25. Bell A. P., Greene T., Fisher J., Baum A. S., 2005, *Environmental Psychology* (5th ed.). Fort Worth: Harcourt College Publishers.
26. Bennett A. E., 2006, *Family Structure and Support Issues*. New York: Nova Science Publishers.
27. Bennett R. S., Chorley R. S., 1978, *Environmental Systems. Philosophy, Analysis and Control*. London: William Gloues and Sons Limited.
28. Benson N. G., Ziemann S., 1981, *Learning Environments and Classroom design*. [interaktyvus]

- [žiūrėta 2006 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.garysturt.free-online.co.uk/classdes.htm>>.
29. Bentley T., Fairley C., Wright S., 2001, Design for Learning: Joined up Design for Schools, London: Demos.
  30. Berhman R., 1995, Society, Social Structure and Child Socialization. Boston: Little, Brown.
  31. Berkes F., 2008, Sacred Ecology (2nd ed.). New York: Routledge.
  32. Berkowitz M. W., 1991, Talking Good: Family Communication and Children's Morality [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. liepos 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eric.ed.gov:80/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/23/2b/0f.pdf>.
  33. Bernard H. R., 2000, Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
  34. Berry J. W., 2003, Conceptual Approaches to Acculturation. *Acculturation: Advances in Theory, Measurement and Applied Research* (eds. Chun K. M., Organista P. B., Marin G.). Washington, D.C.: American Psychological Assoc. P. 17–37.
  35. Berns R., 2009, Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
  36. Bilgenoglu B., 2004, Changing Meanings of Place Identity [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.art.bilkent.edu.tr/iaed/cb/burcu.html>>.
  37. Bitinas B., 1996, Ugdymo filosofijos pagrindai. Vilnius: ŠMM leidybos centras.
  38. Bitinas B., 2000, Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija.
  39. Bitinas B., 2002, Pedagoginės diagnostikos pagrindai. Vilnius: VPU leidykla.
  40. Bitinas B., 2006, Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
  41. Blesser B., Salter L.-R., 2006, Spaces Speak, Are You Listening?: Experiencing Aural Architecture. Cambridge (MA): MIT Press.
  42. Blom, R., Kivinen, M., 1989, The Relevance and Dimensions of Class Theories. Studies in Class Theory. Tampere: University of Tampere.
  43. Bollier D., 1994, The Future of Community and Personal Identity in the Coming Electronics Culture. A Repost of Annual Aspen Institute Roundtable of Information Technology [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eric.ed.gov:80/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/14/17/d1.pdf>.
  44. Bonnes M., Bonainto M., 2002, Environmental Psychology: From Spatial – Physical Environment to Sustainable Development. *Handbook of Environmental Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman). New York: John Wiley and Sons, Inc. P. 28–55.
  45. Bourdieu, P., 1989, Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge.
  46. Bridges L. J., 2003, Coping as an Element of Developmental Well-Being. *Well-Being: Positive Development across the Life Course* (eds. Bornstein M. H., Davidson L., Keyes C. L. M., Moore K. A.). London: Lanrence Erlbaum Associates, publishers.
  47. Bryman A., Teevan J., 2008, Social Research Methods. (3rd ed.). New York: Oxford University Press.
  48. Bronfenbrenner U., 1979, The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press.
  49. Bronfenbrenner U., 2004, Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. London: Sage Publications. P. 84–85.
  50. Bronner S., 1988, American Children's Folklore. Little Rock: August House Inc.
  51. Broom L., Bonjean Ch. M., Broom D. H., 1992, Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Kaunas: Litera.
  52. Brown A. L., 2003, How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School: Expanded Edition (8th print.). Washington: National Academy Press.
  53. Buchwald J., 1987, A Comparison of Plasticity in Sensory and Cognitive Processing Systems. *Infant Stimulation, Skillman* (Gunzenhauser N. ed.). New Jersey: Johnson & Johnson. P. 144–157.
  54. Buckingham D., 2003, Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Oxford: Polity Press.
  55. Buckingham D., 2007, Beyond Technology: Children's Learning in the Age of Digital Culture. Cambridge: Polity Press.

56. Buckingham D., Hatfield S., 2000, *Gender and Environment* (Routledge Introductions to Environment). London, New York: Routledge.
57. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N., 2001, *Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
58. Burr V., 1995, *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
59. CABA, *Being Involved in School Design*, 2004 July. London: CABA.
60. CABA, *Client Guide: Achieving Well Designed Schools through PFI*, 2002. London: CABA.
61. CABA, *Creating Excellent Buildings: a Guide for Clients*, 2003. London: CABA.
62. Churchman A., 2000, *Environmental Psychology and Urban Planning: Where Can the Twain Meet?* *Handbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 191–203.
63. Cicchetti D., Toth S. L., Lynch M. The Development Sequelae of Child Maltreatment: Implications for War-Related Trauma. *The Psychological Effects of War and Violence on Children* (eds. Leavitt L. A., Fox N. A.). London: Lawrence Erlbaum.
64. Clark H., 2002, *Building Education – the Role of the Physical Environment in Enhancing Teaching and Research*. London: University of London, Institute of Education.
65. Cloke P. J., Crang P., Goodwin M., 2004, *Envisioning Human Geographies*. London: Arnold.
66. Collis B. A., Knezek G. A., Lai K.-W., Miyashita K. T., Pelgrum W. J., Plomb T., Sakamoto T., Collis B., Miyashita K., 1996, *Children and Computers in School* (1st ed.). London: Lawrence Erlbaum.
67. Collis B., Knezek G., 1997, *Teaching and Learning in the Digital Age: Research into Practice With Telecommunications in Educational Settings*. Washington: International Society for Technology in Education.
68. Committee on Aging Society, 1988, *The Social and Built Environment in a Older Society*. Washington: National Academy Press.
69. Cosgrove D. E., 1998, *Social Formation and Symbolic Landscape*. Madison: University of Wisconsin Press.
70. Costa A. L., Kallick B., 2003, *Assessment Strategies for Self-directed Learning*. Thousand Oaks, Ca: Corwin Press.
71. Creswell J. W., 2009, *Research Design. Qualitative, Quantative and Mixed Methods Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
72. Creswell T., 2004, *Place: A Short Introduction*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
73. Csikzentmihalyi M., Schiefele U., 2000, *Meninis ugdymas, žmogaus vystymasis ir išgyvenimų ypatumai. Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos* (sud. V. Matonis). Vilnius: Enciklopedija.
74. *Cultural, Communication, and Cognition: Vygotskian Perspectives*, 1985. Cambridge: Cambridge University Press.
75. Day, Ch., 2007, *Environment and Children*. Amsterdam: Elsevier Ltd.
76. Damon W., 2006, *Socialization and Individuation. Childhood Socialization* (ed. Handel G.) (2nd ed). P. 3–11. New Jersey: Aldine Transaction.
77. Daniels S., Cosgrove D. E., 1989, *The Iconography of Landscape: essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Pat Environments*. Cambridge: Cambridge University Press.
78. Davis A., 1994, *Socialization and Adolescent Personality*. Chicago: University of Chicago.
79. Department for Children, Schools and Families [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dcsf.gov.uk/>>
80. Design council, *furniture for the future: ideas for tomorrow's classroom*, design council, 2003. London.
81. DFEE, *Schools Plus: Building Learning Communities*, 2001. London: DFEE (now DFES).
82. DFES, *Classrooms of the Future: Innovative Designs for Schools*, 2003. London: DFES.
83. DFES, *Schools for the Future: Designs for Learning Communities (Building Bulletin 95)*, 2002. London: The Stationery Office.
84. DFES, *Schools for the Future: Exemplar Designs Concepts and Ideas*, 2004. London: DFES.
85. Didžiokienė A., Žemaitienė N., 2005, *Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savi-jauta. Medicina*, Nr. 41 (1).

86. Downs R., Stea D., 2005, *Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior* (2nd ed.). New Jersey: Transaction Publishers.
87. Dudek M., 2001, *Building for Young Children*. London: The National Early Years Network.
88. Duffy C., 2005, *100 Top Picks for Homeschool Curriculum: Choosing the Right Educational Philosophy for Your Child's Learning Style*. Nashville: B&H Books.
89. Dumbliauskas V., 1999, *Sociologija*. Vilnius: VPU leidykla.
90. Dunlap R. E., Catton R. Jr., 1994, *Toward an ecological sociology: the development, current status, and probable future of environmental sociology. Ecology, society and the quality of social life* (eds. D'Antonio W. V., Sasaki M., Yonebayashi Y.). New Jersey: Transaction Publishers. P. 11–26.
91. Duobelienė L., 2006, Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link. Vilnius: Tyto Alba.
92. Eblen W. R., Eblen R., Dubos R., 1977, *Experiencing the Total Environment: Total Education in the Total Environment*. New York: Bronxville.
93. Eco U., 2004, *Atviras kūrinys. Forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje*. Vilnius: Tyto alba.
94. Edwards M., 2004, *Civil Society*. Cambridge: Polity Press.
95. Ellen R., 1982, *Environment Subsistence and System. The Ecology of Small Scale Social Formations*. New York: Cambridge University Press.
96. Emmison M., Smith P., 2002, *Researching the Visual. Introducing Qualitative Methods*. London: Sage Publications Ltd.
97. Erickson B., Roberts M., 1997, *Marketing Local Identity. Journal of Urban Design*, 2, 1. P. 35–59.
98. Erikson E. H., 1959, *Identity and the Life Cycle*. New York: International Universities Press.
99. Erikson E., 1963, *Childhood and Society* (2nd ed.). New York, London: WW Norton & Co., Inc.
100. Erikson E., 1968, *Identity, Youth, and Crisis*. New York: Norton.
101. ES aplinkos ir sveikatingumo tyrimai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/quality-of-life/ka4/index_ne.html>.
102. ES gyvenimo būdo strategijos, planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implementation/wp/lifestyle/lifestyle_en.htm>.
103. ES miesto aplinkos kokybės gerinimo strategijos ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/environment/urban/home_en.htm>.
104. ES namų aplinkos gerinimo ir renovacijos strategijos ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/research/environment/newsanddoc/article_2088_en.htm>.
105. ES nelaimingų atsitikimų ir susižalojimų prevencijos strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_information/implementation/wp/injuries/injuries_en.htm>.
106. ES patalpų oro kokybės gerinimo, strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/development/policies/9interventionareas/waterenergy/energy/initiative/index_en.htm?CFID=2380201&CFTOKEN=81b9c1fe109cacca-876497B9-D0EE-F9E5-D420D94B180D2B90&jsessionid=0806a68ae4333a436a52>.
107. ES susižalojimų duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <<https://webgate.ec.europa.eu/idbpa/>>.
108. ES susižalojimų eliminavimo strategijos planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/IPP/ipp_en.htm>.
109. ES sveikatos ir aplinkos strategijos, planai ir veiksmų planas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/Pollution/health_environment_en.htm>.
110. ES toksiškumo, ekotoksiškumo ir aplinkos mokslinio komiteto veikla [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_risk/committees/sct/sct_en.htm>.
111. Fenichel E., 2002, *Relationships to Risks. The Policy Environment as a Context for Infant Development. Infant Development: Ecological Perspectives* (eds. Fitzgerald H. E., Karraker K. H., Luste T.). New York: Routledge Falmer. P. 296–314.

112. Foley M., Janikoun J., 1996, *The Really Practical Guide to Primary Geography* (2nd ed.). Kingston upon Thames: Stanley Thornes Ltd.
113. Fowler J. W., 1995, *Stages of Faith: The Psychology of Human Development*. New York: HarperOne.
114. Frank K. A., 2000, *Women and Environment*. *Handbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 347–363.
115. Frank L. D., Engelke P. O., Schmid T. L., 2003, *Health and Community Design. The Impact of the Built Environment on Physical Activity*. Washington: Island Press.
116. Frehsee D., Horn W., Bussmann Kai-D., 1996, *Family Violence Against Children*. Steinert H. *Talking about Violence*. Berlin: Walter de Gruyter.
117. Freud S., 1923, *The Ego and the Id*. London: Hogarth Press and Institute of Psycho-analysis.
118. Friel J. C., Friel J., Friel L. D., 1991, *Adult Children: The Secrets of Dysfunctional Families*. Deerfield Beach, FL: HCI.
119. Fromme J. *Computer Games as a Part of Children's Culture* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugšėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://gamestudies.org/0301/fromme/>>.
120. Garbarino J., 1981, *The Issue Is Human Quality: In Praise of Children*. *The Quest for a Sustainable Society* (ed. Coomer J.). New York: Pergamon Press.
121. Garbarino J., 1992, *Children and Families in the Social Environment*. New York: Aldine de Gruyter.
122. Garbarino J., 1999, *Raising Children in a Socially Toxic Environment*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc.
123. Garbarino J., Abramowitz R. H., 1992, *The Ecology of Human Development*. New York: Walter de Gruyter.
124. Garbarino J., Kostelny K., 1992, *Cultural Diversity and Identity Formation*. New York: Aldine de Gruyter.
125. Gardner H., 1985, *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
126. Gere Ch., 2006, *Art, Time and Technology*. Oxford: Berg publishers.
127. Graumann C. F., 2002, *The phenomenological approach to people-environment studies*. *Handbook of environmental psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons. Inc.
128. Green P. R., Bruce V., Georgeson M. A., 2003, *Visual Perception. Physiology, Psychology and Ecology*. Hove: Sociology Press.
129. Gestalt G. Y., *Therapy: An Introduction* by [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gestalt.org/yontef.htm>>.
130. Gfeller B. M., 1986, *Ego Development and Moral Development in Relation to Age and Grade Level during Adolescence*. *Journal of Youth and Adolescence*. Vol. 15. No. P. 147–163.
131. Giddens A., 2000, *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
132. Giddens, A., 1989, *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
133. Giedion S., 2002, *Space, Time and architecture – the growth of a new tradition*. Harvard University Press.
134. Gillespie R. M., 2006, “CAKE (Computers and Kid's Ergonomics): The Musculoskeletal Impact of Computer and Electronic Game Use on Children and Adolescent”. New York University, NY.
135. Goelman H., Jacobs E. V., 1994, *Children's Play in Child Care Settings*. Albany: State University of NY.
136. Goldston E., 1993, *War is Not Good for Children*. *The Psychological Effects of War and Violence on Children* (eds. Leavitt L. A., Fox N. A.). London: Lawrence Erlbaum.
137. Golledge R. G., Stimson R. J., 1997, *Spatial Behaviour. A Geographic Perspective*. New York: Guilford Press.
138. Gorder C., Hubertas D., 1996, *Home Education Resource Guide*. Blue Bird Publishing.
139. Gordon R. G., 1999, *Personality*. London, New York: Routledge.
140. Goslin D. A., 1969, *Handbook of Socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally.
141. Gražulevičienė R., 2002, *Žmogaus ekologija*. Kaunas: VDU leidykla.

142. Gražulevičienė R., 2004, Aplinkos politika. Kaunas: VDU leidykla.
143. Gustafson, P., 2001, Meanings of place: Everyday Experience and Theoretical Conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology*, 21.
144. Haggett P., 2001, Geography: Global Synthesis. New Jersey: Prentice Hall.
145. Hay B., 1998, Sense of Place in Developmental Context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, P. 5–29.
146. Halfon N., McLearn, Schuster M. A., 2002, Child Rearing in America: Challenges Facing Parents with Young Children. York: Worth Publishers.
147. Hand Book of Self-Regulation. *Research, Theory, and Application* (eds. Banmeister R. F., Vohs K. D.). New York: The Guilford Press. P. 341–378.
148. Handel G., 2004, Socialization of the Social Self. *Childhood Socialization* (ed. Handel G.) (2nd ed.). New Jersey: Aldine Transaction. P. 11–22.
149. Harrison L. E., Huntington S. P., 2001, Culture Matters: How Values Shape Human Progress. New York: Basic Books.
150. Hart R. A., 1987, Children's Participation in Planning and Design. *Theory, research, and practice. Spaces for Children: the Built Environment and Child Development* (eds. Weinstein C. S., David T. G.). New York. Plenum Press. P. 217–239.
151. Harters S., 1998, Developmental Processes in the Construction of the Self. *Integrative Processes and Socialization: Early to Middle Childhood* (eds. Yawkey T. D., Johnson J. E.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. P. 45–77.
152. Hebdige D., 1991, Subculture the Meaning of Style (2nd ed.). London, New York: Routledge.
153. Heerwagen J. H., Orians G. H., 2002, The Ecological World of Children. *Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations* (eds. Kellert S. R., Kahn P. H.). Hong Kong: The MIT Press. P. 29–65.
154. Heidegger M., 1962, Being in Time. Oxford: Blackwell Publishing.
155. Hershberger R. 2000, Behavior-Based Architectural Programming. *Handbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 292–306.
156. Hidalgo M., Hernandez B., 2001, Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21. P. 273–281.
157. Hillier B., Hanson J., 1984, The Social Logic of Space. Cambridge: Cambridge University Press.
158. Hoare C., 2009, Models of Adult Development in Bronfenbrenner's Bioecological Theory and Ericson's Biopsychosocial Life Stage Theory: Moving to a More Complete Three-Model View. *Handbook of Research on Adult Learning and Development* (ed. Smith M. C.). Cambridge: Routledge.
159. Holloway L. S., Valentine G., 2003, Children in the Information Age. London and New York: Routledge Falmer.
160. Howells R., 2003, Visual Culture. Cambridge: Blackwell Publishers Inc.
161. Huntington E., 1924, Civilization and Climate [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.archive.org/stream/civilizationand01huntgoog#page/n8/mode/1up>>.
162. Husserl E., 1970, The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy. Easton, IL: Northwestern University Press.
163. Husserl E., 2005, Karteziškosios meditacijos (vert. T. Sodeika). Vilnius: Aidai.
164. Hutchinson E., 2003, Dimensions of Human Behavior. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
165. Yawkey T. D., 1998, Development and context. *Integrative Processes and Socialization: Early to Middle Childhood* (eds. Yawkey T. D., Johnson J. E.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. P. 1–22.
166. Informacija apie pavojaus sveikatai ir aplinkai mokslinio komiteto veikla [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/health/ph_risk/committees/04_scher/04_scher_en.htm>.
167. Inglehart R., 1971, The Silent Revolution in Post-Industrial Societies. *American Political Science Review*, 65. P. 991–1017.
168. Ingold T., 2000, Perception of the Environment: Essays in Liveliness, Dwelling and Skill. London, New York: Routledge.

169. Jamrozik A., Nocella L., 1999, *The Sociology of Social Problems Theoretical Perspectives and Methods of Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press.
170. Japan Statistical Yearbook 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.go.jp/English/data/nenkan/index.htm>>.
171. Jarvis P., 1995, *Adult and Continuing Education* (2nd ed.). London: Routledge.
172. Jenkins H. Children's Culture [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.mit.edu/cms/People/henry3/children.htm>>.
173. Jenkins H., 1998, *The Children's Culture Reader*. New York: NYU Press.
174. Jenkins H., 2003, *Convergence Culture Where Old and New Media Collide*. New York: NYU Press.
175. Jenkins R., 2002, *Social Identity* (4th ed.). New York: Routledge.
176. Johansson E., 2001, Morality in Children's Worlds – Rationality of Thought or Values Emanating from Relations? *Studies in Philosophy and Education*. Norwell, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. P. 345–358.
177. Jorgensen, B. S., Stedman, R. J., 2001, Sense of Place as an Attitude: Lakeshore Owner's Attitudes towards Their Properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21. P. 233–248.
178. Joseph Z. L., 2001, *Inventing the Child: Culture, Ideology, and the Story of Childhood*. New York: Garland.
179. Jovaiša L., 2001, *Ugdymo mokslas ir praktika: analitinių straipsnių monografija*. Vilnius: Agora.
180. Juknys R., 2003, *Aplinkotyros pagrindai*. Vilnius.
181. Jungtinių Tautų konferencijos deklaracija apie žmogaus aplinką, 1972, Stokholmas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>>.
182. Juodaitytė A., 2003a, Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas.
183. Juodaitytė A., 2003b, Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
184. Juodaitytė A., Rudytė K., 2007, Vaikų savaiminio mokymosi namų aplinkoje reikšmingumo diskursas [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/jr134-145.pdf>>.
185. Jusienė R., 2006, Fiziniai bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus – tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*. Nr. 5 (1).
186. Kairienė B., 2006, Agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais: pedagoginės korekcijos prielaidos. *Socialinis darbas*. Nr. 5 (1).
187. Kalenda Č., 1993, *Ekologinės etikos paskirtis*. Vilnius: VPU.
188. Kant's Views on Space and Time [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://plato.stanford.edu/entries/kant-spacetime/>>.
189. Kardelis K., 2002, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (2 leid.). Kaunas: Judex.
190. Kellert S. R., 2002, Experiencing Nature: Affective, Cognitive and Evaluative Development of Children. *Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations* (ed. Kahn P. H.). Honk Kong: The MIT Press. P. 117–152.
191. Kinčiniai V., 2001, Interpretacijos. Postmodernizmas, vizualinė kultūra, dailė. Šiauliai: Saulės delta.
192. Kinder M., 2000, *Kids' Media Culture*. Durham (NC): Duke University Press.
193. Klibavičius A., 2003, Transporto neigiamo poveikio vertinimas. Vilnius: Technika.
194. Knowles M. S., 1990, *The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge: Prentice Hall Regents, Englewood Cliff.
195. Kochenderfer R., Kanna E., Kiyosaki R., 2002, *Homeschooling for Success: How Parents Can Create a Superior Education for Their Child*. New York: Warner Books.
196. Kohlberg L., 1981, *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. San Francisco, CA: Harper & Row.
197. Kondratas A., 2001, Antropogeninis poveikis Lietuvos gėlo požeminio vandens kokybei. Vilnius.
198. Korpela K., 2000, Children's Environment. *Handbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 363–374.
199. Kosko B., 2000, *Heaven in a Chip: Fuzzy Visions of Society and Science in the Digital Age*. New York: Three Rivers Press/Random House.

200. Kreppner K., Lerner R. M., 1989, *Family Systems and Life-span Development*. Philadelphia: Lawrence Erlbaum.
201. Kret E., 2001, Mokykimės kitaip: atviro mokymosi idėjos: patarimai mokiniams, tėvams ir mokytojams. Vaikų savaiminio mokymo(si) namų aplinkoje reikšmingumo diskursas. Kaunas.
202. Küller R., 1992, *Environmental Assessment from a Neuropsychological Perspective. Environment, Cognition, and Action: An Integrates Approach* (eds. T. Galring, G. W. Evans). Toronto: Oxford University Press. P. 111–148.
203. Kuzmickaitė D., 2004, Teoriniai tarptautinės migracijos diskursai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/files/Konferencija_Emigracija_04_12_02_pranesimai.pdf>.
204. Kvieskienė G., 2005, *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
205. Kvieskienė G., 2003, *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
206. Layder D. R., 2004, *Social and Personal Identity*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
207. Lalli M., 1992, *Urban Related Identity: Theory, Measurement and Empirical Findings*. *Journal of Environmental Psychology*, 12. P. 285–303.
208. Lansdown G., Heykoop Ch., Hart S. *The Child: Development Needs & Rights* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://labspace.open.ac.uk/mod/resource/view.php?id=363178>>.
209. Laszlo E., Artigiani R., Csanyi V., Masulli I., 1993, *Evolution of Cognitive Maps: New Paradigms for the Twenty-First Century*. Amsterdam: Gordon and Breach Publishers.
210. Lavine T., 1950, *Knowledge as Interpretation. A Historical Survey. Philosophy and Phenomenological Research*, No. 10. P. 526–540.
211. Lawton D., 1975, *Class, Culture and the Curriculum*. London, New York: Routledge.
212. Lee G. T., 1982, *Family Structure: A Comparative Analysis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
213. Lefebvre H., 2004, *The Production of Space*. New Jersey: Blackwell Publishing.
214. Ley D., Samuels M., 1979, *Humanistic Geography*.
215. Leicester M., 2000, *Lifelong Learning*. London: RoutledgeFalmer.
216. Leliūgienė I., 1997, *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
217. Leonavičius V., 2004, *Sociologija*. Kaunas: VDU leidykla.
218. Lepeškienė V., 1996, *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
219. Lerner R. M., 2001, *Concepts and Theories of Human Development* (3rd ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
220. Lewin K. *Jėgos lauko teorija* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.valuebasedmanagement.net/methods_lewin_force_field_analysis.html>.
221. Lewis O., 1966, *La Vida: a Puerto Rican family in the Culture of Poverty*. Random House Inc.
222. Lewis O., Lewis R. M., Meda M., 1975, *Five Families, Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*. New York: Basic Books.
223. Liddell Ch., 2002, *Emic Perspectives on Risk in African Childhood. Developmental Review* 22. P. 97–116.
224. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/LR_vaiko%20teisiu_apsaugos_pagrindu_istatymas.htm>.
225. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Valdorfo pedagogikos Lietuvoje koncepcijos“. 2004 m. gegužės 17 d. Nr. ISAK-761, Vilnius [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ugdymas/docs/nu/Valdorfo%20koncepcija.pdf>>.
226. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcijos patvirtinimo“. 2008 m. sausio 9 d. Nr. ISAK-43, Vilnius [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.radviliskiokc.lt/doc/13_kulturinio_ugd_koncepcija.pdf>.
227. Lightfoot C., Cole M., Cole Sh. R., 2008, *The Development of Children* (6th ed.). York: Worth Publishers.

228. Linn, M. C., Petersen A. C. A., 1985, Emergences and Characteristics of Sex Differences in Spatial Ability: A Meta-Analysis. *Child Development* 56. P. 1479–1498.
229. Lyotard J. F., 1993, Postmodernus būvis. Šiuolaikinių žinojimą aptariant. Vilnius: Baltos lankos.
230. Loevinger J., 1976, Ego Development. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
231. Long M., 2000, The Psychology of Education. London and New York: Routledge / Falmer.
232. Lopez J., 2003, Society and Its Metaphors: Language, Social Theory and Social Structure. London, New York: Continuum International Publishing Group.
233. Losel F., Bliesner T., 1990, Resilience in Adolescence: A Study on the Generalizability of Protective Factors. *Resilience in Adolescence* (eds. Hurrelman K., Losel F.). Berlin: Walter de Gruyter. P. 299–321.
234. Lotman J., 2004, Kultūros semiotika (sud. A. Sverdiolas). Vilnius: Baltos lankos.
235. Lupton D. (ed.), 2000, Risk and Sociocultural Theory: New Directions and Perspectives.
236. Magnusson D., 1990, Personality Development from International Perspective. *Handbook of Personality* (ed. Pervin L. A.). New York: Guilford Press.
237. Magnusson D., 1995, Individual Development: A Holistic, Integrated Model. *Examining Lives in Context: Perspectives on the Ecology of Human Development* (ed. Moen Ph.), Dept. of Psychology, Stockholm University.
238. Mahnke F. H., 1996, Color, Environment and Human Response. New York: John Wiley and Sons, Inc.
239. Mayne R., 1996, Street Photographs of Roger Mayne. London: Victoria and Albert Museum.
240. Mayr E., 2002, What Evolution Is. London: Weidenfeld and Nicolson.
241. Manzo L.C., 2003, Beyond House and Haven: Toward a Revisioning of Emotional Relationships with Places. *Journal of Environmental Psychology*, 23. P. 47–61.
242. Marjoribanks K., 1979, Families and Their Learning Environments. An Empirical Analysis. London: Routledge and Kegan Palu Ltd.
243. Marten G. G., 2001, Human Ecology: Basic Concepts for Sustainable Development. Earthscan Publications Ltd.
244. Matonis V., 2000, Meninis ugdymas nūdienėje kultūroje. *Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos* (sud. V. Matonis). Vilnius: Enciklopedija.
245. Matulionis A., 2005, Lietuvos visuomenės struktūravimasis [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil54/Fil_044_052.pdf>.
246. Max-Neef M. A., Elizalde A., Hopenhayn M., 1991, Human Scale Development: Conception, Application and Further Reflections. New York: Apex.
247. Maxwell J. A., 2004, Qualitative Research Design: An Interactive Approach. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
248. Mažeikis G. Postmoderni pragmatinė edukologija: teorinės prielaidos ir modeliai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.svietimas.lt/konferencijos/Mazeikis.doc>.
249. Mažeikienė N., 2002, Nematomojo ugdymo rezultatų diagnostika: makiavelistinių jaunimo nuostatų matavimo patirtis. *Pedagogika*, nr. 61. P. 144–150.
250. McClelland D. C., 1975, Power: the Inner Experience. New York: Halstead.
251. McLoyd V. C., 1989, Socialization and Development in a Changing Economy: The Effects of Paternal Job and Income Loss on Children. *American Psychologist*. Vol. 44, No. 2. P. 293–302.
252. McLuhan M., 2001, Understanding Media (2nd ed.), 2001. London, New York: Routledge.
253. McLuhan M., 2003, Understanding Media (Critical Edition) (comp. Gordon T. W.). Corte Madera, CA: Gingko Press.
254. Meinig D. W., 1979, The Idea of Landscape. New York: Oxford University Press.
255. Miltenienė, 2005, Bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. Daktaro disertacija. Šiauliai.
256. Merkys G., 1999, Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Šiauliai: ŠU leidykla.
257. Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A., 2002, Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
258. Merkys, G., 2009, Design and composition of questionnaires: techniques for response behavior by extremely long instruments. *Quality and Equity in Higher Education – International*

- Experiences and Comparisons: International Workshop, November 2008* (ed. Bargel T., Schmidt M., Bargel H.), No. 53. P. 112–116.
259. Miller S. M., 1982, The Culture of Poverty Research. *Contemporary Sociology* 11 (5). P. 506–509.
  260. Mintz S., 2006, *Huck's Raft: A History of American Childhood*. Belknap Press of Harvard University Press.
  261. Moore A., 2000, *Teaching and Learning: Pedagogy, Curriculum and Culture*. London: Routledgefalmer.
  262. Moran E. F., 2006, *People and Nature: An Introduction to Human Ecological Relations*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
  263. Morton T., 2007, *Ecology without Nature. Rethinking Environmental Aesthetics*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
  264. Muchov M., Muchov H., 1980, *Der Lehesraum des Grobstadikindes*. Bensheim: Riegel.
  265. Mühlpachr P., 2008, Social Determinants of Education in the Postmodern Society. *Santalka. Filologija. Edukologija*, t. 16, nr. 4 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coactivity.vgtu.lt/upload/filosof_zurn/santalka_t16_no4_61-67_muhlpachr.pdf>.
  266. Muncie J., 2009, *Youth and Crime*. London: Sage Publications Ltd.
  267. Musneckienė E., 2007, Vizualinės kultūros diskursas rengiant dailės pedagogus postmoderniosios edukacinės paradigmos kontekste. Doktoro disertacija. Šiaulių universitetas.
  268. Neuman W. L., 1999, *Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
  269. Newman B. M., Newman Ph. R., 2005, *Development Through Life: A Psychosocial Approach*. Stamford, Conn: Wadsworth Publishing.
  270. Nisbett R. E., 2009, *Intelligence and How to Get It: Why Schools and Cultures Count*. W.W. Norton & Co.
  271. Noonan H. W., 2003, *Personal Identity*. London: Routledge.
  272. Norwood G., 1996, Maslow's Hierarchy of Needs [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/regsys/maslow.html>; <http://www.deepermind.com/20maslow.htm>>.
  273. Obe F. Buildingfutures project [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.buildingfutures.org.uk/>>.
  274. OECD, *Designs for Learning: 55 Exemplary Educational Facilities, 2001a*. Paris: OECD.
  275. OECD, *What Schools for the Future?*, 2001. Paris: OECD.
  276. Olds A. R., 1987, Designing Settings for Infants and Toddlers. *Spaces for Children: the Built Environment and Child Development* (eds. Weinstein C. S., David T. G.). New York: Plenum Press. P. 117–138.
  277. Opie I., 1993, *The People in the Playground*. Oxford University Press.
  278. Pajuodienė G. M., Šileika A., 2001, Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/leidiniai/pinigu_studijos2001_3/pajuodiene.pdf>.
  279. Parsons T., 1964, *Social Structure and Personality*. New York: Free Press.
  280. Paulavičiūtė A., 2001, *Meninė veikla moksleivių vertybių skalėje*. *Pedagogika. Mokslo darbai*. Vilnius.
  281. Peet R., 1991, *Global Capitalism: Theories of Societal Development*. London: Routledge.
  282. Peponis J., Wineman J., 2000, Spatial Structure of Environment and Behavior. *Handbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 271–291.
  283. Peters J. D., 1999, *Speaking into the Air. History of the Idea of Communication*. Chicago: The University of Chicago Press.
  284. Piaget J., 1952, *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International University Press.
  285. Piaget J., 1960, *The Moral Judgement of the Child*. London: Routledge and Kegan.
  286. Piaget J., 1967, *Biology and Knowledge*. Chicago: Chicago University Press.
  287. Piaget J., 1998, *The Childs Conception of Space*. London, New York: Routledge.
  288. Pink S., 2006, *Doing Visual Ethnography* (2nd. ed.). London: Sage Publications Ltd.
  289. Pinker S., 2002, *The Blank Slate*. New York: Penguin.
  290. Pinker S., 2002, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. London: Penguin Books.

291. Pleck H. E., 2000, *Celebrating the Family. Ethnicity, Consumer Culture, and Family Rituals*. Cambridge, London: Harvard University Press.
292. Price D., 1991, A True Understanding of Children's Culture Can Enhance Adult Interventions. *Child and Adolescent Behavior Letter*, 7 (8) 1-3 August.
293. Pringle M. L. K., 1980, *The Needs of Children* (2nd ed.). London: Hutchinson.
294. Pearson M. P., Richards C., 1993, *Architecture and Order: Approaches to Social Space. Material Cultures*.
295. Perry M. J. EU vs USA, Part IV. Prieiga per internetą: <<http://mjperry.blogspot.com/2010/01/eu-vs-usa-part-iv.html>>.
296. Proshansky H. M., Fabian A. K., 1987, The Development of place Identity in the Child. *Spaces for Children: the Built Environment and Child Development* (eds. Weinstein C. S., David T. G.). New York. Plenum Press. P. 21–40.
297. Proshansky H. M., Fabian A. K. Kaminoff R., 1983, Place-identity: Physical World Socialization of Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3. P. 57–83.
298. Pruskus V., 2003, *Sociologija. Teorija ir praktika*. Vilnius.
299. Rajeckas V., 1995, *Asmenybės raida ir ugdymas*. Vilnius: Asveja.
300. Ramanauskaitė E., 2002, Subkultūros identitetų tyrinėjimo problemos [Problems of Research on Subcultural Identities]. Fluxus: šiuo atveju. Mokslinės konferencijos medžiaga. *Šiaulių universiteto Kultūrinės antropologijos centras* (sud. G. Mažeikis, J. Nekrašius). Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla. P. 79–88.
301. Ramanauskaitė E., 2004, *Subkultūra. Fenomenas ir modernumas*. Kaunas: VDU leidykla.
302. RE Kail. 2006. *Children and Their Development* (4 ed.). Prentice Hall.
303. Reikalavimai patalpoms skirtiems dažams ir lakams [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/product/pg_indoorpaints_en.htm>.
304. Riba School Client Forum, *A Guide for School Governors: Developing School Buildings*, 2000. London: Riba.
305. Ridley M., 2003, *Nature Via Nurture: Genes, Experience, and What Makes us Human*. Glasgow: Harper Collins.
306. Robert E., 1992, *An Introduction To Theories of Personality*. London: Psychology Press.
307. Rorty R., 2000, *Philosophy and Social Hope*. New Yor: Penguin (Non-Classics).
308. RSA / Design Council, *Education Futures: Lifelong Learning*, 2000. London: RSA / Design Council.
309. Sameroff A. J., Seifer R., Bartko W. T., 1997, Environmental Perspectives on Adaptation during Childhood and Adolescence. *Developmental Psychopathology. Perspectives on Adjustment, Risk, and Disorder* (eds. Luthar S. S., Burack J. A., Cicchetti D., Weisz J. R.). Cambridge: Cambridge University Press. P. 507–526.
310. Schneewind K. A., Ruppert S., Schneewind K., 1997, *Personality and Family Development*. Psychology Press.
311. Schutkowski H., 2006, *Human Ecology. Biocultural Adaptations in Human Communities*. Berlin: Heidelberg Springer.
312. Semeroff A. J., Seifer R., Bartko W. T., 1997, Environmental Perspectives on Adaptation during Childhood and Adolescence. *Developmental Psychopathology. Perspectives on Adjustment, Risk, and Disorder* (eds. Luthar S. S., Burack J. A., Cicchetti D., Weisz J. R.). Cambridge, UK: Cambridge University Press. P. 507–526.
313. Shaffer D. R., 2009, *Social and Personality Development* (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth, Engage Learning.
314. Sherman A., 1997, Poverty Matters: The Cost of Child Poverty in America [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. birželio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost>>.
315. Siegfried G., 1981, *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition* (5th ed.) (The Charles Eliot Norton Lectures).
316. Skinner B. F., 1958, *The Behavior of Organism*. New York: Appleton-Century-Crofts.
317. Smith R. A., 2000, *Visuminio suvokimo link – humanitarinis meninio ugdymo planas. Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos* (sud. V. Matonis). Vilnius: Enciklopedija.
318. Sobel D., 2001, *Children's Special Places: Exploring the Role of Forts, Dens, and Bush Houses*

- in Middle Childhood. Detroit: Wayne State University Press.
319. Soja E., 1989, Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory. London: Verso.
  320. Sokolowski R., 2000, Introduction to Phenomenology. Cambridge: Cambridge University Press.
  321. Sruoga V., 2002, Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus: praktinė programa psichologams ir socialiniams pedagogams, dirbantiems su rizikos grupės vaikais. Vilnius: Dizaino propaganda.
  322. Steele F., 1981, The Sense of Place. Boston: CBI Publishing.
  323. Steiner F., 2002, Human Ecology. Following Nature's Lead. Washington: Island Press.
  324. Steward J. H., 1990, Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution. Chicago: University of Illinois Press.
  325. Stokols D., 1987, Conceptual Strategies of Environmental Psychology. *Handbook of Environment Psychology* (eds. Stokols D., Altman I.). New York: John Wiley&Sons. P. 41–70.
  326. Stokols D., Shumaker S. A., 1981, People in Places: A Transactional View of Settings. *Cognition, Social Behaviour and the Environment, Hillsdale* (ed. Harvey J. H.). New Jersey: Erlbaum.
  327. Stone A. P., Tiime as Chronos and Kairos. Physical and Metaphysical Time [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. spalio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://homepage.ntlworld.com/stone-catend/PIRT-IX-APStone-FullText.pdf>>.
  328. Sullivan A., Sheffrin S. M., 1996, Economics: Principles in Action. Upper Saddle River, New Jersey Pearson Prentice Hall.
  329. Schutz A., Luckmann T., 1983, The structures of the life-world (2 t.). Evanston, Illinois: North Western University Press.
  330. Šalkauskis S., 1990, Raštai. Vilnius: Mintis.
  331. Šalkauskis S., 1992, Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. I knyga. Vilnius.
  332. Šileika A., Zabaraukaitė R., 2006, Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/74/Algis_Sileika_Rasa_Zabaraukaite.pdf>.
  333. Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2005 m. rugsėjo 1 d.]. Prieiga per internetą <http://kietuva.fotonija.lt/zod/tzz/Zodis.aspx?Zodis=_socializacija>.
  334. Tbilisio deklaracija, 1977, Tbilisis [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cnr.uidaho.edu/css487/The_Tbilisi_Declaration.pdf>.
  335. The government's advisor on architecture, urban design and public space [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cabe.org.uk/about-cabe>>.
  336. The Tomorrow Project, Learning from the Future: Scenarios for Post-16 Learning, 2003. Somerset: Learning and Skills Research Centre.
  337. Thompson S. C. G., Burton M. A., 1994, Ecocentric and anthropocentric attitudes towards the environment. *Journal of environmental Psychology*, 14. P. 149–158.
  338. Thurstone L. L., 1947, Multiple-Factor Analysis. Chicago: University of Chicago Press.
  339. Tijūnėlienė O., 1997, Studentų požiūris į vertybes. Socialiniai mokslai. *Edukologija*, Nr. 1. Kaunas: Technologija.
  340. Tuan Yi-Fu, 1974, Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
  341. Tuan Yi-Fu, 2003a, Space and Place. The Perspective of Experience. Minneapolis: University of Minnesota Press.
  342. Tuan Yi-Fu, 2003b, Good Life. Madison: The University of Wisconsin Press.
  343. Tulloch J., Lupton D., 2003, Risk and Everyday Life. London: Sage Publications Ltd.
  344. Uzzell D., Pol E., Badenas D., 2002, Place Identification, Social Cohesion and Environmental Sustainability. *Environment and Behavior*, 34. P. 26–53.
  345. Vaiko teisių konvencija (Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>.
  346. Vaitkevičius V. J., 2005, Sveikatos rizikos veiksnių valdymas ir savikontrolė ugdymo srityje. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
  347. Valsiner J., 1997, Culture and the Development of Children's Action. A Theory of Human Development. (2nd ed.). London: John Wiley and Sons Inc.

348. Valstybės švietimo strateginės nuostatos 2003–2012 m. p. 4 [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>.
349. Van Assen M., Snijders Ch., 2004, Effects of Risks. Preferences in Social Dilemmas: A. Game – Theoretical Analysis and Evidence from two Experiments. *Contemporary Psychological Research on Social Dilemmas* (eds. Suleiman R., Budesen D. V., Fisher I., Messiek D. M.). Cambridge: Cambridge University Press. P. 24–58.
350. Van der Homberg H., 1993, Gender, Environment and Development. Published for the Institute for Development Research Amsterdam by International Books.
351. Van Kokswijk J., 2007, Digital Ego – Social and Legal Aspects of Virtual Identity. Glasgow: Eburon Academic Publishers.
352. Vekker, L. M., 1976, Mental Processes: Thinking and the Intellect. Vol. 2. Leningrad: Leningrad University Press (in Russian).
353. Vygotsky, L. S., 1978, Mind in Society. Cambridge, MA: Harvard University Press.
354. Vitkienė E., 2002, Rekreacija: monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
355. Wachs T. D., 1987, Developmental perspectives on designing of development. *Spaces for Children: the Built Environment and Child Development* (eds. Weinstein C. S., David T. G.). New York: Plenum Press.
356. Wapner S., 1987, A Holistic, Developmental, System-Oriented Environmental Psychology: Some Beginings. *Handbook of Environmental Psychology* (eds. Stokols D., Altman I.). New York: Wiley. P. 1433–1465.
357. Wapner S., Demick J., 1998, Developmental Analysis: A Holistic, Developmental, System-Oriented Perspective. *Handbook on Children Psychology: Theoretical Models of Human Development* (5th ed.) (eds. Damon W., Lerner R. M.). Vol. 1. New York: Wiley. P. 761–804.
358. Wapner S., Demick J., 2000, Assumptions, Methods and Research Problems of the Holistic Development, System oriented Perspective. *Theoretical Perspectives in Environment – Behavior Research: Underlying assumptions, Research Problems, and Methodologies* (eds. Wapner S., Demick J., Yamamoto T., Minami H.). P. 7–21.
359. Wapner S., Demick J., 2000a, The Increasing Contexts of Context in the Study of Environment Behaviour Relations. *Hanbook of Environment Psychology* (eds. Bechtel R. B., Churchman A.). New York: John Wiley and Sons, International. P. 3–14.
360. Weinstein C. S., David T. G., 1987, The Bult Environment and Children’s Development. *Spaces for Children: the Built Environmet and Child Development* (eds. Weinstein C. S., David T. G.). New York. Plenum Press. P. 3–18.
361. Wellhousen K., Crowwther I., 2004, Creating Effective Learning Environments. Stamford, Conn: Delmar Learning of Thomson Learning Inc.
362. Werner C. M., Altman I., 2000, Humans and nature: Insights from a Transactional View. *Theoretical Perspectives in Environment – Behavior Research: Underlying assumptions, Research Problems, and Methodologies* (eds. Wapner S., Demick J., Yamamoto T., Minami H.). P. 21–39.
363. Werner C. M., Altman I., Oxley D., 1985, Home environments. Berlin: Springer.
364. Wertsch, J. V. (ed.), 1985, Cultural, Communication, and Cognition: Vygotskian Perspectives. Cambridge: Cambridge University Press.
365. Westen, D., 2002, Psychology: Brain, Behavior & Culture. New York: Wiley & Sons.
366. White G., 1977, Socialisation. London: Longman.
367. Whitrow, G. J., 1980, The Natural Philosophy of Time. Oxford: Clarendon Press.
368. Wit A., van Dijk E., Wilke H., Groenenboom A. The Interplay between Environmental and Social Uncertainty in social Dilemmas. *Contemporary Psychological Research on Social Dilemmas* (eds. Suleiman R., Budesen D. V., Fisher I., Messiek D. M.). Cambridge: Cambridge University Press. P. 376–399.
369. Wolfe D. A., 1999, Child Abuse. Implications for Child Development and Psychopathology. T.O. Ca: Sage Publication, Inc.
370. Woodley M. A., 2006, The Limits of Ecology: New Perspectives from a Theoretical Borderland. Suffolk: Abramis Academic Press.
371. Žydžiūnaitė V., 2006, Taikomuų tyrimų metodologijos charakteristikos. Vilnius: Ciklonas.
372. Бодрийяр Ж., 1999, Система вещей. Рудомино.

Rimantas Plungė

**VAIKO IR PAAUGLIO PRIVATUS INTERJERAS
KAIP SOCIALIZACIJOS IR UGDYMO SI
APLINKA**

*Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*